

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a rezlovakizációig

II. könyv

A BELSŐ TELEPÍTÉSEK ÉS A LAKOSSÁGCSERE

A FÖLDKÉRDÉS

A konfiskálások jogi indoklása

A második világháború után a régi határai között megújuló Csehszlovák Köztársaság az 1945. április 5-én Kassán kihirdetett kormányprogramja értelmében a jövőben nemzetállam lesz, a csehek és a szlovákok szláv állama. Mivel ezt „törvényes” keretek között akarják megvalósítani, a kormányprogram deklarálta a németek és a magyarok kollektív bűnösségét. Az ellenségnek kikiáltott németek és magyarok eltávolítása az országból hosszú folyamat lesz, s azt a nemzetiségek gazdasági helyzetének ellehetetlenítésével akarják meggyorsítani. Mivel a nemzetiségek zöme mezőgazdaságból élő földműves, az új Csehszlovák Köztársaság első törvényei, az előbbiekből kifolyólag, a földek és a gazdaságok tulajdonjogát érintik. A kormányprogram XI. fejezete kimondja a földtulajdon nemzetiségi alapon történő „rendezését”. Földet csak cseh és szlovák földművesek és föld nélküli parasztok, ill. a köztársaság barátai birtokolhatnak, az „idegenek” birtokait – nemzetiségük okán – elkobozzák, s „a történelmi sérelmek” ellenértékéért kiosztják a „földek eredeti tulajdonosainak” tartott szláv állampolgárok között.

A kormányprogram indoklását a 12/1945. számú elnöki dekrétum (rendelet) törvényre is emeli. A földreformot dicsérve kijelenti, hogy „egyszer s mindenkorra” elveszi a „cseh és a szlovák földeket a külföldi német és magyar földbirtokosoktól és a köztársaság árulótól”, és átadja „a cseh és a szlovák parasztságnak”. Ezért elrendeli, hogy „a földreform végrehajtása céljából haladéktalanul és mindenféle kártérítés nélkül el kell kobozni azokat a földtulajdonokat, amelyek tulajdonosai: a) minden német vagy magyar nemzetiségű személy, állampolgárságától függetlenül; b) a köztársaság ellenségei és árulói...” A dekrétum a nemzetiségi kérdés rendezésének ebben a szakaszában még mentesíti földtulajdonuk elkobzása alól azokat a németeket és magyarokat, akik „aktívan részt vettek a Csehszlovák Köztársaság területi épségéért és felszabadításáért vívott harcban”.

A kor egyik sajátossága, hogy a rendelet egyszerre intézkedik magáról a földről és annak tulajdonosairól. Politikai szempontból határozza meg azt, hogy kit kell németnek, ill. magyarnak tekinteni. Német, illetve magyar az a személy, aki az

1920 utáni bármely népszámláláskor ilyen nemzetiségűnek vallotta magát, vagy belépett valamelyik nemzetiségi politikai pártba. (A kivételeket rendeletek szabályozzák.) A Csehszlovák Köztársaság árulója minden olyan személy, aki tevékenyen elősegítette az állami önállóság megszűnését, bármilyen formában támogatta a megszálló németeket és magyarokat. Azt, hogy ki áruló, a járási szervek állapítják meg, a vitatott esetekben a főhivatalok döntenek.

A rendelet értelmezi a földbirtok fogalmát is. A dekrétum szerint mezőgazdasági birtoknak minősül a termelésre alkalmas föld, erdő, a hozzá tartozó épület, a mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipari üzem, valamint a működésükhöz szükséges élő és holt felszerelés.

A földelkobzás, a földreform céljaira kisajátított gazdaságokkal való rendelkezés a Földművelésügyi Minisztérium mellett megalakuló Nemzeti Földalap joga. Tevékenységét az állami kezelésbe vett 50 hektáron felüli erdőbirtokok kisajátításával kezdi, míg a több tagból álló, 100 hektárt nem meghaladó erdők a községek tulajdonába kerülnek.

A törvény a szláv nemzetállam megteremtése érdekében lerakta a nemzetiségek által lakott vidékek elszlovákosításának az alapját, mert elrendelte, hogy az elkobzott földeket csakis szláv – a cseh országrészekben cseh, Szlovákiában szlovák és ruszin – nemzetiségű állampolgároknak lehet kiutalni. Megélhetésük biztosítására (a talaj minőségétől függően) a mezőgazdasági munkások vagy béresek legfeljebb 8 hektár termőföldet, a paraszti kisbirtokosok legfeljebb 8 hektár szántót, illetve 12 hektár mezőgazdasági rendeltetésű földterületet, a sokgyerekes parasztcsaládok legfeljebb 10 hektár szántót, illetve 13 hektár mezőgazdasági rendeltetésű földterületet kaphatnak.

A kisajátított földek elosztása a helyi és járási földművesbizottságok feladata. Egy-egy helyi földművesbizottság legfeljebb 10 tagból állhat, s e helyi bizottságok választják meg – a szintén tíztagú – járási földművesbizottságot. A kiutalási terveket a helyi földművesbizottságok készítik el, s egyben megállapítják az átvételi árat, majd jóváhagyásra felterjesztik a járási földművesbizottsághoz. Ha nincs lényeges eltérés a helyi és a járási földművesbizottság véleménye között, elkészítik a járási kiutalási tervet, amely a járási földművesbizottság jóváhagyását követően érvénybe lép. A járási terveket Szlovákiában a Földművelésügyi Megbízotti Hivatal (FMH) ellenőrzi.

A földekért fizetendő összeget a termés értéke határozza meg. Ennek maximális összege két évi termés értéke. A gazdasági és más jellegű épületek értékét az egyhárom évi bérleti összeg alapján kell megállapítani, az élő és holt leltári tárgyak értékét a főhivatalok állapítják meg.

A földek árát ki lehet egy összegben, ill. részletekben is fizetni, de a gazdaság átvételekor ki kell fizetni az érték 10%-át. Az első részlet fizetésére a helyi földművesbizottság ajánlására a Nemzeti Földalap háromévi haladékat adhat. A kiegyenlítés leghosszabb futamideje 15 év. A befolyt összegből a Nemzeti Földalap a birtokra betáblázott adóságokat törleszti. A németek és a magyarok elkobzott birtokait a földreform keretében szétosztották a szláv lakosság között, s így a nemzetiségi alapon történő diszkrimináció a földreform alapjává vált.

A földeket és a gazdaságokat ellenszolgáltatás nélkül kisajátító rendelet teljes egészében ellentmond a csak általános és ellenszolgáltatás melletti kisajátításokat ismerő s a nemzeti, ill. faji megkülönböztetést elutasító nemzetközi jognak.

A földreform elsődleges célja általában az állami tulajdon növelése, majd a földek társadalmilag igazságosabb elosztása. A csehszlovák földreform során azonban az állami tulajdon kérdése másodlagos, átmeneti jellegű, s csak a nemzeti alapon kiválasztott új tulajdonosok gazdasági előnyeit szolgálja. A lakosság jelentős részét nemzeti-ségi alapon fosztja meg a megélhetésüket biztosító földektől, vagyis a földreform büntető jelleggel bír.

A nemzetiségi alapon álló, az új földreformot meghirdető elnöki dekrétum kihirdetését megelőzően a csehszlovák kormány levélben kérte Beneš elnököt, úgy alkossa meg a rendeletet, hogy az „megtörlás” legyen a fehér-hegyi (1620) csata után elszenvedett sérelmekért, s tegye lehetővé „a hazai ellenség végleges felszámolását, s a cseh parasztságnak adja át az óhajtott földet”.

Az általánosságokban mozgó, de nacionalista hangvételű levélre Beneš elnök hasonló hangnemben válaszolt. A rendelettel megkezdett földreformot „a csehszlovák kormány legjelentősebb forradalmi, tartós következményekkel járó, jelentős rendelkezéseként” értelmezte. Hangsúlyozta a földreform azon politikai következményeit, amelyek jelentősen befolyásolják a köztársaság további fejlődését, tudniillik azt, hogy a földreform az „idegenek” vagyonával „hatalmas milliárdokkal” növeli az állam vagyonát. A föld értékét azonban meg kell becsülni, ezért megvétózza a kormány által meghatározott „irreálisan alacsony” vételárat. Úgy véli, hogy nem egyévi termés értékét kell alapul venni, hanem három-öt esztendő termésének az átlagát, mert „a vételár megnöveli a gazdaság erkölcsi értékét”. Felrója a kormánynak, hogy a földreformmal a társadalomnak csak egyetlen rétegét, a szegényeket pártfogolja, a tehetősebb parasztságról pedig megfélemez. Ebben jól láthatóan szemben áll egymással a polgári szemléletű köztársasági elnök és a kommunista-szocialista többségű kormány. Beneš azt vallja, hogy a földosztásnál minden kérelmező – szociális helyzetétől függetlenül – egyforma jogokkal rendelkezzen, a szociálisan gyengébb kérelmezőket viszont a fizetés megkönnyítésével segítsék az új életük megteremtésében. Kifogásolja, hogy a német és a magyar földek elkobzását a rendelet következetesen „konfiskálásnak” nevezi. Ő inkább a diplomáciában sokkal elfogadhatóbb „kisajátítás” kifejezést ajánlja.¹

A köztársasági elnök említett 12/1945. számú, 1945. július 21-én aláírt dekrétumát megelőzte a Szlovák Nemzeti Tanács (SZNT) 1945. február 27-i 4/1945. számú rendelete, amely alapján elkobozták az 1938. november 1-je előtt nem csehszlovák állampolgárok, vagyis a déli járások Magyarországhoz való csatolása után beköltözötték földtulajdonát, valamint a magyar (német) nemzetiségű, a jelzett időpont előtt csehszlovák állampolgárok és az árulók 50 hektárnál nagyobb birtokait. Ezt a rendeletet módosította az 1945. augusztus 23-án kiadott 104/1945. számú rendelet amely „azonnali hatállyal ellenérték nélkül veszi el a magyarok, a németek,

a kollaboránsok földjeit”, de kivételt tesz az ellenállás résztvevőivel, illetve az 50 hektárnál kisebb földtulajdonnal rendelkezőkkel.

Az elnöki dekrétumhoz hasonlóan meghatározza a nemzetiség ismervét, s megismétli az SZNT 1945. február 27-i 4/1945. számú rendeletének utasítását, amely szerint a nemzetiségi meghatározásánál nem a bevallás, hanem a családban használt kommunikációs nyelv a mérvadó.

A konfiskációs határozat ellen fellebbezni nem lehet.

A mezőgazdasági birtok meghatározásánál is az említett elnöki dekrétumból indul ki, s a földbirtok természetes tartozékának jelenti ki a készpénzt, az értékpapírokat és a kinnlevőségeket, vagyis jogot ad az új tulajdonosnak ezek behajtására. Az épületek értékelésénél kiemelt szempont, hogy azok alkalmasak-e a belső telepítés keretében áttelepülő családok elszállásolására.

Az igényelhető földek nagyságával kapcsolatban az alsó határt 5 hektárban állapítja meg, a kisgazdák esetében a meglévő birtokukkal együtt 8–12 hektár a maximum, a sokgyerekesek esetében 10–15 hektár. A munkások, tisztviselők és más alkalmazottak 0,5–1 hektárra jogosultak. A belső telepések legfeljebb 20, a repatriánsok 50 hektárt igényelhetnek. Az új tulajdonos köteles jól megművelni a földet.

Az SZNT rendelete átveszi a 12/1945. számú elnöki dekrétumnak a földművesbizottságokra vonatkozó rendelkezéseit. Vitás kérdésekben az SZNT határoz.

Az elkönfiskált ingatlanok és ingóságok értékének térítési feltételei is megegyeznek a jelzett elnöki dekrétummal. A gazdaság szlovák alkalmazottait elbocsátás esetén földdel, illetve készpénzzel vagy állami alkalmazással kárpótolják.

A 104/1945. számú rendeletet az SZNT 1946. május 14-én hatálytalanította, s a helyébe lépő 64/1946. számú rendeletével a konfiskálás folyamatát akarta meggyorsítani. A munkálatok irányítására kinevezte a Központi Konfiskációs Bizottságot (KKB), melynek elnökét a földművelésügyi megbízott javaslatára a Megbízottak Testületének Elnöksége (MTE) nevezi ki. A bizottságban a Földművelésügyi Megbízotti Hivatal (FMH) és a Belügyi Megbízotti Hivatal (BMH) két-két munkatársával képviselteti magát, míg a járásokban a járási konfiskációs bizottságban az elnök mellett a Szlovák Földművesek Egységes Szövetsége, a Szlovák Partizánok Egyesülete, a Szlovák Nemzeti Felkelés Harcosainak Egyesülete, a Politikai Foglyok Egyesülete, valamint a Külföldön Harcolt Katonák Szövetségének egy-egy képviselője kap helyet. A bizottság hatásköre a járás határáig terjed. A bizottságot az elnök szükség szerint hívja össze. Határozata ellen fellebbezésnek helye nincs.

A rendelet rendezi a vegyes házasságban élők jogait. Kimondja, hogy ha az egyik házastárs szlovák, akkor csak a család 50 hektáron felüli földtulajdonát kell elkobozni.

A kiutalás feltételei megegyeznek a 104/1945. számú rendelet előírásaival.

A Csehszlovák Köztársaság „ellenségei”, vagyis a magyarok és a németek vagyonának az elkobzásáról rendelkezett – az SZNT egyetértésével – a köztársasági elnök 108/1945. számú, 1945. október 25-én kiadott dekrétuma, mely szerint „ellenérték nélkül” el kell kobozni mind a jogi, mind pedig a fizikai személyek minden ingó és

ingatlan vagyonát. A jogi személyek esetében ki kell sajátítani a tulajdonjogot is, ám a fizikai személyek közül kivételt kapnak azok, akik az illetékes járási nemzeti bizottság által kiállított „hűségüket igazoló bizonylattal” bírnak. Ugyancsak elkobzás alá esik minden vagyon, amely 1938. szeptember 29-e után a csehszlovákiai németek és magyarok személyes tulajdonában volt. Az elkobzás alól csupán a személyes ingósnak az a része mentesül, amely nélkülözhetetlen az érintett személyek életszükségletének kielégítéséhez vagy foglalkozásuk végzéséhez (ruházat, ágynemű, fehérnemű, háztartási eszközök, élelmiszerek, szerszámok).

Az elkobzott vagyonnal Szlovákiában a Szlovák Telepítési Hivatal mellett létesített önálló jogi személyként működő Nemzeti Újjáépítési Alap (NÚA) rendelkezik, melyet feladatainak teljesítésében az Állandó Tanácsadó Testület segít. Prágában a testület tagjait a minisztériumok nevezik ki. Pozsonyban a megbízotti hivatalok. Tevékenységüket a Központi Betelepítési Bizottság irányítja. Szlovákiában az Állandó Tanácsadó Testület elnöke az SZTH elnöke, alelnöke a NÚA elnöke, tagjai a megbízotti hivatalok munkatársai, de a birtokok elosztásának kidolgozására meghívták az SZTH Gazdasági Tanácsának képviselőjét és a Szlovák Szakszervezeti Tanács munkatársait. Az ő feladatuk a járási és helyi elosztási tervek alapját képező alapelv kidolgozása.

„A jogos kérelmezők” között első helyen szerepel az állam, majd a járások, a községek, a kulturális és gazdasági szövetségek mint jogi személyek következnek, őket követik a nemzeti felszabadítási harc részesei és károsultjai, majd a nemzeti, a faji és a politikai üldözöttek, a kényszerből külföldre menekültek, a repatriáltak, valamint az államérdekből lakóhelyet változtatók. A kisajátítások, az átvétel és a kiutalás anyagi és adminisztrációs vonatkozásai megegyeznek az említett elnöki dekrétumokkal és az SZNT rendeleteinek ide vonatkozó rendelkezéseivel.

A vagyontárgyak szétszétvárosáról – az előbbi rendeletekhez hasonlóan – bizottságok döntenek, de a helyi bizottságok ebben az esetben csupán átveszik a kérvényeket, s azokat a járási bizottságok értékelése után végső jóváhagyásra a SZNT elé terjesztik.

A rendelet külön szakaszban foglalkozik a kis- és középparaszti gazdaságok kiutalásának adminisztrációjával, bár kijelenti, hogy előírásai nem vonatkoznak a 12/1945. számú elnöki dekrétum alapján elkobzott földek tulajdonjogára. A rendelet alapján elkobzott tárgyak elosztása és a vételár megállapítása a helyi és járási bizottságok feladata, de az elosztási tervet 15 napra ki kell függeszteni. Fellebbezés esetén a járási nemzeti bizottság, ill. az SZNT határoz. A kényszerből lakóhelyet változtatók megjelenésével a rendelet a belső telepítést is érinti.

A 108/1945. számú elnöki dekrétum végrehajtása lassan haladt, például 1950-ig Szencen el sem kezdték, de a Komáromi és az Ógyallai járásban „sem teljesítették a tervet”, viszont Nagymegyeren „a munka zömét már elvégezték”. 1946 októberében például Vereknén 17, Félben 30, majd 1948 januárjában 12 családot fosztottak meg minden ingó és ingatlan vagyonától. A Galántai járás területén az üzemek tömeges elvételére 1948 tavaszán került sor.

A 108/1945. számú elnöki dekrétum értelmében a Dunaszerdahelyi járásban 1946 nyarán kezdtek tömegesen elkobozni a nagy gazdaságokat, a paraszti gazdasági szövetkezetek és kisiparosok tulajdonát (pl. több cipész, kéményseprő stb.), míg a lakóházakat 1948. március 1-jétől kezdték kiosztani.

A 108/1945. számú elnöki dekrétum végrehajtását Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága (SZLKP KB) 1947 februárjában lassúnak ítélte, melyért a „reakciót” vádolta meg. Ezért megbízta a helyi és járási nemzeti (közigazgatási) bizottságok kommunista tagjai, hogy támogassák a rendelet következetes végrehajtását, elsősorban a nemzetiségi alapon történő konfiskálást. A szlovák nemzetiségű személyek esetében liberális, megértő magatartást kért, s a népbíróági ítéletek figyelembevételét.

A szlovákiai főhivatalok 1946-ban ellenőrizték a kiadott rendeletek végrehajtását. A Megbízottak Testületének Elnöksége az 1946. július 3-án hozott 10 284/1946. számú határozatában kötelezte a konfiskációs bizottságokat, hogy haladéktalanul kobozzák el „a magyar árulók és a külföldi állampolgárságú magyarok birtokait, s állítsák össze az elkobzott birtokok jegyzékét”, amely segíti a lakosságcsere keretében kitelepítésre jelöltek listájának összeállítását.

A Megbízottak Testületének Elnöksége az 1946. március 19-i határozatával (373:46/-eln.) a 157/1942. számú törvényre hivatkozva elrendelte a csehszlovákiai magyar nemzetiségű állampolgárok vagyonának elkobzását. A rendelet kb. 18 000 kat. hold szántót és 42 000 kat. hold erdőt érintett. Az év decemberében pedig a Földművelésügyi Megbízotti Hivatal mondta ki, hogy a magyar (német) nemzetiségű személyektől el kell kobozni azokat a birtokaikat is, melyekhez a jövőben öröklés útján jutnának.

A csehszlovák–magyar lakosságcsere megkezdése előtt, illetve azt követően, hogy Magyarországról egyirányúan áttelepítettek szlovákokat, új földeket kellett szerezni, hogy teljesíteni tudják a cserét propagáló hivatalnokok ígéreteit. Ezt a célt szolgálta az SZNT 1947. december 19-én kiadott 89/1947. számú rendelete, amely kibővítette a magyar és német nemzetiségű lakosok tulajdonát képező földek, ill. gazdaságok elkobzásának lehetőségét, s lehetővé tette a volt tulajdonosok munkára való kirendelését.

A Földművelésügyi Megbízotti Hivatal 1948. március 8-án a konfiskációs folyamat felgyorsítását kérte a Megbízottak Testületének Elnökségétől, amit az MTE az 5528/48-eln. számú határozatával engedélyezett is. Az eljárás érintette az első földreform revíziójával szerzett földeket, a még el nem konfiskált magyar földtulajdont, s egyben elrendelte az új tulajdonosok tulajdonjogának mielőbbi telekkönyvezését.²

A rendelet hatására Pozsonyban megszorodtak az elkobzások. 1948 nyarán a város vezetése megállapította, hogy kb. 1000 magyar nemzetiségű lakos vagyonát nem kobozták el, ezen belül 680 házat az Óvárosban. A pozsonyi magyar vállalkozóktól, gyárosoktól, kereskedőktől és iparosoktól már elvették az üzemeiket, irodáikat, üzleteiket és műhelyeiket, s mindent kiosztottak a szlovák nemzetiségű polgároknak.

A Belügyi Megbízotti Hivatal 1948 tavaszán elrendelte, hogy a magyarok állampolgárságát visszaadó rendelet hatályba lépése előtt az SZTH állítsa össze azoknak

a magyaroknak a névjegyzékét, akiknek nem adják vissza az állampolgárságot. A BMH a jegyzékkel elégedetlen volt, mert a feltüntetett személyek zömének a vagyonát már konfiskálták, illetve vagyontalanok voltak, és 163-an reszlovakizáltak. A jegyzék alapján akarták elrendelni az állampolgársági rendelet megszüntetése előtt az új állampolgárok vagyonának az elkobzását.

A magyarok és a németek birtokaira nemzetiségi alapon kimondott elkobzások nem változtak a csehszlovák állampolgárság visszaadását követően sem. A magyaroknak és a „lojális németeknek” a nemzetközi kényszer hatására megítélt csehszlovák állampolgárságnak nem volt visszamenő hatálya, vagyis érvényben maradt minden olyan büntető jellegű intézkedés, amely a vagyonukat érintette. Az SZTH körlevélben figyelmeztette a munkatársait, hogy „az állampolgárság megszerzése nem befolyásolja a német és magyar személyek földtulajdonának az elkobzását... s nem mérvadó, hogy a konfiskációs végzést az említett intézkedés előtt, illetve utána állították ki”. A konfiskálások feloldását kérő kérvényeket „indok hiányában kell elutasítani”.

A Megbízottak Testületének Elnöksége az 1948. október 3-i ülésén hozott rendeletében megújította a 104/1945. és 64/1946. számú rendeletet, s kimondta az általuk érintett gazdaságok gyorsított eljárással történő elkobzását. Felújította a Központi Konfiskációs Bizottság működését, egységesítette annak működési szabályzatát. A bizottság első feladata az 1947. június 30-ig beadott és a helyi nemzeti bizottságok által véleményezett fellebbezések felülvizsgálása volt. Alig néhány nap múlva, 1948. október 6-án az FMH B szekciója az SZNT januárjában kiadott 1/1948. számú rendeletére hivatkozva körlevélben (B-11029-1948-eln. biz.) leállította a magyarok földvagyonának az elkobzását. A főhivatal közel kilenc hónap elteltével intézkedett, de a Megbízottak Testülete Elnökségének határozatára hivatkozva lehetőséget biztosított az elkobzási folyamat folytatására, ill. annak „befejezésére”.

Kijelenti, hogy „alaposan megindokolható esetekben a javaslatot az FMH megfelelő osztályára kell felterjeszteni jóváhagyásra”. A körlevél a nemzetiségi jelleget enyhítve kimondja, hogy sem az új földreformnak, sem az első csehszlovák földreform revízióját elrendelő 142/1947. számú rendeletnek nincs nemzetiségi jellege, ám ugyanakkor nem ellenzi a magyarok vagyonának elkobzását. A politikai változások eredményezték, hogy a rendelet megvédte a szociálisan leggyengébbeket, s az SZTH, ill. a NÚA nem rendelhette el a magyar nemzetiségű mezőgazdasági munkások nemzetiségi alapon történő elbocsátását. A rendelet 372 alkalmazottat érintett.

A konfiskálásokkal foglalkozott a BMH az 1949. január 19-i ülésén is, amelyen a „déli határhozat” általános problémáit elemezve a hivatal munkatársai arra kérték a főhivatal illetékeseit, hogy szüntessék meg a nemzetiségi alapon kimondott konfiskálásokat, ill. az érintett gazdaságokat vonják ki a konfiskálás alól, mert a 108/1945. számú elnöki dekrétum meghosszabbítását jelentő 26/1948. számú rendelet lehetővé teszi a még ki nem utalt magyar tulajdonok mentesítését. A másik kérdéskör a magyarok állampolgárságát visszaadó 245/1948. számú rendeletet érintette, ill. azoknak a magyar nemzetiségű személyeknek a birtokait, akik nem kapják vissza a cseh-

szlovák állampolgárságot. 1980 ilyen személyről tudnak. Az elfogadott határozat szerint „a jövőben ügyelnek arra, hogy ne vonhassák ki az egész magyar vagyont” a konfiskálásból, mivel a 108/1945. számú elnöki dekrétum nem teszi lehetővé, hogy a magyar birtokosok szlovák rokonsága térítésmentesen megkaphassa ezt a tulajdont. Úgy határoztak, hogy az ilyen esetekben a 104/1945. számú rendeletet alkalmazzák. A „nem egyszerű kérdés” végrehajtásában utasításokkal kell segíteni a kerületi nemzeti bizottságokat.

Mivel a csehszlovák kormány 1949. március 31-vel leállította a konfiskálást, a BMH az 1949. március 9-i ülésén elrendelte, hogy a befejezés napjáig el kell kobozni az állampolgárság nélkül maradó magyarok minden birtokát. A fellebbezéseket el kell utasítani. A már elkobzott, kiutalt birtokokat nem lehet feloldani és visszaadni a régi tulajdonosának. Annak az új tulajdonos birtokában kell maradnia.

A BMH 1949-ben ideológiai szempontok alapján határozott a nemzetiség okán elkobzott vagyonról. Elvetette az általános revíziót, mivel az elkobzás feloldása nem érintheti „a szocializmus építése iránt közönyös személyek tulajdonát”, de „egyes esetben általános dekonfiskálás nélkül kell enyhíteni a konfiskálások kemény következményeit”. A munkásosztály és a törpebirtokosság még ki nem utalt tulajdonát, illetve ha az olyan személy tulajdonába jutott, akire a „mi rendszerünk” építésében nem lehet támaszkodni, vissza kell adni az eredeti tulajdonosának.

A konfiskálás alól történő feloldás formáját a helyi nemzeti bizottságok választják meg, de a végrehajtásnak összhangban kell lennie „nemzeti politikánkkal és a dolgozók érdekeivel”. A feloldásnál két alapelvet fogalmaztak meg: vagy „in natura” visszaadják a birtokot, vagy a NUA pénzben kárpótolja a volt tulajdonost, de nem „a falusi gazdagokat”; az ő esetükben a feloldást személyenként kell elbírálni. Ki kell vizsgálni, hogy az érintett dolgozik-e, s ha igen, hogyan. Még a pozitív esetekben is fennmarad „a falusi gazdagok elleni harc” elve.³

A konfiskálási bizottságok

A földműves-, majd később a konfiskálási bizottságok Szlovákiában a 104/1945. számú rendeletet követően jöttek létre és dolgoztak. Működésüket négy szakaszra oszthatjuk. Az elsőt a 104/1945., a másodikat a 64/1946., a harmadikat a 89/1947. számút, a negyediket az 1948 januárjában elrendelt gyorsított konfiskációs rendelet vezeti be.

A járási földművesbizottságok zöme 1945 júniusától működött. Tagjait a kommunista párt és a Demokrata Párt járási vezetése közös megegyezés alapján jelölte. A munka szakszerű végrehajtását az FMH által kiküldött szakemberek szavatolták.

A helyi bizottságok működésével kapcsolatban röviddel a megalakulásukat követően általánosan elterjedt az a nézet, hogy a jó minőségű, a település közvetlen közelében fekvő földeket 10-15 hektáros parcellákban a bizottság tagjai egymás,

illetve rokonaik, barátaik között osztják szét. A jelentések a bizottság tagjainak „az önzéséről” adnak hírt.

A járási földművesbizottságok munkamódszerét a Megbízottak Testületének Elnöksége is bírálta. Vontatottnak tartotta, s felróta nekik, hogy a megadott határidőn belül nem készítették el a konfiskációs jegyzékeket, s így az FMH-nak nincs irányadó segítsége a konfiskálások kimondásához. Ez fékezi a birtokok felparcellázását és a kolonistáknak történő kiutalását. A Megbízottak Testületének Elnöksége a bizottság munkájának javítására a BMH-től kért támogatást, mert a hivatal mint a járási és helyi nemzeti (közigazgatási) bizottságok fölöttes szerve elrendelheti a jegyzékek haladéktalan elkészítését. A konfiskálással kapcsolatos adminisztrációs munkákban a járási hivatalokat az FMH munkacsoportjai is segítették. A járási bizottságok közül néhány már 1945 áprilisától működött, pl. a Rozsnyói járásban, ahol a bizottság nyolc tagja 1945. május 15-ig akarta elkészíteni a birtokok jegyzékét. A Somorjai járásban a bizottság az év júniusától dolgozott intenzívebben, míg az Érsekújvári járásban az eredményes munka kezdete augusztusra esett.

A konfiskációs bizottságok munkája a 64/1946. számú rendelet megjelenését követően intenzívebbé vált, s nagyobb mértékben érintette a kisgazdaságokat. A végrehajtást irányító Központi Konfiskációs Bizottság szakemberek delegálásával segítette a járásokat. A KKB tagjait az FMH és BMH jelölte ki, s a földművelésügy a konfiskálások jóváhagyási jogát átruházta a Központi Konfiskációs Bizottságra, míg a határozatok módosítása továbbra is az SZNT hatáskörében maradt. A KKB 1946. június 13-tól működött a következő összetételben: D. Šimonček, A. Ilčík, Š. Brenčič, J. Dovala, dr. R Mrázik, J. Siváček, M. Horský. A Megbízottak Testületének Elnöksége azonban az új bizottság munkájával sem volt elégedett. Az 1946. október 2-i ülésen hozott határozatában a bizottság munkáját „lassúnak” minősítette, s azt kérte tőle, hogy „az előírásoknak megfelelően működjön”, majd elrendelte a bizottság munkájának az ellenőrzését.

A Dunaszerdahelyi járásban az új Központi Konfiskációs Bizottság megalakulását megelőzve 1946. március 26-án alakult meg a járási konfiskációs bizottság a következő összetételben: K. Skutrovský elnök, R Jančák alelnök (Szentkirályfa), R. Palkovič titkár (Bős), tagok: Š. Židlík (Bős), P. Miklošík (Hodos), L. Duc, F. Kovár (nincs megadva), J. Gregor (Tany), J. Medňanský (Cséfalva-Sziget).

A járási konfiskációs bizottságokra jellemző, hogy az 1946 augusztusát követően megalakított bizottságok módosították a 104/1945. és a 64/1946. számú rendeleteket, mert a németek és a magyarok közé sorolták az antifasiszta németeket és magyarokat, s még akkor sem ítélték meg nekik a felmentést, ha folyamatosan csehszlovák állampolgárok maradtak. Határozatuk indoklása szerint a két rendelet „nincs összhangban” a minden magyart és németet egyformán érintő 33/1945. számú elnöki dekrétummal.

A csehszlovák kormány, illetve a Szlovák Nemzeti Tanács a magyar (német) nemzetiségű földtulajdonosok gazdaságainak elkobzásával ismét a két főhivatalt, a Földművelésügyi Megbízotti Hivatalt és a Szlovák Telepítési Hivatalt bízta meg,

amelyek saját – egymástól lényegesen nem különböző, de az elsőbbségüket biztosító – végrehajtási utasításokat, irányelveket adtak ki.

Az SZTH Elnöksége 1946. július 15-én adta ki a 104/1945. számú rendeletre vonatkozó végrehajtási utasítást, melyben hangsúlyozta, hogy az elkobzás nemcsak a magyar és német családfejek, hanem a családtagok földtulajdonára is vonatkozik. Az SZTH területi munkatársai kötelesek tiszteletben tartani a járási konfiskációs bizottság határozatát, s mivel fellebbezésre nincs mód, minden ilyen igyekezetet utasítsanak el. A gazdaságok kiutalásánál a repatriánsok érdekeit képviseljék, s ügyeljenek arra, hogy – a belső telepítésekkel szemben – megkapják a rendeletben meghatározott 50 hektárt. A hadirokkantak ingyen kapjanak gazdaságokat. A hivatal munkatársai működjenek együtt az Állami Birtokok Kezelőségével, de támogassák a kolonistákat is, hogy a konfiskálással munkahelyüket elveszített szlovákok megfelelő földbirtokot kapjanak, vagy vegyék őket állami alkalmazásba. S bár meghaladja ugyan a telepítési hivatalnokok szakképzettségét és hatáskörét, de segítsék a belső telepéseket is az önálló gazdálkodásban. Az SZTH munkatársai nyugtassák meg az elkobzott gazdaságok hitelezőit, hogy a törvényben biztosított feltételek mellett az adósságokat kifizetik.

A 108/1945. számú elnöki dekrétummal kapcsolatban az eladási feltételek betartását hangsúlyozták, s a járási nemzeti bizottság jóváhagyását követően a pontos leltár felvételét. Az eladásnál eladóként a csehszlovák állam, végrehajtóként a helyi nemzeti bizottság szerepelt, az átadás jóváhagyója a Nemzeti Újjáépítési Alap volt. Szakképzett iparosok és kereskedők is kaphattak földeket.⁴

A konfiskációs bizottság „munkáját” 1947-ben az SZNT 89/1947. számú rendelete meggyorsította. Elrendelte, hogy a KKB 1948. május 31-ig mondja ki, „kit kell magyarnak (illetve németnek) tekinteni”, s kit a „szlovák nép ellenségének”. Ennek érdekében össze kell állítani ezek névjegyzékét, és jóváhagyásra fel kell terjeszteni a Megbizottak Testületének Elnökségéhez, ahol határoznak az érintettek nemzetiségéről. Az új összeírásra azért volt szükség, mert az említett rendelet a reemigráció kiszélesítéséről határozott, s ennek megvalósításához újabb „szabad” földekre, gazdaságokra volt szükség. Így az új rendelet a felülvizsgálást, azaz újabb magyar gazdaságok elkobzását jelentette.

A rendelet központi végrehajtója és ellenőrzője a dr. Felix Vašečka elnök vezette új KKB lett, melynek tagjai az FNH munkatársai, tisztviselői és az egyes járásokat képviselő földművesek lettek. A KKB első rendelete értelmében valamennyi járási konfiskációs bizottságnak 1948. május 31-ig le kell adnia az elkobzott földek jegyzékét, amelyeket a helyi konfiskációs bizottságok legkésőbb június 15-ig ellenőriznek, véleményeznek, s ennek alapján az FMH 1948. augusztusában kiállítja az új tulajdonosok nevére szóló kiutalásokat. A terveket a Verebélyi, Zselízi, Dunaszerdahelyi, Párkányi, Ógyallai és Losonci járás elkészítette, de az elkobzásokat nem hajtották végre.

A járási konfiskációs bizottságok általában tömegesen állították ki a konfiskációs végzéseket, a komáromi járási bizottság szerint „szorgalmasan dolgoznak”. Általában sokszorosított nyomtatványt használtak, melyre csak az érintettek nevét és

lakóhelyét kellett ráírni, mivel nyomtatott volt az indok is: „a Csehszlovák Köztársaság szétverése”.

A helyi konfiskációs bizottságok bátran dolgoztak. Megtörtént, hogy a konfiskálást mindjárt végre is hajtották. A járás engedélye nélkül parcelláztak, s a földeket át is adták az új – zömmel helyi – tulajdonosoknak. Ez volt a gyakorlat például a hódí helyi konfiskációs bizottságban is. Így lehetetlenné vált az SZTH 1946. március 18-i rendeletének a végrehajtása, amely szerint az elkobzott birtokok egy részét közcélra kell tartalékolni.

A konfiskációs bizottságok „alapos munkát végeztek”, mert például az FMH, az SZTH és a NÚA ellenőrző bizottsága 1947 decemberében a Somorjai járásban csupán 5 olyan „esetet” mutatott ki, ahol még nem rendelték el a konfiskálást.

A konfiskációs bizottságok működésében új szakaszt nyitott az FMH 1948. január 5-i határozata, amelyben megerősítette a bizottságok jogállását, megdicsérte a munkájukat, s a munkájuk jelentőségét kiemelve még „a kiadott konfiskációs végzések tisztességének ellenőrzésével” is megbízta őket. Mivel az SZNT módosította a 104/1945., a 64/1946. és a 89/1947. számú rendeleteit, ez a „tisztességvizsgálat” visszamenő hatállyal a konfiskálás egészét érintette. Külön fejezet magyarázza a „tisztesség” fogalmát. A bizottság a birtok tulajdonjogára vonatkozó összes irat ellenőrzésével megállapítja, hogy vonatkozik-e rá az elkobzási rendelet. A 20 hektárnál kisebb törvényes adásvételi szerződéssel szerzett gazdaságokat csak akkor lehet elkobozni, ha a meglévő birtokkal együtt meghaladja az 50 hektárt. El kell kobozni a földeket, ha az adásvételi szerződés elősegítette a régi tulajdonos külföldre való távozását, ha szemmel láthatóan alacsony a vételár, s ha a szerződést 1944. augusztus 29-ét követően írták alá. Elkobozzák az ajándékba kapott birtokot, s minden 1945. március 1-jét követően szerzett birtokot is. Nem kobozzák el viszont az öröklés útján szerzett vagyont.

A bizottság a vitás kérdésekben szavazással dönt. Meghallgatja a tanúkat, és a tárgyalást jegyzőkönyvezi.⁵

A nemzetiségi alapon elrendelt vagyoneklobzások terén a csehszlovák állampolgárság visszaadásáról szóló rendeletnek jelentős változásokat kellett volna hoznia. Nem így történt. A BMH 1948 nyarán elrendelte a konfiskálás meggyorsítását, elsősorban az elkobzások ellen beadott 943 fellebbezés elbírását úgy, hogy lehetőleg minél több földet szerezzenek meg a belső telepések és a reemigránsok részére, mert a 245/1948. számú rendelet a magyarok vagyonáról nem rendelkezik, s így az elkobzási rendeletek érvényben maradnak. Érvényesnek jelenti ki az 1945. október 31-i állapotot, „mert a magyarok a birtokaikra kimondott elkobzások megszüntetése esetében újból fölénybe kerülének a szlovákokkal szemben”.

A belügyi vélemény ellen emelt szót Csécsénypatonyban a helyi konfiskációs bizottság előtt Gálffy János szabómester, akit 1948. augusztus 10-én letartóztattak, mert kijelentette, hogy „minden konfiskálás érvénytelen”, és rablóknak nevezte a bizottság tagjait. Figyelmeztette őket, hogy eljön az idő, amikor felelősségre vonják őket.

Az SZTH 1948-ban összegző jelentésben számolt be a magyarlakta járásokban működő járási konfiskációs bizottságok munkájáról. A jelentés szerint a konfiskálásokat befejezték a Királyhelmecei, Vágsellyei, Galántai, Dunaszerdahelyi, Losonci, Rimaszombati, Feledi és Ipolysági járásban, még dolgoznak a Somorjai, Zselízi, Párkányi és Tornaljai járásban, a Kassai járásban és Kassa városában azonban „késnek a befolyásos tisztségviselők magatartása miatt”. Ezt követően – mintha enyhíteni akarná az előző megállapítást – kifejti, hogy a konfiskálási munkálatok elhúzódása „a tisztviselők tapasztalatlanságára” vezethető vissza, de elégtelennek tartja a karhatalmi erők irányítását, mert nem kaptak utasítást a végrehajtásra. Felrója az FMH-nak, hogy felelős munkatársai a „megtorlástól tartva” nem jelentek meg a konfiskációs bizottságok ülésein. Végül megismétli a sokszor kifejtett elméletét, hogy a helyi tisztségviselők egy része a „konfiskációban érintett magyarokat pártfogolja”, ezért a járási konfiskációs bizottságok nem is működhetek jobban, hiszen az őket irányító és felügyelő KKB is „nagyon vontatottan dolgozott”. Az SZTH valószínűleg azért értékeli negatívan a KKB munkáját, mert az nem rendelte el az elkobzásra jelölt gazdaságok magyar tulajdonosainak a kilakoltatását.⁶

A konfiskálások végrehajtása

A konfiskálások végrehajtásához el kellett készíteni az érintett gazdaságok összeírását. A Megbízottak Testületének Elnöksége az 1945. június 6-i ülésén (8518. számú határozat) ezzel a feladattal az FMH-t bízta meg. A jegyzék az 50 hektárnál nagyobb gazdaságokat tartalmazta. Az összeírás alapjául a tulajdonos nemzetisége és a tulajdonbavétel dátuma szolgált. A kérdéssel az SZTH önként kezdett foglalkozni Elnöksége 1945. szeptember 22-én elrendelte, hogy minden olyan járásban, ahol 10%-nál több német, ill. magyar nemzetiségű lakos él, kezdjék meg a termőföldek összeírását. Az SZTH Elnöksége figyelmen kívül hagyta a Megbízottak Testülete Elnökségének határozatában megszabott alsó határt, s elrendelte, hogy november 1-jéig írják össze az összes magyar tulajdonban lévő birtokot. Az összeírásban fel kellett tüntetni az új, szlovák tulajdonosnak, ill. bérlőnek kiutalt gazdaságokat is. A belügyi megbízott az 1946. január 20-i körlevelében támogatásáról biztosította az SZTH-t, s elrendelte, hogy a helyi és a járási nemzeti (közigazgatási) bizottságok munkatársai és tisztségviselői az összeírás elkészítésében támogassák a telepítési hivatal munkatársait, mivel a járási hivatalok 1945. szeptember 22-ig nem készítették el a német és magyar gazdaságok névjegyzékét.

A Megbízottak Testületének Elnöksége 1945. október 25-én – a lakosság élelmezésének biztosítása érdekében – államérdekre hivatkozva megtiltotta több nagybirtokok felosztását. Az Elnökség határozatát az FMH november 5-i körlevelében konk-

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

retizálta, s a földreformmal kapcsolatos feladatok megvalósítására 1945 őszen területi munkacsoportokat szervezett.

A magyar etnikai területen a következő munkacsoportok dolgoztak:

Központ	Járások	Vezető
Galánta	Galántai	Lehotay L.
Érsekújvár	Vágsellyei Érsekújvári Ógyallai Párkányi	Dr. Bakala J.
Komárom	Komáromi Dunaszerdahelyi Somorjai	Dr. Gurský L.
Léva	Lévai Verebélyi Zselízi	Stano P.
Losonc	Losonci Rimaszombati Feledi Rőcei Tornaljai	Klačanský Fr.
Kassa	Kassai Szepsi Gálszécsi Töketeremesi Rozsnyói	Čančarik J.
Nagymihályi	Nagymihályi Szobránci Nagykaposi Királyhelmecei	Lukáč Št.

Az FMH utasítása szerint a konfiskálás kimondásához nem szükséges az érintett birtok telekkönyvi kivonata, elegendő, ha a település komisszárja igazolja a tulajdonjogot, ha bérletről van szó, a bérleti jogot. A komisszár igazolásában szerepelnie kell a birtok nagyságának, a gazdaság kultúrák szerinti elosztásának, (szántó, kert, szőlő, rét, legelő). A gazdasági épületeket csoportosítani kell (pajták, ólak stb.), s fel kell tüntetni az építkezési anyagot (tégla, vályog, kő, fa). A jelentésben pontosan fel kell tüntetni a gazdasági felszerelések és a haszonállatok számát és fajtáját, valamint a gazdaságban található összes készletet (takarmány, gabona, vetőmag stb.), a vetések állapotát, s azt, hogy teljesítették-e a beadási kötelezettséget.⁷

A konfiskációs bizottságok és az FMH munkacsoportjai 1945 nyarán a délnyugati termékeny síkságra összpontosítottak, s itt szereztek betelepítésre alkalmas gazdaságokat.

Augusztus 7–13-a között Tardoskedd, Komját, Alsó- és Felsőszőlős, valamint Csarnok kataszterében 2108 kat. holdat jelöltek elkobzásra. Az indoklásban az szerepel – még a szlovák lakosú településeken is –, hogy a tulajdonosok családjában a magyar az érintkezési nyelv. Ugyanebben az időben a Vágsellyei járás konfiskációs bizottsága 10 községben jelölte ki „az exponált magyarokat”, s 4530 kat. holdnyi birtokukat javasolta elkobzásra. Az év végéig a kimutatás a Somorjai, Vágsellyei és Lévai járásban – a megmaradt kimutatások szerint – 1945. szeptember 8–20-a között 10 806 hektárt, szeptemberben 25-ig újabb 14 673 hektárnyi magyar földtulajdont érintett. A Losonci járásban júliusban kezdődött meg a felmérés Bolyk, Fülekpüspöki, Csákányháza, Béna, Fülek, Losonc, Mucsény, Apátfalva, Pilis, Ragyolc, Romhány, Terbeléd határában. 244 esetben 2813 kat. holdat jelöltek ki. Az ítélet községenként 2-3 családot és 234 kat. holdat érintett, vagyis a nagybirtokos réteget. Ugyanakkor a Galántai járásban közel 3322 hektárt, a Szeneiben 1707,5 hektárt koboztak el, az első esetben 767, a másodikban 756 végzéssel. A számok szerint a Galántai járásban az átlag 4,31 hektár, a Szenci járásban 2,55 hektár, vagyis a nagybirtokok mellett már paraszti gazdaságokat is konfiskáltak.

A konfiskációs bizottságok a szlovák etnikai területen gyakran úgy vették el a magukat 1938-ban szlováknak, majd 1940-ben a német hatalom ellen tiltakozva magyarnak jelentő családok vagyonát, hogy önkényesen a magyarok (németek) közé sorolták őket. Így konfiskálták el pl. 1946-ban egy breznóbányai család vagyonát, akiket előbb németnek nyilvánítottak, majd a család fellebbezését követően a magyarok közé sorolták. Döntésüket azzal indokolták, hogy a család otthon magyarul beszél. Több városban hasonló megítélésben volt részük a koncentrációs táborokból hazatért zsidó személyeknek is. A konfiskációs bizottságok őket is magyarnak nyilvánították.

A konfiskációs rendeletek végrehajtását a vegyes lakosságú északkeleti járásokban 1945 áprilisában kezdték meg, amikor pl. Eperjesen és környékén konfiskáltak. Pár héttel később már a Kassai járás került sorra.

Az év végére már számottevő nagyságú termőföldet vettek el a magyaroktól. A Lévai járásban – zömmel a Schoeller-gazdaságokból – 4949 hektárt. Az SZTH összeírása szerint 1945 őszéig az alábbi földeket vették el és osztották ki a Királyhelmecei járásában.⁸

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Község	Szántó kat. h.	A földet		Szétoszt- ható kat. h.
		magyar műveli	szlovák kol. művel kat. h.	
Battyán	828	198	175	428
Bodrogszerdahely	631	-	631	-
Nagygéres	524	142	100	440
Nagytárkány	518	118	270	248
Bodrogszög	388	-	388	-
Kistárkány	370	130	60	370
Perbenyik	322	-	162	-
Bély	319	-	287	32
Rad	293	293	-	393
Szomotor	240	240	-	240
Kisújlak	180	180	-	180
Szentmária	160	160	-	160
Véke	474	474	-	474
Örös	79	58	21	58
Királyhelmec	72	72	-	72
Boly	56	56	-	56
Kisdobra	55	55	-	55
Csernő	30	30	-	30
Szóllóske	30	30	-	30
Lelesz	13	13	-	13
Pólyán	5	5	-	5
Összesen:	5605	3463	1925	3197

Az új járási konfiskációs bizottságok 1946-ban kezdték meg a kisgazdaságok nagyobb mérvű elkobzását. Az év második felében pl. a Losonci járásban 586 határozatot kézbesítettek ki, s ezzel 4818 hektárt koboztak el. A Dunaszerdahelyi járás „a kiemelten kezelték” közé tartozott, ahol 1946-ban közel 4000 bűnvádi eljárást kezdeményeztek, hogy a megvádoltaktól elvehessék a birtokaikat. Mivel a bíróságok csak 410 esetben hagyták jóvá a vádakát, a nagy tempóval megkezdett konfiskálási folyamat jelentősen lelassult, s 1947. augusztus 20-ig „csak” 610 gazdaságot vehettek el. A bizottság azonban még 1948-ban is dolgozott.

1947-ben pl. Nagyabonyban 24, Balonyban 36, köztük egy 19 éves, Bösön 106 személy vagyonát kobozták el. A Komáromi járásban 1947 novemberében Bogyá községben 52 gazdának kézbesítették ki a végzést.

Az 1946 első félévében kiadott konfiskálási végzések az alábbi mértékben érintették az egyes járásokat:

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Járás	ha
Ógyallai	4427
Feledi	5529
Galántai	2383
Királyhelmeci	827
Komáromi	4965
Kassai	8907
Korponai-Ipolysági	4793
Losonci	11997
Lévai	1774
Szepsi	1966
Párkányi	1558
Rozsnyó város	801
Rimaszombati	6647
Dunaszerdahelyi	4839
Vágsellyei	2007
Somorjai	2763
Tornaljai	8952
Érsekújvári	7553
Zselízi	2231
Összesen:	85 819

Abaujban a tömeges elkobzási végzéseket 1947 augusztusában kezdték kézbesíteni. A Galántai járásban 1947 nyarán a földjeiket maguk művelő gazdáktól aránylag kevés földet koboztak el, de az év őszén felgyorsult a folyamat, s egészen 1948 tavaszáig tartott. Ennek következtében 1948 nyarán egyre több fellebbezés érkezett be az FMH-ba. A Vágsellyei járásban is több, a földjét maga művelő gazda fellebbezett, de eredménytelenül, mert a gazdaságokat romániai és jugoszláviai reemigrásoknak adták át.

1948 februárjában kézbesítették ki pl. Felsőszeliben Császár F., Csarník Gy. és Fekete B. birtokaira az elkobzási végzéseket. Az érintettek azonnal fellebbeztek, de csak október 28-ra idézték be őket a járási nemzeti bizottságra. Itt megtudták, hogy Császár földjeit kivéve a két gazda „kérdése függőben van”. Császár birtokát a járási nemzeti bizottság még az elkobzási végzés kézbesítése előtt bevonta a kolonizációba, a tervet hivatalosan már jóváhagyták, sőt a földeket már ki is utalták az új szlovák tulajdonosnak. Mikor az érintett védekezett, a járási nemzeti bizottság elnöke letartóztatta.

1948 januárjától kezdődően Dél-Szlovákiában felgyorsult a konfiskáció. Sorozatban konfiskáltak a Tornaljai és a Feledi járásban. Ekkor rendelték el a feledi, rimajánosi, pálfálvai, serkei, simonyi, darnyai, gortvai, várgedei, ajnácskői, uzapanyiti, nagybalogi, gesztei, harmanci és péterfalvi kisbirtokosok földjeinek az elkobzását. Hasonló sorsra jutott a Losonci és a Kékkői járás magyar lakossága is. Tavasszal az Ipolysági

járásban Hideghét és Déménd, a Komáromi és a Dunaszerdahelyi járásban Kis- és Nagyabony, Hodos, Hegyété, Pódatejed birtokosai, majd az Ógyallai járás falvai kerültek sorra. A gyorsított elkobzások idején konfiskálták el pl. a feledi R. J. családjának három rimaszombati és egy várgedei házát, valamint 5 kat. holdnyi szántóját, kertjét és szőlőjét összesen 6 millió korona értékben.⁹

Az Ógyallai járásban 1948. január 20-án, 27-én és március 24-én 101 magyart fosztottak meg a tulajdonától. Az indoklás minden esetben „a fasiszta megszállókkal való együttműködés” volt. A határozatok érdekessége, hogy az érintettek között több kommunista párttag, ill. munkás is volt. Az utóbbiak esetében a végzést „szlovákellenességgel” indokolták. Államellenes cselekedetnek minősítették pl. a magyar hadsereg üdvözlését. A nánai Nagy I. vagyonát 1948. május 13-án azon a címen kobozták el, hogy állítólag „segített a magyarok bevonulása előtt a díszka-pu felállításában”.

Az elkobzott ingóságokat általában „elosztották”. Így pl. a naszvadi intéző, K. G. ingóságait a következőképpen: A hálószoba a gölnicbányai, a gyermekszoba bútorai a komáromi rendőrpáncsnokhoz, az „antik ebédlő” az 1948-ban már Galántán szolgáló járási főnökhöz került. A konyhabútort az ógyallai járásfőnök, a szőnyeget, 4 olajfestményt és a bútorokat a helybeli jegyző „vette át megőrzésre”. Az iratban megtalálható azoknak a személyeknek a neve is, akik „megőrzésre” elvitték pl. a varrógépet, a festményeket; 65 könyvet viszont a helyi könyvtárba küldtek át.

A földművelésügyi megbízott utasítására 1948 októberében összegezték a még el nem kobzott 20 hektárnál nagyobb magyar földbirtokot. A gazdaságokat csak a megbízott által kijelölt járásokban sajtújtják ki. Az alábbi magyarlakta járásokról van szó:

Járás	Községek száma	A gazdaságok száma	A gazdaságok nagysága (ha)		
Somorjai	18	47	1206 ha	70 ár	35 m ²
Dunaszerdahelyi	18	55	1446 „	33 „	97 „
Komáromi	12	45	216 „	96 „	68 „
Ógyallai	6	18	92 „	37 „	60 „
Vágsellyei	5	11	283 „	06 „	01 „
Párkányi	11	29	798 „	29 „	51 „
Ipolysági	4	5	142 „	11 „	36 „
Szepsi	13	44	1228 „	51 „	00 „
Kékkői	6	3	110 „	19 „	00 „
Tornaljai	28	64	2054 „	07 „	09 „
Rozsnyói	5	27	802 „	08 „	00 „
Nagykaposi	2	3	107 „	00 „	00 „
Töketeremesi	3	3	101 „	00 „	00 „
Összesen:	130	354	7133 „	40 „	60 „

A konfiskálási folyamatban külön kezelték a szőlőket és a gyümölcsösöket. A nagybirtokok szőlőit, gyümölcsseit általában bérlők művelték. A birtokokat kezelő Állami Birtokok Kezelősege a bérletek zömét az 1945–1947-es termelési évekre is meghosszabbította. 1946-ban pl. a fülekkovácsi volt Friedmann-birtok 20 hektáros szőlőjét az ÁBK 36 bérlővel műveltette. A szerződéseket aláírók között sok a nő és a magyar név (pl. K. Jánosné, D. Jánosné és mások). Léva kataszterében kisebb szőlőbirtokok voltak. Ezeket 1946 tavaszán elkobozták, s az év augusztus 8-án átadták a kérelmező partizánoknak, volt katonáknak.

Az FMH és a Borászati Felügyelőség határozata értelmében szőlőket csak a borászathoz értő szakemberek igényelhettek s vehettek át. 1946 tavaszán a Borászati Felügyelőség a földművelésügyi szakemberekkel ellenőrizte a szőlők szétosztását, mert a rendeletet – kevés kivételtől eltekintve – nem tartották be.¹⁰

A konfiskációs folyamatban a többi nagybirtoktól elkülönítették az egyházi birtokokat, kiemelten a római katolikus egyház tulajdonát. A konfiskálási javaslatokat a szlovák főhivatalok munkatársai dolgozták ki, de a végrehajtás a Földművelésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozott. Az egyházi birtokok kisajátításával 1946. január 4-én mégis a Külügyminisztérium kezdett foglalkozni. A jászói premontrei rend birtoka és kolostora kapcsán az SZTH-val folytatott levelezésben (67228/11-7/46) a földeket a főhivatalok 1194 kat. holdra becsülték, s hangsúlyozták, hogy a négy lakóépületben 44 családot lehetne elhelyezni, de ez addig nem történhet meg, amíg a magyar tulajdonban lévő birtokot nem kobozzák el. Mivel belföldi kolonisták elhelyezéséről van szó, külön említik a 130 állatot befogadó istállókat. Az elkobozást azzal kell indokolni, hogy „az intéző magyar nemzetiségű”. A Külügyminisztérium a konfiskálandó birtokok egyházi jellegére utalva a rászorultak szociális megsegítését emeli ki. A betelepítésre jelölt svidníki kolonisták „munka nélkül vannak, nincs ruhájuk, nincs fedél a fejük fölött, embertelen körülmények között bunkerokban laknak”, és szinte kivétel nélkül földet követelnek, amit ezen az egyházi birtokon megkaphatnak.

Az egyházközségek használatában lévő patronátusi földeket a patronáló nagybirtokok részeként kezelték, s így községenként, uradalmakként külön kezelték. Nagymácséd kataszterében a Gárdonyi-Ohrenstein-uradalom 35 kat. holdját műveltette a helyi római katolikus egyház. A tulajdonos, a plébánosnál elhelyezett szerződés szerint a földeket az egyháznak ajándékozta, de a háború éveiben nem telekkönyvezték. A földeket – bérletben – a falu gazdái művelték. A járási konfiskációs bizottság tanácsalan volt, nem tudta, mit tegyen, mert a földek elkobzásával veszélyeztetni a beszorgáltatást.

Az egyházközségek földjeit 1948-ban nem a konfiskációs rendeletek alapján, hanem a kommunista párt járási vezetőségének az ajánlatára kobozták el. Indokként a földek szakszerűtlen megművelését tüntették fel, de pl. a köbölküti katolikus plébánia földjeit azért vették el, mert „a plébános a rendszer ellensége”.¹¹

Az 1945-ben kiadott konfiskációs rendeletek nem vonatkoztak a német és a magyar antifasiszták, valamint a fasiszmus üldözötteinek a gazdaságaira. Klement

Gottwald, Viliam Široký és Gustáv Husák többször is kijelentette, hogy „megvédik az összes német és magyar antifasisztát”. Ám az ígéreteikről gyorsan megfeledkeztek, s a támogatás elmaradt. Annyira elmaradt, hogy már 1945-ben felvetődött a fasiszmus alatt faji indokkal elvett földtulajdonok kérdése. A faji üldözés elől a nyugati államokba, a tengerentúlra menekült nagybirtokosok és leszármazottaik kérték a tulajdonuk visszaadását. A csehszlovák kormány, ill. a szlovák főhivatalok elutasították a nyugati országok állampolgárainak a kérését. Indoklásként általában „a gazdálkodás nem megfelelő módját” tüntették fel, mintha az a kérelmező hibája lenne. A dr. Wohl Losonc környéki birtokát visszaigénylő amerikai állampolgárságú lánya esetében az volt az elutasítás indoka, hogy „zsidó a férje”, a terbelédi gazdaság esetében viszont „magyar az intéző, mert következetesen magyarul beszél”. Az igazságot az volt, hogy a gazdaságokat már bevonták a belső telepítésbe, felosztották, s kijelölték a beköltöző 32 szlovák családot.

A szlovákiai Zsidó Hitközségek Központi Szövetsége beadványban kérte a kérdés rendezését, melyről az MT Elnöksége 1947. március 25-én tárgyalt. A földművelésügyi megbízott szerint csak a zsidó kistulajdonosok birtokairól lehet határozni, de ebből már 13 307 szlovák kérelmezőnek összesen 17 088 hektárt kiutaltak. A nagybirtokokat, a többiekhez hasonlóan a NÚA kezeli. A megbízott megemlíti, hogy a szlovák állam ezekből 20 714 hektárt „felvásárolt”, s erre a területre a volt tulajdonosoknak nincs joguk. Az MT Elnöksége úgy határozott, hogy a volt tulajdonosok visszakapják az 50 hektárig terjedő tulajdonukat, de az elveszett ingóságokat nem.¹²

Az elkobzott s a NÚA kezelésében műveltetett gazdaságok fenntartásához, majd a kisgazdaságok kiosztását megelőző üzemeltetéséhez jelentős pénzüsszegre volt szükség. Az FMH „a földreform megvalósítása” érdekében írott 1945. december 12-i körlevele szerint a kiadások térítésének forrása a birtok kinnlevőségeinek a behajtása, a bérleti földek bérleti díja és a földek vételára. Ez utóbbi állítást cáfolja az a tény, hogy a földek zöme szociálisan gyenge kérelmezők kezébe került, akik közül csak kevesen értettek az intenzív gazdálkodáshoz, s így beszűkült a lehetőségük a vételár kifizetésére. Általában részletfizetést kértek, s ezt is a hosszú lejáratú hitelekből akarták törleszteni.

A magyarlakta járásokban ez a bevétel a rendeletek alapján már eleve csökkent, mert az SZNT Elnöksége úgy határozott, hogy a déli határövezetben a vételár kiegyenlítését „liberálisan kell kezelni”, vagyis a kérelmezőknek „minden lehető kedvezményt meg kell adni”, hogy teljesítsék a 104/1945. számú rendeletet, tudniillik hogy a déli vidéken „a mezőgazdasági föld visszakerüljön a szlovák tulajdonba”.

A kiutalt gazdaságok átvételét megelőzően a NÚA szakemberei felmérték a birtok értékét, s meghatározták a kiutalási árakat. A földreform bevételét csökkentette, hogy a nagygazdaságokból a földeket gyakran az érték megállapítása előtt átadták a telepeseknek (pl. a Losonci és Nyitrai járásban).¹³ A kiutalásban részesült munkások, tisztviselők magas hányada következtében egy gazdának átlagosan 6,6 hektárt juttattak. Több járásban a mezőgazdasági munkások száma is magas, s az Ógyallai

és a Lévai járásban több földet vehettek át, mint a kisparasztok. A kiutalások részeinek 13,7%-a volt „kivételezett”, vagyis partizán, ellenállási harcos, politikai munkás, s az összes kiutalt föld kb. 11%-át kapták tulajdonba.

Más kiutalások szerint 1948. június 15-ig Szlovákiában 614 462 hektárt koboztak el, benne 302 104 hektár mezőgazdasági földet. Ebből „a betelepítési övezetben” 148 000 hektárt vettek el, de ezen belül „továbbra is a magyarok művelésében maradt 60 000 hektár”. Az egyes kimutatások nem sokban különböznek egymástól, de csak megközelítően adják meg az elkobzott birtokok nagyságát.

Az adatok szerint a kisgazdaságok 73,6%-át a tulajdonos műveli – bár ez az adat tartalmazhatja a birtok új tulajdonosait is –, a bérleti művelés aránya 14,4%. A tulajdonosok megoszlása a birtokkategóriák szerint a következő: 73,6%, 14,0%, 8,2% és 4,2%. Ezekkel az adatokkal a táblázat a magyar parasztság szociális rétegződését is dokumentálja. A földtulajdon nagyságának növekedésével párhuzamosan csökken a tulajdonosok száma, s ez különösen a 10 hektáron felüliek esetében szembeötlő, mert a két csoport aránya együtt csupán 12,4%, s a 0-10 hektáros vagyonnal bíróké 87,6%.¹⁴

A BELSŐ TELEPÍTÉS

A belső telepítés meghatározása és irányítása

A belső telepítés a köztársasági elnök 27/1945. számú dekrétuma szerint olyan, az egész államot érintő, a nemzetállami megteremtését szolgáló folyamat, amely visszahelyezi a szláv elemet a tőle közel ezer esztendeje „elvett területekre”.

A korabeli csehszlovák politikai vezetés a belső telepítést „erőszakmentes, politikai indíttatású, demográfiai változást eredményező” folyamatként értelmezte, amely lehetővé teszi Szlovákia déli, magyarlakta járásai elszlovakosítását. Első lépésben az egységes magyar etnikai tömbök feldarabolását tervezték, majd a lehetőségekhez mérten tovább kívánták csökkenteni a magyarok létszámát, hiszen a szlovákok megjelenése a szintiszta magyar etnikai területeken meggyorsíthatja az asszimilációjukat. A belső telepítés végcélja a többi politikai intézkedésekkel együtt a szlovákiai magyar etnikum megszüntetése. Belpolitikai akció, amely várhatóan felkelti a külföld figyelmét is, ezért, ha lehet, Csehszlovákiából befolyásolni kell ennek külföldi fogadtatását. A belső telepítés lebonyolítására vonatkozó rendeletek és irányelvek megfogalmazásakor figyelembe kell venni a külföldi jogi normákat, a külföldi elvárásokat, s ezért a valószínűleg elnemzetlenítő folyamatot következetesen belső migrációnak kell feltüntetni, s a belföldi, elsősorban a csehországi munkaerőhiánnyal kell indokolni.

Az észak-déli irányú belső telepítés szlovákiai megfogalmazói három célt tűztek ki maguk elé. Az első helyen a „szlovák nemzeti érdek” szerepel, a másodikon a szlovák nemzetgazdaság „boldogulásának” a biztosítása, a szlovák nemzet „gazdagodása”, míg a harmadik célkitűzés végeredményben az első kettő összekapcsolása, amely kimondja, hogy a magyar vagyontörésével a szláv elemeknek délre való vándorlásával kibővül a szlovák etnikai terület, s eléri az országhatárt, a Duna vonalát. A belső telepítés megfogalmazói a megszerzett és szétszortott magyar vagyongazdagságot látják „azt a tartós és szilárd alapot”, amely biztosítja a „volt magyar etnikai területre” betelepített új szlovák társadalom életképességét, azt a gazdasági-politikai hatalmat, amely magába olvasztja a magyar etnikum esetleges itt maradó töredékeit.¹⁵

A csehszlovák politikusok a belső telepítés „grandiózus” tervét – vagyis a németek és a magyarok kitoloncolását a nemzetközi jóváhagyások reményében – már

1945 tavaszán, a Kassai Kormányprogram kihirdetését megelőzően megfogalmazták. Első lépésben a „németek és a magyarok üresen maradó gazdaságainak, ill. más jellegű vagyonának hasznosítását” határozták el. A vagyonok „benépesítése” ügyében – hivatalosan – elsőként az SZNT 1945. május 25-i ülése határozott. Kezdetben a háborúban elpusztult falvak lakosságának, ill. a szlovák állam idején megkezdett nagy stratégiai építkezések, az árvai duzzasztógát és a lešti katonai gyakorlóterületén lerombolásra kijelölt falvak lakosságának elhelyezési problémáit akarták megoldani, majd a nagy állam építkezések és a háborús károk rendezésének a kérdését összekapcsolták a szlovákiai magyarkérdés rendezésével, a magyarok ekkor még csak remélt tömeges kitoloncolásával.

A háborúban elpusztult, ill. jelentős károkat szenvedett északkelet-szlovákiai falvak lakosságának elhelyezése ügyében kezdetben csak a németek üresen álló házaira, ill. gazdaságaira összpontosítottak, de a magyargyűlölettől átítatott légkörben hamar szóba kerültek a termékeny déli síkságon élő magyarok gazdaságai is. A képviselők közül többen kérték a kolonizálást, s a felvetést követően egymás után jelentették be „igényeiket” a magyar gazdaságokra. A Turócszentmártoni járás 3000, a Késmárki 5000 személy elszállásolását kérte. Felmerült az üresen álló német gazdaságok elfoglalása, az 50 hektárnál nagyobb birtokok benépesítése, de a kérdés rendezését még globálisan sem tudták felvázolni, mert a nagybirtokokon nem volt elszállásolási lehetőség. Megfogalmazták viszont a belső telepítés irányát, amely észak-dél, ill. északkelet-nyugat irányban halad.

A követeléseket és javaslatokat követően dr. Martin Kvetko földművelésügyi megbízott kijelentette, hogy a felvázolt hatalmas népmozgás már nem belső migráció – ahogyan ezt többen is hangoztatták –, hanem belső telepítés, kolonizáció. Véleményét az SZNT tagjai vita nélkül elfogadták, s a tanácskozás további szakaszában már nem migrációról, hanem belső telepítésről, kolonizációról beszéltek. Dr. Kvetko már bizonyos eredményekről is beszámolt, mert hivatala 1945. május 25-ig Szlovákiában 9 áttelepítési – kolonizációs – bizottságot hozott létre, de ezek hatásköre csak a háborúban legtöbb kárt szenvedett északkeleti járásokra korlátozódott. A hivatal munkatársai már kiutaztak a magyarlakta déli járásokba, „ahol felmérik a kolonizáció lehetőségeit, s előkészítik a betelepítést”.

A magyarlakta járások kolonizálását nacionalista demagógiával indokolták. Kijelentették, hogy a „győztesnek” joga van a legyőzött németek és magyarok termékeny gazdaságaira. A vita végső szakaszában a képviselők a belső telepítést, a németek és a magyarok vagyonának a kisajátítását problémamentes, egyszerűen megoldható szervezési kérdésként kezelték. „A németektől megtanultuk – jelentették ki –, hogyan kell eljárni hasonló esetekben, elegendő volt néhány teherautó, ezzel elszállították őket, s a kérdést le is zárták”. Ezzel a szlovákiai zsidókérdés „rendezésére” céloztak, jelezve azt, hogy a faji gyűlölet tovább él, csak most nemzetiségi köntösben.

Az SZNT ülése két problematikus kérdésben akart dönteni: megszabadulni a magyar kisebbségtől, s elhelyezni a fedél nélkül maradt szlovák, ill. ruszin lakossá-

got. A magyarok kitoloncolásában reménykedő képviselők a kormányprogramban kihirdetett kollektív bűnösségre hivatkoztak, s szinte példaszerűnek vélték, ha a szláv nemzetállam megteremtését a „magyar háborús bűnösök” tömeges, vagyion nélküli kitoloncolásával kezdenék el.

A belső telepítés egyik alapfeltétele az üresen álló gazdaság, a beköltözhető ház. Ennek elérésére a képviselők „gyors fellépést és határozott rendeleteket” vártak, mert néhányuk szerint „a magyarok kezdenek öntudatosan viselkedni”. A vagyonszerzés egyik lehetséges módja a háborús bűnösök elítélése volt. Úgy vélték, a hatalomnak elsőként a magyar háborús bűnösöket kell elítélnie, kitoloncolnia, s csak ezt követően „kell megtölteni a börtönöket a szlovák árulókkal”. A magyargyűlöletben szinte egymást túllicitáló képviselőkkel a belügyi megbízott, dr. Gustáv Husák „a magyarkérdés megoldásának nemzetközi feltételeit” ismertette. A nemzetközi jogi lehetőségekre hivatkozott, s kifejtette, hogy a magyarokat két fázisban lehet kitoloncolni az országból. Az elsőben a szovjet–magyar fegyverszüneti egyezmény alapján elmennek azok a magyar állampolgárok, akik az első bécsi döntés (1938. november 2.) után költöztek be Csehszlovákiába, A második szakaszban elmennek a háborús bűnösök, ám „a többi magyar nemzetiségű állampolgárhoz csak azért, mert magyar, de a lelkiismeretüket nem terheli nemzetellenes, ill. politikai bűntény, nem nyúlhatunk, de nem is akarunk”. Beszámolójában felvázolta azt a „nagyszerű áttelepítési lehetőséget”, melyet a csehszlovák kormány felajánlott Magyarországnak. Egy olyan államközi akcióról van szó, amely keretében „kicszeréljük a Magyarországon szétszórva élő szlovákokat” a csehszlovákiai magyarokért. Igaz, hogy ebben az esetben Csehszlovákia kilép a nemzetközi porondra, mert a lakosságcsere nem belügy, ezért nemzetközi jóváhagyást igényel, de a „szlovák szervek olyan lelki nyomást gyakorolnak majd a magyarokra”, hogy azok kénytelenek lesznek elfogadni a javaslatot. Husák figyelmeztette a képviselőket arra, hogy „a külföld figyeli” a csehszlovákiai magyarkérdés megoldásának a politikáját, s a nemzetközi diplomáciában egyre gyakrabban emlegetik a „szlovák sovinizmust”, a szlovák hivatalok magyarellenességét. Ezért ezt a határokon túl is látható tevékenységet különféle „lelki nyomásokkal” kell eredményessé tenni.

A főhivatalok a belső telepítést „hazafiúi cselekedetként” értékelték. A kolonisták kérvényében szinte kivétel nélkül szerepel a következő mondat: „Mivel nemzethű (roduverný) szlovák vagyok, jogot formálok földbirtokra a visszatért területeken.”¹⁶

A csehszlovák kormány a belső telepítést „grandiózus etnikai mozgásként” fogta fel. Eredményességének biztosítékát a központi irányításban látta, melyet a köztársasági elnök 27/1945. számú dekrétuma biztosított, ezért elrendelte, hogy a Belügyminisztérium mellett alakuljon meg a telepítést csehszlovákiai viszonylatban országosan irányító bizottság. A betelepítés kötelező folyamatosságát a 28/1945. számú elnöki dekrétum biztosította.

A több mint hárommillió német és a hatszázézer magyarság által lakott s „kitelepítésüket követően üresen maradó” területek benépesítésével párhuzamosan fokozottan ügyeltek a biztonságpolitikai feltételek megvalósítására. Ennek megfe-

lelően a bizottság ülésein a Belügyminisztérium képviselője kapott főszerepet. A kormány a betelepítésben érdekelt főhivatalok mellett meghívta az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal, valamint több pénzügyi képviselőjét. A belügy ellenőrző feladata mellett a Földművelésügyi Minisztérium és a Szlovák Telepítési Hivatal kapott kiemelt jogköröket. Szlovákiai viszonylatban erre lehet visszavezetni az FMH és az SZTH közötti kompetenciaharcot, amely végigkísérte a belső telepítés egész folyamatát. A Szlovák Telepítési Hivatal úgy vélte, hogy a kitelepített németek és magyarok egész vagyonával való rendelkezés joga – a hivatal jellegénél fogva – őt illeti meg, s a betelepítési övezetben nem volt hajlandó figyelembe venni a földreformot, illetve a földreform végrehajtásával megbízott földművelésügyi jogait.

A belső telepítést irányító, Prágában székelő Központi Betelepítési Bizottságba a Nemzetvédelmi, a Mezőgazdasági és a Belkereskedelmi Minisztérium három-három, a Munka- és Szociálisügyi, a Pénzügy- és az Igazságügy-minisztérium két-két munkatársát választották be. A Belügyi Megbízotti Hivatalt dr. Július Viktory és dr. J. Brychta, a szlovákiai földművelésügyet dr. Martin Kvetko és dr. B. Papadák képviselte. A kormány javaslatára a bizottság főtárgya Zdeněk Václav lett.

A Központi Betelepítési Bizottság az első ülésén a csehországi németek tömeges kiszállításáról tárgyalt, a szlovákiai németek kitelepítésével pedig az 1945. december 6-i ülésén foglalkozott. Megközelítően 15 000 személyről volt szó, akiket – Dastych tábornok terve szerint napi ezer fővel számolva – két hét alatt el lehet távolítani az országból, s a kiszállításukkal nem veszélyeztetik a csehországi németek kitelepítését. Az első üléseken a magyarokról nem tárgyaltak, s ezzel kiváltották a Szlovák Nemzeti Tanács elégedetlenségét. A türelmetlen SZNT az 1945. december 16-i ülésén megvitatta a magyarok kitelepítésének a kérdését is. Az volt a célja, hogy a Csehországban már az év szeptemberében felállított járási és helyi kitelepítési bizottságok mintájára Szlovákiában is szervezzenek hasonló bizottságokat.

E törekvések mögött az SZTH állt, hiszen már az év őszén megszervezte a magyarok kitelepítését irányító és végrehajtó I. osztályát; a II. osztály a külföldi szlovákok reemigrálását, a III. osztály pedig a belső telepítés szervezését és irányítását végezte. Ez utóbbi elvárta, hogy a KBB saját munkáját, ill. feladatait összehangolja az SZTH területi hivatalainak a munkájával, és így segítse a szlovák hivatalokat a problémáik megoldásában. A támogatásért a bizottság szlovák tagjai felajánlották, hogy magyar mezőgazdasági munkásokat küldenek több észak-morva-sziléziai községbe.¹⁷

A KBB elsődleges feladata a németek és a magyarok kiszállításának irányítása és ellenőrzése volt, ezért a bizottság szlovák tagjai rendszeresen informálták a cseh tagokat a szlovákiai helyzet alakulásáról. A bizottság létrehozásának idején a csehszlovák kormány és a szlovák szervek még abban reménykedtek, hogy a győztes nagyhatalmak engedélyezik a magyarok egyoldalú tömeges kitelepítését is, ezért egyre következetesebben kérték a magyarok egyoldalú tömeges kitelepítését. Az 1945. november 28-i prágai ülésen felvetették a csehszlovákiai magyaroknak és a magyarországi szlovákoknak a reciprocitás alapján történő kicserélését, s így a bizottság elé vitték a lakosságcsere kérdését.

Jellemző, hogy az akció keretében a köztársaságból kiszállítható magyarok számát alaposan eltúlozták, ugyanis a háborús bűnösök egyoldalúan kiszállítható tömegeivel számoltak. Ennek eredményeként – terveik szerint – az országban maradó magyarok létszáma oly mértékben csökken, hogy az itt maradókat minden nehézség nélkül kis csoportokban széttelpeíthetik az ország területén. Látva a cseh partnerek idegenkedését, a szlovákok úgy érveltek, hogy „ezek a magyarok voltaképpen szlovák eredetűek”, s könnyen beolvashatók. A kérdés rendezését türelmetlenül váró dr. Ján Čech gyors választ várt, „mert már felkészült a transzportok indítására”. Kérte, hogy „a csehek értsék meg, hogy ez a lehetőség, vagyis a magyarok eltávolítása Szlovákiából a szlovákok számára létkérdés”.

Érveiket a cseh hivatalnokok csak részben fogadták el, s kategorikusan elutasították „a maradék magyarság csehországi szétszórását”, amit a Pénzügyminisztérium „fölsőleges kiadásnak” minősített, de ellenezte a többi főhivatal képviselője is. Elutasították azt is, hogy „újabb idegen elem telepedjen le az országban”. A döntést végül azzal az indokkal vetették el, hogy a nemzetközi határozat értelmében a csehszlovákiai magyarkérdés megoldását illetően meg kell várni a Szövetséges Ellenőrző Bizottság határozatát, ezért nem hozhatnak a belpolitikát érintő határozatokat. A tárgyalás egyik érdekessége, hogy Martin Kvetko, a szlovák földművelésügyi megbízott figyelmeztette a jelenlevőket, dr. Ján Čechet is, hogy „a magyarok nemzetközi megítélése eltér a németekétől”, s a szövetségeseknek még a németek kitelepítésével kapcsolatban is vannak feltételeik, és elutasítják „a mindenükből kifosztott, rongyos és beteg németek átvételét”, s megkövetelik, hogy az egyoldalúan kitelepítettek is elvihessék az életfenntartásukhoz szükséges ruhaneműket, bútorokat, élelmiszert és más apróságokat.

A csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény megkötését követően egyre jobban eltávolodott egymástól a Központi Betelepítési Bizottság cseh és szlovák tagjainak célkitűzése. Az SZTH elnöke szerint a cseh fél nem „értette meg a szlovákok törekvéseit”, fékezte a szlovákok munkáját. 1946 decemberében arra kérte az MT Elnökségét, hogy vesse fel a bizottság átszervezésének kérdését, mert „csak legislatív munkát végez”, konkrét esetekben semmiben sem segíti a szlovák szervek munkáját. Tette ezt annak ellenére, hogy a kormány az 1947. január 10-i ülésen kimondta, hogy a jövőben a reemigrációt és a belső telepítést a KBB fogja koordinálni. A határozat értelmében Szlovákiában a reemigráció és a belső telepítés koordinálása, illetve az ezzel kapcsolatos problémák megoldása a KBB és a Belügyminisztérium feladata lesz. A KBB új szervezési rendje szerint a Belügyminisztérium megszervezi az új Főtitkarságot, amely előkészíti az elnökségi üléseket. A Főtitkarság működési szabályzatát a Belügyminisztérium dolgozza ki s terjeszti jóváhagyásra a kormány elé. A miniszterek biztosítják a Főtitkarságba jelölt munkatársaik számára a koordináláshoz szükséges jogokat. A Főtitkarság tagjai közé kooptálták a szlovák földművelésügyi megbízottat, s ezzel nőtt a szlovákok száma. Újból kimondták, hogy ha a KBB elnöke cseh, akkor az alelnöke szlovák, ill. fordítva.

A földművelésügyi megbízott továbbra is elégedetlen volt a KBB tevékenységével. Fejetlenséggel, szlovákellenességgel vádolta a cseh munkatársakat, s főképpen azt sérelmezte, hogy még őt sem értesítik a földek tulajdonjogával kapcsolatos határozataikról.

Az SZNT az 1947. október 8-i (12036/1947-eln.) határozatában megállapította, hogy a bizottság nem teljesíti a küldetését, nem koordinálja a prágai és a pozsonyi telepítési hivatalok tevékenységét. A bizottság „a kijelölt hivatalok képviselőinek közössége, amelyben a politikát egyedül az SZNT küldötte képviseli”. Ezért arra kéri a kormányt, úgy szervezze át a bizottságot, hogy az képes legyen irányítani a telepítést a köztársasági egész területén.¹⁸

Szlovákiában 45. október 3-án került sor a belső telepítést érintő első egyezséggel végződő tárgyalásra. A köztársasági elnök 27/45. számú dekrétuma értelmében a telepítési hivatalok kötelesek voltak együttműködési szerződést kötni a földművelésüggyel. Az SZTH az említett napon írta alá a „belső telepítés nemzeti jeleget”, a mezőgazdaság üzemképességét biztosító szerződést, amelyet az SZTH nevében az elnök, dr. Ján Čech, a III. osztály vezetője A. Ďurjačka, valamint dr. F. Vašečka, az FMH nevében dr. F. Foltín, dr. M. Semian és V. Lučan, a belügy részéről a közbiztonsági osztály vezetője, N. Sekera írta alá. Munkájukat a belügyi szervek felügyelték.

Az ülés résztvevői határozatban mondták ki, hogy a belső telepítés következetes megvalósítása érdekében „kategorizálják a nem szláv lakosságot”, a németeket és a magyarokat. Az a) csoportba sorolják a Csehszlovák Köztársaság ellenségeit, a felforgató, a köztársaság szétverésében aktívan részes személyeket; a b) csoportba kerülnek a sovíniszta, feudális neveltetésük alapján „imperialista és elnyomó” tulajdonságokkal rendelkezők akkor is, ha nem vettek részt a köztársaság szétverésében. A c) csoportba az antifasiszták kerültek, ill. a köztársaságért aktívan harcolók. Együttal meghatározták az egyes hivatalok kötelességeit is. Az SZTH például azt a feladatot kapta, hogy a b) csoport tagjait Dél-Szlovákia kijelölt községeibe összpontosítsa.

A bizottság 46. évi munkájáról nem maradt feljegyzés, de az SZNT 46. november 28-án saját betelepítési bizottságot létesített, s megválasztotta a bizottság tisztségviselőit. Az elnöklő J. Myjavec felkérte a CSÁB elnökét, Daniel Okálit, valamint az SZTH elnökét, dr. Ján Čechet, hogy dolgoztassák ki a csehszlovákiai magyarkérdés végleges rendezési tervét. A tervezetet a választott munkatársaikkal Anton Granatier fogja ellenőrizni. A magyarkérdés rendezésében az SZNT a kormányhoz fordult, s „ünnepélyesen követelte” a kérdés megoldását. Az ülésen a szláv nemzetállam megeremtelését és a térség békéjének az összekapcsolását szorgalmazták, amit az új betelepítési bizottság szavatolhat és segíthet. A bizottság munkatársa lett A. Granatier, P. Hajlan, V. Kovář, J. Malík, J. Myjavec, E. Ruskov, J. Ušiak és Š. Vengloš. A nagy fogadkozásokat azonban nem követte megfelelő minőségű munka. A bizottság minden indok nélkül hónapokig nem ülésezett, majd 48-ban – az érdektelenségre hivatkozva – az ülések teljesen elmaradtak, ill. a lakosságcsere megkezdését követően a Csehszlovák Köztársaságba áttelepített magyarországi szlovákok problémáival fog-

lalkozott, mintegy hangsúlyozva a lakosságcsere elsőbbségét a belső telepítéssel szemben. A bizottság munkáját és szemléletét bírálta a NÚA elnöke, dr. Felix Vašečka is, és azt „lassúnak, befolyásoltnak” minősítette. Az 48-as esztendő azonban hozott bizonyos változásokat. Miután a Megbízottak Testülete 48. március 15-i ülésén elemezte a bizottság munkáját, elrendelte, hogy a bizottság aktivizálja tevékenységét.

A kommunista hatalomátvételt (48. február) követően a belső telepítés irányítása átkerült Csehszlovákia Kommunista Pártja, ill. Szlovákia Kommunista Párja Központi Bizottságának hatáskörébe. Továbbra is napirenden maradt a déli magyarlakta területek szlovákokkal való betelepítése, de az elnemzetlenítő kolonizálásból szocialista iparosítás, illetve a mezőgazdaság szocializálása lett. A csehszlovák kormány a 48. április 27-i ülésén a további belső telepítések indokait az „ország gazdaságának a kiépítésében” vélte megtalálni. A folyamat nem szakadt meg, csupán más indokot kapott, s a betelepítést a CSKP KB mellett létrehozott Betelepítési Bizottság irányította, amelyben az SZLKB KB-t – rendes tagként – dr. Felix Vašečka és dr. Ján Čech képviselte, dr. Papad’ák pedig póttag lett. A kormány határozata értelmében a belső telepítés továbbra is országosan irányított, vagyis egységes folyamat lesz, közös tervek alapján valósítják meg. Ezzel tulajdonképpen a kommunista rendszer is átvette Beneš elnök 27. számú dekrétumát. A csehországi és a szlovákiai terveket a Belügyminisztérium terjeszti jóváhagyásra a kormány elé. A tervek „egységesítése” a kormány feladata.

Az SZTH Elnöksége az 48. január 7-i ülésén foglalkozott a belső telepítésekkel, s a Központi Betelepítési Bizottság átalakítását javasolta. A javaslattal a kormány tagjai egyetértettek, de feltételeikben elmarasztalták a vezetőséget, s elrendelték, hogy az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal, az SZTH és a földművelésügyi megbízott záros határidőn belül két új tervet dolgozzon ki. Az első, a rövid távú terv teljesítési határideje 48 vége, a „távlati” terv azonban újabb „külföldi szlovákok hazatelepítését” célozza meg. A tervek „felügyelője” a BMH, ill. az állambiztonsági osztály lett, mert elsődleges célként szerepelt a határövezet állambiztonságának szavatolása. A betelepítési övezetben élő, állambiztonsági szempontból „megbízhatatlan” személyek névsorát a BMH állítja össze.

Az SZLKP KB Titkársága mellett is megalakult az a bizottság, amely a lakosságcsere felüli kitelepítéssel, ill. a belső telepítéssel foglalkozott. A bizottság tagjai: D. Okáli elnök, J. Čech helyettes, tagjai: F. Vašečka, J. Lendár, J. Šimovič, M. Falt’an, K. Bacílek, Š. Rendek, I. Szende és J. Bránik. Első ülésükön – a terület elszlovakosításának céljából – megtárgyalták a Dunaszerdahelyi, Érsekújvári, Ógyallai, Komáromi és Párkányi járás iparosításának lehetőségeit. Az Érsekújvári járásban gépgyártást, a Párkányiban a műtrágyagyártást, a Komáromiban a textilipart és a konzervgyártást tartották a leggazdaságosabbnak. Emellett terveztek építőanyagok gyártását is. Felmerült a bauxit kitermelésének lehetősége is, mert feltételezték, hogy a dunántúli lelőhelyek – a Duna medre alatt – áthúzódhatnak a Csallóköz alá is, ezért tárgyalták a feltárás körülményeiről is.

A magyarlakta területek belső telepítéssel történő elszlovakosításának a terve az SZNT 1948. március 15-i ülésén két határozat elfogadásával folytatódott. Az ún.

rövid lejáratú tervet az állambiztonság figyelembevételével készítették el. Ebben megállapították, hogy Szlovákia déli határa Pozsony és Párkány között ugyan „természetes határ”, de magyar lakosság él a Duna szlovákiai és magyarországi partján egyaránt, s a magyar lakosság szlovákiai számaránya éppen itt a legmagasabb. Gazdag, jó közlekedési lehetőségekkel rendelkező vidék, de „ez vajmi keveset ér, ha a lakosság nem megbízható”. A jelentés azt bizonygatja, hogy az ezen a vidéken élő jómódú magyar parasztság „mindig is csehszlovákellenes volt”, ezért a nemzetiségi összetételt további szlovák betelepítéssel kell módosítani.

A lakosság nemzetiségi összetételének megváltoztatását biztosító „távlati terv” megszilárdítja a szláv elem jelenlétét, erősíti a reszlovakizáltak, a lakosságcserevel betelepült szlovákok szlovák nemzet tudatát. Legjelentősebbek a Galánta–Érsekújvár–Verebély-Léva vonaltól délre fekvő községek. Kevésbé tartják fontosnak az Ipolyságtól keletre eső terület kolonizálását, de megjegyzik, hogy „az ide betelepített s betelepítendő szláv tömeg a már többségben lévő szlávok szláv sávjává lesz”. Hangsúlyozták, hogy az elszlovákosítás folyamatába be kell vonni a szlovákiai magyar társadalom minden rétegét. A lakosságcserevel társadalmi rétegek „tűnnek el, ill. gyengültek meg”, pl. az értelmiség és a módos parasztság, de állandóan tudatosítani kell, hogy ezek azok az elemek, amelyek gazdasági hatalmuk alapján a „magyar irredentizmust támogatták”. Az irredentizmussal való fenyegetés továbbra is a szlovák politika fő fegyvereként szerepel.

A Megbízottak Testülete a tervet a Belügyminisztériumba küldte, melynek megvitatására a belügyminiszter értekezletet hívott össze. A határövezet „békéjének fenntartásában” érdekelt főhivatalok közül a Honvédelmi Minisztérium terjesztette elő a legrészletesebb javaslatot. A főhivatal a Megbízottak Testületével, valamint az SZTH Elnökségével ellentétben azt javasolta, hogy erre a vidékre ne telepítsenek be sem magyarországi szlovákokat, sem reemigránsokat, hanem „csak tiszta szlovák etnikai területről származó kolonistákat”; a magyarországi szlovákokat pedig az ország belső területeire kell irányítani. Az SZTH jelenlévő képviselője a nemzetközi lakosságcsere-egyezményre hivatkozva elvetette a tervet, s egyben megkérdezte, jogos-e az ország belsejében élő szlovákokkal szemben, hogy lakóhelyük elhagyására s a déli síkságon való letelepedésre kényszerítik őket. Hangsúlyozta, hogy a belső telepítés alapelve az önkéntesség, de még az önkéntesek telepítése is elháríthatatlan akadályokba ütközik.¹⁹

A kolonisták hivatalos csoportosítása és jellemzése

Kolonista lehetett az a 18. életévét betöltött csehszlovák állampolgár, aki önállóan tudott gazdálkodni, földet művelni. A kolonisták zömét a jelentkező kisparasztkok közül választották ki, s el kellett utasítani a 10 kat. holdnyi szántó, ill. 15 kat. holdas gazdaságok tulajdonosait.

A kolonistákat a korabeli hivatalok két csoportba osztották. Az elsőbe kerültek a Csehszlovák Köztársaság 1919-es földreformját követő telepítésekkel a déli, magyarlakta járásokba telepített, többnyire morva nemzetiségűek, akik az 1938-as első bécsi döntést követően visszatértek eredeti lakóhelyükre. Az eltávozott kolonisták 1946 januárjában arra kérték a Megbízottak Testületének Elnökségét, hogy az 1938 után keletkezett kárukat minősítsék hadikárnak. Mivel rossz a gazdasági helyzetük, ezért az SZNT 130/1945. számú rendeletére hivatkozva kárpótlást kértek. A gazdasági kérésekkel kezdődő kérvényük második részében politikai követeléseket fogalmaztak meg. Azt követelték, hogy azokban a községekben, ahol ők képezik a lakosság zömét, kezükbe vehessék a közigazgatás irányítását, vagyis közülük kerüljenek ki a helyi komisszárók és a helyi nemzeti bizottság tagjai. Ennek teljesítése esetén teljes erővel támogatják a szlovák betelepítést. Új központi telepítési programot, új szláv telepes községek létesítését javasolták, mert ebben látták a lakáskérdés megoldását és „a déli vidékek szlovákokkal való betelepítésének biztosítását”.

Feltételeik lényegében megegyeztek a második csoportba sorolt, a déli területekre 1945. után betelepített szlovákokéval. Ezek „a délvidéki szlovák kolonisták”, akik a Dunaszerdahelyi, Somorjai és Komáromi járásba telepedtek be, 1946. május 21-én 12 pontos határozatban összegezték a gazdasági követeléseiket. Ebben a gazdasági tevékenységük, a napi megélhetésük biztosítását kérték. „Éhínséget” emlegettek, s bár földművesek voltak, élelmiszerjegyeket, élelmiszerellátást kértek, valamint „emberhez méltó szállást”. A gazdálkodáshoz földek szükségesek, ezért elvárják, hogy azt a lehető legrövidebb időn belül megkapják. Követelik a zárolt bankbetéteik feloldását, alacsony kamatú hiteleket, gazdasági felszerelést és háziállatokat kémeik. Önkritikusan bevallják, hogy soraikban sok a munkakerülő, s elvárják a főhivataloktól, hogy tisztítsák meg soraikat a nem dolgozó, ellenségeskedő, veszekedéseket provokáló személyektől, ill. szigeteljék el őket. Kulturális téren szlovák iskolákat, szlovák pedagógusokat, lelkészeket sürgetnek. Ez a kérésük teljesen érthetetlen, hiszen 1945-ben Szlovákiában csak szlovák tanítási nyelvű iskolákat nyitottak, magyar tannyelvűeket nem. A szlovák nyelvű hitéletben előfordulhattak hiányosságok, különösen azokban a tiszta magyar falvakban, ahová csak egy-két szlovák családot telepítettek.

Több kolonista kérte a Földművesek Egységes Szövetségének, ill. a Kolonisták és Áttelepültek Szövetségének a segítségét. Úgy vélték, hogy ha közvetítésükkel kéri a gazdasági előnyöket, a kulturális és hitéleti segítséget, elvárásaik hamarabb teljesülnek. A telepesek az első években mindenben támogatást vártak, s a szolgáltatásokért nem akartak fizetni. Természetesnek vették, hogy az állami birtokok ingyen szántják fel a földjeiket, s ingyen kapnak vetőmagot. Különösen elégedetlenek voltak a Zselízi járásba betelepítettek. Memorandumban kérték, hogy záros határidőn belül utalják ki nekik az elkonfiskált magyar kisgazdaságokat is. A konfiskálás menetét lassúnak tartották, ezért „az összes magyar vagyonának gyorsított elkobzását” és szétosztását kérték. Elégedetlenek voltak a Földműves Kamara és az Állami Állatfelvásárló működésével, ezért a felosztásukat kérték. Ezek jogkörét egy

kolonistákból szervezett szövetkezet venné át, vagyis a vagyonszerzést ellenőrző intézmények megszüntetését követelik, mert maguk akarnak rendelkezni a magyaroiktól elkobzott földekkel, gazdaságokkal, s az ellenőrzést is ki akarják sajátítani. A kérelmek általában kisebb földbirtokok megszerzését, nagyobb uradalmak szétosztását tartalmazzák. A kérések között megjelentek a közösség érdekei is, mint pl. a közlekedés, az úthálózat javítása, új bekötőutak építése, az áramellátás javítása, a postai szolgáltatások rendszerezése, például a küldemények napi kézbesítése.²⁰

Az 1919-es csehszlovák földreform alapján kolonizált családok visszatérése

A belső telepítést segítette az 1919-es földtörvény alapján az 1920-as évektől Dél-Szlovákiába telepített, zömmel morva s csak részben cseh és szlovák kolonisták visszatérése és vagyoni kérdéseinek a rendezése. A telepesek egy része az 1938-as első bécsi döntést követően önként távozott, de a szlovák hivatalok 1945-ben arra törekedtek, hogy ne térjenek vissza az államtól megvásárolt tulajdonukat képező birtokaikba. Érdekeik védelmére felkérték a Cseh Földművesek Egységes Szövetségét, s megbízottaik 1945 nyarán Pozsonyba jöttek, s tárgyaltak a földművelésügyi megbízottal, valamint a hivatal több munkatársával. Felkeresték az 1938 után az egykori birtokon élő kolonistákat, s feltételezzük, hogy a csehszlovák kormány sugallatára a „hazatérésre” akarták őket rávenni. A felkeresett községekben az 1938 előtt beköltözött 454 kolonistából 262 család, vagyis a családok 54%-a a birtokán maradt. Sorsukat a csehországi és szlovákiai kolonistákra egyaránt vonatkozó 52/1945. számú rendelet szabályozta, melynek 2. paragrafusában szerint minden kolonistának és maradékbirtokosnak 1945 szeptember 31-ig igazolnia kell a tulajdonjogát, mert ezt követően az „igazolatlant” birtokok az állam tulajdonába mennek át, s az 1945-ös földreform keretében kiosztják a kérelmezők között. Ennek rendezésére az SZNT és a Földművelésügyi Minisztérium 1945. november 13-án kötött szerződést. A hivatal feltételezhetően azzal számolt, hogy a csehországi kolonisták csak egyedi esetekben térnek vissza. Abból, hogy a megegyezésről nem tudósított sem a cseh, sem a szlovák sajtó, arra lehet következtetni, hogy a szlovák politikai vezetés a csehországi kolonisták esetében is érvényesíteni akarta a „Szlovákia a szlovákoké” elvet, ezért a szlovákok észak-dél irányú telepítését tartotta elsődlegesnek.

A rendeletet csak Szlovákiában hirdették ki, s így a visszatérni szándékozó kolonisták nem ismerhették meg a határidőket, amelyeket – az érintettek elégedetlenségét kivéve – kénytelenek voltak kétszer is meghosszabbítani, először 1946. április 11-ig, majd szeptember 30-ig. Többen ezt a terminust is elmulasztották, mert a szlovákiai gazdaságaik helyett csehországi német birtok kiutalására vártak, s csak akkor kérték vissza szlovákiai vagyonaikat, amikor a cseh hivatalok a német birtokokra beadott kérelmüket elutasították.

A csehországi kolonisták helyzetük rendezését a Megbízottak Testületének Elnökségétől várták. 1946 tavaszán az 1938-ban elszenvedett káraik megtérítését kérték, gazdaságaik beindításához bankkölcsönöket s az 1938 előtti adósságaik moratóriumát, amit a gazdálkodás jövedelméből akartak kiegyenlíteni. A gazdasági kérdések mellett politikai feltételük is volt. Saját kezükbe akarták venni lakóhelyük közigazgatását, maguk akarták megválasztani községük tisztségviselőit. Kérésüket a szlovákiai adminisztráció lassan intézte, s az év augusztusáig csak az 1938-ban elszenvedett vereségüket nyilvánították hadikárnak. Az SZNT 1946 őszén csak azt mondta ki, hogy a csehországi kolonisták „hitelkérelmeit jóindulattal” kell kezelni. A háborús károkat egyedi kérvények alapján a Pénzügyi Megbízotti Hivatal véleményezte. A srobárfalvai kolonisták 80 kérvényéből csak 14-et ismertek el. Az 1920 után betelepülteknek hadikár címén 1947 májusáig 2 935 600 koronát utaltak ki, de a folyamat nem fejeződött be.

A kolonisták vagyoni jogi kérdéseit a Földművelésügyi Minisztérium és a Földművelésügyi Megbízotti Hivatal munkatársaiból alakított ún. vegyes bizottság intézte. Az 1946. szeptember 24-i záróülésükön megállapították, hogy a közös munkát ugyan befejezik, de a kérdések jelentős részét nem rendezték. Nagyon sok anyagi jellegű kérdés maradt nyitott, ezek között első helyre került a lakáskérdés, melyet nem rendezhettek a szlovák pénzügyi és építkezési szervek támogatása nélkül. A vegyes bizottság tagjai azt szerették volna, ha a cseh kolonistákat a cseh országrészekben kárpótolják, s a korszerűen felszerelt gazdaságaikat átadják a szlovák telepeseknek. A két főhivatal együttműködése a záróülést követően nem szakadt meg, csak formát váltott. A tárgyalások tovább folytak, s a Megbízottak Testületének Elnöksége még az 1949. augusztus 8-i ülésén is foglalkozott a kérdéssel, de a határozatában csak azt rendelte el, hogy záros határidőn belül állítsák össze a telepesbirtokok jegyzékét.²¹

A szlovák politikai vezetés akadályozta a telepesek visszatérését, mert a „szlovák kolonistákban jobban bízott”. Visszatérésük törvény adta lehetőség volt, ennek ellenére kéréseiket a szlovák adminisztráció még a szokásosnál is lassabban intézte. A legtöbben a Nagymihályi járásba tértek vissza (18 család), de a Királyhelmecei járásban is elfoglalták a régi gazdaságaikat. Problematikusabb volt a délnyugati járásokba visszatértek elhelyezése, mert gazdaságaik – elsősorban a Garam mentén (pl. Nagysalló, Nagysáró) – részben vagy teljesen elpusztultak, ezért új gazdaságokat kértek. Az 1945 nyarán még üresen álló gazdaságaikat a szlovák telepesek kérelmezték, pl. az egyik bényi morva gazda birtokait 5 család a Privigyei járásból.

A visszatért gazdák között is általánossá vált a régi földjeik cseréje. Kérték hivatalosan, cserélték megegyezéssel, de sokan – az új földtörvényre hivatkozva – újabb földeket is kérelmezték, s maguk között akarták felosztani a vissza nem tért morva kolonisták gazdaságait. Hasonló tervekkel érkeztek meg 1945 őszén a patasi (Millenniumi kolónia) és a csilizradványi kolonisták. Az oroszokai kolonisták birtokcserét kértek, a hodzsafalviak új földeket, a rakottyáspusztaiak az üresen álló gazdaságok földjeit igényelték.

A cseh kolonisták megjelenését követően az érintett községek lakossága körében érezhetően megnőtt a csehellenesség. Mindenben gátolták őket, s ha mást nem tehettek, megnehezítették földjeik visszaszerzését. Cseréket ajánlottak nekik csak azért, hogy elodázzák az átadás idejét. Ennek egyik jellegzetes példája a Tallós határában 1928-ban morva telepesek által létesített Slovenské Pole nevű kolónia. A morva gazdák zöme 1938-ban nem mozdult, a magyar fennhatóság alatt is tovább gazdálkodott. A kolónia megalakulásának 20. évfordulójára kiküldött szónokok ultranacionalista szólamokkal dicsőítették a „szlovák mezőgazdaságot, a szlovák emberek eredményeit”, s szinte figyelembe se vették, hogy az eredményeket a magukat továbbra is morváknak valló földművesek érték el, akikkel szemben a helyi szlovák lakosság nem volt valami barátságos.

A szlovák hatóságok csehellenessége tovább élt, mert a Földművelésügyi Megbízotti Hivatal B szekciója 1948. január 19-én úgy módosította a cseh és morva kolonisták jogait, hogy csak az 1945 után szlovák telepeseknek ki nem utalt gazdaságokat kaphatták vissza. A kiutalt birtokoknak az értékét a tárca készpénzben fizeti ki a volt tulajdonosoknak, akik nem kaphatnak helyette másutt földet, gazdaságot, s hogy a felháborodásukat leszerelje, feloldották a zárolt bankbetétjeiket, s engedélyezték a hadikárelőlegeik kifizetését.

Nézeteltérés forrása lett az állami kezelés, a Nemzeti Újjáépítési Alap beavatkozása a gazdaságok üzemeltetésébe, különösen azokon a birtokokon, ahová a kolonista a termelési év folyamán érkezett vissza. Gyakran megtörtént, hogy az ilyen gazdaságokat magyar mezőgazdasági munkásokkal megműveltető állami gazdaság a kolonista nyári hazatérést, majd a termés betakarítását követően megtagadta a mezőgazdasági munkások bérének és komenciójának a kiadását, jelezve, ez a termést betakarító feladata, de a kolonista gazda nem fizetett. A mezőgazdasági munkások a Zselízi járásban az ilyen esetek rendezésére az SZLKP járási bizottságának titkárát kérték meg.²²

A partizánok

A korabeli hivatalok által kiemelt csoportba kerültek a partizánok, a csehszlovák hadsereg volt katonái és a nyugati frontokon harcoló csehszlovák állampolgárok. A társadalmi, gazdasági megkülönböztetésüket rendeletek biztosították, s a Honvédelmi Minisztérium mellett létesített szervezetbe tömörültek. Érdekeiket Szlovákiában a Szlovák Partizánok Szövetsége képviselte. Gazdasági kérelmeiket szinte következetesen politikai indokkal támasztották alá, s különféle juttatások formájában „a harcmezőkön szerzett érdemeik” ellenértékét kérték. A partizán csoportok körében nem volt elterjedve az ún. nagycsaládi település. Általában csak a legközelebbi családtagjaikat hozták magukkal, de előfordult, hogy egy községbe, egy nagybirtokra a szövetségen belül kialakult csoportokat telepítették.

A partizánok – a kolonisták többi csoportjától eltérően – még békeidőben is fegyvert, s kezdetben következetesen egyenruhát viseltek. A megfélemlítő hatásra építettek, s így kényszerítették rá az akarukat, elképzeléseiket nemcsak a községek egyszerű magyar polgáira, hanem a szlovák hivatalok tisztségviselőire is. Jellemző volt rájuk a szervezetségen alapuló összetartás is. Gyorsan, szinte megdölgölés nélkül segítették a bajba jutottnak vélt társukat. A kor politikai alapállásának megfelelően teljes erőbevetéssel fordultak a csehszlovákiai magyar kisebbség ellen.

A partizánok csoportján belül elkülönültek a partizánigazolvánnyal rendelkező, de sem fegyvert, sem harcteret soha nem látott személyek, akik – bevallásuk szerint – a „partizánok élelmezése és más jellegű támogatása” alapján kapták meg a partizán státust. Igazolványuk alapján teljes jogú partizánokként léptek fel, s minden előnyben részesülni akartak.

Érdekeik védelme és a magyarellenesség jellemezte a Szlovák Partizánok Szövetségének 1945. augusztus 18-án Besztercebányán megtartott első közgyűlését, melyen nyíltan követelték „az irredenta magyar kisebbség kitelepítését”. Egységes és „kemény” fellépést sürgettek a magyar fasisztákkal – értelmezésük szerint az egész magyar lakossággal – szemben. Az volt a meggyőződésük, hogy aki magyar, az fasiszta, s „az ország déli határhozetében szabotázsakciókat, merényleteket készítenek elő a szlovák hazafiak ellen”. Tényeket azonban nem említettek. A magyarok „fasiszta” voltát az anyanyelvük következetes használatával „igazolták”. Ez a tény különösen az Érsekújvári járásba betelepített partizánokat nyugtalanította, mert szerintük „ezek a fasiszták még a hivatalokban, az üzletekben, a műhelyeikben is magyarul beszélnek”. Nem kímélték a koncentrációs táborokból hazatért magyar nemzetiségű zsidókat sem. Az SZNT Elnökségének címzett beadványukban feltették a kérdés, „hogyan lehet az, hogy a magyar zsidók visszakapják a vagytonukat, s azok, akik egy fillér nélkül tértek haza a koncentrációs táborokból, most rendbe hozathatták a megkárosodott házaikat”. Szerintük „jól élő csoport az érsekújvári munkanélküli értelmiségiek (a magyarok) kb. kétezer fős csapata is”. Nagy a bánatuk, hogy a déli járásokban „mindenki boldogul, csak a partizánok szenvedéseit nem honorálja senki”. Követelik, hogy haladéktalanul vegyék el a nemzetileg megbízhatatlanok – vagyis a magyarok és a németek – vagyonát, vigyék őket munkatáborokba, s a szlovákul nem beszélő lakosságtól vonják meg az iparendélyeket, a nyilvános helyeken tiltsák be a magyar szót; ugyanakkor a lakosságcsere mielőbbi megkezdését is sürgették.

A partizánok, ill. a magukat annak minősítők „saját betelepítési területüknek” tekintették a dél-szlovákiai magyarlakta járásokat. Igényük kiterjedt az egész területre, s az 1945-ös kiáltványukban a déli járásokat is a partizánharcok szerves részeként tüntették fel. „A szlovák hősök és harcosok között ott voltak a Somorjai, Galántai, Dunaszerdahelyi, Komáromi, Vágsellyei, Ógyallai, Nyitrai, Verebélyi, Aranyosmaróti, Párkányi, Zselízi, Lévai, Kékkői, Losonci, Tornaljai, Rimaszombati, Rőcei, Rozsnyói, Szepsi, Kassai, Nagymihályi, Királyhelmei és Nagykaposi járás szlovákjai”

– állítják ezt olyan határozottan, mintha a nevezett járásokból több száz szlovák harcolt volna a partizánok soraiban.

A partizánok türelmetlenek voltak, s nem várták meg a kolonizációs bizottságok határozatát, hanem a járási szervezeteiken keresztül igyekeztek megszerezni a nekik legjobban tetsző birtokokat. A központi hivatalokat megelőzve saját szervezetükön belül összeállították a kiszemelt községekben élő „magyar fasiszták” jegyzékét, s ennek alapján, a magyar tulajdonos nevének a megjelölésével kérték a birtokaik kiutalását. Követelőző indulatosságuk ellenállásra készítette a szlovák hivatalokat is. 1947 tavaszán a Galántai Járási Hivatalban is „arrogánsan” követelöztek, s egyenesen utasították a járás vezetését, hogy vádemelés, bírósági ítélet nélkül három napon belül „toloncolják ki a járásból az összes magyar kollaboránst, fasisztát és háborús bűnöst”. A magyaroktól – követelték továbbá – haladéktalanul vonják meg a csehszlovák állampolgárságot (ami már megtörtént), valamint az iparendeléyleket. Magatartásuk még a járási rendőrparancsnokot is felháborította. „Tenni kell valamit, mert ezek nem férnek a bőrükbe” – olvasható a parancsnok jelentésében. A partizánok beadványát a Galántai Járási Nemzeti Bizottság 1947. szeptember 13-án tárgyalta. A mellékelt névsort tudomásul vette, s elrendelte az érintett magyarok politikai múltjának kivizsgálását, a vádak ellenőrzését. A partizánok nem tétlenkedtek: a hivatalokat megelőzve önkényesen elfoglalták például a magyarok gazdaságait a hodosi határban, valamint az 1938 után a magyar hivatalok által létesített vitézi telkeket.

A Dunaszerdahelyi járásban tizenötven lettek nemzeti biztosok, de nehezményezték, hogy az üzemeket ők csak üzemeltetik, s nem a tulajdonuk. A Komáromi járásba rendelt partizánok tüntetéseket szerveztek, így akarták kiprovokálni a magyarok nyílt ellenállását. Céljukat azonban nem érték el. A magyar lakosság a tüntetésekre nem reagált.

A gazdasági érdekeken alapuló magyarellenességük, a gyakran önkényeskedésig fajuló magabiztosságuk a csehszlovák kormány nemzetiségi politikájára épített. Erre alapozva alakították ki „saját nemzeti normáikat”, s ez képezte a tárgyalásaik alapját is.²³

A partizánok zöme a szegényebb, illetve a teljesen vagyontalan társadalmi rétegekből került a kiváltságos helyzetbe. Jellemző, hogy a mezőgazdasági munkások önálló, fölszerelt gazdaságokat kértek. A Csalárra betelepített 12 partizán és családja a helyi uradalom 68 magyar holdnyi legelőjét is saját tulajdonába kérte, de a kisajátítást a helyi szervek megakadályozták. Általában kevesellték a hivatalosan megállapított földmennyiséget. Mindig az érdemeikre hivatkoztak, mint pl. a močonoki partizánok, akik Vecsén családonként 25 hektárt és házat kaptak. Ugyanide a Trencsényi járásból (Opatová) betelepített „polgári” kolonisták családonként 17, ill. 10 hektárt vehettek át. Pozsonypüspökiben családtagonként 5–15 kat. hold mezőgazdasági földet, kertet, szőlőt, házat és gazdasági felszerelést követeltek.

A partizánoknak a földet és a gazdaságot az FMH utalta ki. Az átadás a hivatal 29 288/46-V-B számú rendelete alapján történt. Ám sok esetben a Partizánszövetség egyenesen a Megbízottak Testületének Elnökségéhez fordult, tőle kért és kapott engedélyt a nagybirtokok átvételére. Így vehették át a karvai határ két nagybirtokát, a volt Lang-

félét, a 391 kat. holdat 805 902 korona értékben, valamint a Szarvasi-féle uradalmat, amely 567 kat. holdjával, teljes élő és holt felszerelésével 1 404 421,70 korona értéket képviselt. Az uradalomhoz tartozott még 25 kat. hold szőlő, a Duna-szigeten 8 kat. hold szőlő és 11 kat. hold erdő is. A szakértők szerint az uradalom értékét a valós ár alatt határozták meg. A Partizánszövetség az uradalmat két évre kapta bérbe, s kötelezte magát, hogy nem bocsátja el az alkalmazottakat. Az MTE határozatát megelőzően az FMH a Lang-birtokot 20 sajbai telepeseknek utalta ki, akik meg is érkeztek az uradalomba, s a kastélyban kaptak szállást. A partizánok képviselőjének a megjelenését követően – a hivatalos kiutalás birtokában – a sajbaiak nem mozdultak, s csak hosszabb egyeztetés után költöztek át Kismuzslára, ahol új gazdaságokat kaptak.²⁴

Tardoskedden 1945. június 25-én jelentek meg a magukat partizánoknak vallók első csoportjai. A kuralanyi telepések szószólója szerint „illegális politikai munkások”, partizánigazolványuk nincs, ám ennek ellenére „kivételezettek”. A helyi Juhász-féle birtok Méhes-majorját követelték, amit az év májusától az egyik helyi szlovák gazda irányított mint nemzeti biztos. Kikényszerítették a major átadását, amelynek értékét 582 504 koronában, vagyis áron alul állapították meg, A nemzeti biztost elkergették, s maguk kezdtek gazdálkodni, ill. „ügyeskedni”. Pénzzé tettek mindent, amit csak lehetett. Az intézők gyors egymásutánban váltották egymást, s amikor az Állami Birtokok Kezelősege 1946. február 21-én át akarta venni a gazdaságot, már nem találta sem az állatállományt, sem a gazdasági gépeket, sem a szerszámokat. A telepések az uradalom ingóságait saját tulajdonuknak tekintették, s mindent eladtak, a majorságban megtermelt, ill. a környéken beszerezhető termékekkel „elcserélték”, majd a gabonát, búzát a régi lakóhelyükön értékesítették.

Az árvai Oščadnicáról 230 család még 1945-ben Tardoskeddre kérte magát. Partizánoknak mondták magukat, s elutasították az ikresítés alapján számukra kijelölt járást. Mivel a kolonizálásuk elhúzódott, bejelentés nélkül megjelentek Tardoskedden, s betelepedtek az üresen álló gazdaságokba. Alig kezdtek el gazdálkodni, megjelentek a községben a čečniki és a degesi partizánok, s rövid, a tettelegességig fajult csetepaté után kizavarták az oščadnicaiakat a házakból, kidobálták a holmijukat az udvarra, s beköltöztek „az üresen álló gazdaságokba”.

A Lukanényére a Losonci járás Látky nevű községéből a Majláth-birtokba telepített volt szlovák katonák szinte naponta fenyegetőztek, támadták a helyi rendőröket és a komisszárt. Kemény hangú levelekben figyelmeztették az FMH-t, hogy a helyi vezetés nem támogatja őket, s fenyegetőztek, hogy „ha a hivatal nem jön rendet teremteni, akkor majd ők teremtenek rendet”.²⁵

A Lévai és a Komáromi járásba betelepített partizánok is mindenütt „magyarbarátokat” láttak. Az 1946. augusztus 23-i gyűlésükön elhatározták, hogy „megkövetelik” a főhivataloktól, „demokratizálják” a közeletet, vagyis azt, hogy vonják felelősségre a járási és helyi közigazgatási szerveket, mert nem érvényesítik a kormány „magyartalanítási terveit”. Követelik, hogy „teremtsenek rendet”, vagyis kergessék ki a magyarokat az üzleteikből, műhelyeikből, hogy ezt követően ők érvényesíthessék anyagi követeléseiket.

Az általános ellenséglátás egyik kirívó példája a Bősre betelepített partizánok 1947. február 28-i esete. A járási rendőrparancsnokságnak küldött táviratok szerint Bős környékén „felfegyverzett magyar egységek garázdálkodnak”, ezért fegyverbe szólították a járás vezetését. A nagy hidegben, a hófúvásban kiszállt egységek megállapították, hogy a hír alaptalan. A környéken nincsenek fegyveres magyar egységek. A partizánok azzal védekeztek, hogy feltételezhetően „a pozsonyi helyőrség által elrendelt készülségi alakulatokat vélték magyaroknak”.

A partizánok jelentkezése nem volt határidőhöz kötve, így szinte folyamatos volt. 1946. tavaszán pl. 30 varannói partizán kért gazdaságot valamelyik déli járás területén. Az SZTH a kérés teljesítését nem utasította el, csupán elnapolta, s megígérte nekik, hogy a „magyarok végleges kitelepítését követően” elhelyezi őket.²⁶

A belső telepítés keretén belül a nemzeti ellenállás tagjait mindvégig kiemelten kezelték. Az SZTH és az FMH az 1948 tavaszán kidolgozott ún. „rövid távú” betelepítési tervében a betelepítendők körét kizárólag erre a csoportra korlátozta. Nekik akarták kiutalni az 1948 nyarán a magyar gazdától az ún. gyorsított eljárással elkobzásra kerülő s a lakosságcsere befejezését követően esetleg üresen maradó gazdaságokat. A két hivatal a terv elkészítésére közös bizottságot küldött ki Dél-Szlovákiába, hogy a helyszínen írják össze a betelepíthető gazdaságokat. A földművelésügy szakemberei legalább 17 000 kat. holdat akartak „feltárni”, de a helyi viszonyokat jól ismerő telepítési hivatalnokok ezt az elvárást „irreálisnak” minősítették, s kijelentették, hogy az SZTH a „partizánok” javára nem mond le egy talpalatnyi egyezményes földről sem”.

A partizánok mindenkiben ellenséget láttak, még a szlovákokban is. Érdeklődésük középpontjában a helyi komisszárok álltak. Szóhasználatukban minduntalan visszatért az „irredentizmus” vádja. A szó értelmét ugyan nem ismerték, ám „irredanizmussal” vádolták az északi járásokból betelepített szlovák komisszárokat is, ha azok nem voltak hajlandók teljesíteni a követeléseiket. Tették ezt annak ellenére, hogy köztudott volt, a déli járásokba kihelyezett szlovák tisztviselők többsége valamikor a Hlinka-féle néppárt, illetve a fasiszta Hlinka-gárda tagja volt, s magyarellenességben egyek voltak a partizánokkal, csak a gazdasági érdekeik megvalósításában különböztek tőlük.

A komisszárokat a rendőrség tagjai követték, mert szerintük „magyarbarátok” vannak ezekben a pozíciókban is, s akadályozzák a partizánokat, hogy „saját belátásuk szerint cselekedjenek”. Olyan esetre hivatkoztak, amikor a helyi rendőrök elvették a partizán engedély nélkül tartott pisztolyát, miután az illető a pisztolyával megsebesítette az egyik szomszédját.

A partizánok és a kolonisták egyszeri letelepedési segílyt kaptak, de a hivatalok az „egyszeri segílyt” többször is megadták, s az összeg járásonként változott. A Dunaszerdahelyi járásban 1946 őszén „kulturális célokra” már másodszor kaptak személyenként 10 000 koronát, míg ugyanakkor a Galántai járásban fejenként csak 1000 koronát vételeztek.²⁷

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

A magyarlakta járásokba betelepített partizánok pontos számát még nem sikerült megállapítani, de az eddig feltárt, kutatható levéltári állagok adatai szerint 1948 tavaszáig a betelepítés eredménye a következő:

Járás, ahová települtek	Honnan jöttek (a családok száma)	A kiutalt szántók nagysága ha-ban	Községek (ahová települtek)
Somorjai	Nyugat-Szlovákia	-	(Nincs több adat)
Dunaszerdahelyi	nincs adat	1247,8	Csallóközkürt, Balázsfa, Kispatony, Nagyabony, Etrekarcsa, Bodak, Nagylúcs, Damazérkarcsa
Komáromi	Liptó, Árva 115	1159	Komárom, Csicsó, Füss, Nagymegyér, Tany
Galántai	nincs adat 77	813,4	Vízkelet, Nemeskosút, Szenc, Felsőszeli
Pozsonyi	nincs adat, 47	270	Förév (Pozsony) német és magyar birt.
Ógyallai	nincs adat, 131	1359,5	Csúz, Ógyalla, Für, Udvard, Szemeréd, Komáromcsehi
Párkányi	nincs adat, 99	1132	Béla, Sárkány, Bátorkeszi, Divi, Karva
Érsekújvári	nincs adat, 7	70	Andód, Kiskér
Vágsellyei	nincs adat, 25	250	Vágsellye, Vecse
Zselízi	Közép-Szlovákia 267	2610	Nagysáró, Málas, Lontó, Endréd, Tőre, Pásztó
Lévai	nincs adat, 43	430	Lök, Kiskálna, Újbars
Korponai-Ipolysági	Zólyom és Besztercebánya vidéke, 138	1332	Tompa, Ipolybalog, Deménd, Alsó- és Felsőszemeréd, Szécsénke, Palást, Visk, Nyék, Felsőtúr, Százd, Hévmagyarád
Verebélyi	nincs adat, 32	318	Baracska, Kalász, Inga
Losonci	nincs adat, 82	830	Fülek, Halics, Galsa, Terbeléd
Feledi	nincs adat, 40	400	Hanva, Serke, Jánosi, Rakottyás
Tornaljai	Közép-Szlovákia 80	816	Gömör, Abafalva, Rás, Felsővály, Alsókálos, Tornalja

A kimutatásokban szereplő 1640 család 15 853,2 hektár és 315 kat. hold földet vett át, valamint lakóházakat, gazdasági épületeket, gazdasági felszereléseket és háziállatokat. A kimutatásokban nem szerepelnek a kelet-szlovákiai járásokból betelepített partizánok.²⁸

Az árvai és a lešti lakosok betelepítése

A belső telepítés egyik kiemelten kezelt kérdése a már említett nagy állami beruházások következtében leromlásra kerülő községek lakosságának az elhelyezése volt. Az árvai duzzasztógát területéről 1945 tavaszán még 923 családot kellett elhelyezni, akiket három csoportba lehet osztani. Az első délre, többnyire a Dunaszerdahelyi és a Somorjai járásba kérte magát. Az indokuk egyszerű volt: „Árvában nyomorúságos körülmények közé születtek, nyomorban éltek”, s úgy vélték, a déli járásokban a jómód vár rájuk. A második csoport tagjai nem voltak hajlandók magyarul lakni területre menni, tiszta szlovák etnikai közösségekben akartak élni, ezért jelentős részük Közép-Szlovákiába, a kitelepített németek vagyonaiba költözött, de 56 család elfogadta a Pozsony közelében levő Hidas német gazdaságait. A harmadik csoport tagjai – vagyonos gazdák – még a németek szlovák etnikai területen lévő gazdaságait is elutasították, s állami költségvetésből, ill. a Nemzeti Földalap által elkobzott birtokokból kértek önálló gazdaságokat. Következetesek voltak, s „megnehezítették a hivatalok munkáját”.

Az „árvai akció” 42 dél-szlovákiai magyar községet érintett, s az egyes járásokban a kijelölt falvak, ill. uradalmak számát a „szabad” földek nagysága és az elszállásolás lehetősége határozta meg.

Az FMH B szekciója által elrendelt összeírásban a következő betelepíthető földek szerepelnek:

Járás	Község	Kiosztható föld ha-ban
Komáromi	Ekecs, Apácaszakállas, Turialk	1303,3407
Dunaszerdahelyi	Felbár, Alsónyárasd, Várkony, Bős, Felsőpatony, Csilizradvány, Tökés, Kislúcs	2408,3090
Verebélyi	Verebély, Fajkürt, Füss, Töhöl, Dicske	498,5695
Zselízi	Oroszka, Szakállas	152,7664
Somorjai	Bacsfa, Doborgaz, Királyfia, Béke, Csölösztő, Jóka, Nagymegyér, Jányok, Vereknye, Tonkháza, Csenke, Nagyszarva	837,5150
Párkányi	Farkasd, Bátorkeszi, Béla, Sárkány, Kőbölkút,	256,7608
Ógyallai	Udvard, Ógyalla, Szemeréd, Kolta, Hetény	697,5450

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

A kimutatásban csak 41 község szerepel összesen 6164,8085 hektár földdel.

Az árvaiak áttelepítését segítette az FMH B szekciója által kidolgozott tartalék-gazdaságok jegyzéke, amelyből a lești építkezéssel érintett lakosoknak is felajánlottak birtokokat. A jegyzékben az alábbi 13 uradalom szerepel, földvagyonuk összesen 4411 hektár.

Telepítés	Az uradalom tulajdonosa	A kiosztható föld ha-ban
Gomba	(rossz minőségű föld, már kiosztották)	567
Damazércarcsa	Barthal J.	230
Szarva	Pongrácz R.	230
Nemesócsa	Szigethy-Nagy és Tsa.	740
Izsap	Draskovitz-Hriastely	556
Sárkány	Denner és Tsa.	709
Vágsellye-Hetény	Hunyady L.	340
Kövecses (Tornaljai j.)	Janzen és Tsa.	230
Léva-Dobogókő	Schoeller és Tsa.	265
A 10-es és 11-es birtok nincs feltüntetve		
Kalász	Godin és Weisz (jogilag tisztázatlan)	209
Tornalja	Tornaljai Z.	235

Az árvai és a lești lakosok betelepítését megnehezítette az SZTH-nak az a határozata, mely szerint ezekből a birtokokból – elsősorban Kövecsesen és Szarván – a kárpátaljai optánsoknak is kell földet tartalékolni. A kimutatások szerint betelepítésre felhasználható 6164,8085 hektárból a betelepítésre tervezett árvai családok között településenként közel 146 hektárt lehet szétosztani, ami elegendő ahhoz, hogy a tervezett családok 10-12 hektáros gazdaságokat kapjanak. A tervekben azonban „megfeleltek” az optánsokról és a romániai szlovákokról.

A betelepítési tervek szerint az árvai családokat a következőképpen osztják szét.²⁹

Árvai lakóhelyük	Családok száma	Az új lakóhely
Námestovo	50	Hidas (német gazdaságok)
Námestovo	160	Szemeréd, Zsitvabesenyő
Árvai falvak	80	Úszor és környéke
Nižná Lipnica	281	Lontó, Kolta, Csallóközaranysó, Csicsó, Nyír, Fegyvernek, Tőre
Vyšná Lipnica	165	Torcs, Ekecs, Béla
Nižná Zubrica	43	Köbölkút, Karva
Vyšná Zubrica	163	Izsa, Nemesócsa, Andód, Kismánya< Füss

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Jablonka	218	Udvard, Nagymegyer
Podvlky	117	Karva, Szkáros
Chyžné	156	Tardoskedd-nagybirtokra és 40 kisbirtokos tulajdonába
Oravka	48	Bátorkeszi
Srnie	20	Töre

Az árvai és a lešti családok elhelyezése 1945 nyarán még problémamentesnek látszott, mert a csehszlovák kormány és a szlovák szervek a magyarok egyoldali és tömeges kitoloncolását tervezték, s meg voltak győződve arról, hogy ehhez megkapják a győztes nagyhatalmak jóváhagyását. Az árvai lakosság áttelepítése 1946 nyaráig az FMH feladata volt, de mivel a belső telepítés az SZTH hatáskörébe tartozott, a két hivatal együttesen akarta rendezni a problémát. Az átírányításukat 1945. tavaszától több megbízotti hivatal képviselőiből álló bizottság végezte, mely megkapta az akció fő irányítójától, az FMH-tól a betelepíthető birtokok jegyzékét. Az elosztásnál a bizottság tagjai nem tudtak egységes álláspontot kialakítani, s így az árvaiak leköltöztetése 1945 őszéig szünetelt. A kérdés rendezését a Megbízottak Testületének Elnöksége 1945. szeptember 27-én tárgyalta, s határozata értelmében 1945-ben 150 árvai családot kell elhelyezni. Mivel a megvalósítás egyre húzódtott, s az MTE hiába várta az eredményeket, megkezdődött a hivatalok „egymásra mutogatása”, s amikor az MTE vizsgálatot rendelt el az ún. úszori ügyben, a védekezés vádaskodássá fajult. 1945. november 13-án minden előzetes bejelentés nélkül 30 árvai családdal 80 vagon érkezett meg az úszori állomásra, akik a betelepítési hivatalok szerint az 1938-ban elköltözött morva és cseh kolonisták gazdaságait kapják meg, de nem győződtek meg arról, hogy a gazdaságok üresek-e, nem ellenőrizték a kolonisták visszatérését. 1945 őszén, a szintén minden előzetes bejelentés nélkül visszatért morva kolonisták egy része beköltözött a saját tulajdonába, s gazdálkodni kezdett. Az árvai telepések több napig éltek a vagonokban, néhányukat a közeli nagybirtokokon „gyorsan elhelyezték”, de voltak, akik hazamentek.

Az árvaiak betelepítését irányító bizottság a jelzett 150 családot a Somorjai és a Dunaszerdahelyi járásban akarta elhelyezni, s ehhez a tervet is kidolgozta. Az akciót irányító Borovský mérnök terve azon alapult, hogy a járás magyar gazdáit összeköltöztetik, ill. áttelepítik a járás területén belül a hivatalosan kijelölt községekbe, gazdaságokba. Ezt követően a magyar lakosság másik részét az esztergomi hercegrímás birtokaira akarta telepíteni. Az akcióba bevonták a belügyi szerveket is. Így akarták megfélemlíteni a kitelepített, ill. összetelepített magyarokat, „nehogy visszaszivárognak a volt tulajdonukba”, s „megbolygassák a betelepítettek nyugalmát”. A tervezett összeköltöztetés és betelepítés ellen erősen tiltakozott Nagymegyer és Pozsony-püspöki előljárársága. A tervet azonban nem valósították meg.

1946. október 15-én Felsőszeli Bát nevű majorjába 20 családot irányítottak Ústi nad Oravicou községből, s a magyar mezőgazdasági cselédek lakásaiban akarták

őket elhelyezni. A Somorjai járás vezetősége csak az árvaiak bevagoníroztatása után szerzett tudomást a betelepedésről. Gyorsan kellett cselekedni, s a major magyar családjait – megkérdezésük nélkül – más munkahelyre szállították, s a magukat szlováknak jelentőknek a pénzjutalom mellett Farkasd kataszterében házelket utaltak ki. Mivel kevés volt a ház, az árvai családokat, általában 3-3 családot, kis csoportokban több községbe költöztették, például Tardoskreddre, Tótmegyerre, Érsekújvárra, Sókra és Szelőcére.

A lakosságcsere-egyezmény aláírását követően a tervet módosítani kellett. 1946. március 8-ra a BMH megbeszélésre hívta az FMH, az SZTH és az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal képviselőit, s megállapodtak abban, hogy a lehetőségeik szerint minél előbb elhelyezik az árvaiakat. Az FMH 50 000 hektár elkobzott földet ajánlott fel az ország területén, de az SZTH csak mint bizalmiakat akarta őket elhelyezni. A Tervhivatal azt ajánlotta, hogy az árvaiak egy részét vegyék állami szolgálatba (vasutasok, postások stb.). Felvetődött a koncentrációs táborokban elpusztult zsidó polgárok vagyonának a kiosztása is. Az MTE 1946. április 23-i ülésén úgy határozott, hogy a nyugat-szlovákiai zsidó gazdaságokat átadják 45 árvai családnak. Kiosztásukra hat parcellázási központot szerveztek, s határozatban mondták ki a következő uradalmak felosztását: Klein J., 185 hektár, Dentelman Max, 219 hektár, Hartman-Dentelman 53 hektár, összesen 456 hektár. Mivel a szlovák államban a zsidó birtokokat nem konfiskálták, hanem „állami tulajdonba vették”, az MTE 1946-ban jogosnak vélte ezek szétosztását. Ezt azzal indokolták, hogy „ezeket a földeket a szlovák kormány 1944 előtt 37 millió koronáért megvette az Állami Földalaptól”.³⁰

Az árvai családok átköltöztetésében tapasztalható nehézségeket az SZNT az irányítás módosításával akarta megszüntetni, s 1946 őszétől a telepítési feladatokkal az FMH helyett a Technika és Közmunka Megbízotti Hivatalát bízta meg abban a reményben, hogy megszervezik az átköltöztetést, ám azt megelőzően biztosítják a szükséges lakásokat. A határozat nem hozta meg a várt eredményt, mert bár a megbízotti hivatal tisztviselői megtervezték a házakat, ám a felépítésükhöz nem kaptak elegendő pénzt. A szállítás, az elhelyezés megszervezésében tehetetlenek voltak. Az árvaiak áttelepítése ennek ellenére is folyt, de a hivatalosan előírt ütemet nem tudták betartani, s 1946 őszéig a kitelepítésre jelölt családoknak alig egyharmada költözött át. Közel 600 család várta a határozatot. Áttelepítésüket átütemezték 1947-re. Az MTE 1946. június 25-én úgy határozott (int. 9812/1946), hogy az árvaiaknak kell fenntartani Nyitra környékén Jágegerszeg, Ghymes, Lédec, Zsére és Vicsapáti kataszterében a lakosságcsere keretében megüresedő gazdaságokat. Az MTE Gustáv Husák javaslatára elrendelte, hogy az SZTH a nevezett községekből kezdje meg a magyarok kiszállítását.

Mivel a lakosságcsere – a szlovák hivatalok elvárása ellenére – 1946-ban nem kezdődött meg, s így „az év őszén 460 árvai család fölé nem tudta, tetőt biztosítani”, az árvaiak átköltöztetése újból elhúzódott. Közben a tervekről értesülő Nyitra környéki falvak vezetői tiltakoztak a betelepítés ellen. Beadványukban kijelentették, hogy még az állami kezelésben levő földeket sem adják át, mert

ezeket községi tulajdonba akarják venni, ill. a helyi lakosoknak osztják ki, mert „náluk is nagy a földéhség”.³¹

Az árvai gazdák csak „jogi korlátozások nélküli, szabad gazdaságokat” fogadtak el, s mivel a helyzetük rendezése továbbra is vontatott maradt, 1947. január 27-én Alsókubinban megalakították „Az Árva-vidéket Segítő Bizottságot”, melynek tagjai felkutaták a „termékeny síkságon még fellelhető üres gazdaságokat”. Ellenőrizték az FMH által 1948-ban parcellázásra felajánlott csallóközi uradalmakat is, de 1948 decemberében még 300 családnak kellett gazdaságot, szállást, vagyis megélhetést biztosítani. A családok egy része nem bírta az idegölő várakozást, s Csehországba, Ústí nad Oravicouba, ill. annak környékére települt át.

Az 1945–1948-as években magyar vidékre telepített árvai családok közül néhányan elköltöztek, mert szlovák környezetben akartak élni, másoknak el kellett menniük, mert időközben – pl. egy úszori gazda esetében – feloldották a magyar gazdaságra kimondott konfiskálást. Miután Vágsellye közelében meggyilkolták az egyik árvai telepepest, a távozók száma megnőtt.

A nógrádi Lešť–Orem Láz-i katonai gyakorlótér kibővítése 650 családot érintett. Kitelepítésüket az SZTH irányította, de a magyarlakta járásokban nem talált számukra megfelelő gazdaságokat. Az FMH megtagadta a betelepítésüket az intenzíven gazdálkodó mezőgazdasági vidékre, s visszautasította a Nemzetvédelmi Minisztérium ultimátumát is, azt tudniillik, hogy a megadott határidőn belül szállítson el 250 családot.

A lešti családok elhelyezéséről a kormány határozott, s a következő járásokat jelölte ki:

Járás	a kiosztható terület ha-ban
Galántai	845,1315
Vágsellyei	203,3555
Lévai	105,3561
Rimaszombati	117,2749
Korponai	113,3433
Losonci	1769,4372
Ipolysági	668,2454
Feledi	491,0001
Kékkői	1047,0768
Összesen	5361,2207

Községenként tehát közel 141 hektár.

A járásokon belül a következő községeket jelölték ki:

Járás	Község
Galántai	Magyarbél, Nagyfödemes, Csallóközkürt, Alsószelei, Sáp, Dunaújfalu, Szenc, Taksony,
Losonci Kékkői	Nagydaróc, Perse, Ragyolc, Galsa, Mucsény, Rapp, Keresztúr, Kis- és Nagykürtös, Galábocs, Újfalu, Zsély, Nógrádszentpéter, Nagysztracin
Ipolysági Feledi	Déménd, Visk, Hídvég, Gyerk, Pereszlény, Ipolyság Rimajánosi, Zsíp
Vágsellyei	Farkasd, Soponya
Lévai	Kiskér
Rimaszombati	Osgyán
Korponai	Ipolynyék

Az első helyen a helyileg közeli járások álltak, de jelentős volt a Galántai járás részesedése is. A lešti és az Orem Láz-i lakosok kitelepítése nagyon vontatottan haladt, ezért a Nemzetvédelmi Minisztérium 1948. április 12-én megegyezett az FMH-val és a BMH-val. Határozatuk értelmében a családokat fele-fele részben az FMH, illetve az SZTH helyezi el. A földművelésügy csak azzal a feltétellel fogadta el a megbízást, hogy a belügyi szervek az 53/1935. számú rendelet alapján „kilakoltatják az elkönfiskált vagyonukban élő magyarokat”, s gondoskodnak az elhelyezésükről. Az SZTH 100 lešti család elhelyezését vállalta, az „egyezményes” gazdaságokat szánta nekik, de csak a lakosságcsere keretében Szlovákiába költözött vagyontalan magyarországi szlovákok elhelyezését követően. Az SZTH a lestiek elhelyezésével kapcsolatban kiadott körlevelében még azzal számolt, hogy több ezer ún. háborús bűnöst telepíthet ki a lakosságcsere-egyezmény VIII. paragrafusa alapján Magyarországra, vagyis vagyoni reciprocitás nélkül, így vagyonuk az állam tulajdonába kerül.

Az SZTH „elvárása” nem teljesült, mert a magyar kormány elutasította a győztes nagyhatalmak általi meghatározásnak nem megfelelő „háborús bűnösök” átvételét. Az ítéletek felülvizsgálatát követően ezen a címen csak 2905 családot telepíthettek át Magyarországra, de ezek jelentős hányadának nem volt földbirtoka.

A lestiek áttelepítését a lakosságcsere befejezéséig elnapolták, s elhelyezésük csak az 1950-es évek első felében fejeződött be.³²

A külföldi repatriánsok

Az SZNT 1945. május 25-i ülésén elfogadta a Csehszlovákia határain kívül élő szlovák, ill. cseh nemzetiségű személyek hazahívását. Elhelyezésüket a belső telepí-

tés keretében képzelték el, így az ő telepítésük is az SZTH feladata lett. Az emigránsoknak nevezett külföldi szlovákokat Romániából, Jugoszláviából, Lengyelországból, a nyugat-európai államokból és a tengerentúlról akarták hazahívni. A bulgáriai szlovákok szerény csapatának a mozgósítása csak a csehszlovák–magyar lakosságcsere vártnál gyengébb magyarországi eredményét követően vetődött fel. Miután Csehszlovákia Kárpátaljáról önként lemondott a Szovjetunió javára, elhatározták, hogy optálják az ott élő cseh és szlovák nemzetiségű lakosokat. A második világháborút követően a csehszlovák–lengyel határ észak-szlovákiai módosítása következtében repatriálni akartak az ott élő szlovákok is.

A határon kívül élő szlovákok hazaszállítását csak a magyarországi szlovákok esetében szabályozta nemzetközi egyezmény. A repatriálás egyoldalú telepítés volt; s az érintett országok kormányai ugyan beleegyeztek a csehszlovák tisztviselők propaganda tevékenységébe, de elutasították a kitelepülésre jelentkezők anyagi követelesét. Jóváhagyták az ingóságok kiszállítását, de a szállítás egész költségét a befogadó ország, vagyis Csehszlovákia térítette.

A romániai szlovákok „hazahívásánál” az SZTH mellett az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal is szorgoskodott. Már 1945 tavaszán tervezték a gazdag, ill. a módosabb szlovák földművesek megnyerését. Tudatosították, hogy a vagyontalan családok megnyerése problémamentes lesz, taktikai terveket csak a vagyonos rétegek megnyerésére kell kidolgozni. A két hivatal Szlovákia déli területeinek és a német birtokoknak a betelepítését tervezve már következetesen ügyelt a reemigránsok érdekeinek védelmére. A betelepítési tervek kidolgozásakor pl. a Somorjai járásban 28 vagyontalan romániai családnak tartalékoltak 10-12 hektáros gazdaságokat. A gazdaságok nagyságát a romániai szlovák családok magas létszámával indokolták, mert nem volt kivétel a 8-10 vagy még az ennél több gyermek sem egy-egy családban.

A „gazdaságilag tehetős” romániai és jugoszláviai szlovákok „hazahívását” az MTE csak az 1947. június 2-i határozatában (11.081/47) szorgalmazta azzal a megjegyzéssel, hogy „Dél-Szlovákia magyar vidékeire” kell őket betelepíteni.

Így az SZTH a romániai szlovákok hazatelepítéséhez szinte önhatalmúlag és a kérdésben érintett többi hivatal bevonása nélkül kezdett hozzá. Nem egyeztetett sem az FMH-val, sem annak területi munkacsoportjaival. Mivel a lakosságcsere Magyarország és Csehszlovákia között 1946 nyarán még nem kezdődött meg, a romániai szlovákok hazaszállítását szorgalmazták. A földkiutalásokban érintett hivatalok az első vagyontalan, ipari munkát vállalók megérkezésekor nem tiltakoztak, de amikor az SZTH 1946 augusztusában a romániai szlovákokat a földreform keretében elkobzott birtokokba akarta elhelyezni, felszólaltak. 1946 augusztusában ugyanis 16 családot telepítettek be a Kékkői járás Szécsénykovácsi nevű községébe azokba a gazdaságokba, ahová az FMH területi munkacsoportja Szklabonyáról akart szlovák családokat behozni. A szklabonyaiak már felkészültek az áttelepülésre, amikor megelőzve őket megjelentek az SZTH tisztviselőinek a kíséretében a romániai mezőgazdasági munkások. A földművelésügy munkatársai a romániai szlovákok haladéktalan átirányítását

követelték. Indoklásukban kiemelik, hogy a romániai repatriánsok nem értenek az önálló gazdálkodáshoz, s nem is akarnak a mezőgazdaságban dolgozni, ezért irányítását át őket a cseh országrészekbe. A kérdés érdekes fordulata, hogy a romániai szlovákok csehországi elhelyezését a szlovák nemzetiségű földművelésügyi miniszter, Július Duriš utasította el azzal az indoklással, hogy „csak maradjanak Szlovákiában”.

Az SZTH ezt követően 14 családot a szemerédi határban lévő Vörös-majorba telepített, ahol az Állami Birtokok Kezelőségétől 350 000 korona értékben kaptak mezőgazdasági felszerelést. Az Állami Birtokok Kezelősége később a felszerelési tárgyak ellenértékének megtérítését kérte, ám azt a repatriánsok elutasították arra hivatkozván, hogy a telepítési toborozók tartásuk beígéretüket, amely szerint nekik Szlovákiában „minden ingyen jár”.³³ Az Állami Birtokok Kezelőségének levéltárában található – több száz karten – iratanyag átnézésével feltárható a romániai szlovákok betelepítésével kapcsolatos minden anyagi és erkölcsi probléma.

Hasonló esetet dokumentálnak az iratok a Feledi és a Tornaljai járásban is. Az SZTH a Romániához területileg közel eső járásokba akarta betelepíteni a romániai sokgyermekes (8-10 gyermek) családokat. Igényesek voltak, s bár mezőgazdasági munkával soha nem foglalkoztak, mégis önálló gazdaságokat követeltek. Néhány család azonban gyárban is vállalt volna munkát, de csak Szlovákiában. Általában átfogó erkölcsi és anyagi támogatást, vagyis életfeltételeik teljes biztosítását kérték. Nehezen alkalmazkodtak, s úgy vélték, nekik „itt mindent szabad”. Önkényesen, minden hivatali egyeztetés nélkül utazgattak Szlovákia és Csehország között, ahol felkeresték az ott dolgozó ismerőseiket, de az ottani következetes munkafegyelem elriasztotta őket, ezért hamarosan visszatértek Szlovákiába. Másik csoportjukat a Rozsnyói járásba irányították „de ott nem tetszettek nekik a felajánlott gazdaságok”, felkerelkedtek, s felkeresték a Déménden lakó rokonaikat, ismerőseiket. Ott a csehországi kényszermunkára kényszerített magyarok egyelőre üresen álló házaikat követelték a hozzá tartozó gazdasággal együtt. Kérésüket az Ipolysági Területi Telepítési Hivatal munkatársai elutasították, de a romániaiak nem mozdultak. Igényeiket csak a Csallóköz elégítette volna ki, ahol a magyar „nagygazdaságokat” kérték. 1946 decemberében meg is jelentek a Félben, Gútoron, Szemeten, Tejfaluban és a Marcelházán lakó rokonaiknál.

Az egyre igényesebb romániai repatriánsok lecsendesítésére az SZTH Elnöksége úgy határozott, hogy beköltözteti őket a magyaroktól a 108/1945. számú elnöki dekrétum alapján elkobzott gazdaságokba. 1946 tavaszán pl. M. Z. volt nagylaki vagyontalan repatriánsnak kiutalta R. V. csécsénypatonyi földműves egész gazdaságát.

A közbiztonsági szervek jelentésében egyre többször esett szó a romániai szlovákokról, akik általában „nem szeretik a munkát”, s a részükre folyósított állami segélyt egyenesen a kocsmába vándorol. Az alistáli kocsmában hat román telepest „komoly testi sértés” vádjával letartóztattak. A hiányosan öltözött, még a téli hónapokban is mezítábl járó, alultáplált, éhező gyerekekről családjuk alig gondoskodott, s gyakran a község öslakosai szánták meg őket. A dunaszerdahelyi rendőrparancs-

nok szerint a román telepések „nem tisztelik a magántulajdont”. Állandóan a szlovák hivatalnokok és magyar lakosság ellen vádaskodtak. Vádaskodásuk alapját mindig a vagyon képezte. Vagyonszerzésükre vezethető vissza, hogy összeesküvéssel, államellenes tevékenységgel, éjszakai titkos összejövetelekkel, a Csehszlovák Köztársaság megdöntésére irányuló cselekedetekkel vádolták a Dunaszerdahelyi járás több tisztviselőjét és több módosabb gazdáját. Az egyik esetben az államellenesség indokául a megvádolt szlovák nemzetiségű tisztviselő magyar feleségét tüntették fel. A Somorjai járás komisszárjának az volt a vétké, hogy nem függesztette ki a magyar birtokok elkobzásáról szóló rendeletet. A beadványokat aláírók kézjegye szerint írni is alig tudó személyekről volt szó. A romániai szlovákok jelentős része ugyanis analfabéta volt, ill. csak a nevét tudta leírni.³⁴

A jugoszláviai szlovákok repatriálását Andrej Sirácky gimnáziumi tanár kezdeményezte. Az 1946 őszen Vladimír Clementisnek címzett levelében kb. 6000 földműves és 2000 más foglalkozású családfő hazatérését jelezte, összesen 32 000–35 000 személyt. A címzett a levelet átküldte az FMH-ba, de a hivatal vezető munkatársai úgy vélték, hogy ilyen hatalmas, odahaza jelentős földtulajdonnal bíró csoport áttelepítését nem vállalhatják. Az ilyen jellegű telepítéshez államközi egyezmény szükséges. A jugoszláv kormány elzárkózott a kérdés elől, csak azt engedélyezte, hogy a kitelepülők magukkal vigyék az ingóságait, de az ingatlanjaikért nincs joguk ellenszolgáltatásra. Így a Szlovákiába áttelepülteknek ingatlant, házat, gazdasági épületet és felszerelést kell biztosítani. A szlovák hatóságok a jugoszláviai szlovákok jelentkezése előtt már összeállították a belső telepítés tervét, s az is nyilvánvaló volt, hogy a déli határövezetben még a hazai kérelmezőknek sem tudnak elegendő földet biztosítani. A hatóságok véleménye alapján a földművelésügyi megbízott azt ajánlotta Clementisnek, hogy „diplomatikusan” utasítsa el a tömeges repatriálást. Az SZTH megszervezte a fiatal értelmiségiek, egyetemisták és főiskolások repatriálását, majd a mezőgazdaságban dolgozó, többnyire vagyontalan családokét.³⁵

A bulgáriai szlovákok repatriálást előkészítő propaganda aránylag későn, a magyarországi szlovákok hazatelepítésének, a lakosságcsere agitációjának a befejezését követően kezdődött meg. Hazatérésük fő pártfogója az SZTH Elnöksége volt, amely januárjában – rövid propagandát követően – a többi hivatal értesítése nélkül megkezdte a hazaszállításukat. A 270 „gazdasági egység” megérkezését az 1947. január 7-én keltezett értesítésükben tudatták Csehszlovákia miniszterelnökével, Klement Gottwalddal. Megérkezésüket követően képviselőik az SZTH munkatársai vezetésével „terepszemlére” indultak. A Zselízi járást választották, ezen belül is Bajta, Endréd, Nagysalló, Nagy- és Kissáró, Alsó- és Felsővárad tetszett meg nekik. Így került 60 bulgáriai család – minden előzetes egyeztetés nélkül – Nagysallóba. Iparosok voltak, nem akartak földet művelni, s az elhelyezési nehézségeket látva 36 család rövidesen Csehországba távozott.

A csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény keretében hazatérő magyarországi szlovákok „alacsony” száma arra készítette az SZTH Elnökségét, hogy újabb

bulgáriai agitációval legalább 200 családot nyerjen meg, s ehhez az egyezményes földekből 400–430 gazdaságot akart tartalékolni.³⁶

A repatriánsok között speciális csoportot alkottak a lengyelországi szlovákok, akiket 1938-ban csatoltak el Csehszlovákiától, majd a háborút követően ismét lengyel fennhatóság alá kerültek. A lengyel hatóságok 1945. november 13-án 1213 szlovák családot tettek át a csehszlovák–lengyel határon. A kiutasítottak zöme Szlovákia déli, legtermékenyebb vidékeire kérte magát, de itt az SZTH legfeljebb 50-60 családot tudott elhelyezni. A többieket a Sklenóból és Handlovából kitelepített német családok vagyonába, illetve a környék államosított gazdaságaiba irányították. A lengyelországi szlovákok az ajánlatot elutasították, s elégedetlenkedni kezdtek. Ellenállásukat látva az SZTH 281 család részére Dél-Szlovákiában keresett elhelyezkedési lehetőséget a következő elosztásban: Lontóra 10, a nyíri, a fegyverneki, a tőrei konfiskált nagybirtokokra 85, a csicsói uradalomba 60 családot szántak, a többi családot pedig a csallóközi nagybirtokokon szerették volna elhelyezni.³⁷

A csehszlovák kormány a második világháború után önként átadta a Szovjetunió-nak az ún. kárpátaljai területet, s az ott élő, 1938 előtt még csehszlovák állampolgárok érdekében már 1945 júniusában felvette a diplomáciai kapcsolatot a szovjet kormánnyal. A cseh és szlovák nemzetiségűek az áttelepítési – optálási – kérvényükkel azzal indokolták, hogy a területnek Magyarországhoz való csatolása után már kérvényezték az áttelepülés engedélyezését a szlovák államba vagy a cseh országrészekbe, ám az opció akkor nem valósult meg.

Az optálás feltétele az volt, hogy a kérelmezők 1938. november 2-a előtt csehszlovák állampolgársággal rendelkezzenek, szóban és írásban bírják a cseh, illetve a szlovák nyelvet, s ilyen tanítási nyelvű iskolákat látogattak. A csehszlovák kormány határozata értelmében a „hazatérőket” Szlovákia keleti járásaiba irányították, így zömmel a Tornaljai járásba kerültek. A csehszlovák kormány 1946. június 29-én kötötte meg az optálási szerződést a Szovjetunióval, mert ezen a napon lett minden kárpátaljai illetőségű, ott hivatalosan bejelentett lakással bíró személy szovjet állampolgár. A szerződés szerint a csehek és a szlovákok automatikusan megkapják a csehszlovák állampolgárságot, s azokra, akik 1938. december 1-je előtt költöztek Csehszlovákiába, nem vonatkozik a 33/1945. számú elnöki dekrétum. Csehszlovák állampolgároknak kell tekinteni azokat is, akik 1946. április 1-jéig kérvényezték a csehszlovák állampolgárságot. Azok a Csehszlovákiában élő kárpátaljai illetőségű személyek, akiknek nincsen opciós igazolványuk vagy 1946. július 29-e előtt dátumozott csehszlovák állampolgárságuk, vagy cseh, ill. szlovák tannyelvű iskolák látogatását igazoló bizonyítványuk, visszatérhetnek a Szovjetunióba. Az optálás megvalósítása három év.³⁸

A Lengyelországból, Jugoszláviából, Romániából, Bulgáriából, Kárpátaljáról és a lakosságcserén felül Magyarországról betelepültek területi elosztásának részeredményét szemlélteti az alábbi kimutatás:³⁹

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Járás	Község	Honnan, hányan	Összesen
Somorjai	Nagyszarva	Ju-3, Ro-1	4
	Jóka	Ju-1	1
	Pozsonypüspöki	Ju-1, Ma-1	2
	Kispaka	Ju-3	3
	Illésháza	Ro-3	3
	Tejfalu	Ju-10	10
	Torcs	Le-21	21
Galántai	Diószeg	Mo-3, Ju-3	6
	Nemeskosút	Ju-2	2
	Kismácséd	Mo-1	1
	Réte	Ju-3	3
	Felsőszeli	Ju-4	4
	Taksony	Ju-3	3
	Vízkelet	Ju-1	1
Komáromi	Komárom	Mo-1, Ju-1, Bu-3	5
	Bogya	Ju-1	1
	Ekecs	Le-65	65
Párkányi	Karva	Le-33	33
	Köbölkút	Le-23, Ju-2	25
	Béla	Le-50	50
Ógyallai	Csúz	Le-17	17
	Udvard	Ro-1	1
	Izsa	Bu-1	1
	Marcelháza	Ro-17	17
	Szemeréd	Ro-14	14
Érsekújvári	Andód	Le-9	9
	Kismánya	Le-8	8
Verebélyi	Füсс	Le-8	8
Dunaszerdahelyi	Baka	Le-1	1
	Szentmihályfa	Ju-2	2
	Nyékvárkony	Ju-2	2
	Dióspatony	Ro-1	1
	Benkepatony	Bu-1	1
	Alistál	Le-2	2
	Felsőpatony	Bu-1	1
Zselízi	Lontó	Le-10	10
	Szakállos	Le-34	34
Korponai	Varbó	Ro-12	12
	Déménd	Ro-23	23

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Feledi	Ajánáskő	Ro-11	11	11
Kassai	Szina	Ka-13	13	26
	Kehnyec	Ka-13	13	
Szepesi	Stósz	Ka-8	8	8
Tornaljai	Napragy	Ka-30	30	
	Beje	Ka-1	1	135
	Lenke	Ka-5	5	
	Sajókeszi	Ka-5	5	
	Abafalva	Ka-10	10	
	Füge	Ka-11	11	
	Vály	Ka-14	14	135
	Szkáros	Ka-4	4	
	Runya	Ka-14	14	
	Szentkirály	Ka-33	33	
Királyhelm	Bély	Ka-1	1	
	Királyhalmec	Ka-1	1	40
	Zétény	Ka-38	38	
Összesen			632	család

A belső telepítések megvalósítása és eredményei

A belső telepítés irányítása és az adminisztrációs munka megkönnyítése érdekében – az egységes irányításra figyelve – a csehszlovák kormány 1946. május 28-án elrendelte, hogy a lakosságcserén kívüli reemigrációról, mivel a reemigránsok jelentős részét a cseh országrészekbe akarták irányítani, a Szociálisügyi Minisztérium, a Szlovákiába betelepítettekről a Szociálisügyi Megbízotti Hivatal (SZÜMH) gondoskodjon. A hivatal mellett a minisztérium és a megbízotti hivatal tisztviselőiből alakuljon meg egy koordinációs bizottság. A belső telepítéssel szorosan összefüggő repatriációs munkák irányításával megbízott új intézmény jelentősen megbolygatta az 1946 tavaszáig a telepítésekben kialakított adminisztrációs gyakorlatot, bár a kormány úgy vélte, hogy ezzel Szlovákiában megkönnyítik az SZTH és az FMH munkáját. Nem így történt, az új partner megjelenése még összetettebbé, nehezebbé tette a belső telepítést.

Az SZTH mint a BMH mellett működő önálló hivatal a köztársasági elnök betelepítési rendeleteire hivatkozva 1946. december 20-án kiadta saját, Szlovákia egész területére érvényes betelepítési irányelveit, amelyek alapján betelepíti a magyaroktól elkobzott földeket és gazdaságokat. Az irányelvek szerint csakis valamelyik szláv nemzethez tartozó csehszlovák állampolgár lehet kolonista. Az SZTH „nagyvonalúan” kezelte a köztársasági elnök dekrétumait, s például saját hatáskörébe vonta a 108/1945. számú dekrétum alapján elkobzott nem mezőgazdasági jellegű ingatlanokat, és azokat saját rendelkezési jogára hivatkozva ki is osztotta.

Az FMH betelepítési irányelveiben is a szláv nemzetek tagjai a kivételezettek, ám az SZTH csak a betelepítési övezetben rendelkezik az elkobzott mezőgazdasági ingatlanokkal. A kolonizációt kérő családokat „kivétel nélkül” ebbe az övezetbe kell irányítani. A belső telepítési javaslatokat az SZTH, a földek tulajdonjogát igazoló iratot pedig az FMH állítja ki. A földművelésügynek ezt a jogát az SZTH elutasította, mert úgy vélte, hogy a kisebbségek – németek, magyarok – által lakott területeken a hivatal a földreform „jogos végrehajtója”.⁴⁰

Az ikresítés

A kolonisták 1946 őszéig általában maguk választották ki a hivatalok által megjelölt községek közül jövődjő lakóhelyüket. Ez a módszer a lakosság színes keveredését eredményezte. Igazolja ezt az alábbi kimutatás is, amely jelzi az egyes járásokba betelepült családok számát és a régi lakóhelyüket:

Család száma járásba – járásból				
Pozsonyi:		Trsztenai	139	
	Körmöcbányai	1	Nagytapolcsányi	2
	Báni	1	Vágújhelyi	18
	Privigyei	20	Biccsei	50
	Vágújhelyi	26	Báni	11
	Trencsényi	30	Privigyei	10
Összesen	121	Összesen	423	
Ógyallai:		Komáromi:		
	Komáromi	1	Komárom	9
	Vágbesztercei	50	Galgóci	1
	Losonci	18	Galántai	10
	Rímaszombati	6	Rózsahegy	60
	Ógyallai	22	Aranyosmaróti	44
	Malackai	2	Kiszucaújhelyi	40
	Bulgáriai	1	Csacai	57
	Kiszucaújhelyi	58	Privigyei	21
	Liptószentmiklós	1	Námesztói	36
	Galgóc	24	Zsolnai	44
	Turócszentmárton	4	Trsztenai	321
	Nyitrai	2	Nagytapolcsányi	50
	Érsekújvári	4	Biccsei	100

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a rezolvakizációig

Franciaország	37	Nagybányai	4
Besztercebányai	12	Turócszentmártoni	30
Námesztói	10	Zsolnai	33
Romániai	17	Vágbesztercei	20
Összesen	869	Liptószentmiklós	16
		Aranyosmaróti	4
Galántai:		Összesen	134
Vágbesztercei	4	Losonci:	
Galántai	9	Breznói	4
Lipótszentmiklósi	6	Zólyomi	74
Pozsonyi	2	Losonci	30
Turócszentmárton	3	Gyetvai	1
Csacai	29	Besztercebányai	30
Somorjai	8	Frydek (Csehország)	3
Báni	14	Összesen	142
Vágújhelyi	35		
Összesen	110	Párkányi:	
Korponai:		Rózsahegy	4
Zólyomi	82	Párkányi	39
Breznói	35	Zsolnai	30
Körmöcbányai	40	Trsztenai	404
Iglói	7	Vágújhelyi	40
Korponai	33	Privigyei	31
Kékkői	1	Besztercebányai	20
Besztercebányai	30	Kiszucaújhelyi	5
Privigyei	36	Karva	6
Összesen	270	Összesen	579
Feledi:		Rimaszomb	
Losonci	59	helybeliek	38
Rőcei	6	Dunaszerdahelyi	
Breznói	84	Námesztói	1
Rimaszombati	171	Galántai	1
Nagytapolcsányi	3	Vágbesztercei	1
Feledi	19	Dunaszerdahelyi	1
Összesen	322	Szokolcai	1
Lévai:		Puhói	1
Lévai	16	Pöstyéni	4
Selmecebányai	11	Zsolnai	30

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Tesztennai	11
Nagytapolcsányi	29
Vágújhelyi	29
Báni	17
Privigyei	36
Biccsei	10
Galgóci	6
Turócszentmártoni	32
Összesen	234

Vágsellyei:

Galántai	6
Nyitrai	2
Bánói	12
Poprádi	13
Összesen	33

Somorjai:

Illavai	85
Miavai	53
Lévai	1
Újbányai	2
Turócszentmártoni	2
Nyitrai	3
Námesztói	81
Zsolnai	225
Dunaszerdahelyi	70
Somorjai	69
Trsztenai	84
Nagytapolcsányi	4
Vágújhelyi	32
Puhói	1
Bánói	15
Pöstyéni	8
Privigyei	17
Korponai	1
Liptóújvári	82
Kiszucaújhelyi	50
Pozsonyi	21
Zsolnai	135
Összesen	1041

Tornaljai:

Zólyomi	10
Breznóbányai	91
Besztercebányai	7
Rózsahegy	16
Rimaszombati	73
Összesen	197

Verebélyi:

Nagyszombati	8
Puhói	10
Kiszucaújhelyi	20
Újbányai	12
Vágbesztercei	8
Összesen	58

Érsekújvár

Trsztenai	173
Bánói	9
Privigyei	19
Érsekújvári	15
Vágújhelyi	4
Körmöcbányai	8
Összesen	228

Zselízi:

Zselízi	20
Vágbesztercei	120
Trencsényi	6
Szenici	10
Újbányai	13
Lévai	4
Modori	20
Puhói	21
Breznói	71
Galgóci	7
Rózsahegy	5
Trsztenai	157
Privigyei	71
Biccsei	10

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Kiszucaújhelyi	25	Kékkő:	
Nagytapolcsányi	1	Kékkői	80
Összesen	561	Alsótiszovnyik	2
		Románia	57
		Összesen	139

Az utólagos bejegyzésekben jelzett 93 családból szlovák községbe telepedett 34 család. Az 1946. július 1-jén keltezett kimutatás 5592 családot jelez, de csak a helyi kutatásokkal lehet megállapítani, hány család foglalta el a kiutalt gazdaságokat. Szlovákia keleti járásainak az adatai a kimutatásból hiányoznak.⁴¹

Az 1946. június végéig megvalósított betelepítés szétszórta az egy településen több generáció alatt együtt élt közösségeket, idegen környezetbe helyezte át őket, s az aránylag kis csoportjaikban veszélybe kerültek a szülőföld népi hagyományai. Elvesztéstük, az új – nem szláv – lakóhelyük szokásainak átvétele meggyöngítheti a kolonisták nemzettudatát.

A nemzettudat erősítése, az új lakóhelyükön várható problémák eredményesebb elviselése, valamint a szervezési és az adminisztrációs munkák egyszerűsítése érdekében az FMH és az SZTH 1946 őszén a belső telepítésben is kötelező jelleggel meghonosította a csehszlovák–magyar lakosságcsere során a csere alapját képező ikresítést. A belső telepítéssel érintett északi, szlovák járások, ezen belül a községek megkapták a magyarlakta, déli területeken a kijelölt párjukat. Az ikresítés irányelveit az SZTH dolgozta ki, s 1946. december 20-án tette közzé. A községpárok meghatározásának alapja a „régí és az új környezet közötti hasonlóság”, valamint az a követelmény volt, hogy az áttelepülés után is együtt maradjanak az összeszokott családok, rokonok, barátok, csoportok, községek, utcák lakói. A párosítás célja az volt, hogy az új, idegen nyelvi környezetben is biztosítsák a szlovák nyelv, a szlovák kultúra és néphagyomány fennmaradását.

A kötelező ikresítés a következő:

Magyarlakta járás	A kolonisták eredeti lakóhelye
Somorjai	Zsolna, Malacka, Nyitra, Szokolca
Dunaszerdahelyi	Trsztena, Puhó
Ógyallai	Csaca, Illava, Pöstyén
Galántai	Rózsahegy, Liptószentmiklós, Nagyszombat
Vágsellyei	Nagybiccse, Galbóc, Vágbeszterce
Érsekújvári	Námesztó, Nagytapolcsány
Komáromi	Vágújhely, Bán
Párkányi	Privigye, Aranyosmarót, Kiszucaújhely
Zselízi	Újbánya, Trencsén
Verebélyi	Miava
Lévai	Szenic

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Ipolysági	Alsókubin
Kékkői	a helybeli szlovákok
Losonci	Korpona, Besztercebánya, Selmecebánya, Turócszentmárton
Feledi	Róce, Igló
Rimaszombati	helybeli szlovákok
Tornaljai	Breznóbánya, Zólyom, kárpátaljai optások
Rozsnyói	Ólubló, Kisszeben, Bártfa
Szepest és Kassai	Poprád, Késmárk, Lőcse
Töketeremesi	Girált, Nagymihály, Varannó, Igló
Királyhelmecei	Svidník, Stropkov, Snina, Mezőlaborc
Nagykaposi	Szobránc, Homonna, valamint a kárpátaljai optások

Az érintett járások a betelepítési terveket a kolonisták lakóhelye szerinti jegyzőségekre bontották le. A Lévai járás terve a következő volt:

Község	Jegyzőség, ezen belül a községek
Mikola	<i>Horná Žďaňa</i>
Oroszka	Pruchot, Prestávky, M. Trnávka,
Felső- és Alsófegyvernek	Velká és Malá Lehota
<i>Hronské Ďarmoty</i>	<i>Hliník</i>
Mikola	Bukovica, Breznica, Skleno
Vezekény	Lehotka pod Brehy, Dobrie Žďaňa
Oroszka	<i>Nová Baňa</i>
Lekér	Újbánya, Brehy, Garamberzence
Damásd	
Garamszentgyörgy	<i>Hrabičova</i>
Tergenye	Klak, Župkov, Ostrý Gruň
Nagypeszek	Vyhne
	Repište
Kispeszek	<i>Hvozdnica</i>
	Hr. Hvozdnica, D. Hámre, Garamrundó

A Szenci járásból a Lévai járásba irányított szlovák családok a következő párosításban állapotok meg:

Régi lakóhely	Új lakóhely
Cerová-Liesková	Kisóvár
Čáčov	Bori
Dojč	Vámosladvány
Hlboké	Alsószece

Jablonica	Lök
Bor. Mikuláš	Nagyohaj
Rovensko	Felsőszecse
Szenic	Léva
Sobotište	Újbars
Stážne n/Mor.	Kálna
Šaštín	Varsány
Vrhovce	Kiskoszmály

Ha a telepések száma meghaladja a jelzett község befogadóképességét, akkor Kiskálnára, Marosfalvára, ill. Kiskérre költöznek.⁴²

Az FMH elfogadta az SZTH ikresítését, s ennek alapján állította össze saját telepítési tervét. A két főhivatal telepítési politikája, ill. annak végrehajtása között csupán szervezési eltérések voltak, ám azok mégis befolyásolták az ikresítés betartását. Az FMH telepítésében a lehívott kolonisták kötelesek voltak a megadott napot követő ötödik napig jelezni, hogy hajlandók-e leköltözni, ill. személyesen megjelenni a kijelölt községben. Ha a jelzés a megadott napig nem érkezett meg, akkor más, az ikresítési jegyzékben nem szerepelt község lakosait szólították meg. Ezzel szemben az SZTH következetesen betartotta az ikresítést, s ha a kijelöltek nem jelentkeztek, új telepéseket is a párosított községből jelöltek.

Az SZTH a belső telepítési tervben számolt a lakosságcsere keretében esetleg fennmaradó földekkel, és a belső telepítést a lakosságcsere gyors befejezésére alapozta. Amikor az akció megkezdése egyre késett, megfontolás nélkül kezdte elfoglalni a csehországi kényszerközmunkára deportált magyarok üresen maradó portáit.

Az ikresítés szerinti belső telepítést tovább fékezte a magyar nagybirtokok és a kisgazdaságok elkobzásának az elhúzódása. A nagybirtokok esetében a felmérések, parcellázások vontatottságát gyakran az érintett községek ellenállása váltotta ki. Halogatták a betelepítést, mert nem akartak idegen lakosságot, a földeket a helyi szlovákok között akarták szétosztani. Fékező elemként jelentkeztek az árvai kolonisták is, mert követeléseikkel gyakran keresztülhúzták a két főhivatal ikresítési tervét, így például az árvai Slanica lakói Kőbölkútra kérték magukat, de ide – az eredeti ikresítési terv alapján – a Privígyei járás Nova Lehota lakói és a báni lakosok jöttek. A báni kolonisták 1947. február 28-án megérkeztek, de nem kaptak sem gazdaságot, sem lakást, mert a magyar tulajdonosokat még nem telepítették ki Magyarországra, ill. már leállították a kényszerkitelepítést a cseh országrészekbe.

Az ikresítést a lakáshiány is gátolta. A Királyhelmecei járással ikresített Mezőlaborci járás Rubó nevű községéből elmaradt a 70 család betelepítése, mert nem volt lakás, s még a földeket sem parcellázták. Ezért az SZTH az elhelyezéssel kapcsolatos első nehézségeket követően a 104/1945. számú rendelet által érintett gazdaságokon felül igényt tartott a 108/1945. számú elnöki dekrétum értelmében elkobzott ingatlanokra is, kiemelten a hozzájuk tartozó mezőgazdasági földekre, de a problémák megol-

dásában ez sem segített, mert nem sikerült meggyőzni a különféle igényekkel fellépő helyi lakosságot, hogy mondjon le az új földekről.⁴³

A kolonisták gazdálkodása

A belső telepítés keretében jelentős többségben az alföldi intenzív mezőgazdasági termelést nem ismerő hegyvidéki kiscgazdák, mezőgazdasági idénymunkások és erdőmunkások kaptak önálló gazdaságokat, amelyekben a helyi viszonyoknak megfelelő termelőmunkát kellett végezni. A hegyvidéki extenzív, zömmel állattenyésztő gazdaság és az alföldi intenzív mezőgazdasági termelés közötti eltérést nem ellensúlyozta a hivatalok által túlértékelt ikresítés sem. Ezért az FMH olyan rendeletet adott ki, mely szerint a nagybirtokokra betelepített kolonisták, akik ugyan önálló gazdaságokat kaptak, kötelesek az első gazdasági év végéig, illetve ahol szükséges, még a következő évben is az Állami Birtokok Kezelősége irányítása alatt dolgozni, s így a kolonisták egy része az első és a második évben mint mezőgazdasági munkás, illetve bérlő gondozta a saját földjét. A gazdasági szakemberek ezt a „betanítási időt” és rendszert megfelelőnek tartották ahhoz, hogy a kolonisták megtanulják az intenzív gazdálkodás alapjait. Beilleszkedésüket segítették a felosztott nagybirtokok kommercializációs cselédei és mezőgazdasági munkásai. Az FMH járási mezőgazdasági felügyelők kiküldésével is segítette őket, tőlük tanulták meg a speciális, helyi jellegű mezőgazdasági növények termesztését (dohány, paprika). A „betanítási” rendszert veszélyeztette a magyar mezőgazdasági szakemberek csehországi kényszerközmunkája. Az FMH a deportálások első szakaszában, 1946 őszén ideiglenes felmentéssel megakadályozta a szakemberek kiszállítását, de a következő év első hat hónapjában őket is elvitték.

Az elkönfiskált és felosztott nagybirtokok jelentős részén rablógazdálkodás folyt. A gazdaság felszerelését, a gépeket széthordták – részben a front átvonulása előtt, de általában a telepések –, az állatokat elhajtották, s nem volt ritka a tenyészállatok levágása, a hús kimérése, a cukorrépa-termelő övezetben a répa felszedése és feletetése sem.

Az FMH figyelmeztette a deportálásokat irányító BMH-t és az SZTH-t, hogy a magyar mezőgazdasági szakemberek kiszállítására jelentős anyagi kárt eredményez. Hasonló károkat a háborút követő első, illetve második évben különféle külföldi segélyekkel – például az UNRRA-szállítmányokkal – pótolni lehetett, és a segélykérést meg lehetett indokolni. A háborút követő harmadik esztendőben azonban az ilyen jellegű „munkaerő-átcsoportosítások” nemzetközi szinten megmagyarázhatatlanok voltak. Csehszlovákia a mezőgazdasági szakemberek kényszerközmunkájának elrendelését követően elveszítette azt a jogot, hogy a veszteségek pótlására külföldi támogatást kérjen. A hegyvidéki gazdálkodás körülményei között felnőtt kolonisták még a támogatás ellenére sem tudtak alkalmazkodni a dél-szlovákiai követelményekhez.

Az FMH felhívta a szlovákiai belső telepítésben érdekelt főhivatalok figyelmét arra, hogy a csehországi németek és a szlovákiai magyarok gazdálkodása között lényeges a különbség. A szudétanémetek zöme állattartással foglalkozott, illetve állattartásra épített extenzív növénytermesztéssel. Az extenzív állattartó övezetben ezért nem volt olyan mély a gazdaváltás következménye, mint a gabonatermelő dél-szlovákiai síkságon, ezért az FMH felszólította a csehszlovák kormányt, hogy vegye figyelembe a gazdálkodás körülményeit, s a belső telepítést ne tekintse kizárólagos „politikai érdekeltiségnek”.⁴⁴

Ennek ellenére a kolonisták sok esetben egyenesen fékeztek a magyar gazda munkáját. Nem volt ismeretlen a gazda tudatos megkárosítása sem. A nagypakai Nagy Gyula birtokába ültetett J. J. kolonista 1945. december 1-jén érkezett meg, s 22-én – a magyar gazda figyelmeztetése ellenére – levágta a hasas anyakocát. Az ügy a járási rendőrparancsnokságra került, s a vizsgálat megállapította, hogy a telepes a gazdaságon túlmutató kárt okozott, megbüntették, de a gazdaságot továbbra is a sajátjának tekintette. A tavaszi munkák elvégzését azonban elutasította, sőt ebben még a gazdát is hátráltatta. A magyar gazda ezért feljelentette, de a járási rendőrparancsnok tehetetlen volt: a magyar gazda földelkobzását még nem mondták ki, de már betelepítették a „jövendő gazdát”. A járási rendőrparancsnokság ezért utasításért a BMH-hoz fordult, mert az ehhez hasonló vitás esetekben az SZTH általában nem intézkedett, halogatta a döntést, s inkább a rendőrségre hátrította a felelősséget.

A Somorjai járás vezetése nyíltan kimondta, hogy a „belső telepítés gazdasági szempontból nem sikerült”. A németek vagyonába betelepítettek például elutasították a helyi mezőgazdasági termelési módszereket, s a környéken az ismeretlen lóherét kezdték termesztetni. A német őslakosság az állatokat árpasszalmával etette, de a kolonisták a szalmát széthordták, eladták, eltűzelték, így nem volt takarmány, ezért szinte naponta vágták le az éhező állatokat.⁴⁵

A kolonisták vagyoni helyzete

A kolonisták – néhány kivételtől eltekintve – szegény emberek voltak, s általában – elsősorban a háborúban lakhatatlanná vált otthonú északkelet-szlovákiai kolonisták – élő és holt leltár nélkül érkeztek. A Rozsnyói járás 1946. január 18-án jelentette, hogy a betelepített 248 család állami segítség nélkül nem képes magát fenntartani. Nincs sem gazdasági felszerelésük, sem pénzük vetőmagra. A hivatal családonként 20 000 koronás alacsony kamatú hitelt – összesen 5 680 000 koronát –, továbbá 200 pár lovat vagy más igavonó jószágot, 200 ekét, ugyanennyi szekeret, textilárut, cipőt és más, a napi megélhetéshez szükséges cikket kért. Kérését azzal indokolta, hogy a katasztrofális helyzetben élő kolonista családok „magyar környezetbe jöttek, s ilyen általános szűgyen meg nem engedhető. A helyzet másutt sem volt sokkal

jobb, sőt, pl. Nagy- és Kispakán még sanyarúbb volt, mert az ide betelepítetteknek még betevő falatjuk sem volt, s rá voltak utalva a magyarok adományára”.

Az SZTH már 1945-ben rendezte a kolonisták hitelfelvételét, s 1945. december 20-i rendeletében kimondta, hogy a Magyarországra menekült, s az adott pillanatban „gazda nélkül maradt” birtokokat a hozzájuk tartozó épületekkel együtt adják át a szlovák kolonistáknak, s ez jogos tulajdonuk marad akkor is, ha időközben a magyar gazda visszatérne. Az indoklás szerint „a szlovák elemet sem lehet megrövidíteni”. A magyar gazda visszatérése esetében a 108/1945. számú elnöki dekrétumot kell alkalmazni.

A kolonisták beilleszkedését segítő Állami Birtokok Kezelősege 1945. október 18-án javasolta a földművelésügyi és pénzügyi megbízottnak, hogy a felügyelete alatt álló gazdaságokba beutalt kolonistáknak folyósítsanak hitelt, s ne várják meg a földek új telekkönyvezését. Vállalták a kolonisták „gyámoltását”, mert úgy vélték, „védeni kell őket, s oltalmazni nemcsak az érzelmeiket, de a tulajdonukat is”. Közben az FMH felmérést készített, s ez egybehangzóan bizonyította a hitel szükségességét. A kolonisták 80%-a nem képes gazdálkodni hitel nélkül. A hivatal munkatársai gyors intézkedést kértek a pénzügyi szakemberektől, mert a segítség elmaradása „távozásra készíti ezeket az embereket”. Visszatérnek szülőföldjükre, vagy átköltöznek a cseh országrészekbe. Maguk a telepések is maradni akarnak, mert – a kolonisták szavaival élve – „nemzeti küldetést teljesítenek”.

A kolonisták az SZNT 24/1946. számú rendelete értelmében családonként 2000 koronás hitelt vehettek fel. Az új gazdák egy része alacsonynak tartotta a hitel mértékét, mások kevesebbel is beérték. A Nagysáróba 1945 őszén Horná Marikóváról betelepített 62 család elégedett volt a kiutalt 100 000 koronás hitellel. Az SZNT által megállapított hitel nem fedezte a gazdaságok üzemeltetési költségét, s gyakran csak a gazdaság egy részének a megművelését tette lehetővé. Például a Lévai járásba, Énybe betelepített „nagyon szegény” kolonista 10 kat. holdat kapott az egyik helyi magyar gazda földjéből, de pénzhiány miatt csak 4 kat. holdat tudott megművelni. A kolonisták a gyenge terméseredményeket is a hitelhiánnyal indokolták, s a beszolgáltatások mérséklését kérték. Kérésüket a főhivatal elutasította, de a BMH „a körülményekre való tekintettel” a beszolgáltatások „mérséklését” ajánlotta.

A hitelnyújtás 1946 nyarára már rendszeresen működött, de ez a termelésben csak lassan mutatkozott meg. Az FMH szerint 1946. december 31-ig 2570 telepés 63 840 000 korona hitelt vett fel, gazdaságonként átlagosan 24 840 koronát. A hivatal felszereléssel támogatta őket, igavonó állatokat a cseh országrészekből hozott be, de kiosztotta közöttük a Csehországba deportált magyar kényszerközmunkások állatait, ráadásul a magyaroktól elkobzottakat is, összesen mintegy 300-at, sőt az állományt 100 UNRRA-segélyként kapott ló kiutalásával növelte. A gépek vásárlásánál 50-100%-os állami támogatást kaptak. Így vehettek 890 db különféle gépet, 68 esetben 50%-os, a többiben 100%-os volt az állami támogatás, vagyis – végeredményben – kis kivételtől eltekintve ingyen kapták meg a gépeket. Ugyanakkor a háborúban elpusztult falvak lakosságát – az új lakóhelyén is – ellátták az UNRRA-segély kere-

tében kapott ruhákkal s más használati tárgyakkal. E támogatásokon kívül 820 család még szociális segílyt is kapott összesen 5 821 500 korona értékben.⁴⁶

A szlovák kolonistáknak nyújtott hitel mértékét bírálta a Szlovákiát 1946 októberében meglátogató J. Smrkovský, a Cseh Betelepítési Bizottság tagja. Csehországi tapasztalataira hivatkozva azt ajánlotta, hogy a szlovák főhivatalok késedelem nélkül biztosítsák a kolonisták anyagi s ezzel párhuzamosan az erkölcsi beilleszkedését, mert ennek híján „zátonyra fut Dél-Szlovákia mezőgazdasági kolonizációja”. A belső telepítés eredménye „az anyagi támogatáson áll vagy bukik”. Ezért azt ajánlotta, hogy első lépésben csökkentsék a haszonállatok eladási árát, s az alacsonyabb csehországi árat országos körlevéllel Szlovákiában is vezessék be. A támogatás további lehetséges formája az az érengedmény, amit pl. a közös konyhás lakásokban élő családok kapnának a földek árából.

Az MTE a hiteleket 1947-ben a kolonisták által igényelt mértékben növelte, s az 1947. március 28-i 5214/1947. számú határozatával bővítette a hitelek feltételét, s megkönnyítette a kiutalás adminisztrációját. 1947. április 9-i ülésén a SZÜMH javaslatára újabb engedményeket tett, s a kivételezettek csoportjába felvette a magyar kényszerközmunkások házaiba betelepített bizalmiakat is, s ezzel egyenrangúsította őket a többi kolonistával. Így a bizalmiak is „ingatlantulajdonosok” lettek.

A változásoknak megfelelően nőtt a hitel összege, amely általában 10 000–15 000 korona között ingadozott, de voltak magasabb hitelek is. A Somorjai járás kolonistái családonként 4000-7000 koronás hiteleket vettek fel gépek, mezőgazdasági felszerelés vásárlására, ill. a gazdasági épületek javítására. A Lévai Területi Áttelepítési Hivatal 1947-ben 500 kat. holdra 948 000 korona hitelt közvetített, vagyis kat. holdanként 1896 koronát. A Zselízi járásban harminc kolonista vett fel közel kétfélmillió koronát. A hitelek teljes összegét még nem sikerült megállapítani. Az alábbi kimutatás a Lévai járásban felvett hiteleket részletezi.⁴⁷

A telepes neve	Új lakóhelye	A gazdaság (kat. h.)	A hitel összege
Pavlík P.	Lök	15	30 000
Paštrňák K.	Kiskálna	15	40 000
Pacula P.	Endrés	17	25 000
Ondro A.	Kiskálna	15	35 000
Lecký J.	Endréd	17	25 000
Csalupka A.	Lök	15	30 000
Franek M.	Lök	15	30 000
Hájko J.	Endréd	17	25 000
Franček J.	Kiskálna	15	30 000
Bačonský J.	Lök	15	30 000
Béreš F.	Kiskálna	15	30 000
Major O.	Baracska	9	20 000

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Rafay Št.	Málás	10	25 000
Kočis E.	Pásztó	25	50 000
Škvarka J.	Varsány	17	49 000
Ušiak F.	Pásztó	9	20 000
Rajčan L.	Szúd	18	40 000
Králik Št.	Pásztó	20	30 000
Čizurský P.	Szúd	15	30 000
Bakala M.	Nagysáró	15	30 000
Vajda J.	Felsőszemeréd	15	30 000
Sliacký L.	Ipolyszécsénke	18,5	20 000
Kočatka J.	Ipolyvisk	18	20 000
Gomda J.	Ipolyszécsénke	18,5	20 000
Fekiač O.	Ipolyszécsénke	20	20 000
Debnár Št.	Ipolyvisk	22	30 000
Šuštiak A.	Kiskálna	15	30 000
Lacina J.	Baracska	12	49 000
Lacek Št.	Kiskálna	15	40 000
Kašian J.	Varsány	17	40 000
Gálik J.	Nagyod	20	25 000
		500	948 000

Az MTE 1947. október 3-i ülésén újból megvitatta a hitelek kérdését. Határozatában (16 396/47-en.) a földművelésügy, a technika és a szociális ügyek megbízottait, valamint az SZTH vezetőjét arra szólította fel, hogy „a közeli napokban” vázolják fel „a déli határövezetben élő szlovák kolonisták és bizalmiak anyagi támogatásának feltételeit”. A javaslatot az október 17-i ülésen elemezték, s a támogatottak körébe bevonták a magyarországi áttelepülteket és a reemigránsokat is. Támogatásukat a kolonisták és a bizalmiak támogatására létesített alapból akarták fedezni, mert „átszervezéssel meg lehet takarítani hét és fél millió koronát”. Az MTE a javaslatot elfogadta (17 149/479), és így az anyagi juttatások terén háttérbe kerültek a belső telepítéssel a magyar ajkú vidékre beköltöztetett hazai szlovákok. A belső telepítés keretében érkezett szlovák gazdák ezt a helyzetet nem akarták elfogadni, s változtatást kértek. 1948-ban elérték, hogy a kölcsönök megadását kiterjesztették azokra a kolonistákra is, akik a földreform keretében a 4/1945. és a 108/1945. számú elnöki dekrétum, ill. az SZNT 104/1945. számú rendelete alapján kaptak ingatlanokat.

A magyar gazdálkodókkal szemben a szlovák földműveseknek a súlyos aszály által okozott károk megtérítésében is előnyük volt. Az FMH javaslatára ugyanis az MTE engedélyezte számukra a károk anyagi megtérítését.

A hitelek keretében külön kategóriát képeztek a lakás- és házépítési hitelek. Az SZNT minden segítséget megadott a kolonistáknak, hogy új gazdaságokat építse-

nek, ill. rendbe tegyék a háborúban károsodott épületeket. 1946-ban Kelet-Szlovákiában juttattak hitelhez több telepest. A „Kelet Szlovákia megsegítése” nevű akcióban kiemelten kezelték a battyáni legionárius kolónia tagjait, valamint a Nagytárkány, Perbenyik és Bodrogszerdahely határába betelepített 47, illetve az 1947-ben betelepülő 54 családot.

A házépítési hitelek folyósítása a kétéves terv keretében tervezett építkezések esetében már folyamatos volt, s a kolonisták építkezésenként 300 000 koronát vehettek fel. 1947-ben ezt az összeget 220 család vette igénybe, ami az építkezési költségek 60%-a volt. A kérelmezők a kérvényeiket az Állami Birtokok Kezelőségén keresztül jutatták el az MT-hez. Minden község egy kérvényt nyújtott be, amit aláírt az összes kérelmező. A kérvényeket a következő községek kolonistái írták alá:

Járás	Község:
Tornaljai:	Abafalva, Sajókirályi, Tornalja, Sajólenke, Harkács, Felsővály, Szkáros, Szentkirály, Vasas
Feledi:	Rimajánosi, Battván, Slávikovo (Orávka), Zsíp, Geszte, Feled, Harmanc, Bátka, Uzapanyt, Gortva, Csíz, Hanva
Rimaszombati:	Osgyán, Tamásfalva, Bakta
Losonci:	Kušán, Füleккеlecsény, Fülekpilis, Nagyromhány, Bél, Mucsín
Ipolysági-Korponai:	Tompa, Alsótúr, Szécsénke, Ipolynagyfalu
Lévai:	Kálna, Lök, Varsány, Dobogó, Nagyd, Garamkissalló
Ógyallai:	Ógyalla, Izsa, Dunaradvány
Komáromi:	Tany, Gadóc, Örsújfaló, Szentpéter, Vadas, Füss, Apácaszakállas, Csicsó, Horná Flotná
Dunaszerdahelyi:	Bős, Nagyabony, Tárnok, Hodos, Vrbica, Etrekarcsa, Šila
Párkányi:	Bény, Bátorkeszi, Antalháza, Bást
Verebélyi:	Baracska, Inya, Jesenské
Zselízi:	Velký And, Ágó, Szakállas, Lontó, Damásd, Nagy- és Kistúr, Nyír, Ipolybél, Szúd

A kérelmezők az állami szubvenciót nem készpénzben, hanem az Építésügyi Megbizottai Hivatal által kiutalt építkezési anyagban kapták meg a következő elosztásban:

Járás	a hitelek száma	Járás	a hitelek száma
Ógyallai	20	Dunaszerdahely	21
Királyhelme	26	Somorja	26
Komárom	24	Tornalja	34
Léva	13	Érsekújvár	5
Losonc	16	Zselíz	16

Szepsi	4	Feled	2
Párkány	13	Összesen	220

Az építkezések anyagi biztosítására 1947-ben 50 milliót szabadítottak fel a szociális alapból.

A kolonisták gazdasági érdekeik védelmére 1946. szeptember 13–16-a között Komáromban megtartották a Csehszlovák Kolonisták Szövetségének alakuló közgyűlését. A meghívottak között voltak az FMH és a Mezőgazdasági Gépészeti Intézet küldöttei is. Az ülés központi kérdése a kolonisták rendszeres anyagi támogatása volt. Az új környezetbe nehezen beilleszkedő, a helyi gazdálkodást csak részben ismerő észak-szlovákiai földművesek minden nehézségükért, minden csalódásukért az FMH-t okolták, ám kérésükkel mégis hozzá fordultak. Arra kérték, járjon közbe, hogy az „MT javítsa meg a kolonistákhoz való viszonyát”, vagyis növelje az anyagi támogatás mértékét, s könnyítse meg a hitelfelvételt.⁴⁸

A kolonisták magatartása a betelepítés után

A kolonistákat az új környezetben a helyi lakossággal szembeni „kisebbségi érzés”, a „bizonytalanság” jellemezte, amely a szinte folyamatos vádaskodásban merült ki. Panaszaik, vádjaik célpontját két csoportba oszthatjuk. Az elsőbe a magyar gazdák, a másodikba a közigazgatás és közrend szlovák képviselői, esetenként a helyi szlovák lakosság, s 1947-től a lakosságcsere keretében Magyarországról betelepített szlovákok kerültek.

A hivatalokkal szembeni panaszuk az volt, hogy nem mérték ki nekik a megígért földeket, ill. nincs a kezükben a földek kiutalását igazoló okirat, a végzés. A mezőgazdasági szakemberek ellen beadott panaszok a mezőgazdasági termeléssel kapcsolatosak, és az alföldi intenzív és hegyvidéki extenzív állattenyésztő módszerek közötti különbségben gyökereztek. A kolonisták többsége eredeti lakóhelyén állattenyésztő, földművelő volt, s az új környezetben is a megszokott módszerekkel akart gazdálkodni. Réteket, legelőket követeltek, s ha azt nem kapták meg, vádaskodtak. Egyik legfőbb vádjuk az volt, hogy a helyi magyar gazdák, de még a nagybirtokok igazgatása sem engedi meg az erdőben, ill. az irtványokon, tarlókon való legeltetést. Mindebben a „magyarok támogatását” látták, nem pedig a helyi földrajzi adottságoknak megfelelő gazdálkodás feltételeit.

A kolonisták ingerülten s általában ellenségesen figyelték a magyar gazdák mindennapi életét, gazdálkodását. Különösen azokat figyelték, akiknek a házában éltek, s velük egy fedél alatt laktak. Azt remélték, hogy vádaskodásaikkal, esetleg tettlegességgel kierőszakolják a magyar gazda és családja kilakoltatását, vagyonának elkobzását. A vagyonra természetesen a feljelentők tartottak igényt. A magyar gazdák

elleni feljelentések az első pillanattól követhetők. Kezdetben a feljelentéseket a főhivatalba küldték. 1946. február 22-én a belügyi megbízott titkárságán feljelentették Cs. J. magyar gazdát, hogy villájával átszúrta a házába beköltöztetett kolonista lovának a lábát, s engedély nélkül adott el gabonát. A főhivatal utasítására a gazdát a helyi komisszár letartóztatta, s rendőri kísérettel Pozsonyba vitette, ahol a vádat felülvizsgálták és indokolatlannak tartották, s a gazdát hazaengedték.

A Sáróba betelepítettek 1948. október 27-én, a Csehszlovák Köztársaság megalakulása 30. évfordulójának ünnepségén hiányolták „a település szláv jellegét”, még a népbíróságokat is meggyanúsították, mert azok nem ítélik el a magyarokat, sőt felmentik még a lelkészeket és a pedagógusokat is. Vádiratukat a BMH titkárságára küldték el, s abban név szerint említik azokat a lelkészeket és pedagógusokat, akik „bátorítják” a magyarokat. Kérték, hogy indítsanak ellenük pert. Ugyanakkor azt is követelték, hogy a község társadalmi és gazdasági életében vezető szerepet játszó magyarokat haladéktalanul telepítsék ki. „Vigyék őket Magyarországra, mert ha ez nem történik meg, a kolonistáknak több mint a fele elhagyja ezt a vidéket, s reményeiben csalódottan visszatér a szülőföldjére.” A feljelentők jól tudták, hogy a fenyegetés az egyetlen fegyverük. Ez az a tény, amire a hivatalos szervek megmozdulnak. A sárói feljelentők nem tévedtek. Daniel Okáli belügyi megbízott a kérdés kivizsgálásával a járás államvédelmi munkatárság bízta meg, s így a kolonisták vagyonszerzési, gazdasági célú feljelentése politikai kérdéssé vált.⁴⁹

A kolonisták önkényességét és vagyonszerzési törekvését példázza Pozsonypüspöki alig 29 éves komisszárjának, az egyik helybéli kocsmá nemzeti biztosának magatartása. A nemzeti bizottság csak a kocsmára vonatkozott, s nem a volt kocsmáros, R. I. házára, melyet a biztos „mindenáron” meg akart szerezni. 1948. június 24-én reggel 5 órakor betört az alvó magyar tulajdonos házába, s azt követelte, hogy haladéktalanul ürítse ki s adja át neki a ház kamráját. A sértett magyar tulajdonos felmutatta a kérelem elleni fellebbezést, mire a komisszár bántalmazni kezdte, s a feleségét a hajánál fogva kirángatta az udvarra. Erre R. I. elment, hogy kihívja a rendőröket, ám eközben a nemzeti biztos betörte a ház egyik ablakát, bemászott a házba, bántalmazta a 60 éves albérlő tanárt. R. I. félelmében, hogy a további tettegességet elkerülje, a kamrát kiürítette, de N. komisszárnak ez sem volt elég. Megfenyegette, hogy ha 8 órára nem üríti ki az egész házat, akkor „kiveri a házból”. Közben állandóan azt kiabálta, hogy „vegyék tudomásul, a magyaroknak itt nincs semmihez sem joguk”.

A történetet a BMH 1948. augusztus 9-én kivizsgálhatta, s a tények megállapítását követően a komisszár leváltását javasolta. A helyi nemzeti bizottság tagjai a leváltást nem elleneztek, „de, hogy ne szenvedjen kárt a pozsonypüspöki szlovák társadalom becsülete”, azt javasolták, hogy az elnök még legalább két hónapig maradjon meg a tisztségében. A BMH a javaslatot elutasította, ám a helyi szervek a komisszárt csak kétszeri sürgetésre, november 16-án váltották le.⁵⁰

Az 1945 őszen a balázsfaí Bartal-birtokra telepített kolonisták a megérkezésüket követő hetekben a helyi magyar gazdák által bevetett földekről a betakarított termés

60%-át követelték. A gazdák megtagadták a követelést, mire a kolonisták engedély nélküli sertésvágás vádjával feljelentették az egyik magyar gazdát. Felpanaszolták azt is, hogy nem kapnak ingyen tüzelőfát, s kénytelenek azt „pénzért megvenni”.

A bacsfai Pongrácz-birtokra telepített 12 család az Állami Birtokok Kezelőségét vádolta, mert „megkárosította” őket, nem osztotta szét közöttük a 316 kat. holdat, csak 210-et, s „így koldusokká tettek bennünket” – írták. A feljelentésben szerepel a gazdaság minden vezetője, s nem kímélték még a szlovák nemzetiségű könyvelőt sem. A támadás középpontjában a magyar nemzetiségű intéző állt, „akinek szakácsnőt, lótartást is fizetnek, s pénzt kap még a magyar agitációra is”. Mindenkit vádolnak, aki kapott kommcioniót, s mivel sok volt a magyar nemzetiségű kommcioniós munkás, ezek mind magyarbarát agitátorok lettek. Az Állami Birtokok Kezelőségének pozsonyi vezetősége a helyi rendőrséggel vizsgálhatta ki a vádakát. Az eredmény: a feljelentések alaptalanok. A birtok egészét az FMH 18 családnak szánta, s így is készültek el a betelepítési tervek. Mivel a beadvány napjáig csak 12 család érkezett meg, a 12 családra jutó 214 kat. holdat adták ki. A rendőrség a többi vádat nemcsak alaptalannak, hanem „lényegtelennek” is minősítette, hiszen a kommciónó mennyiségét és minőségét központi előírás határozza meg, nem pedig a helyi vezetés.

A kolonisták sérelmezték, hogy az Állami Birtokok Kezelősége, illetve a helyi uradalmak vezetőinek felügyelete alatt kell gazdálkodniuk. A kolonisták egy része a termelési év folyamán érkezett, s a rendeletek szerint a földjeiket csak a termelési év végével kaphatják meg, addig a birtok intézőjének az irányítása alatt bér munkát végeznek, mint pl. az ógyallai Sárkány-pusztán, Izsapon és másutt. A kolonisták nehezen tűrték az irányítást, s azzal vádolták a birtokkezelőséget, hogy megtagadja tőlük az állattartást.⁵¹

A kor szellemének „fintora”, hogy a szlovák kolonisták bizalmatlanul, szinte gyanakodva figyelték a magyarországi repatriáns szlovákok életét, s gyűlölettel tekintettek „gazdasági boldogulásukra”. A lakosságcsere keretében kiosztott vagyont „kivételezésnek” minősítették, s elutasították a gazdasági reciprocitás elvét, és saját nemzeti tudatuk elsődlegességét hangoztatták. Ők érkeztek nemzeti küldetéssel erre az „ösi” szláv vidékre, a magyarok helyére, s mégis a repatriánsok – akik gyakran csak magyarul beszélnek – kapják a nagyobb és a jobb gazdaságokat. Örökösen a kolonista iparosokat, vagyis a Magyarországról áttelepült szlovák kollégáikat bírálták. A Komáromba irányított magyarországi szlovák iparosok és szakmunkások nem a magyar iparosokkal, szakmunkásokkal, hanem a szlovák nemzeti biztosokkal, szlovák szakmunkásokkal találkoztak. A magyarországi képzett szakmunkások kijelentették, hogy „a kolonista iparosok nem szakemberek, hanem kontárok”. Mivel nincs meg a legalapvetőbb szakismeretük sem, kérik, hogy telepítsék ki a városból a kontárokat, akik abból profitálnak, hogy hamarabb érkeztek ide.

A kolonisták – „megkárosításukra” hivatkozva – a politikai pártok segítségét kérték. A Lévai járásba a Schoeller-birtok szakállasi uradalmába telepítettek keveselltek a kiutalt földeket, s azt panaszták, hogy „nincs ember, aki megmutatná neki, hol is vannak a földjeik”. Vádoltak mindenkit, mert azt hitték, hogy a következe-

sen „nyilasoknak” nevezett magyarokat támogatják, ezért a kommunista párttól kértek támogatást. Az Állami Birtokok Kezelőségére „panaszkodtak”, mert az szerintük „üzletel” a háziállatokkal, s tőlük is magasabb árat kérnek az átlagosnál. Szerintük nincs vetőmag, ezért nem vethetnek. A kommunista párt járási titkársága kivizsgálta a vádakát, ám azt indokolatlannak minősítette.⁵²

A kolonisták minden juttatást keveselltek, s a kialakult helyzetért a helyi komisszárt vádolták. Úgy vélték, hogy ők határozzák meg a birtokok nagyságát, a földek minőségét és az átvehető ingóságok mennyiségét. A farkasdi kolonisták egyenesen a miniszterelnökhöz fordultak, tőle kérték, tegyen igazságot, vagyis váltsa le „a helyi komisszár magyarbarát helyettesét”, mivel a községben kifüggesztették a hirdetémenyek magyar szövegét.⁵³A kolonisták nem vetették meg az italt, s alkoholos állapotban sokszor került sor összetűzésre köztük és a helyi lakosok között. A nézeteltéréseket mindig az anyagi juttatások kérdése, illetve a gazdaságok tulajdonjoga okozta. Részegek voltak azok a telepések is, akik 1947 tavaszán Pered egyik utcáján betörték a magyarok házainak összes ablakát, majd a kocsmában verekedést provokáltak. Az ellenségeskedés fegyverhasználatig fajult. A Komáromi Kerületi Bíróság Šesták I. ímelyi telepest kétévi börtönre és 6000 korona költségmegtérítésre ítélte, mert a szóváltást követően agyonlőtte a helybeli Bartko Istvánt.

A telepések és az őslakosok közötti ellentétek a magyarok csehországi kényszerkőzmunkájának lejártával egyre gyakoribbá váltak. 1948 nyarától a deportáltak tömegesen, hivatalosan visszatértek lakóhelyükre, s visszakövetelték minden ingó és ingatlan vagyonukat. Magabiztosságukat növelte, hogy az év őszétől visszakapták csehszlovák állampolgárságukat. 1948 őszétől a gazdasági jellegű ellentétek nemzeti-ségi-társadalmi elégedetlenséghez vezettek, s gyakran a tettelegességig fajultak. 1948. október 31-én Nagymácsédon a betelepültek és az őslakosok között kitört verekedésben az egyik kolonista agyonlőtt egy deportáltat.⁵⁴

A kolonisták a magyar községekben való letelepedésüket követően kezükbe akarták venni a falu irányítását. A „betelepítési övezet” számos községében telepés lett a helyi komisszár, pl. a Zselízi járásban, Csatán, Kis- és Nagysáron, Hontfüzesgyarmaton, Szakállason, Oroszkán, Ipolypásztón. Zalabán és más településeken. A komisszár tisztség mellett még más helyi és járási jellegű hivatalokat is elfoglaltak. A Zselízi járás kommunista pártvezetősége már a kolonisták betelepítése előtt kiszemelte a jövőbeni tisztségviselőket. Az SZTH-től név szerint kérte a betelepítésüket az általuk megjelölt községbe. A Poprádi járásból négy, a Pozsonyi járásból 15, a Besztercebányai járásból és máshonnan összesen 44 családot kért. Az ellentétek kezdeményezői sok esetben a helyi büntetett előéletű komisszárok voltak. Ilyen volt pl. a vágtornóci komisszár is, de a 29 tagú helyi közigazgatási bizottságban négyen voltak többszörösen büntetve nemi erőszak, rablás és ehhez hasonló vétségek miatt.

A kolonisták szinte állandósult panaszaik alapján az FMH A szekciója 1945 decemberében „lekáderezette” a Zselízi járás valamennyi komisszárját. A véleményezéssel a polomkai származású járási komisszárt bízta meg. A kis- és nagypeszeki és

a tergenyei komisszárról a következőket állapította meg: a Kis- és Nagypeszeket irányító komisszár hatszor volt büntetve, a tergenyei ötször, mindketten lopásért, de a tergenyeit még súlyos testi sértésért is elítélték. A kissallói komisszárt lopásért négyszer ítélték el.⁵⁵

A magyar gazdák elleni kolonista támadások egyik példája az évekig húzóódó „dióspatonyi eset”. A Dióspatonyba a magyar gazdák házaiba betelepített kolonisták anyagiakban megrövidítve érezték magukat, s így kisebbségi érzéssel küszködtek, s a magyar gazdák minden cselekedetét ellenségesen fogadták. A Benkepatonyba 1945 nyarán, Dióspatonyba az év őszén, Csécsénypatonyba 1946 januárjában érkezett első telepések azt híresztelték, hogy az „igazság és a győzelem” nevében veszik át a magyar gazdák tulajdonát, ráadásul jogosan, mert „a magyarok mind fasiszták és háborús bűnösök”. De az évekig tartó együttélést jellemző feljelentéseik, bírósági pereik azt bizonyítják, hogy állandósult bennük a kisebbségi érzés, s ennek ellensúlyozására volt szükségük a hivatalok támogatása. Több kolonistát a hivatalok a még lakott, de az akkor érvényes csehszlovák törvények alapján elkobzásra ítélt gazdaságokba utalták be. A magyar tulajdonos a házát kénytelen volt megosztani a jövevényekkel, de a földjeit továbbra is maga művelte. Az elégedetlenkedő kolonistákat az SZTH tisztviselői azzal nyugtatták, hogy a magyarok kitoloncolása, ill. kitelepítése csak „idő kérdése”, s meggyőzték őket az adott helyzet elfogadására. Mivel a magyarok kitelepítése eltolódott, a telepések erőlyesen kezdték követelni a „jussukat”. A csécsénypatonyi kolonisták egyre hangosabban hirdették, hogy a községben nagyobb birtokkal, szép házzal bíró minden magyar nyilas, fasiszta, háborús bűnös, s nemegyszer inzultálták a kiszemelt gazdaság tulajdonosát.

Hasonló véleményen volt az a Dióspatonyba beköltöztetett 17 család is, akik az 1946. február 22-i panaszos beadványukban „a szlovák kolonisták tulajdonának tudatos megkárosításával” vádolták a magyar gazdákat. A betelepítettek ugyanis saját tulajdonuknak tekintették a magyar gazdák ingóságait, pl. a traktorukat. Cs. J.-t azzal vádolták, hogy „megdézsmálta az állatállományukat”, mert eladott néhányat a saját állataiból. Követelték, hogy haladéktalanul vigyék munkatáborba, s vele együtt az összes vagyonosabb helybéli gazdát is. A telepések nem értik, miért élnek továbbra is a birtokaikban a magyarok, miért nem üzték el őket „a nekik ígért birtokaikról”. Az 1947-es panaszaikat 1948-ban is megismételték, s akkor is az volt a vád, hogy a „nekik ígért birtokról a termést a magyarok takarítják be”. A magyarok szerint a földeket ők művelték, így a termés is őket illeti meg. A helyzet egyre elviselhetlenebbé vált. Két gazda egy portán, az egyik ősei örökén, saját munkájával szerzett birtokán, a másik vidékről betelepített, a hivataloktól kiutalt idegen földön. A magyar gazdák megfontoltságát bizonyítja, hogy az együttélés éveiben a kolonisták csak egy testi sértést tudtak felhozni. L. D. magyar gazda kikergette az istállóból a telepeket. A telepések erre először az SZTH-hoz fordultak, majd a földművelésügyi megbízottól kérték a magyar gazda elítélését, háborús bűnössé való nyilvánítását, de a bíróság nem talált okot a vádemelésre. Így éltek tovább, feszült lelkiállapotban.

Az 1948-as hatalomváltást követően a magyar gazdák egyre határozottabban követelték a helyzet rendezését, a kolonisták távozását, a házaik kiürítését. A kolonisták a kommunista párt járási bizottságától kértek támogatást. Panaszukat a párttitkár továbbította az FMH-ba, mire a földművelésügyi megbízott vizsgálóbizottságot küldött ki a kérdés tisztázására. A június 30-án kiszállt bizottság megállapította, hogy a felek állításai ellentmondásosak; a nézeteltérések alapja a vagyoni jogi kérdések rendezetlensége, mivel a kolonisták nem rendelkeznek az általuk használt földekre érvényes kiutalással. Megállapították, hogy a magyar gazdák Magyarországra történő kitelepítése nem várható, s azt csak erőszakkal lehetne megtenni, amit nem vállalt sem az SZTH komáromi kirendeltsége, sem az FMH munkacsoportja. Azt javasolták, adjanak a kolonistáknak „egyezményes gazdaságokat”, amit az SZTH a leghatározottabban elutasított, mert azokat a vagyontalan áttelepült szlovákoknak szánta. Ekkor a kolonisták következetes pártfogója, Daniel Okáli a földművelésügyi megbízotthoz fordult, s arra kérte, hogy haladéktalanul intézkedjen, s munkatársai utalják ki az érintett gazdaságokat a szlovák kolonistáknak, mert „a közeljövőben a magyarkérdés rendezésében olyan változások várhatók, amelyek meghiúsítják a kolonisták megmaradását a faluban”. A megbízott a kérdést úgy akarta rendezni, hogy azok a magyar gazdák, akiknek a birtoka nem haladja meg a 15 kat. holdat, kapnak 8 kat. holdat az állami birtok földjeiből, ha kiköltöznek a faluból. Közben a telepeseeknek november 30-ig kiutalják a magyarok gazdaságait.

A kolonisták az 1949. júniusi kérvényükben a magyarok kiköltöztetését kérik. A jegyzőkönyvben a következő családok szerepelnek:

Kolonista	Magyar tulajdonos
Lukáč Št.	Gálfy M.
Kuric J.	Lelkes L.
Čertík FI.	Gálfy M. ifj.
Zobka M.	Lelkes B.
Čabrak Št.	Lelkes J.
Cisarik E.	Ravasz J.
Kolčák	Bernáth J.
Gerač O.	Lelkes G.
Škutka Št.	Lelkes L.
Hrubý M.	Lelkes Zs.
Šimor J.	Gálfy G.
Škoreč	Gálfy J.

A kolonisták felkeresték a járási rendőrpáncsnokságot, s a felvett jegyzőkönyv szerint a magyarok kiköltöztetését követelték legkésőbb 1949. szeptember 1-jéig. De ezt megelőzően Daniel Okáli a kérdés rendezésére a helyszínre küldte Dolanský századost, hogy állapítsa meg, vannak-e a kérdésben érintett magyar családoknak

valahol Szlovákiában „rokonaik”, s a gazdák „dolgoznak-e”. Megparancsolta Dolanskýnak, „utasítsa a magyarokat, hogy 15 napon belül hagyják el a kolonistáknak érvényes végzéssel kiutalt gazdaságokat”. A kilakoltatást a helyi nemzeti bizottság hajtsa végre. Okáli a magyarok elszállítását a Dél-akció keretében tervezte, de mivel az akció a cseh hatóságok ellenállásán megbukott, az érintett magyar gazdákat – az SZLKP KB főtitkára, Štefan Bast'ovanský javaslatára valahol a Somorjai járásban felépítendő faházakban helyezik el, olyan községben, ahol munkát kaphatnak. Közben a kolonisták összpontosított támadást intéztek Gálfy János ellen, akit az 1949. november 15-i jelentés szerint munkatáborba vittek. A kérdés 1950 februárjában a kolonisták újabb beadványára hivatkozva tovább bonyolódik. Daniel Okáli „baráti hangú levelében” kéri a földművelésügyi megbízottat, intézkedjen, hogy a „dunaszerdahelyi járásbírószágon folytassák le a pert azok ellen a magyar alperesek ellen, akik jogtalanul laknak a kolonistáknak kiutalt házakban”. A bíróság a pert az 1950. március 23–26-i tárgyaláson elnapolta, ezért Okáli arra kérte a földművelésügyi megbízottat, interveniáljon az igazságügyi megbízottnál, ill. közvetlenül a bíróságon. Daniel Okáli a kérdésben megszólította az igazságügyi megbízottat, dr. Július Viktoryt is. Levelében nem kért. „Utasítsd a bíróságot – írja –, hogy a törvények értelmében sürgősen intézkedjen, mert a törvények alapján elítélt kollaboránsok évek óta lakják a kolonistáknak kiutalt házakat.” Az igazságügyi megbízott március 21-i válaszában ugyan „Kedves Dano”-nak szólítja Okálit, ám úgy véli, nem egyszerű ügyről van szó, mert az érintett házakban „nem kollaboránsok, nem háborús bűnösök laknak, hanem olyan magyar gazdák, akik ellen még vádat sem emeltek”. Az FMH-val való konzultálása után a járásbírószágnak olyan utasítást adott, hogy a népbírószákok által elítélt gazdákat költöztesse ki a házaikból. De a gazdák között nem volt egyetlen elítélt sem. Az érintett családok sem tétlenkedtek, s kihasználták az állam által adott lehetőségeket, s a legközelebbi tárgyalásig két gazda kivételével valamennyien csehszlovák állampolgárok lettek. Az új helyzetben Daniel Okáli – elhagyva a nemzeti alapú támadást – osztályérdekeket kezdett emlegetni. Elrendelte, vizsgálják ki, hogy ezek a 24–48 kat. holddal bíró gazdák dolgoznak-e, s a „legnagyobb kulákokat ítéljék el”, s az új per legyen „mintaértékű”, de úgy rendezzék meg, „hogy ne kísérje fölösleges felhajtás”.⁵⁶

A kolonisták elszállásolásának kérdése

A belső telepítés leggyengébb pontja, az akció eredményességét jelentősen csökkentő tényező a lakáshiány volt. A betelepítés első szakaszában – kevés kivétellel – a nagybirtokokra telepítettek és a kolonistákat a majorsági épületben a cselédlakásokban helyezték el. Az SZTH a lakáshiány csökkentésére elrendelte a magyar nemzetiségű komenciós cselédek azonnali elbocsátását és lakásaik felszabadítását.

Hogy ne maradjanak munka nélkül, úgy intézkedett, helyezték át őket szlovák etnikai területre.

A kolonisták elszállásolása, az új lakáslehetőségek feltárása állandó program-pontja volt az érintett főhivataloknak. A földművelésügy félévenkénti felmérései azonban csak csekély eredményt tudtak felmutatni. Az FMH B szekciója 1945 júniusában elrendelte az üresen álló, a lakhatóvá tehető s így kiutalható lakások összeírását, amely során a járásoknak szám szerint ki kellett mutatniuk az összes épületet, s jelezni kellett az elhelyezhető családok számát. Az összeírást a majorsági épületeken kívül kiterjesztették a középületekre, pl. az iskolákra, udvarházakra és kastélyokra is. A jelentésből egyértelműen kiderült, hogy nemcsak a cselédlakások vannak rossz, gyakran lakhatatlan állapotban, hanem nagyon leromlott a középületek, a kastélyok és az udvarházak állaga is. A telepések elhelyezését nehezítette, hogy sok helyi komisszár s az Állami Birtokok Kezelősege sem engedélyezte a kastélyok és nagyobb középületek lakásokká való átalakítását.⁵⁷

Az SZTH a kolonisták betelepítését 1945-ben a nagyobb lakások, ill. házak több család közötti felosztásával akarta megoldani, vagyis azt tervezték, hogy a kolonistákat beutalják a módosabb magyar gazdák házába. Mivel az északkeleti járások háborúban elpusztult, ill. megkárosodott falvainak lakosságát sürgősségi határozat alapján kellett elhelyezni, az SZTH küldöttsége 1945 őszén felkereste a Királyhelmecei járást. A november 19-én keltezett jelentésükben Perbenyik, Nagy-és Kistárkány, Battyán, Bély, Királyhelmece, Lelesz és Apáti katasztereiben 279, ill. 283 kolonista családnak találtak elhelyezési lehetőséget, s ez a családtagokkal együtt kb. 1400–1420 személyt jelentett.

A tervzetben a következő épületek szerepelnek: Perbenyikben a helyi lengyár igazgatói lakásában és az irodahelyiségekben 13 család férne el, míg a helybeli Majláth-birtokot a következőképpen osztották fel: a kastélyt, a parkot, valamint a birtokból 150 hektárt a gyermekotthon igazgatójának adják át, további 150 hektár a Bártfai járásból kijelölt 11 család (61 fő) tulajdonába kerül. Elhelyezésük ugyan „szegényes lesz”, mert 3-3 család lakik majd egy összeszerelhető faházban, ahol a családok egy-egy szobát kapnak, míg a konyhájukat a kastélyban helyezik el.

Nagytárkányba visszatért 3 – az első köztársaság idején betelepített – kolonista, s a Svidníki járásból hoztak 14 családot. A kistárkányi határban elhagyott dr. Zsidai-féle 180 hektáros gazdaságban 4–6 családnak jut hely, de számolnak Petrík Géza magyar nemzetiségű nagygazda 90 kat. holdjával is. Battyánban üresen állnak az 1920-as kolonisták gazdaságai: a 15 házba 16 családot betelepítenek Stropkov és Svidník környékéről, míg a jó állapotban lévő Sennyei-kastély 18-20 család otthona lehet. A bélyi határban lévő 550 kat. holddal nem számolhatnak, mert ezt minden előzetes egyeztetés és bejelentés nélkül kisajátították a partizánok. Királyhelmeceken két magyar gazda birtokára (összesen 14,2 hektár) csak 2 kolonista családot lehet telepíteni. A közeli környéken a következő elhelyezések vannak: Perbenyik–Dobra 4, Dobra–Bély 5, Nagytárkány 19, Battyán 10, Csernő 2 család. A Lelesz kataszterében lévő Fejszés-

tanya 44 családot fogadhat, a leleszi kolostor 20 szobáját 17 család foglalhatja el, míg Apátiban 77 családnak biztosíthatnak átlagosan 9 hektáros birtokot.

A jelentések szerint a királyhelmei „térsgben” elegendő és jó elszállásolási lehetőségek vannak, amit 1946 tavaszán azzal növeltek, hogy több nagybirtokról elbocsátották a magyar kommenciós cselédeket, s a „politikailag exponált” magyarok lakásaiba utalták be őket. Ezáltal a belső telepítés jelentősen felgyorsult.

A hivatalok jónak minősítették az elhelyezési lehetőségeket a Feledi és a Tornaljai járásban is, s 1946 tavaszán Kövecses, Runya, Ajnácskő, Geszte kataszterébe gyorsított eljárással beutaltak 221 családot, hogy ezzel is elejét vegyék a „szabad földek” bérletbe adását a helyi lakosoknak.⁵⁸

A kommenciós családok kilakoltatását a Korponai járásban megnehezítette, ill. lehetetlenné tette az érintett családok reszlovakizálása. Ezért pl. el kellett halasztani a Hévmagyarádra jelölt privigyei családok betelepítését, s a helyzetet bonyolította, hogy a szlovákká nyilvánított kommenciós cselédek – élve a törvény adta lehetőségeikkel – földet is igényeltek. A földkiutalásuk miatt törölni kellett a 12 privigyei család végzését, ill. csökkenteni kellett a kiutalható birtokok nagyságát. Így 14 helyi lakos is kapott földet.

Az Ógyallai járásban zömmel Bagotára, Izsapra és környékére a Vágújhelyi járásból hozott telepéseket a magyar mezőgazdasági cselédek lakásaiba akarták elszállásolni, de a birtok igazgatósága megakadályozta a magyarok kiköltöztetését, mert távozásukkal veszélyeztették volna a gazdaság működését. A gazdaság vezetői szerint a kolonisták nem ismerik a helyi mezőgazdasági szokásokat, s „nem is volt valami nagy a munkakedvük”. Nem akartak földet művelni, fuvarozásból szerettek volna megélni.⁵⁹

Lényegesen rosszabb volt a helyzet a kolonizálás központjában, a Csallóközben, 1945 nyarán az FMH összeszerelhető faházak felállítását határozta el. A gombai uradalomban átmenetileg betelepített 35 brezovici (Zsolnai járás) család csak úgy fogadta el az elhelyezést, ha rövid időn belül Csákányházán önálló, téglából épült házat kapnak. A Bátorkeszibe betelepített 25 (Mor. Liesková) család közül csak öt volt hajlandó beköltözni a lakásokká átalakított fabarakkokba, a többiek önálló házakat követeltek. Az udvardi telepések közül többen a hivatalos kiutalást megelőzve kezdtek építkezni, illetve házat vettek. Ezért az SZTH munkatársai már 1945 telén is beutaltak a csehországi kényszerközmunkára rendelt magyarok lakásaiba kolonista családokat, bár a közmunkások családtagjai otthon maradtak. A hivatalok azt feltételezték, hogy a közmunkások többé nem térnek vissza, hanem a cseh országrészekben maradnak, ahová a családjuk is követi őket. A nagylégi R. J. egyhektáros gazdaságát például egy kelet-szlovákiai földművesnek utalták ki. A tulajdonos hazatérését követően a kolonista új gazdaságot kapott Buriánné B. E. nagylégi birtokából, de rövid időn belül eladta a gazdaság minden ingóságát, s Csehországba távozott.

Több nagybirtokon az istállókat alakították át lakásokká, s később új gazdasági épületeket építettek. Az 1946 májusában Nagyszarvára érkező 26 szlovák kolonista családból csak 20 családot tudtak elhelyezni, a további 6 családnak csak két helyiséget tudtak felajánlani úgy, hogy három-három család lakott egy-egy szobában (átla-

gosan 17 személy). Hasonló esetet jelentettek Doborgazról, Nagylégről, ahol tíz, Nagypakáról, ahol két családot nem tudtak elhelyezni. A kolonistáknak földet sem tudtak adni, így nem volt miből megélniük, s nyomorogtak. A zömmel romániai, franciaországi, ill. jugoszláviai repatriánsnak nem volt hova visszamennie. Lakáshiány miatt a magyarok a „betelepítési övezet” több községében nem lehetett betelepíteni a belső telepítés irányelvei szerint. Szinte „példa értékű” a Zselizi és a Lévai járás. A Garam mentén a több hónapig tartó harcokban mind a lakóházak, mind a gazdasági épületek nagy része megsérült, illetve használhatatlanná vált, s megsemmisültek a gazdasági felszerelések, elhullottak a háziállatok.⁶⁰

Hogy a kolonistákat el tudják helyezni, megkezdtek a magyar gazdák kilakoltatását. Kislégen 1946 márciusában több magyar családot kiköltöztettek a házaikból, hogy azokat átadhassák a romániai szlovák kolonistáknak. A kiköltöztetett magyarok a nagylégi rendőrparancsnok egyik kijelentését úgy értelmezték, hogy visszaköltözhetnek a házaikba. Miután ezt megtették, a kolonisták a járási rendőrparancsnokság segítségét kérték, „s alig egy óra alatt kitoloncolták a magyar családokat”. Mivel Nagy Sándor „szemtelenül viselkedett M. Ďuriš nemzeti biztossal, sértegette a szlovák nemzetet”, feleségével együtt március 17-én letartóztatták, s közben a kolonista beköltözött a házába.

Sok telepes család elhitte, hogy a magyarokat tömegesen kitelepítik, házaikat elveszik, ezért elfogadták az átmeneti, előnytelen elhelyezést. Így telepedett be Nagygéresre 11 haburai család, s több nagysolymári kolonista Bodrogszerdahelyre. A telepítés előtti szemlén beköltözhető házakat mutattak nekik, de ezeket a helyi nemzeti bizottság a megérkezésük előtt kiutalta, s így két-két család kapott egy házat.

A hivatalos szervek összesítő jelentése szerint a „betelepítési övezet” 18 járásának 334 községében 1116 konfiskált gazdasági egység van, de csak 55 kolonista családot lehet elhelyezni. Az állami tulajdonban lévő 853 gazdaságban 46 lakás van beköltözhető állapotban. A meg nem nevezett „más forrásokból” szerzett 268 gazdasági egységben is csak 4 családnak volt hely, s így a 2287 gazdasági egység csak 105 családot fogadhatott.⁶¹

A belső telepítés a második szakasz kezdetén egyre visszafogottabb lett, mert nem volt elszállásolási lehetőség. A kérdés rendezését a csehszlovák kormány és az SZNT a második ötéves terv egyik fő kérdésének tekintette, s 486 új lakás felépítésével akarta megoldani. Az SZTH ebből az akcióból sem akart kimaradni, s javaslatára az építkezésben érintett hivatalok munkatársaiból kijelöltek egy háromtagú bizottságot, melynek az volt a feladata, hogy felmérje a lehetőségeket, s záros határidőn belül készítse el a lakások, ill. gazdaságok tervrajzait. A tervezésbe bekapcsolódott az akcióban leginkább érintett FMH, s az ún. „Nyitra programja” keretében elvállalta a 486 lakás megtervezését és felépítését. Ezzel a felépítendő 142 gazdasággal az új egységek száma 628-ra emelkedik, s ugyanennyi család betelepítését teszi lehetővé. Ezen felül lakhatóvá teszik többek között a szépsi kastélyt, valamint a kastély közelében lévő négy házat és lakótelepet.

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a rezsllovakizációig

Az építkezések járási elosztása a következő:

Járás	Gazd. száma	Járás	Gazd. száma
Kassai	10	Érsekújvári	16
Szepsi	8	Losonci	4
Királyhelmecei	32	Korponai	12
Töketerebesi	6	Feledi	11
Nagykaposi	3	Rozsnyói	8
Verebélyi	17	Ógyallai	56
Lévai	27	Párkányi	28
Komáromi	51	Rimaszombati	14
Vágsellyei	11	Dunaszerdahelyi	37
Galántai	18	Somorjai	22
Zselízi	33	Komárom	63*

A járásokon belül a következő községekben építenek:

Járás	Község	Házak száma	Járás	Község	Házak száma
Töketerebesi	Szlovákújhely	6	Zselízi	Nagysáró	10
Nagykaposi	Vaján	3		Málás	8
Verebélyi	Izsa	10		Nyír	5
	Baracska	7		Töre	10
Lévai	Vámosladány	4	Érsekújvári	Tardoskedd	16
	Léva-Génye	6	Losonci	Nagydaróc	4
	Lök	8	Korponai	Horváti	4
	Kiskálna	9	Feledi	Hava	8
Komáromi	Csallóközarányos	3		Csíz	2
	Csicsó	7		Guszona	3
	Nagymegyer	6		Geszte	4
	Lakszakállas	6		Ajnácskő	2
	Ekecs	7	Rozsnyói	Krasznahorkaváralja	8
	Megyerics	10	Ógyallai	Csúz	15
	Nemesócsa	6		Udvard	6
	Ekel	6		Kiskeszi	12
Vágsellyei	Vága	11		Izsa	4
Galántai	Nagyfödémes	3		Szemeréd	14
	Kosút	5		Ógyalla	5
	Szenc	9	Párkányi	Bátorkeszi	15
	Réte	1		Muzsla	6
	Béla	7		Nagyszarva	4
Rimaszombati	Osgyán	14		Kispaka	2

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Dunaszer- dahelyi	Bös	6	Komáromi	Keszegfalva	5
	Nagylúcs	5		Örsújfalva	9
	Karcsa	8	Galántai	Ekel	3
	Hodos	5	Tornaljai	Diószeg	10
	Felsőpatony	3		Szentkirály	12
	Nagyabony	4		Runya	2
	Balony	3		Beje	2
	Csallóközkürt	3		Füge	5
Somorjai	Tejfalva	2		Méhi	5
	Sárosfa	7		Gömörpanyit	3
	Nagylég	7		Oldalfalva	6
				Összesen	486

A csehszlovák kormány és az SZNT által a kétéves terv során létesítendő egy gazdaság építési költsége 850 000 korona volt, amit az FMH a „Nyitrai program” keretében 500 000 koronára akart csökkenteni, de végül is egy gazdaság építési költsége 550 000 korona lett. Így a „Nyitrai program” összköltsége – a kormány által tervezett 423 100 000 koronával szemben – 267 300 000 korona lett.⁶²

Az építkezések vonatottan haladtak, s 1949 tavaszáig 263 gazdaság készült el, 48 egység befejezés előtt állt, míg a többi építkezés 70–90%-ban készült el. A földművelésügyi megbízott jelentése szerint „az év őszére minden építkezést befejeznek”.

A kolonisták elhelyezése során külön fejezetet képez az ONCSA-házak birtokbavétele, befejezése, ill. lakhatóvá tétele. Ezeket a házakat a Teleki Pál magyar miniszterelnök által 1940-ben létesített Országos Nép- és Családvédelmi Alap a magyar kisparaszti gazdaságok számának növelésére építette. Évente 60 000 pengőt ruháztak be. A mai Szlovákia déli járásaiban közel 200 ilyen gazdaságról tudunk, de a számuk több lehetett, mert az alapnak nem volt teljes a nyilvántartása. A gazdaságok zömét földművelők kapták, de pl. Bárcán (Kassa mellett) ipari munkásoknak is juttattak.

Az ONCSA-házak kérdése 1949 szeptemberében, a magyar kényszerközmunkások tömeges hazatérését megelőzően került az MTE elé. Az 1949. szeptember 12-i határozata a szlovák kolonisták visszatartása érdekében elrendelte a sérült, ill. a félig kész ONCSA-házak befejezését, ill. lakhatóvá tételét, de elrendelte a sérült, ún. egyezményes házak kijavítását is. A munkák során csak helyi munkásokat lehetett alkalmazni, mert az MTE a lakás mellett munkát is akart biztosítani a kolonistáknak.

Ezeket a házakat az állam előnyös feltételek mellett részletfizetésre adta el a betelepülő szlovákoknak, de a szerződésben kikötötte, hogy a vevők a házakat 1965-ig nem adhatják el, viszont „lakáscserében” felhasználhatják. Az ONCSA-házak „szociálisan gyenge” családjai 1960-ban már tömegesen (kb. 400-an) kérvényezték, hogy eladhassák a házakat. Az indokok szinte egyformák, nagyobb, korszerűbben felszerelt házakat akartak venni. A Pénzügyi Megbízotti Hivatal az engedélyeket megta-

gadta, mire többen, pl. V.Š. érsekújvári lakos, politikai nyomással próbálták kiero-
szakolni az engedélyt.⁶³

A telepesek lakáshelyzetének javítását célozta az MTE 1947. december 10-i hatá-
rozata, amely kimondta, hogy az SZTH és a Nemzeti Újjáépítési Alap 1948. január
30-ig dolgozza ki egy olyan lakásépítő szövetkezet tervét, amely aránylag gyorsan
lakáshoz juttatja a betelepülteket. Az alapkövetelmény a földművelés biztosítása,
a teljes gazdaságok építése. Az építkezés költségének 95%-át az állam téríti, s a
maradó 5%-ra az új tulajdonosok hitelt vehetnek fel. Az 1948. január 7-i határozata
szerint hamarosan kidolgozzák a Kolonisták Építőszövetkezetének alapszabályát,
s megszervezik az alakuló közgyűlést. A határozat teljesítése elmaradt.⁶⁴

A kolonisták elhelyezését a „betelepítési övezetben”, különösen a nagybirtokokon
továbbra sem oldották meg, s még 1950-ben is sok család élt közös konyhában annak
ellenére, hogy a kétéves terv keretében felépített gazdaságokon felül sok új gazdasá-
got is építettek nekik, pl. Tardoskedden, Gútán, Taksonyban, Pozsonypüspökin és
másutt, s a következő években az alakuló földműves-szövetkezetekből kaptak házat,
mint pl. Tanyon, Taksonyban és Bátorkesziben.

Lakáshiány volt a városokban is, ahová a szlovák adminisztráció bevezetésével
jelentős számú tisztviselő telepedett be. A kérdést itt is a németek és a magyarok
kárára rendezték. A legnagyobb méretű nemzetiségi alapon történő kilakoltatásra Po-
zsonyban került sor 1945 májusában: a „lakásínséget” a németek és a magyarok kila-
koltatásával, s egyben táborokban való elhelyezésével oldották meg. A város önkor-
mányzatának 1946. évi rendelete szerint „a magyar és német nemzetiségű személyeket
lehetőleg tömegszállásokon kell elhelyezni”, s ugyanezt a törekvést erősítette meg
a BMH 1946. januári rendelete is, amely a kormányhivatal határozatára hivatkozva
kimondja, hogy „a német és a magyar személyek lakásait kiutalhatják a szlovák nem-
zetiségűeknek”. A lakásban található ingóságait „ellenséges vagyonnak kell tekin-
teni, amit a 108/1945. számú elnöki dekrétum alapján el kell kobozni, s át kell adni
a Nemzeti Újjáépítési Alapnak”. A kilakoltatás költségét a lakbérekből fedezték.

Pozsonyban a lakástörvény alkalmazását a németek és magyarok bizonyos típusú
„összeírásának”, statisztikai felmérésének minősítették, amely azt jelzi, hány lakást lehet
még „felszabadítani” és átadni a szlovák tisztviselőknek és más „alkalmazottaknak”.⁶⁵

A telepesbirtokok nagysága

A kolonistáknak kiosztott földek a földreform keretében kerültek az új tulajdonosokhoz,
s a családonként átvehető földek nagyságát a köztársasági elnök 12/1945. számú dekrétu-
ma szabályozta. A föld nélküli mezőgazdasági munkások 8-12 hektár közötti gazdasá-
gokat vehettek át, míg az önálló, sokgyermekes földművescsaládok a meglévő gazdasá-
guk mellé 10, maximálisan 13 hektárra kaptak jogot. A telepesek száma egyre nőtt, de

a kiosztható földvagyron nem volt határtalan, s a telepítést kérők számának folyamatos növekedése arra kényszerítette a hivatalokat, hogy módosítsák az egy családnak kiutalható földterület nagyságát. A kiutalás alapelve az lett, hogy minden kolonista család kapjon a megélhetéséhez elegendő földet. Így a kiutalható földek nagysága egyenes arányban volt a családtagok számával, de figyelembe vették a kérelmező egyéni kívánását is. Nagy általánosságban a mezőgazdasági munkások és a kisparasztnok 2-20 hektáros gazdaságokat vártak, de a kiutalások mértékét jelentősen befolyásolta a kijelölt község kataszterében található „szabad földek” nagysága. Az FMH első rendelkezése értelmében a belső telepítésben a déli járások kolonistájánál 20 hektár, a repatriánsoknál 50 hektár lett a felső határ, vagyis a főhivatal maximálta a kiutalásokat.

A gazdaságokhoz tartozó szántók nagysága községenként változott. Az Izsára, Dióspatonyba, Nagy- és Kisgéresre betelepített csacai lakosok 10-12 hektáros gazdaságok tulajdonosai lettek. A vecsei határban a „civil” kolonisták átlagban 20 kat. holdat kaptak, mert 300 kat. holdat tartalékolnak a külföldi katonáknak és a partizánoknak, 700 kat. holdat pedig a helybeli szlovákoknak. Az Ógyalla határába költöztetett 32 kolonista család átlagban 39 kat. holdhoz jutott, a később érkezett 122 család átlagban már csak 13 kat. hold tulajdonosa lehetett. Az udvardi Vadkerty József 170 kat. holdját 6 család között osztották el (átlag 28,33 kat. hold), a szintén udvardi Istenes Rudolf közel 58 hektárján három család osztozott, míg a bagotai Ordódyak 292 kat. holdjára 18 család költözött be (átlag 16,22 kat. hold). A régi Benyovszky-birtok 250 kat. holdja 12 családdá lett, míg a gimesi Forgách-gazdaság 1500 hektárját 94 kolonista között osztották el. A gortvai Madarassy-birtokból 26, egyenként átlagosan 8,5 hektáros gazdaságokat alakítottak ki. A vágsellyei Hunyady-birtokon 12 család telepedett le, átlagban 20,8 hektáros birtokokot vettek át. Krasznahorkaváralja határában a 112 hektárt hat család vette át. A fügei határba betelepített 11 család (Nový Klenovecről) vezető bizalmija által arra kötelezte magát, hogy az átvett közel 193 kat. holdas birtokokat a családok egyenlő részben osztják el egymás között. Az apátfalusi Czebrán-Hubay birtok 882 kat. holdnyi birtokát a Detva-Zólyom közötti községek lakosai kapták meg. A tervekben 32-42 család betelepítésével számoltak. A gicei Tasnády család 376 kat. holdját 16 árva megyei család vette birtokába, átlagban 23,5 kat. holdat.

Az Apácaszakállásra irányított 12 kolonista 250 kat. holdon, míg az Amadecarcására kijelölt 13 család 352 kat. holdon osztozott. A köbölküti határba 1946 nyarán megérkezett kolonisták képviselője, J. Važan nyolc család részére családonként 19 kat. holdat vett át. Bátorkesziben a Mezőgazdasági és Ipari Rt. 600 kat. holdas gazdasága 30 kolonista család tulajdonosa lett. Csiba Pál és Zsigmond hodosi 70 kat. holdas gazdaságába három cigelbányai családot költöztettek be, míg a tejfalusi Csiba-féle 109 hektáros gazdaságot 10 telepes családnak utalták ki.

A példaként ismertett adatok azt bizonyítják, hogy a kiutalások – a helyi lehetőségekhez alkalmazkodva – nem haladták meg a 30 kat. holdat, s általában nem voltak kisebbek 6 kat. holdnál.⁶⁶

A belső telepítés és a deportálások

A belső telepítés hatékonyságát jelentősen gátló, sőt akadályozó lakáshiányt akarta csökkenteni az SZTH, amikor az 1946. december 28-i elnökségi ülésen olyan határozatot fogadott el, hogy a csehországi kényszerközmunkára deportált magyarok gazdaságait a belső telepéseknek utalják ki.

Ezt a határozatot részletezi az 1947. január 13-án kiadott szigorúan titkos utasítás (20 493/III-1946), amelyben az Elnökség elrendeli, hogy a területi hivatalai legkésőbb egy nappal a kényszerközmunkások transzportjainak indítása előtt táviratban értesítsék a kijelölt kolonistákat, hogy készüljenek fel az áttelepülésre. A telepések elszállítása az SZTH feladata. A hivatal gondoskodik arról, hogy a szlovák telepések a magyar kényszerközmunkások távozását követő napokban be is költözhessenek a házaikba. Az utasítás szerint „minden bizalmi kapjon jó állagú házat és gazdaságot”, s megfelelő számú élő és holt gazdasági felszereléssel biztosítsák a földek megmunkálását. A gazdaságok új „üzemeltetői” leltár alapján veszik át a gazdaságokat, amit az aláírásukkal igazolnak.

Az utasítás nem szólt az átadott ingatlanok és ingóságok tulajdonjogáról. Üzemeltetésről ír, de a tisztviselők, hogy növeljék a betelepítési kedvet, tulajdonról beszéltek. A telepítési hivatalok munkatársai nem tudták megszervezni a deportáltak visszamaradt vagyonának őrzését, bár tudták, hogy az SZTH Elnöksége ezeket a javakat a kolonistáknak szánja. Az őrizetlenül, gazda nélkül maradt porták aránylag gyorsan kiürültek. Az állatok felvásárlásával és tartásával megbízott állami birtokok az állomány egy részét össze is gyűjtötték, s ezt – igazolás ellenében – kiadták az igazolás tulajdonosainak. Gyakran megesett, hogy a helyi szervek a helyi szlovák gazdáknak „tartásra és megőrzésre” átadták a deportáltak állatait.

A helyi szervek és a telepítési hivatal „vagyonmentő munkáját” a földművelésügyi megbízott egyenesen „üzérkedésnek” minősítette. A belső telepítés meghiúsításával vádolta meg a telepítési hivatalokat, mert azok „a gazdaságok felszerelésének, élő és holt leltárának a szétosztásával veszélyeztetik a belső telepítés eredményes megvalósítását”. A kolonisták a gazdasági felszerelés nélkül nem „boldogulhatnak”. Az SZTH a deportálások idején – az általános kavarodást kihasználva – fennhatósága alá vonta a 104/1945. és a 64/1946. számú rendeletek alapján elkobzott gazdaságokat is, s ezeket a birtokokat a földművelésüggyel való egyeztetés nélkül kiosztották a szlovák kolonistáknak. Az FMH alapelve az volt, hogy a deportált magyar gazdák és mezőgazdasági szakemberek birtokait a földműveléshez értő kolonistáknak kell kiutalni. A földművelésügyi megbízott a kérdés rendezése érdekében egyenesen az MT Elnökségétől kért határozatot, amellyel kivonhatja ezeket a gazdaságokat, s ezen belül a deportáltak élő és holt tulajdonával való rendelkezés jogát a „hibát hibára halmozó SZTH hatásköréből”, s e birtokok esetében a belső telepéseknek való kiutalás jogát átadja az FMH-nak.

A belső telepítésnek ez a „megtorpanása” sok panasz és elégedetlenség forrása lett. A kolonizálásra jelentkeztettek a „megálmodott jólét” mielőbbi elérése érdeké-

ben kérvényekkel ostromolták a hivatalokat. A Ugróc melletti Kšinná lakosai 1946. november 26-án egyenesen a Szlovák Földművesek Egységes Szövetségéhez fordultak, s a főtitkártól kértek segítséget és magyarázatot. Már minden előkészület megtettek az áttelepülésre, s nem értik, miért nem vehetik át az Apátújfaluban kijelölt „új birtokaikat”. A válasz szinte távirati gyorsasággal érkezett. A főtitkár értesítése szerint „a déli járásokban a magyar mezőgazdasági munkások kiszállításának befejezéséig nem telepítenek”, s ehhez a szlovák kolonisták „megértését kéri”.

Közben az SZTH a belső telepítések mielőbbi befejezése érdekében „minél több szabad magyar gazdaság” megszerzésére törekedett. Mivel a deportáltak után „felszabaduló” lakások, házak, ill. gazdaságok számát jelentősen csökkentették, a visszamaradó idős és betegek, valamint az SZTH érsekújvári területi kirendeltsége 1947. február 27-én arra kérték a hivatal országos elnökét, hogy az Ímelyen, Hetényben és Pertbetén a házaikban maradó idős magyarokat vegyék állami gondozásba. Kijelentik, hogy a javaslat humánus indíttatású, mert „odahaza nincs neki, aki ápolná őket”. A valódi ok azonban a vagyonszerzés, a gazdaságok „kiürítése volt”.⁶⁷

A politikai pártok és a belső telepítés

A nemzetállam kialakításának elvét valló – a korra annyira jellemző – túlfűtött nacionalizmus, esetünkben a magyarellenesség képezte valamennyi politikai párt politizálásának az alapját. A szlovákiai politikai életet irányító két párt, a Demokrata Párt és Szlovákia Kommunista Pártjának a vezetősége és tagsága a nacionalizmusra épített pártprogramjával, az „idegenek”, vagyis az őslakos magyarok és a több évszázada itt élő németek vagyonának a szétosztásával akarta növelni szavazóinak táborát. Magyar- és németellenességük, a szláv nemzetek felsőbbrendűségének hirdetése számos vonásában egyezett a fasiszta ideológiával. „A magyarkérdésben mindkét párt túlzó, sovíniszta álláspontot képvisel” – állapítja meg a kortárs Szalatnai Rezső. A Csehszlovák Szociáldemokrata Párt 1945-ben megtartott XXI. kongresszusának határozata is foglalkozik a belső telepítéssel, s a legfőbb problémának a telepesek életszínvonalának kérdését tartja. Ingatlan vagyonnal akarja biztosítani a megmaradásukat, s a betelepülő iparosoknak kiutalt házakat, műhelyeket a lehető legrövidebb időn belül tulajdonukba akarja adni.

A Demokrata Párt 50 000 külföldi és belföldi szlovák betelepítését tervezi a magyarlakta övezetbe.

Szlovákia Kommunista Pártjának 1938 előtt jelentős tagbázisa volt a magyarok körében, mégis magáévá tette Csehszlovákia Kommunista Pártjának véleményét, mely szerint a csehszlovákiai magyarok 95%-a reakciós és nacionalista, s a velük szemben alkalmazott rendelkezések „igazságosak”. Véleményét a magyarországi kommunisták véleményével igazolta.

A belső telepítés egyik következetes kommunista érvényesítője volt Marek Čulen képviselő, aki 1945. november 14-én a magyarok tulajdonának a gyorsított elkobzását és a kolonizálásukat követte. „Azt akarjuk, hogy a szlovákok idehaza kapjanak földet, ne kelljen elmenniük a cseh határövezetbe. Ennek érdekében erélyesen végre kell hajtani az ellenséges magyar elem kiszállítását a köztársaságból.”

Ilyen körülmények között Szlovákia Kommunista Pártján belül nyílt összeütközésre került sor a szlovák és a magyar kommunisták között. A párt 1945. május 20–21-i konferenciáján megállapították, hogy „a magyarlakta vidékeken az ellenség bekerült a pártba, de ezeket a fasisztákat ki kell szállítani Magyarországra, s a párt programjának megfelelően meg kell kezdeni az övezet elszlovákosítását, a belső telepítést”. Ez a határozat ellenállásra készítette a jelen levő magyar nemzetiségű küldötteket, akik kijelentették, hogy közöttük nincsenek fasiszták, s nem szavazták meg a magyarok kitoloncolásáról és a belső telepítésről szóló határozatot, sőt többen kijelentették, hogy a tárgyalásoknak nem kommunista, hanem fasiszta jellege volt.⁶⁸

Hasonló volt a hangulat az 1945. június 3-i hidasi kommunista vezetőségi gyűlésen is, ahol szintén a földek kisajátításáról és a Csallóköz szlovákokkal történő betelepítéséről volt szó, arról, hogy a kolonizálás eredményeképpen „ezen a területen örök időkre gyökeret ereszt a szlovák szellem”. Ennek elsődleges feltétele, hogy a szlovákság saját tulajdonába kapja a magyar és a német kis- és középparaszti gazdaságokat.

A belső telepítés a csehszlovákiai németek és magyarok elűzését, illetve kitelepítését követően a háború utáni évek legjelentősebb belpolitikai eseménye volt – jelentették ki Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetői, s a belső telepítést a népi demokrácia eredményeként tüntették fel. Václav Nosek belügyminiszter 1947. április 11-én az akciót szinte teljesen kisajátította, és saját pártja, a kommunista párt ideológiája eredményének tüntette fel. A cseh országrészek „elcsehesítése”, az ún. belső telepítés „90%-ban a kommunisták műve”. A németek és a magyarok birtokainak betelepítése olyan „igazán forradalmi tett”, melyet kizárólag Csehszlovákia Kommunista Pártja irányításával lehetett megvalósítani. Befejezésül megállapította, hogy a „kommunisták nélkül az akciót nem lehetett volna megvalósítani”. Az akció forradalmisága a nem szláv, vagyis a magyar és a német személyek eltávolításában, vagyonuk kisajátításában és a szlávoknak való kiutalásában nyilvánult meg.⁶⁹

A belső telepítés eredménye

A betelepített kolonisták számát a központi hivatalok jelentéséből ismerjük. A földművelésügyi megbízott első összefoglaló adatai szerint 1946. december 31-ig Szlovákia 225 községébe 7810 családot telepítettek, s 86 134 hektár földet utaltak ki nekik. A magyarlakta területekre való betelepítés eredménye a következő:

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Járás	Községek sz.	Gazdasági egység (család) sz.	Kiutalt föld ha-ban
Galántai	10	205	2255
Ógyallai	12	239	2629
Komáromi	14	340	3740
Korponai	11	173	1903
Feledi	9	179	1969
Lévai	8	132	1542
Losonci	7	198	2178
Párkányi	5	99	1089
Rimaszombati	6	179	1969
Dunaszerdahelyi	16	283	3113
Vágsellyei	3	71	781
Somorjai	21	713	8706
Tornaljai	14	238	2618
Verebélyi	4	46	506
Érsekújvári	4	117	1287
Zselízi	12	329	3819
Kékkői	9	127	1397
Királyhelmei	9	62	1782
Töketeremesi	2	32	356
Nagykaposi	2	7	97
Rozsnyói	3	77	847
Szepsi	5	33	363
Kassai	3	196	2156
Rőcei	1	38	418
Összesen	196	4113	47520

A magyarlakta járásokra a betelepített falvak 87%-a, a beutalt családok 52,66%-a, a kiosztott földek 55,17%-a esett.⁷⁰

A belső telepítésben kiemelten kezelt (200-nál több kolonista család betelepítésére alkalmas) járások a következők:

Járás	Községek sz.	Családok sz. átlag	Községenkénti átlag
Somorjai	21	713	33,95
Komáromi	14	340	24,28
Zselízi	12	329	27,41
Dunaszerdahelyi	16	283	17,68

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Ógyallai	12	239	19,91
Tornaljai	14	238	17,00
Galántai	10	205	20,50

Az 1948 tavaszán készült s a földművelésügyi miniszter levéltárában található kimutatás más adatokat közöl. A magyarlakta járásokban a következőket:⁷¹

Járás	A családok száma	A kiutalt föld ha-ban
Ógyallai	250	3552
Galántai	307	3532
Királyhelmecei	320	3236
Feledi	234	3098
Kékkői	177	3672
Nagykaposi	22	338
Komáromi	514	6731
Kassa	23	1954
Korpona-Ipolysági	199	3319
Lévai	137	2147
Losonci	291	6430
Nagymihályi	11	490
Szepesi	136	1347
Párkányi	104	2404
Rozsnyói	74	1484
Rimaszombati	96	1151
Dunaszedahelyi	348	3919
Vágsellyei	61	1277
Somorjai	679	7726
Tornaljai	393	4439
Verebélyi	28	1413
Érsekújvári	108	1441
Zselízi	369	5163
Összesen:	4881	70254

A kimutatás – szlovákiai viszonylatban – 38 járást mutat ki, ahová összesen 8336 családot telepítettek be. Az átadott földek nagysága 116 305 hektár. Ezen belül a magyarlakta járások száma 23, a betelepített családoké 4881, az általuk átvett földvagyon 70 254 hektár, átlagban 14,4 hektár. Így a szlovák etnikai területen 3445 kolonista családra 46 051 hektár föld jutott, átlagban 13,4 hektár.

Az utolsó összegző jelentést Michal Fal'an földművelésügyi megbízott terjesztette elő az SZNT 1949. január 28-i ülésén. Az 1948. december 31-évvél záruló adatai szerint a belső telepítés Szlovákia 25 járásának 281 települését érintette, 260 magyar többségű községet, 13 szlovákot, a többi német volt. A kolonizálást kérők 545 településről származtak. Mivel a kolonisták speciális csoportját, az ún. bizalmiakat általában külön kimutatásban összegezték így a jelentkezők lakóhelye és a betelepítettek száma bizonyos fokig módosul. A földművelésügyi megbízott adatai szerint a magyarlakta járásokba összesen 5011 kolonista család, vagyis 23 027 fő érkezett, akik 44 822,3548 hektár földet és 1811 házat kaptak. A helybeli szlovák lakosságból 12 274 család 26 785 hektár 8605 m² földet és 706 házat vett át.

A jelentések eredményeit összevetve megállapíthatjuk, hogy a belső telepítést 1945 tavasza és 1946. december 31-e között gyors ütemben valósították meg, s ez az eredmény az 1948. december 31-i állapotnak a 82%-át jelenti. Ha az 1946-os adatokat 100%-nak vesszük, akkor az utolsó adat csak 8,2%-kal magasabb, számokban a különbség 898 család, vagyis a repatriáció és a lakosságcsere minél eredményesebb megvalósítása érdekében a hivatalok mérsékeltek a belső telepítés tempóját.

Mindezek azt bizonyítják, hogy a községenkénti betelepítés megvetette a két-nyelvűség alapját. A szlovák betelepítés sikerét az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal már 1946 tavaszán jelezte, amikor az alábbi nemzetiségi eredményeket mutatta ki. A magyar lakosság 20% feletti számaránya az alábbi járásokban maradt meg.⁷²

Járás	%	Járás	%
Galántai	61,6	Lévai	27,7
Vágsellyei	55,6	Ipolysági	71,8
Feledi	77,3	Nagykaposi	55,7
Tornaljai	82,8	Szepsi	56,6
Zselízi	79,8	Komáromi	82,6
Somorjai	76,5	Ógyallai	70,2
Dunaszerdahelyi	87,8	Párkányi	81,5
Királyhelmeci	78,8		

A betelepítés alapjául a déli járások lakosságának nemzetiségi összetétele szolgált:

Járás	A lakosság száma szlovák magyar	A szlovák, ill. magyar többségű közs. száma	Járás	A lakosság száma szlovák magyar	A szlovák, ill. magyar többségű közs. száma
Ógyallai	14544 37753	10/16	Dunaszerdahelyi	2105 41333	0/70
Feledi	4577 25605	5/53	Vágsellyei	20730 29277	7/11

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Galántai	21188 45548	15/32	Somorjai	4001 30885	3/50*
Királyhelmecei	4458 32547	0/45	Tornaljai	2650 18330	2/42
Kékkői	25439 11196	47/23	Zselízi	4505 24780	1/37
Nagykaposi	7602 12273	9/23	Érsekújvári	39679 21985	16/6*
Komáromi	7942 55670	1/25*	Verebélyi	25745 9781	30/11
Ipolysági	5996 16559	2/24	Lévai	30676 13485	30/13
Losonci	52268 20759	50/25	Nagymihályi	42096 6311	52/5
Szepsi	8044 20918	6/34	Aranyosmaróti	33050 3906	42/4
Párkányi	7548 40857	1/31*	Nyitra	64828 12937	47/13
Rimaszombati	37567 6902	57/5	Nagyrócei	18802 2607	34/4
Rozsnyói	23460 17160	32/20	Töketerebes	39069 5168	54/3

A belső telepítésre jelentkezők területi elosztását a kérvények és a kiutalások alapján lehet felvázolni. A valós helyzetet, vagyis a betelepítés tényét a központi és a járási, illetve a helyi dokumentumok összevetése adja meg.⁷⁴

A belső telepítés és a reemigráció következtében nagyon sok szláv (szlovák) vezetéknev jelent meg a magyarlakta területeken.⁷⁵

---

* A belső földreform kolonistái.⁷³

A CSEHSZLOVÁK–MAGYAR LAKOSSÁGCSERE

A csehszlovák nemzetállam és a nem szláv nemzetiségek kérdése

A cseh és a szlovák politikai vezetés zöme az országnak a müncheni egyezményrel és a bécsi döntéssel 1938 őszén történt területi változásait követően külföldre távozott. A polgári politikusokat, illetve egy-két baloldali politikust London, a kommunistákat Moszkva fogadta be.

A londoni emigrációs csehszlovák kormány meghatározó egyénisége az emigráció éveiben is köztársasági elnökként rendelkező Edvard Beneš volt. Tevékenységét – de az egész emigráns kormányét is – a második világháború kitöréséig a határozott kisebbségellenes magatartás jellemezte, hiszen a köztársaság széteséséért a német és a magyar kisebbséget okolta. A világháború kitörését követően Beneš álláspontja a kisebbségeket illetően némiképp módosult. Azt remélte ugyanis, hogy a német–európai ellentét rövid harcok után kompromisszumos békével zárul, s így Párizsban a Csehszlovák Bizottság 1939. október 17-i alakuló ülésén mondott beszédében azt ígérte, hogy a háború befejezése után a megújuló Csehszlovák Köztársaságban megszüntetik az elmúlt két évtized nemzetiségi politikájában elkövetett „hibákat”. Beneš 1940-ben még alkalmazkodott a csehszlovák emigráns kormányt és a köztársasági elnöki funkciójának jogfolytonosságát elismerő Nagy-Britannia és a nyugati – ekkor még Magyarországgal diplomáciai kapcsolatban álló – szövetségesek politikájához, s a köztársaság kisebbségeinek, a németeknek és a magyaroknak a cseh és a szlovák nemzetiségű állampolgárokéval egyenlő politikai és társadalmi jogokat helyezett kilátásba. Az évek folyamán a háború utáni Csehszlovák Köztársaság nemzetiségi sorsának rendezési terve jelentős változásokon ment át. Lengyelország megtámadását követően – a szovjet–német barátság időszakában – a felszín az említett barátságos megítélés uralta. A németek kitelepítése Csehszlovákiából csak 1940 márciusában vetődött fel, s csak bizonyos számú személyt érintett volna, mert a kormány tagjai szerint elképzelhetetlen volt három és fél millió személy kitelepítése. A németkérdés részleges megoldását jelentősen befolyásolta a nácibarát Szlovák Köztársaság kikiáltása, illetve a háború utáni

felelősségre vonásának mértéke és Szlovákia helye az új köztársaságban. Beneš 1940 tavaszán még azzal számolt, hogy a magyarlakta, volt dél-szlovákiai területek bizonyos részét átengedi Magyarországnak. Hasonló nézeteket vallott a csehországi németek esetében is, s amikor tervéhez megnyerte a londoni és a párizsi kormány támogatását, 1940 kora tavaszán Roosevelttel amerikai elnöknek is jelezte, hogy hajlandó átengedni Németországnak bizonyos németek lakta területeket, Magyarország javára pedig határkiigazítást kér. A megújítandó Csehszlovák Köztársaság ruszin nemzetiségű lakosai maguk határozhatnak majd a sorsukról. Az emigráns csehszlovák kormány első nagy diplomáciai sikerét az jelentette, hogy az angol kormány 1940. július 18-án elismerte az emigráns csehszlovák kormányt, ám az angol diplomácia sem számolt Csehszlovákia 1918-as határainak visszaállításával, s az emigráns csehszlovák kormány elismerését is csak elvi gesztusnak tekintette.

Beneš 1940 áprilisában úgy nyilatkozott, hogy „Szlovákiában nem kapjuk vissza egészen a régi határainkat, de nem is érdekünk, hogy emiatt újból elrontsuk viszonyunkat a magyarokkal. Főleg azért nem, mert így indokolja a szlovákok viselkedése a múltban és a jelenben.”

A londoni emigráns kormány kisebbségpolitikája 1941-ben a Szovjetunió megtámadását követően módosult, a München előtti államhatárok biztosítására összpontosított, de mintha „megfeledezett” volna a magyarokról, a németekhez való viszonyát pedig jelentősen meghatározta a hadi helyzet alakulása. Álláspontja a németek kitelepítése kérdésében 1941 végétől lett kegyetlenül kemény, s a könyörtelen bosszú vált vezérmotívumává. Az 1942-es évet a rendezés vágya jellemzi.

Az amerikai diplomácia a háború éveiben folyamatosan figyelte a beneši tervek alakulását. Ismerte az új csehszlovák állam alapját képező nemzetállami terveket, a németek és a magyarok eltávolításának érdekében tett diplomáciai lépéseket. Foglalkozott a magyarok – elsősorban Magyarország – kérdésével is, ám a csehszlovák probléma elemzésekor a németekre összpontosított. Úgy vélte, hogy a németkérdés közép-európai rendezésekor Európa eljövendő békéjének a megteremtését kell elsősorban szem előtt tartani. A német lakosságnak az egyes országokból való áttelepítését az anyaországba nemzetközi egyezményvel akarta szabályozni, és elvetett minden, az egyezmény aláírását megelőző egyirányú kitelepítést. Washingtonban a csehszlovák emigráció elvárásai és törekvései ellenére a csehszlovákiai magyarok kérdésével nem foglalkoztak, s ellenezték a tömeges és kötelező kitelepítést és a kérdésnek a fegyverszüneti egyezményekben való feltüntetését.

Az emigráns csehszlovák kormány nemzetiségi politikájának új szakasza 1942. július 4-én kezdődött, amikor a Szovjetunió hatálytalanította a müncheni egyezmény határozatait, vagyis deklarálta a Csehszlovák Köztársaság 1918-as határait és az ország teljes függetlenségét. Ez a határozat megerősítette Benešék nemzeti öntudatát, ezért arra kérték Angliát, hagyja jóvá a németek kitelepítését. Az 1942. szeptember 21-i angol elvi jóváhagyás elegendő volt ahhoz, hogy Beneš és az emigráns csehszlovák kormány a németkérdéshez hozzácsatolja a magyarok tömeges kitelepítésének a tervét. A hadi

helyzet alakulása a keleti fronton – a sztálingrádi német vereség – felbátorította az emigráns csehszlovák kormányt arra, hogy 1943 tavaszára már elkészült a németek és a magyarok kollektív bűnösségét igazoló vádirat. A magyarok ilyen jellegű megvédő-lását az emigráns körök igen bizalmasan kezelték, s nyíltan csak a németeket vádolták, de aktív diplomáciai tevékenységbe kezdtek, hogy a nagyhatalmakkal elismertessék a magyarok kollektív bűnösségét is. Az angol diplomáciai körökben végzett további szondázások tartózkodó magatartásra intették a csehszlovák diplomatákat, ám Beneš mégis e tervei jóváhagyásának reményében utazott 1943 májusában az Egyesült Államokba, ahol találkozott az amerikai elnökkel, akinek úgy referált a németkérdés tömeges kitoloncolással való rendezéséről, mint amelybe London és Moszkva már beleegyezett, s így nehézség nélkül megszerezte Roosevelt elnök jóváhagyását is.⁷⁶

A magyarokat érintő transzfer-tervek eredményességét a fasiszta szlovák állam tisztázatlan politikai jövője, „megbüntetésének” mértéke és módja is befolyásolta. A szovjet hadsereg előrenyomulása ezen a téren is oldotta az emigráns körökben uralkodó feszültségeket, s Benešnek az Egyesült Államokból való hazatérését követően a londoni emigráns csehszlovák kormány kiemelt célja lett a szlovákiai magyarok tömeges kitoloncolásának „népszerűsítése” és következetes összekapcsolása a németek kitoloncolásával. Először a diplomáciai köztudatba akarták bevinni ezt a párosítást, de a kérdést tágabb vonatkozásokban, a kisebbségi jogok jogosságának megkérdőjelezésével kezdték tárgyalni. A kisebbségeket, elsősorban a Csehszlovákiában élő németeket és magyarokat „ötödik hadoszlopként” tüntették fel, s elvetették a kisebbségi jogok megadását a háború utáni új Európában. A németeket fogadja be Németország, a magyarokat Magyarország – hangzott az általános tézis.

A csehszlovákiai magyarkérdés megoldásában az év legjelentősebb eseménye a Beneš vezette csehszlovák delegáció moszkvai látogatása volt. Az 1943. december 11-én Moszkvába érkező csehszlovák politikusok a tárgyalások idején tudtak a teheráni konferenciáról, a határozatokat azonban nem ismerték. Benešnek elegendő volt a hadi helyzet alakulásának az ismerete, hogy következetesen kérje a németeken kívül a magyar kisebbség tömeges kitoloncolását is. Beneš a németek kitelepítését szociális tényezőkkel indokolta. „A gazdag németek vagyona a szociálisan gyenge csehek tulajdonába kerül” – mondta, s átadta Molotovnak a kitoloncolások alapelvét ismerető dolgozatát, melyben a balkáni példákra és Lengyelországra hivatkozva elsőként fogalmazta meg a tömeges kitelepítés szükségességét. A kollektív bűnösséggel kapcsolatban a csehszlovák politika „radikalizmusát” a nyugati hatalmak „feledékenységeivel” indokolta. Molotov biztosította Beneš, hogy a Szovjetunió erről sem feledkezik meg. Beneš a megjegyzést a nyugati szövetségesekkel folytatott tárgyalásokon felhasználható ígéretként értelmezte. A köztársaság „régí” határait kérve rámutatott, hogy az ország nemzetiségi összetételét, a kisebbségek problémáit a kitelepítéssel kívánják rendezni. Jelezte azt is, hogy ezt a tervet Roosevelt elnök is támogatja, de mivel az angolok között „sok a magyarbarát”, ezért igényelné a szovjetek támogatását, amit Molotov meg is ígért. A tárgyalásokat összegezve megállapították, hogy „nagy Magyarország háborús felelőssége, különösen azokban az erőszakos cselekmények-

ben, amelyeket a Szovjetunió és a megszállt területek lakossága ellen követett el, s ezekért a következményeket viselnie kell. Magyarország területét meg kell szállni, először a szovjet hadseregnek, majd a többi szövetséges hadseregnek. A Magyarország által Hitler segítségével annektált területek visszakerülnek Csehszlovákiához”.

A moszkvai csehszlovák emigrációt is meglepte és váratlanul érte Beneš kitoloncolási javaslata, a magyarok tömeges kitelepítésének terve. Első hallásra idegenkedve fogadták a tervet, mert komoly tagbázisuk volt a magyarlakta területeken, ezért Klement Gottwald új javaslatot terjesztett elő, a lakosságcserét, vagyis a csehszlovákiai magyarok kicserélését a Magyarországon élő szlovákokért. Így vált 1943 decemberében tárgyalási alappá a lakosságcsere. Beneš győztesként tért haza Moszkvából, s a szovjetek teljes bizalmának és támogatásának tudatában kezdett tárgyalásokat az amerikai és angol diplomatákkal.⁷⁷

A csehszlovákiai németek sorsa 1944 első napjaiban megpecsételődött, mert a tömeges kitoloncolásukról szóló terv bekerült az európai köztudatba, s azt az USA sem ellenezte. A londoni emigráció – a szovjetek támogatásának tudatában – ugyanezt akarta elérni a magyar kisebbség esetében is. Átgondolt diplomáciai offenzívájuk első lépését az a körlevél jelentette, melyet Hubert Ripka 1944. január 19-én küldött szét a Londonban akkreditált külképviseleteknek és a sajtónak. Ebben tudatta a címzettekkel, hogy a nagyhatalmak jóváhagyták a németek kitoloncolását a Csehszlovák Köztársaságból, s a németek mellett – zárójelben – feltüntette a magyarokat is, mintegy sugallva, hogy a tömeges kitoloncolás a magyarokra is vonatkozik.

A magyarkérdés tömeges kitoloncolással történő rendezése ügyében a nagyhatalmak továbbra sem határoztak, de közben a moszkvai csehszlovák kommunisták is átvették Beneš téziseit, indoklásait, terveit, melyet a sajtójukban is propagáltak. Figyelemre méltó, hogy a csehszlovákiai német és magyar társadalmat már nem osztották antifasisztákra és fasisztákra, hanem egységes tömegként kezelték. A magyarok megítélése szemmel láthatóan romlott Magyarország német megszállását követően, mintha ez a magyar kormány, a magyar nép kérésére történt volna. A moszkvai csehszlovák kommunista emigráció egyre közelebb került a londoni csehszlovák emigráns kormány magyarpolitikájához. Gottwald is stílust váltott, s a csehszlovákiai magyarságot „áruló szemétnek” nevezte. Nézeteik megváltozásában a későbbiekben is megmutatkozó nacionalizmus mellett jelentős helyet foglalt el a hatalomért vívott harc, ugyanis attól tartottak, hogy „lemaradnak”, s a londoni csehszlovák emigráns kormány a hatalomátvétel során a Csehszlovákia lakosságára gyakorolt politikai befolyás terén megelőzi őket.

A két emigrációs csoport 1944. augusztus végi tanácskozásán jóváhagyták azon demokratikus, szláv nemzetállam megteremtésének tervét, melyben a demokrácia előnyei csakis a szlávokra vonatkoznak, a németekre és a magyarokra nem. Már ekkor lerakták a nemzeti-diszkriminatív, emberi és tulajdonjogot támadó rendelkezések alapjait. 1944 szeptemberében már természetesnek vették a szlovákiai magyarok tömeges kiűzését, sőt a diszkriminatív intézkedéseket még a magukat magyaroknak, illet-

ve németnek valló zsidó vallásúakra is kiterjesztették. „Kegyetlen büntetést” követelt a két nemzeti kisebbségnek a Szovjetunióban megalakult I. Csehszlovák Hadtest vezérkara is Ludvík Svobodával az élén.

A londoni emigrációs csehszlovák kormány egyre feszültebben várta, hogy a nyugati nagyhatalmak beleegyeznek a magyarok tömeges kitoloncolásába. 1944. november 23-án jegyzékben kérte a három nagyhatalmat, hogy a németek tömeges kitoloncolását a magyarokra is vonatkoztassa, hogy – politikai meggyőződésre való tekintet nélkül – minden németet és magyart megfoszthassanak az állampolgárságától. Az angol kormány a jegyzéket még válaszra sem méltatta, s a csehszlovák remények az év decemberétől a demokratikus magyar kormány megalakulását követően egyre csökkentek. A háború utolsó szakaszában újabb csalódás érte a csehszlovák emigrációt, mert az angol kormány még a németek kitoloncolását is nemzetközi egyezményhez kötötte. Ekkor Beneš, szinte fenyegetésnek szánva, kijelentette, hogy akkor Moszkvától kér támogatást. Az angol diplomácia azonban nem változott.

A hazai (csehszlovákiai) ellenállást a magyarkérdés háború utáni megoldása 1944 nyaráig nem foglalkoztatta. Az 1943 decemberében megalakult Szlovák Nemzeti Tanács csak a szlovák nemzeti felkelés ideje alatt véleményezte a kérdést. Felvetődött a nemzetiségi jogok szűkítése, a nemzetiségek, a németek és a magyarok anyanyelvi oktatásának és egyházi szertartásainak a betiltása. Az SZNT 1945. február 4-i kiáltványa még nem tükrözi a beneši törekvéseket, s a magyarokat csak két csoportba osztotta. Az első bécsi döntést követően a magyar közigazgatás keretében beköltözötteket kötelezően kiutasítják, míg a magyar lakosságot „a Csehszlovák Köztársasághoz való viszonyulása szerint” ítélik meg. A fasiszta és szlovákellenes elemek kötelezően elhagyják az országot.

A tömeges kitoloncolás, illetve a lakosságcsere ténye a hazai ellenállás köreiben csak 1945 tavaszán kezdett meghonosodni. Gustáv Husák az SZLKP 1945. február 28-március 1-je között megtartott konferenciáján már „bizalmatlanabb” a magyarokkal szemben, de a kitoloncolásukról még nem beszél, sőt még a magyar tömegek megnyerésének kérdése is felmerül. A moszkvai kommunista emigráció hazatérését követően a hazai kommunista ellenállás is elfogadta a magyarkérdés efféle „rendezését”, sőt kezdeményezője lett több, a magyarokat érintő diszkriminatív rendelkezésnek.

A Szlovákiát 1945 tavaszán eluraló magyarellenes hangulat nem kerülte el a legfelsőbb hivatalokat sem. A magyarok tömeges kiszállítását javasolták, ingó és ingatlan vagyonuk elkobzását és kiosztását a belföldi, illetve a „hazatérő” magyarországi szlovákok között. A lakosságcsere gondolata továbbra is élt, mert a csehszlovák kormány szerint ennek hangsúlyozásával könnyebben elérik a magyarok tömeges, egyoldalú kitelepítésének nemzetközi engedélyezését.

A magyarok ellen alkalmazott drasztikus módszerek olyan méreteket öltöttek, hogy az SZNT 1945. május 25-i ülésén Gustáv Husák kénytelen volt fékezni a magyarellenes indulatokat. Megemlítette, hogy a magyarok kitoloncolása csak azért, mert magyarok, nem lehetséges, mert még a szlovák nemzeti felkelés alatt megfo-

galmazott alapelveket tartotta mérvadónak, vagyis azt, hogy „a magyar lakosság egy részét kicserélik” a magyarországi szlovákokért. Pár nappal az SZNT ülése előtt, május 21-én San Franciscóban Jan Masaryk külügyminiszter élesebben fogalmazott, s a Csehszlovákia ellen „összeesküvő” magyarokról beszélt, és a németekre kirótt „büntetés” kiterjesztését kérte a magyarokra is, miközben Edvard Beneš a magyarok totális kitelepítésén dolgozott.⁷⁸

Az első bécsi döntés után betelepültek, az „anyások” és az „exponált” magyarok helyzete

A csehszlovák hatóságok a magyarok kitoloncolására alkalmas indoknak tartották a szovjet–magyar fegyverszüneti egyezménynek azt a cikkelyét, amelyben a magyar kormány kötelezte magát, hogy átveszi az 1938. november 2-át követő hatalomváltással a volt Csehszlovákia területére áthelyezett magyar tisztviselőket.

A Nemzetbiztonság Országos Főparancsnokságának 1945. április 16-i parancsa (281 / 45) alapján összeírták az „anyásokat” (a menekültekkel együtt) és az „exponált” szlovákiai magyarokat, majd a BMH május 5-i körlevele értelmében – vagyonuk hátrahagyásával – családtagjaikkal együtt kiutasították az országból.

A körlevél szerint kötelezően kitoloncolják: 1. az összes „anyást”; 2. a Magyar Nemzeti Párt tisztségviselőit; 3. az értelmiségieket. Nem lehet kitoloncolni a kommunista párt tagjait, az újjáépítésben nélkülözhetetlen szakmunkásokat (pl. a traktoristákat, sofőröket, elektroműszerészeket, vízvezeték-szerelőket, kőműveseket), illetve csak abban az esetben, ha az első két csoportba tartoznak. Az értelmiségiek csoportjában kivételt képeztek az orvosok (ezt a BMH a „nagy orvoshiánnyal” indokolta), s elrendelte, hogy a magyar orvosokat a szlovákokkal „egyenlő állampolgároknak” tekintsék. A parancsnokok ezt az utasítást azonban nem mindig tartották be. A Lévára 1938 után áthelyezett orvost, dr. Prochnovot, a járási hatóságok „a kórház telítettségére” hivatkozva a kitoloncolás alól mentesítették, ám az Országos Parancsnokság II. körzetének a parancsnoka, M. S. ennek ellenére megszervezte és az éjszaka folyamán végrehajtotta az akciót. Az orvos lakása reggelre teljesen „kiürült”, s a megjelent járási tisztviselők a fosztogatók között találták a rendőrparancsnok feleségét is.

A helyi őslakosság köréből az ún. exponált magyarokat a helyi komisszár és a betelepített szlovákok, elsősorban a partizánok választották ki.⁷⁹ Ezeket a magyarokat következetesen fasisztáknak és „nyilasoknak” minősítették, s nemcsak a vagyonuktól, hanem gyakran még a tisztességüktől is megfosztották. A kitoloncolás a következőképpen zajlott le: Minden előzetes bejelentés nélkül két karhatalmistából és egy – általában magyarul tudó – civilből álló csoport vezetője gyakran név nélküli írásos végzéssel felszólította a kijelölt magyar családokat, hogy vagy azonnal, vagy néhány órán belül – de általában a fegyveres személyek jelenlétében – csomagolják össze az

élethez legszükségesebb holmijukat, fejenként általában 20 kg-ig. Ezt követően kikísérték őket a legközelebbi vasútállomásra vagy a magyar–szlovák határra.

A BMH meghatározta a kitoloncolások időpontját. A Somorjai járásból május 10-én, az Érsekújváriból május 26-án, a Losonci, Ipolysági, Lévai, Dunaszerdahelyi és a Komáromi járásból június 1-jét követően, de a helyi rendőrség ettől függetlenül, a helyi, illetve a járási tisztségviselők tudta nélkül toloncolt ki embereket. 1945. július 16-án Illésházáról 17 földműves családot vittek le a magyar határra, valamint két pedagógust és a helyi molnárt a családjával. A kitoloncolások tovább folytak volna, ha a járási komisszár nem állítatja le azzal az indokkal, hogy veszélyezteti a mezőgazdasági termelést, s nem teljesíthetik a beszolgáltatási kötelezettséget. Így sikerült megakadályozni 40 család július 19-re Jókán tervezett kitoloncolását. 1945 augusztusában Rimaszombat legrégebb és legvagyonosabb családjait Bánrévére toloncolták, ahol meghalt Derekas János és id. Szabó Elemér. Feledről augusztus 7-én toloncolták ki több családot. A kitoloncolás olyan méreteket öltött, hogy a magyar kormány 1945. augusztus 14-én kérte a Szövetséges Ellenőrző Bizottság csehszlovák képviselőit, hogy állíttassák le a kitoloncolásokat, a magyarok diszkriminálását. Az akció azonban tovább folyt.

1945. szeptember közepéig Nyugat-Szlovákiában a Zselízi, Lévai, Párkányi, Ógyallai és Komáromi járásból az „anyásokon” és a menekülteken kívül kb. 500 magyar családot toloncolták át Magyarországra. A hivatalok szerint a „politikai tisztogatást” a Szovjetunió nem ellenzi, sőt „egyenesen igényli”, helyesli a „bűnös magyarok kiutasítását” és vagyonuk átadását a kolonistáknak.⁸⁰ Sok visszaélést jelentettek a Lévai járásból. 1945 augusztusában a járási rendőrparancsnok a járási nemzeti bizottság jóváhagyásával és a belügyi szervek néhány tisztviselőjének tudtával 80 – köztük 17 szlovák nemzetiségű családot – toloncolt át Magyarországra. A szlovák családokat a magyar határőrség nem fogadta be, s mire visszaértek Lévára, a házaikat már teljesen kifosztották. (Akárcsak a kitoloncolt magyar családok házait.) Ezeknél a kitoloncolásoknál – a nemzeti motiváció mellett – teljesen nyilvánvaló volt az anyagi érdekesség is. A BHM jelentése ki is emeli, hogy a kitelepítésre jelölteknel a megjelenő bizottság tagjai – tisztviselők és karhatalmiak – is „fosztogattak, s elvittek mindent, ami megtetszett nekik”. (A rozsnjóiak ingóságait a pelsőci gyárnak ajándékozták.)

A kitoloncolások különösen kegyetlenül folytak le Kassán és közvetlen környékén; sokkolták és megfélemlítették a helyi magyar lakosságot. B. P. hadirokkant, vak családapát négy kiskorú gyermekével szinte üres kézzel toloncolták ki.

A brutalitások még a következő évben is tartottak. 1946. június 28-án három kassai magyar férfit a csehszlovák határőrök a határon levetkőztettek, s majdnem meztelenül átdobták a határon. Az esetet a hidasnémeti magyar határőrség jegyzőkönyvezte. Szintén Kassán történt, hogy Ágh Károlyné 83 éves helybeli lakost 1946. április 16-án papucsban és háziruhában tettek át a határon, aki az átélt izgalmak következtében április 20-án Magyarországon meghalt.⁸¹

A magyarok (németek) jogfosztásának külön fejezetét jelenti a pozsonyi magyar lakosság üldöztetése. Május 5-én megkezdődtek a tömeges kitoloncolások, amikor

is kézipoggyással a ligetfalui internálótáborba szállították őket. Naponta általában 60 végzést kézbesítette, s így 150-200 személyt kísértek át Ligetfaluba. 1945. június elején a tábor már „telve” volt, ezért a BMH újabb táborok létesítését rendelte el. A pozsonyi német és magyar lakosság 90 százalékát a 31/1936. számú államvédelmi törvényre hivatkozva internálták. Az internáltak és a lakásaikból kiköltöztetettek közül többen öngyilkosságot követtek el. Az esetek még nincsenek feltárva. Szalantai Rezső 1945. november 20-án Vass Lászlóhoz címzett levelében ír le egy ilyen öngyilkosságot. Az illetőt egy júniusi napon kitéték a lakásából, és az állásából is elbocsátották, s amikor egy novemberi napon azt is közölték vele, hogy az állását nem kaphatja vissza, felakasztotta magát. A temetőben a sírásók szava („megint egy öngyilkos”) azt bizonyítja, hogy nem egyedi esetről van szó. Szalantai a temetésről a következőket írja: „Lesújtó volt látni azt a kopottas külsejű, összetört ötvenmagyart, a halálraítélteket, akik egy öngyilkos társukat kísérték a sírba.”

A csehszlovák hatóságok 1945. május 5-ét követően a körlevélben jelzett személyeken kívül kitoloncolták a front elől menekülőket, a rokonaiknál, ismerőseiknél vagy idegeneknél letelepedőket. Májusban és júniusban például a Sátoraljaújhely–Sárospatak–Szerencs–Tokaj–Rice által határolt zempléni körzetbe 1637 személy érkezett, köztük 283-an köztisztviselők, a családtagjaikkal. A csehszlovák hatóságok kitoloncolták a menhelyeken levő magyar gyerekeket is, akiket a magyar hatóságok Sátoraljaújhelyen helyeztek el.

Magyarországon a kitoloncoltakról általában a helyi és a járási szervek gondoskodtak. A zempléni menekültek esetében például ideiglenes elhelyezéssel, élelemmel támogatották őket, ám a közalkalmazottakat nem tudták elhelyezni, csupán nagyon kevés családnak tudtak lakást biztosítani, s a földet igénylők kérvényeit sem tudták rendezni. A kitoloncoltak zöme így szinte reménytelen helyzetbe került.⁸²

Ingóságai állami kisajátítása ezért egyeseket arra kényszerített, hogy illegálisan átlépve a csehszlovák–magyar határt visszatérjenek, s a megmaradt vagyonukból valamit magukkal vigyenek. Megtörtént, hogy a csehszlovák határőrök tüzet nyitottak az országba így belépőkre, illetve az országból kilépőkre. Az incidensek híre a szovjet katonai vezetésen keresztül eljutott a magyar politikai vezetőkhez, de értesültek róla a nyugati nagyhatalmak is, akik a csehszlovák külügyi államtitkártól kértek magyarázatot. Vladimír Clementis viszont a Szlovák Nemzeti Tanácstól kért részletes felvilágosítást és magyarázatot. Azt követően, hogy a Szovjetunió elítélte a fegyverhasználatot, a csehszlovák határőrség nem nyitott tüzet.⁸³

Az „anyások” kitoloncolásának kérdése 1948 nyarán ismét felvetődött. Még folytak a kitelepítések, amikor a BMH III. osztályának javaslatára a Belügyminisztérium megvitatta a még Szlovákiában élő magyar „anyások” kitoloncolásának kérdését. A Megbízottak Testülete Elnökségének határozata értelmében összeállították az „anyások” és a „megbízhatatlan magyarok” új névjegyzékét. Ennek alapján áttelepítésre javasoltak 1481 magyar családot (3910 személyt). A névjegyzékben összevonták az „anyásokat” és a kommunista párt ellen vétő magyar családokat. A Külügyminiszté-

rium javaslatát a pozsonyi Magyar Konzulátus elvetette, s egyetlen áttelepítést sem engedélyezett. 1949. január 9-én a BMH újból tanácskozást kezdeményezett, de a magyar fél a kérést ismét elutasította.

A magyar Népjóléti Minisztérium nyilvántartása szerint a lakosságcsere-egyezmény aláírása előtt 38 458 „menekült” érkezett Csehszlovákiából Magyarországra. Ezek többsége „anyás” volt, a többi szlovákiai őslakos.⁸⁴

Tervek a magyarkérdés rendezésére a potsdami konferencia után és a kétoldalú tárgyalások

A csehszlovák kormánynak a nagyszabású lakosságcserevel és a magyarok egyoldalú kitelepítésével kapcsolatos reményei a győztes nagyhatalmak 1945. július 17-augusztus 2-a közötti potsdami konferenciáját megelőző hetekben megerősödtek. A konferencián a „nagyok” az európai németkérdés megoldásával foglalkoztak, ám a csehszlovák kormány azt kérte a nagyhatalmaktól, hogy a csehszlovákiai németek helyzetével párhuzamosan határozzanak a csehszlovákiai magyarokról is. A csehszlovák kormány 1946. június 16-i és 21-i ülésén – Vladimír Clementis véleménye ellenére – olyan határozatot hozott, hogy a német – és a magyarkérdés összevonását kéri a konferenciától. A CSKP KB Elnöksége nevében Viliam Široký helyeselte a két nemzetiség „energikus és gyors”, totális kitelepítését, s a kérdés felvetését Potsdamban. A csehszlovák kormány a konferenciához intézett jegyzékében a magyarkérdés felvetését a „magyarországi szlovákok hazatelepítésével” indokolta, vagyis a lakosságcserevel, s csak másodlagosan jelezte a visszamaradó magyarok kiszállítását. A csehszlovák kormány nagy csalódására azonban a konferencia a magyarok kérdésével nem foglalkozott, azt a két állam belügyének tekintette, s az ügyben kétoldalú rendezést ajánlott.

A potsdami eredménytelenség nem csökkentette a csehszlovák kormánynak és a főhivataloknak a kitelepítésre és a lakosságcsereére vonatkozó terveit. A szlovákiai magyarok szervezett kitelepítésével foglalkozó első diplomáciai jegyzéket 1945. augusztus 16-án adták át a budapesti Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak, amelyben annak a „megértését és a támogatását” kérték, jelezvén, hogy a kérdés rendezésére „szakértőket küldenek” Budapestre.⁸⁵

A potsdami konferencia után a csehszlovák kormány aggódva figyelte Magyarország „előretörését” a nemzetközi diplomáciában. Az angol és az amerikai diplomaták egyre gyakrabban tanácskoztak a magyar polgári, a szovjet nagykövetség munkatársai pedig a magyar kommunista politikusokkal. Magyarország választások előtt állt, s Vladimír Clementis megítélése szerint a két fél egymással „versenyez”, hogy ki ismeri el előbb az új magyar kormányt. Értesülése szerint a Csehszlovákia által kért kitelepítés kérdésében az amerikai diplomácia a magyar kormányt támogatja, de a csehszlo-

vák kormány csak az év őszén hozott határozatot, hogy a magyarok kitelepítése érdekében meg kell nyerni az amerikai és az angol kormányt, mert a csehszlovák kormány továbbra is „kitart a lakosságcsere és az egyoldalú kitelepítés mellett”.

A „győztesek” befolyásolását célozta meg Vladimír Clementis az 1945. szeptember 13-i expozejában, amikor rasszizmussal s valamiféle „fasizmussal” vádolta meg Magyarországot. A közép-európai béke érdekében elkerülhetetlen a csehszlovákiai magyarok kitelepítése, ami végeredményben „bizonyos jóvátétel” a régi Magyarországról kivándorolni kénytelen szlovákokért, és „bosszú” az 1938 utáni üldöztetésekért is. A vádakát a magyar kormány visszautasította, s figyelmeztette Clementist, hogy a magyarországi szlovákok általuk megadott száma szinte napról napra növekszik. Ha a magyaroknak kollektíven kell felelni a Horthy-rendszer „büneiért”, akkor a szlovákok is feleljenek a Tiso-rendszeréért.

A magyarok kitelepítését a szlovák politikusok messzemenően támogatták. A kérdés „csehszlovák módon való megoldása” szerintük „néhány szövetségesnél megértésre talál”, s ezen az alapon „ki kell erőszakolni a lakosságcserét” is, és a segítségükkel rá kell kényszeríteni a cserét elutasító magyar kormányt a csehszlovák elképzelések elfogadására. Hangsúlyozták, hogy a szovjet kormány „együttműködési készséget és bizalmat” mutat, s a Szovjetunió „az az ország, amelyben még a legnehezebb pillanatokban sem csalódtunk”.

A csehszlovák kormány 1945. november 29-i ülésén hozott határozata szerint „a magyarok kitelepítésének nemzetközi engedélyezése érdekében befolyásolni kell a potsdami hármakat”. E feladattal ismét Clementist bízták meg, aki megígérte, hogy rábírja az amerikai kormányzatot arra, hogy ezzel kapcsolatban változtassa meg a véleményét.⁸⁶

A csehszlovák kormány által felvetett „népcserét” az Egyesült Államokban élő magyarok is elítélték. 1945. szeptember 7-én közzétett véleményük szerint „a tartós békét nem a népek kicserélésével teremthetik meg”, sőt a „cseh kormánypolitika nemzeti lelkibetegségének” nevezett totális kitelepítést még az amerikai csehek is elítélték. Véleményük szerint ilyen alapon nem lehet felépíteni a „nemzetek barátságát”. Cikksorozatukban felrötták a hazai cseh és szlovák politikusoknak, hogy a magyarok elleni „justizmordról” úgy beszélnek és tárgyalnak, mintha a világ „legtermészetesebb igazságáról lenne szó”.

A csehszlovák politikusok reagálásukban sérelmezték, hogy „az idehaza elhangzott kijelentések rosszindulatú módosításokkal jutottak el a tengerentúlra”. Az amerikai csehszlovák diplomaták szerint ez a „torzítás” a magyar revizionisták, többek között Mindszenty hercegprímás tevékenységének a következménye. A svájci sajtó is az amerikaihoz hasonlóan értékelte a csehszlovák nemzetállam megteremtésének alapkonceptióját. Sajnálja, hogy a „háború utáni Európát az emberi jogokkal ellentétes, a nemzetek közötti problémák rendezésére alkalmatlan sokféle népcseré” jellemzi, s „a hatalmas tömegek vándorlását látva az emberek önkéntelenül is Hitler Mein Kampfjára gondolnak”. A csehszlovák kormány már világgá kürtölte – írja a fran-

cia sajtó hogy kiüzi ősi lakóhelyéről a magyar kisebbséget, de egyelőre csak „egy különös, egyenlő számarányon alapuló lakosságcsere-t tudott elérni”, s elítéli a magyarországi szlovákok magatartását is.⁸⁷

Az 1945. augusztusi első közvetlen csehszlovák–magyar tárgyalások eredménytelenül végződtek. Feltételezhető, hogy a magyar kormány meg akarta várni a közelgő novemberi általános választásokat s a remélt politikai és gazdasági konszolidációt. A magyar kormány elutasító magatartása újabb és újabb lépések megtételére készítette a cseh és a szlovák főhivatalokat. Az SZNT 1945. szeptember 15-i ülésén úgy döntöttek, hogy a kérdés rendezésébe bevonják a győztes nagyhatalmakat, akik majd rákényszerítik a magyarokat a csehszlovák követelések maradéktalan elfogadására. A következő hetekben a csehszlovák kormány abban bízott, hogy a német és a magyar lakosság állampolgárságáról szóló törvény októbertől hatályos szigorításai rákényszerítik Magyarországot a tárgyalások felújítására. Ennek reményében adta át Dalibor Krno 1945. október 9-én a magyar miniszterelnöknek azt a jegyzéket, amelyben a csehszlovák kormány a Magyarországon élő „cseh és szlovák nemzetiségű magyar állampolgárok visszatérését” sürgeti a Csehszlovák Köztársaságba, s a „kölcsonös viszony normalizálása, illetve rendezése” érdekében a Szövetséges Ellenőrző Bizottság közvetítését javasolja. A magyar kormány válasza elutasító volt, mert ha tárgyal, akkor a közvetlen tárgyalásokat választja.

A csehszlovák kormány „nagyon akarta” a lakosságcsere-t, s a magyar fél „megnyerése és a lakosságcsere problémamentesebb elfogadása érdekében” az 1945. október 25-i kormányülésen módosította a nemzetiségi alapon elrendelt törvényeket és rendeleteket. Nem vonta őket vissza, de felfüggesztette a magyarok vagyonának elkobzását. A magyar kormány – a szlovákiai magyarok helyzetének a javítását remélve – a „jószomszédi viszony megeremtése érdekében” 1945. november 11-én elhatározta, hogy tárgyalásokat kezd a csehszlovák kormánnyal, ezért Gyöngyösi János külügyminiszter a közeljövőben Prágába utazik.⁸⁸

1945. december 3-án – Dalibor Krno jelenlétében – megkezdődtek az első csehszlovák – magyar tárgyalások. A magyar külügyminisztert és munkatársait üdvözlő Vladimír Clementis a támadás módszerét választotta, a „győztes fél” pozíciójában lépett fel a „legyőzött” Magyarországgal szemben. A magyarkérdés rendezésének keretén belül több kérdést is szeretett volna megvitatni, pl. a fegyverszüneti egyezmény gazdasági kérdéseit, ám a tárgyalások középpontjában a magyar kisebbség kiszállítása állt. Ezzel kapcsolatban Clementis kiemelte a csehszlovák kormány „jóindulatát”, a vagyonelkobzások felfüggesztését, de ennek ellenére a magyar kormány mégis „sajtókampányt” folytat Csehszlovákia ellen. A csehszlovák kormány a magyarkérdést a paritásos lakosságcserevel és a visszamaradó magyarok egyoldalú kitelepítésével szeretné rendezni, mert a csehszlovák állampolgárságot visszacapott magyaroknak a csehszlovák kormány csak polgári jogokat kíván biztosítani. A paritásos lakosságcsere keretében kitelepítendőket elvihetik ingóságaikat, a visszamaradó ingatlanjaikért pedig a befogadó ország köteles kártalanítani őket. Clementis elképzelhetetlen-

nek tartja, hogy a „legyőzött” Magyarországnak Csehszlovákia a nemzetállammá való alakulása érdekében átadja magyar lakta területeket. A lakosságcsere a Magyarország területén szabadon mozgó, a helyi közigazgatás és a magyar kormány által támogatott csehszlovák bizottság végezné.

A csehszlovák feltételeket nem kis megdöbbenéssel hallgató Gyöngyösi János válaszában a fegyverszüneti egyezményben elfogadott anyagi elégtételek teljesítésének elhalasztását az ország kirablásával és a rossz gazdasági helyzettel indokolta. A rádió és a sajtó ún. csehszlovákellenes propagandájával kapcsolatban jelezte, hogy erre okot a csehszlovákiai magyarok üldözése ad, s ha ezt megszüntetik, megszűnik a magyar sajtó és rádió csehszlovákellenes reagálása is. A magyar kormány idegenkedik a lakosságcserétől, de a jószomszédi kapcsolatok érdekében hajlandó tárgyalni, de csak a paritásos cseréről. Az egyoldalú kitelepítést elveti, s a visszamaradó magyaroknak a polgári jogokon kívül kisebbségi jogokat is kér.

Az ellentétes nézetek lehetetlenné tették a tárgyalásokat, ám körvonalazódtak a meg egyezés lehetséges pontjai. A magyar külügyminiszter – a kérdéseket nyitva hagyva – december 6-án hazautazott Prágából.⁸⁹

Az 1945. decemberi csehszlovák–magyar tárgyalásokat a győztes nagyhatalmak a két állam közötti első közeledésnek tekintették. Hasonlóan vélekedett Csehszlovákia amerikai nagykövete, J. Hurban is, aki Szegedy-Maszák Aladárnak is hasonló értelemben nyilatkozott. Vadászatai alkalmával – mondta –, Érsekújvár környékén megismerte a magyarokat, jómódú emberek, de „nem lehet velük élni”. Ennek ellenére ellenzi a kiutasítást. „A nemzeti érzés nem kizárólag a jólét kérdése” – opponált Szegedy

Maszák, s a nagykövet szerint éppen ezért kell a kérdést „gyökereiben rendezni”.

A magyar küldöttség távozását követően a Külügyminisztérium és a csehszlovák kormány az újabb tárgyalások érdekében diplomáciai lépéseket tett, hogy a magyar kormányt rákényszerítse a csehszlovák feltételek elfogadására, s egyúttal megakadályozzák az újabb „kudarcot”. A külügyi államtitkár meghatalmazásával Dalibor Krno felkereste a magyar külügyminisztert. Taktikája a támadás volt. Jelezte, hogy ha Magyarország nem fogadja el a lakosságcsere csehszlovák változatát, akkor „teljes diplomáciai bevetéssel világszerte megindul a magyarellenes csehszlovák propaganda”, míg a csehszlovák–magyar megegyezés előnyt jelent Magyarországnak a párizsi békekonferencián. Közölte a magyar féllel, hogy a csehszlovák kormány – a javaslat elutasítása esetén – szétdarabolja a csallóközi magyar etnikai tömböt, s még formálisan sem garantálja a kisebbségi jogok megadását. A lakosságcserevel kapcsolatban a szlovákiai propagandisták számára legalább féléves toborzási időt kért.

A magyar miniszterelnök a csehszlovák feltételeket a munkatársaival véleményeztette. Dr. Vájlók Sándor a csehszlovák sürgetés és fenyegetés okát az ország nemzetiségi politikája miatti egyre rosszabb nemzetközi megítélésében látta. Csehszlovákia attól tart, hogy ha a nagyhatalmak felveszik Magyarországgal a diplomáciai kapcsolatot, a magyar kormány elutasíthatja a csehszlovák feltételeket. A csehszlovákiai magyarkérdés rendezésének a lakosságcsere csak az egyik, bár jelentős gazdasági

előnyöket jelentő összetevője, s Csehszlovákia feltételezhetően ezért akar eredményt elérni még a béketárgyalások előtt. Nemzetközi viszonylatban szokatlan, sőt szinte ismeretlen az a csehszlovák kérés, hogy a lakosságcsere toborzói szinte felségjogokat gyakoroljanak egy másik szuverén állam területén, s ezáltal a magyar közigazgatás a magyarelleses támadásaikat még csak meg sem akadályozhatja. A szlovákok önkéntessége és a kiválasztott magyarok kötelező távozása a magyarokat hátrányosan érintő, diktátum jellegű intézkedés.

1946 első napjaiban Gyöngyösi János a Dalibor Krnónak címzett szlovák nyelvű levelében a tárgyalások bizonyos feltételek melletti folytatásáról írt. Ennek feltétele a magyarelleses támadások, a magyarok kényszerközmunkájának megszüntetése, a deportálások leállítás. A levélről Vladimír Clementis számolt be a csehszlovák kormány 1946. január 11-i ülésén. Felhatalmazást kért a tárgyalások folytatására s annak közlésére, hogy a csehszlovák kormány már nem „telepít”, s „lojális” a magyar kisebbséggel szemben. A magyar külügyminiszter Krno bevonásával Budapestre hívta a csehszlovák delegációt, ám a betegségéből lábadozó Vladimír Clementis a prágai meghívás engedélyezését kérte. Jelezte, hogy a meghívót úgy fogalmazza meg, hogy abból a meghívott fél megértse, jövedele a csehszlovák feltételek elfogadását jelenti. A kormány néhány tagja a külügyi államtitkár fogalmazását „fölöttébb élesnek” minősítette, s enyhítést javasolt.

A tárgyalásokat az 1946. január 15-i kormányülésen készítették elő. A határozat értelmében három kérdést kell megvitatni: 1. a Magyarországgal szembeni csehszlovák területi követeléseket; 2. a reszlovakizálást; 3. a kitelepítendő magyarok vagyoni problémáit. A felvetett kérdésekkel kapcsolatban Vladimír Clementis a területi követelések és a lakosság kitelepítésének összekapcsolását ajánló Tito marsallt idézte. Céljaik nemzetközi elismertetése érdekében a kormány ún. burkolt tárgyalási terveit Clementis elvetette, s azt „Kuhhandelnek”, marhavásárnak nevezte. A Csehszlovák Köztársaság gazdasági érdekeinek megfelelő tárgyalásokat ajánlott, s kiemelte, hogy „ne feledjék”: a reszlovakizálás is gazdasági érdek. Azt ajánlotta, hogy a lakosságcserét kapcsolják össze az egyoldalú kitelepítés, a transzfer és a határkiigazítás követelményével. A lakosságcsereért a csehszlovák kormány „részbeni felmentést biztosít a 108/1945. számú elnöki dekrétum által érintett magyar vagyona”, de mivel ez a vagyon Szlovákiában van, meg kell szerezni az SZNT beleegyezését is.

A csehszlovák Külügyminisztérium január közepétől rendszeresen tájékoztatta a lakosságcsereéről s a vele összefüggő kérdésekről a párizsi békekonferencia csehszlovák küldöttségét. Január utolsó hetében – a Belügyminisztériumon keresztül – olyan értesüléseket kapott, hogy a „magyar fél a következő kétoldalú tárgyalásokra egy teljesen új javaslattal érkezik, amelyben a lakosságcserét csehszlovák »gazdasági akciónak« nevezi”, s a csehszlovák „tisztázatlan nézetek a magyarokat segítik”. A jelentés a kérdéssel kapcsolatos problémák gyökerét a Pozsony és Prága közötti nézetkülönbségben látja, ezért azt ajánlja, hogy „semleges területen tárgyaljanak a magyarokkal”.⁹⁰

Ilyen volt a hangulat a legfelsőbb csehszlovák szervekben, amikor a magyar külügyminiszter 1946. január 21-én jegyzékben figyelmeztette Dalibor Krnót, hogy a lakosságcsereéről folyó tárgyalások ellenére Szlovákiában tovább folyik a belső telepítés, és szlovákokat telepítenek be a Dunaszerdahelyi, Somorjai, Vágsellyei, Galántai és a Komáromi járásba. Újabb magyar kisgazdaságokba helyeznek nemzeti biztosokat, akik „korlátozás nélkül kezelhetik ezeket a gazdaságokat”, s megalázó helyzetet teremtenek a magyar tulajdonosok és családjaik számára, s a lakosság „védekezni sem tud”. Az FMH úgy tesz, mintha a betelepítésekről nem tudna, s mindeért az alsóbb, a járási és a helyi hatóságokra hárítja a felelősséget. Hasonló a helyzet a kisebb üzletek esetében is. Ipolyszakállason például a kitelepítésre jelölt családtól megvonták a munkavállalási engedélyt, s megfenyegették őket, hogy 50-60 kg-os csomaggal átesszik őket a magyar határon.⁹¹

Közben a magyar fél elkészítette és átadta Dalibor Krnónak a decemberi csehszlovák feltételekre adott választ, hogy azt a csehszlovák delegáció még a magyar delegáció megérkezése előtt áttanulmányozhassa. A külügyi államtitkár „a magyar jegyzék gyors átlapozása után” azt jelentette a kormánynak, hogy a magyar fél „alapjában véve elfogadta a lakosságcsereével kapcsolatos csehszlovák álláspontot, bár a vélemények több kérdésben továbbra sem közeledtek”. Elvetette a „nagy hatalmak esetleges döntőbíráskodását”, vagyis azt a magyar javaslatot, hogy ellentétes nézetek esetén a győztes nagy hatalmak valamelyik képviselője döntsön, bár elismerte, hogy ebben az esetben a csehszlovák fél előnyben lenne, mert a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagja, Dastych tábornok az ítélet előtt értesítheti a csehszlovák kormányt. Clementis a kormány támogatását kérte, mert „ha a magyarok bele is egyeznek a lakosságcserebe, minden erejükkel védekezni fognak a további kitelepítések, az egyoldalú transzfer ellen”. Nem érti, az utóbbi kérdésben miért habozik a csehszlovák kormány, hisz – s itt megismételte a decemberben elmondottakat – „Tito igen energikusan telepíti ki a magyarokat”. Gottwald szerint el kell fogadni a magyar álláspontot, s mielőbb meg kell kötni az egyezményt, mert a „magyarok éppen a transzfer megghiúsítása érdekében húzzák az időt”. Az adott szlovákiai helyzet elfogadhatatlan, mert akadályozza a belső telepítést. Fierlinger kormányfő a szovjetek támogatásával képzelte el a transzfert. A már-már hadiállapotra utaló „közhangulatban” Clementis higgadságra intett, s arra figyelmeztette a minisztereket, hogy a transzfer esetében kevés a szovjet támogatás, kell „még a másik három” nagy hatalomé is. A kedélyek lecsillapítására megemlítette „a transzferrel majdnem egyenértékű reszlovakizálást”. A kormány határozata szerint az 1946. február 6-án kezdődő csehszlovák–magyar tárgyalások csehszlovák küldöttségvezetője Vladimír Clementis lesz, de a küldöttség tagja lesz F. Dastych tábornok is.⁹²

A magyar küldöttség – az idejében átadott feltételek alapján – a közlekedés reményében 1946. február 5-én érkezett meg Prágába. Itt tudta meg, hogy a csehszlovák fél nem tanulmányozta át a magyar jegyzéket, s a magyar fél megjelenését – a meghívó szövegére alapozva – a csehszlovák feltételek elismeréseként értékelte. A magyar küldöttség vezetője kijelentette, hogy a tárgyalási készség nem jelenti

a decemberi tíz csehszlovák feltétel elfogadását. Javaslat a következő volt: 1. A lakosságcsere nem kapcsolják össze a jóvátétel kérdésével, s ez utóbbiról nem tárgyalnak. 2. A Magyarországon propagandát folytató csehszlovák bizottságban legyen magyar megfigyelő, aki ellenőrzi az önkéntességet és tartja a kapcsolatot a csehszlovák bizottság és a helyi, illetve magasabb állami szervek között. A magyar küldöttség az egyezmény megkötését követően elvárja, hogy a visszamaradó szlovákiai magyarok a csehszlovák állampolgárság mellett nemzetiségi jogokat is kapnak, s a misszió (később: Csehszlovák Áttelepítési Bizottság) nem fejt ki a magyar állam szuverenitásával össze nem egyeztethető tevékenységet. 3. A hivatalos diplomáciai kapcsolatok felvételéig Magyarország megfigyelőt küld Pozsonyba, akinek a szlovák hatóságok szabad mozgást és közigazgatási támogatást biztosítanak. 4. A magyarországi szlovákok áttelepítését a Csehszlovák Köztársaság szervezi, de azt a magyar hatóságok ellenőrzik, akárcsak a kitelepítésre jelölt szlovákiai magyarok névjegyzékét, amelyben szerepelniük kell a már kiutasított volt csehszlovák állampolgároknak és hadifoglyoknak is. 5. A lakosságcsere keretében a Csehszlovák Köztársaságból kitelepítésre jelölt magyarok magukkal vihetik minden ingóságukat, élő és holt leltári tárgyaikat, illetve ezekkel az áttelepülésük előtt szabadon rendelkezhetnek. A „kicseréltek” az ingatlanjaikért, valamint azokért az ingóságaiért, amit nem vihetnek magukkal, vagy amelyekkel már nem rendelkeznek, mert elkobozták őket, kárpótlást kapnak. 6. A kártérítés összegét a vegyes bizottság állapítja meg, amit a két kormány kompenzációval rendez. 7. A vegyes bizottság határozataihoz egyhangú jóváhagyás szükséges, ellenkező esetben a nagyhatalmak küldötte dönt. A magyar kormány hajlandó további tárgyalásokat folytatni a ki nem cserélt magyarok sorsáról, de azzal a feltétellel, ha a csehszlovák hatóságok azonnali hatállyal felfüggesztik a kitoloncolásokat és a vagyonelkobzásokat, s biztosítják az elbocsátott magyar tisztviselők, nyugdíjasok megélhetését, továbbá kölcsönösen megszüntetik a támadásokat a sajtóban és a rádióban. A magyar küldöttség – fenntartásaik ellenére – a csehszlovákiai magyarok helyzetének javításában reménykedve elfogadta a csehszlovák fél által megfogalmazott lakosságcsere-egyezményt. Erről Gyöngyösi János 1946. február 16-án számolt be a Nagy Ferenc miniszterelnök vezette magyar kormánynak, amely jóváhagyta az előkészített szöveget.

A Prágába érkező magyar delegáció az „egy az egyhez” arányú lakosságcsere-egyezmény megkötésére kapott felhatalmazást a magyar kormánytól. Követeléseik között szerepelt, hogy a kitelepítésre jelölt magyarok vagyonát háromtagú bizottság írja össze, két szlovák és egy magyar „összekötő”. Kitartanak a két fél által létesített ún. vegyes bizottság megszervezése és annak jogkörének meghatározása mellett. A kitelepítendő magyarokkal kapcsolatban az a feltételük, hogy a kiszállításukat követően ne változzon meg a szlovákiai magyar társadalom összetétele.

A magyar jegyzékről Vladimír Clementis számolt be a csehszlovák kormány 1946. február 6-i ülésén. A kormány tagjai a leghatározottabban elutasították a magyar megfigyelők jelenlétét Szlovákiában, értetlenül hallgatták a „legyőzött” Magyaror-

szág feltételeit, amelyben még azt is megszabta a „győztes” Csehszlovákiának, hogy a szlovákiai magyar társadalom összetétele a kitelepítést követően se változzon.

Clementis ezt is elfogadhatatlannak tartotta, s kijelentette, hogy mivel „a szlovákiai magyar értelmiség fasizálódott”, meg kell tőle szabadulni. Ám a déli határövezet elszlovákosításához föld kell, ezért egész falvakat kell kitelepíteni, s így szóba sem kerülhet a társadalmi összetétel.

A magyar küldöttség felvetette a vagyoni kérdést, de nemcsak a kitelepítendő magyarokét, hanem rendezni akarta az 1945 tavaszától kitoloncolt magyarok vagyonának a kérdését is. A magyar jogászok szerint a vagyon elkobzásának nincs jogi alapja, s azt vissza kell adni. Az 1946. február 6-i kormányülésen egyedül Klement Gottwaldot érdekelte, hogy fellelhető-e ez a vagyon. Clementis jól tudta, hogy azt már széthordták, amit így indokolt: „Az embereink a magyar vagyont valamiféle arizálásnak tekintik”, ezért a magyar delegáció „nyomása” elfogadhatatlan. Csak a „szociálisan indokolt” vagyontárgyak visszaadásáról lehet tárgyalni, s csak akkor, ha annak a tulajdonosa nem áruoló. A csehszlovák delegáció jelzi, hogy a vagyontárgyak értékét a magyar fél „leírhatja a jóvátétel összegéből”.

A csehszlovák fél az is kifogásolta, hogy a magyar fél a csere propagálására csak hat hetet engedélyez a kért három hónap helyett. Elismerik ugyan, hogy „van ráció” a magyar fél indoklásában, mert ha a propaganda ideje hat hét, akkor a béketárgyalások előtt ismert lesz a magyarországi áttelepülést kérő szlovákok száma.⁹³

A csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény

A lakosságcsere-egyezményt csehszlovák részről a kormány által meghatalmazott külügyi államtitkár, Vladimír Clementis, magyar részről a magyar kormány meghatalmazottja, Gyöngyösi János külügyminiszter írta alá 1946. február 27-én Budapesten. Az egyezmény tizenhat cikkelyben foglalja össze a reciprocitás elve alapján megfogalmazott lakosságcserét, a lakosságcserere jelentkezők kiválasztásának alapelveit.

Az egyezmény I. cikkelye a magyarországi szlovákok jelentkezésének körülményeit határozza meg. Az önkéntes szlovák jelentkezők – bár Magyarországon tartózkodnak – a jelentkezés napjától csehszlovák állampolgároknak számítanak, s így konzuli védelemben részesülnek. Ennek értelmében megszűnik minden állampolgári kötelezettségük a magyar állammal szemben, s a magyar állam nem gátolja a kitelepülésüket.

A II. cikkely a szlovákok magyarországi toborzásának irányítóiról és végrehajtóiról rendelkezik. Ennek alapján a lakosságcsere szervezését egy Különbizottság végzi, melynek tagjait a csehszlovák állam jelöli ki. A magyar állam és a bizottság – későbbi nevén Csehszlovák Áttelepítési Bizottság (CSÁB) – közötti kapcsolatot a magyar állam által kinevezett összekötő biztosítja.

A III. cikkely a Különbizottság tagjainak és munkájának a feltételeit rögzíti. Ezzel kapcsolatban a magyar állam kötelezettséget vállalt, hogy támogatja a bizottság munkáját. A magyar állam garantálta a bizottság tagjainak szabad mozgását, a cseh, illetve a szlovák nemzetiségűeknek tekinthető személyekkel való szabad kapcsolattartását. Az egyezmény értelmében a bizottság munkája során igénybe veheti a magyar sajtót, szlovák, illetve cseh nyelvű adásokra a Magyar Rádiót, továbbá biztosítja a feltételezetten szlovák vagy cseh nemzetiségű személyeket érintő adatok gyűjtését. Ugyanakkor a bizottság tagjainak tartózkodniuk kell „minden olyan tevékenységtől, valamint magatartástól, amely a Magyar Köztársaság szuverenitásával össze nem egyeztethető, vagy a magyar néppel szemben ellenséges volna”.

A IV. cikkely szerint a Különbizottság az áttelepülni szándékozók nyilatkozatát az egyezmény aláírásától számított három hónapon belül veszi át. „Igazolt késedelem esetében a Különbizottság ilyen nyilatkozatokat további egy hónapon belül is átvehet”, majd ennek alapján elkészíti az áttelepítést kérők névjegyzékét.

Az egyezmény V. cikkelye a csehszlovákiai magyarok kitelepítéséről szól. A Magyarországon az áttelepítésre önként jelentkező szlovákok létszámának megfelelően a csehszlovák kormánynak jogában áll a 33/1945. számú dekrétum alapján az állampolgárságuktól megfosztott, s ezáltal hontalanná vált csehszlovákiai magyarok közül kijelölni a kötelezően kiszállítandó magyarokat. A csehszlovák kormánynak ugyanakkor jogában áll a reciprocitás alapján történő cserén felül egyoldalúan kitelepíteni a VIII. cikkelyben feltüntetett személyeket. A csehszlovák kormány az egyezmény aláírását követő hat hónapon belül átadja a névjegyzéket a magyar kormánynak. Az áttelepítésre kijelölt csehszlovákiai magyarok Magyarország állampolgárai lesznek, s áttelepülésükig magyar konzuli védelemben részesülnek.

A VI. cikkely az áttelepülők ingóságairól rendelkezik. Ennek alapján az áttelepülők vám- és illetékmentesen magukkal vihetik minden ingóságukat (kivéve azokat a tárgyakat, melyekre a történelmi és műemlékek védelméről szóló rendelkezések vonatkoznak). Nem vihetik ki viszont a „kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági vállalatok zavartalan és akadálytalan működésének biztosításához” szükséges iratokat és okmányokat, továbbá azokat a „bizonyító erejű okmányokat és iratokat sem, amelyek az elhagyott állam területén maradt ingatlanokra vonatkoznak”.

A VII. cikkely értelmében a kitelepülők ingatlanjai az állam tulajdonába kerülnek. Az ingatlan értékét a vegyes bizottság állapítja meg, de „nem jár kártérítés az ingatlanok 50 hektárt meghaladó része után”. Az így megállapított kártérítési összegek kiegyenlítése a két ország közötti „egyetemes rendezés keretében fog megtörténni”.

A – reciprocitáson felüli – háborús bűnösség címén történő kitelepítések alapelvét a VIII. cikkely tartalmazza, s a 33/1945. számú elnöki dekrétum 1-4. paragrafusa, illetve az 5. paragrafus által érintettek vonatkozik. Azok, akikre az elnöki dekrétum 1-4. paragrafusa vonatkozik, nem részesülnek a VI. és a VII. cikkelyben megállapított kedvezményben.

A IX. cikkely az áttelepítés szervezési és más feltételeivel foglalkozik. Érinti többek között a szállítást és annak költségeit. Ezek szerint a csehszlovák kormány hajlandó kiségetni Magyarországot vasúti kocsikkal és mozdonyokkal. A szállítási költségek térítésénél az az alapelve, hogy a magyarországi szlovákok kiszállítását Csehszlovákia, a szlovákiai magyarok kiszállítását Magyarország téríti.

A kitelepítés végrehajtását a X. cikkely tartalmazza. A kitelepítést a két magyar és két csehszlovák tagból álló vegyes bizottság irányítja. Tiszteletdíjukat a delegáló állam, költségeiket pedig fele-fele arányban a két szerződő fél téríti.

A vegyes bizottság hatáskörét, működésének feltételeit a XI. cikkely részletezi. A vegyes bizottság határozatait egyhangúlag hozza. Az egyhangú szavazás hiányában az Egyesült Nemzetek képviselői közül választott elnök vezetése alatt újból tárgyalja. Ekkor a bizottság már szótöbbséggel határoz. A szerződő felek kötelezik magukat a határozatok végrehajtására.

Az egyezmény XII. cikkelye kimondja, hogy a Csehszlovákia területére 1938. november 2-án után letelepedettek az egyezmény nem alkalmazható.

A XIII. cikkely Magyarország háború utáni kötelezettségeire vonatkozóan kijelenti, hogy az egyezmény nem módosítja a Magyarország által 1945. január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettségeit.

A XIV. cikkely az egyezmény kétoldalú ratifikálásáról szól. A szerződő felek a megerősítő okiratokat Prágában cserélik ki, s az egyezmény ekkor lép hatályba. Ekkor kezdi meg munkáját a Különbizottság is.

A szerződő felek Függelékét csatolták az egyezmény I., III. és V. cikkelyéhez. Ennek értelmében „az el nem vált feleség nevében annak férje, a törvényes, 18 évnél nem idősebb gyermek nevében anyja, gyámság vagy gondnokság alatt álló személy nevében ennek gyámja vagy gondnoka” nyilváníthatja ki jogérvényesen szándékát.

A csehszlovák fél az alábbi esetekre hivatkozva megtagadhatja az áttelepülési beocsátást: „Kifejezetten demokráciellenes magatartás, ellenséges cselekedetek elkövetése a szlovák vagy a cseh nemzet, illetve az Egyesült Nemzetek valamelyike ellen, súlyos természetű bűncselekmények.”

A Magyarországról Csehszlovákiába áttelepülő szlovákok és csehek közé tartoznak azok az állandó magyarországi lakhellyel rendelkezők, akik a háború befejezése után már átköltöztek Csehszlovákiába.

A csehszlovák Különbizottsággal kapcsolatban a magyar kormány utasítja a hivatalokat, a közbiztonsági szerveket, hogy ne akadályozzák annak munkáját, s tegyék lehetővé – a formális bejelentés után – a nyilvános gyűlések megtartását, a sajtóban a szlovák vagy cseh nyelven történő propagandát. A szükséges helyiségeket a Különbizottság rendelkezésére kell bocsátani. A propagandamunka 1946. március 4-ét követően hat hétig tarthat.

Az V. cikkelyhez fűzött kiegészítés értelmében „az áttelepítendő magyarok számára be kell tudni azokat a személyeket is, akik Magyarországra már áttettek vagy átköltöztek”, de ez nem vonatkozik a VIII. cikkely alapján kitelepítendőkre.⁹⁴

Az egyezmény megfogalmazása nyilvánvalóvá teszi, hogy ezt a háborús győztesek közé sorolt Csehszlovákia és a vesztesek közé sorolt Magyarország kötötte egymással. A magyar fél „jogi alsóbbrendűségét” bizonyítja például a III. cikkely, melyben a magyar kormány olyan mozgásteret biztosít a csehszlovák propagandagépezet számára, amely már-már sérti a magyar állam szuverenitását.

A legmegalázóbb azonban az a tény, hogy míg Magyarországon a magukat szlováknak érző, illetve valló személyek szabadon választhatják az áttelepülést, addig a csehszlovák hatóságok egyszerűen kijelölik, hogy a csehszlovákiai magyarok közül kiknek kell elhagyniuk őseik szülőföldjét.

A csehszlovák kormány, a szlovák szervek a jelentkezésekkel összekapcsolt állampolgári jogoktól várták a nagy áttörést. Attól, hogy a magyarországi szlovákok a jelentkezésük pillanatától kezdve csehszlovák állampolgároknak számítanak, s ezáltal megszűnik minden kötelezettségük a magyar állammal szemben, pl. már nem adókötelesek.⁹⁵

Az eredménnyel a csehszlovák fél elégedetlen volt, ezért Vladimír Clementis 1946. február 23-án levelet intézett a magyar külügyminiszterhez. Ebben arra hivatkozott, hogy a tárgyalások folyamán a két fél egyaránt elismerte, hogy a lakosságcsere elfogadása ellenére a csehszlovákiai magyar lakosság jövője még megoldásra vár. Kormány a magyarok számának a csökkentésére törekszik 1. az ún. reszlovakizálással, vagyis a származás, illetve a tudat alapján vállalt szlovák nemzetiség vállalásával; 2. a reszlovakizálás után fennmaradó magyarokat a lakosságcsere felül egyoldalúan kitelepíti a köztársaságból.

A magyar delegáció szerint a javaslat elfogadhatatlan, s jelezte a magyar kormány álláspontját: az összes diszkriminatív intézkedések eltörlése, az állampolgárság megadása, az ország szláv nemzetiségű állampolgáraival való egyenjogúság, vagyis az Atlanti Chartában és az Egyesült Nemzetek Alapokmányában biztosított összes emberi jogok biztosítása. Csak ez teszi lehetővé a félelem és az elnyomás nélküli életet. A magyar kormány az ukránok helyzetéhez hasonló életet akar biztosítani a csehszlovákiai magyaroknak.

A lakosságcsere-egyezmény aláírását követően Vladimír Clementis meghívására Dalibor Krno lakásán találkozott a két fél. Magyar részről a külügyminiszter és a parlamenti pártok vezető politikusai: Varga Béla, Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Szalay Sándor, Kovács Imre és Veres Péter. Vladimír Clementis beszédében jelezte, hogy a következő lépés a Csehszlovákiában maradó magyarok egyoldalú átvétele lesz, mert a magyarok veszélyeztetik a Csehszlovák Köztársaságot, szlávellenesek, s így állandó fenyegetést jelentenek. Csak büntető jellegű rendeletekkel lehet őket „kordában tartani”. Ezért Magyarországnak 200 000 magyar egyoldalú átvételét ajánlja, mert ellenkező esetben a csehszlovák kormány szétdarabolja a csallóközi magyar etnikai tömböt, s a magyarokat szételepíti az ország egész területén. Végül megkérdezte, hogy a magyarországi pártok jelen levő vezetői pártolják-e egy ilyen jellegű új egyezmény aláírását. Az első válaszadó, a kiscgazdapárti Gyöngyösi János szerint pártja és a ma-

gyar kormány békében akar élni a szomszédos államokkal, ezért kötötte meg a lakosságcsere-egyezményt, de a magyar tömegek egyoldalú kitelepítése olyan országos elkeseredést válthat ki, amely megakadályozza a jószomszédi viszony kialakítását. Rákosi Mátyás a csehszlovák kérelem elfogadását a magyar demokrácia bukásaként értelmezte. Véleményét támogatta a többi jelenlevő pártvezér is. Veres Péter kifejtette, hogy Magyarország is nemzetállam akar lenni, de nem a csehszlovák utat választja. A tranzfert elveti, mert Magyarországon nincs elegendő föld új tömegek befogadására.⁹⁶

A találkozó jelezte, hogy a két szomszédos állam politikai vezetése között a csehszlovákiai magyarkérdés rendezésében a nézetkülönbség áthidalhatatlan.

A lakosságcsere-egyezmény csehszlovák és magyar értékelése

„A lakosságcsere a magyarkérdés megoldásának legésszerűbb formája. Olyan büntetés, mely nem tekinthető antidemokratikusnak, mert nemzetközi határozat alapján valósul meg. A nemzetiségi kérdésnek nem improvizált, hanem átgondolt rendezése.” Mivel Csehszlovákiában kizárt a nemzetiségi jogok megadása, ezért a lakosságcsere a nemzetiségi kérdés „specifikus megoldása”, melynek célja „a szlovákiai magyar kisebbség feltétel nélküli likvidálása. A lakosságcsere az egyezmény győzelmét jelenti” – mondta Vladimír Clementis. Daniel Okáli a csehszlovák kormány több tagjára hivatkozva javasolta Vladimír Clementisnek, hogy „az ügy érdekében minden eszközt használjon fel”, s büntetőakciót javasol azok ellen, akik valamilyen módon akadályozzák a kitelepítést, illetve „protezsálnak német vagy magyar személyeket”. A nemzetközi jóváhagyás előtt a magyarok kitelepítését „az országnak a magyar fasisztáktól való megtisztításaként” vitték be a köztudatba.

Az SZNT Elnöksége „történelmi jelentőségű akciónak” tartja a lakosságcserét, amely „automatikusan megold” sok, vele össze nem függő problémát is. A magyarok kitelepítését követően például „megnő a széntermelés Handlován, megjavul a közellátás, megoldódik a lakáshiány”. A magyarok jelentős mennyiségű, „minden elképzelést meghaladó” élelmiszert tartalékolnak, s kiszállításukat követően ezt a mennyiséget a szláv lakosság között oszthatják szét.

A magyarok kitelepítését, a lakosságcserét és az egyoldalú kiszállításukat az SZTH több szakaszban képzelte el. Az elsőben három-négy részre darabolják a magyar etnikai egységeket, mindenekelőtt a Csallóközt. A lakosságcsere a magyar társadalom meggyengülését is jelenti, mert kiszállítják a módosabbakat, s csak a szociálisan gyenge rétegek maradnak Szlovákiában. A magyarok kiszállításának nagy a gazdasági jelentősége is. Jelentős vagyont hagynak itt, ezért a lakosságcsere, illetve a kitelepítés során el kell érni, hogy „sok magyart lehessen kivinni egy magyarországi szlováékért”. A magyarok ilyen jellegű eltávolítását Ján Čech a „csehszlovákiai magyar

elem uralkodói és heves természetével” indokolta, miközben a szovjet vezetőknel „az ország önállóságát folyamatosan veszélyeztető elemként” tüntette fel a csehszlovákiai magyarokat. Čech a „rendszeres” kitelepítés híve, vagyis szerinte egész területeket kell kiszállítani úgy, hogy az országban ne maradjon olyan település, ahol a magyar kisebbség számaránya meghaladná a 10%-ot, mert csak „kivételes esetekben” hajlandó beleegyezni a maximális 15%-os arányba.

A magyarok kiszállításának tervezésében összemosódik a kitelepítés és a kitoloncolás, az egyedi és a tömeges akció, sőt a csehszlovák delegáció még a párizsi békekonferencián a Magyarországgal kötendő békeszerződés végső megszövegezésekor is egybemosta a lakosságcserét és a tömeges kitoloncolást. Ennek ellenére a csehszlovák kormány „a magyarkérdés kiszállítással való megoldását” elsősorban politikai kérdésnek tekintette, s kijelentette, hogy „jövőhagy minden, a szlovák és a magyar fél által megszövegezett egyezményt”. A kormány elnöke „szabad kezet adott” a szlovák politikusoknak, s a lakosságcseréről az azt követő tárgyalásokon a „cseheket” a szlovák Vladimír Clementis képviselte. A lakosságcsere-egyezmény ezért „szlovák győzelem”, s Daniel Okáli véleménye szerint ennek alapján a realizálásnak is az ő kezükben kell összpontosulnia.

A magyar kormány, a politikai vezetés és a magyar közvélemény idegenkedve fogadta a lakosságcsere gondolatát. A londoni emigráns csehszlovák kormánnyal 1940-től közeli kapcsolatban álló Károlyi Mihály szerint a csehszlovák kormány 1945-ben megszegte a háború alatt tett ígéreteit, s elítélendő nacionalista politikát folytat. Határozottan elítélte az egyoldalú bírósági ítélet nélküli kitoloncolásokat és a tervezett lakosságcserét.⁹⁷

Magyarország számára a lakosságcsere kényszerből született „terhes szerződés”, amit csak feltételekkel vállalt el, mert ezek egyenlítették volna ki azt az eltérést, amely a szlovákiai magyarok kötelező kijelölése és a magyarországi szlovákok önkéntes jelentkezési joga között volt. A Csehszlovák Köztársaság következetesen azt ismételteti, hogy a kijelölés „az emberi jogoknak megfelelő szinten, a humanitás tiszteletben tartásával” valósul meg, de a magyar vélemény szerint a kölcsönösség teljes hiányát a szóban hirdetett humanitás nem helyettesítheti, különösen akkor nem, ha figyelembe veszik, hogy a szlovák fél az egyezmény Függetlenségét sem tekinti az egyezmény szerves részének.

Az egyezmény szövegének ismeretében a magyar jogászok legfőbb kifogása a többféle értelmezésre lehetőséget adó megfogalmazás, a pontatlanság, a „pongyolaság”. A legtöbb észrevétel az V. cikkelyre vonatkozott. Hiányolták például, hogy a nagycsaládban élők, a gazdaságilag is egységes paraszti közösségek esetében sem mondták ki, hogy három generáció „egy egység”, s így csak egységesen jelölhető. A csehszlovák felet csak a telekkönyvben bejegyzett ingatlanlajdonosok érdeklik, csak ezeket jelölik, mert azt remélik, hogy a családtagok – a tulajdonjoggal rendelkezők jelölését követően – önként elhagyják az országot, s így a nagycsaládok tagjait „paritáson felül telepíthetik ki”.

A külügyi szakemberek mégis azt rótták fel leginkább a szerződést aláíró magyar külügyminiszternek, hogy a lakosságcsere-egyezmény szövege nem tér ki a visszamaradó magyarok polgári és nemzetiségi jogainak a biztosítására és annak az ellenőrzésére. Így a csehszlovák fél az ígéreteit vagy betartja, vagy nem.

A legnagyobb megdöbbenést mégis az egyezmény VII. cikkelye váltotta ki, mert az e csoportban kitelepítésre jelöltek ingatlanjai a csehszlovák állam tulajdonába kerülnek, s a vagyon maximális értéke a vegyes bizottság határozatától függött. A magyar állam beleegyezett abba, hogy ennek a vagyonnak a rendezése „a Magas Szerződő felek közötti pénzügyi természetű és egyéb követelések és tartozások tárgyában létesítendő egyetemes rendezés keretében fog megtörténni, kivéve azokat a tartozásokat, amelyek a Magyar Köztársaságot a jóvátételi kötelezettségből kifolyólag... terhelik”. A szakemberek felrötták a tárgyaló tisztviselőknek, hogy nem határozták meg sem az érintettek pontos számát, sem a hatályos ítéletek határidejét.

A bírálatot nem kerülte el a csehszlovák fél, illetve az SZTH által többször is érvénytelennek nyilvánított Függetlenség sem. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy Magyarország területén minden megkötés nélkül toborozhatnak, mintha a saját hazájukban lennének, s a csere keretébe nem számítják be a háború befejezését követően Magyarországra a háborús bűnösökön kívül önként távozottakat, egyénileg áttelepülteket.⁹⁸

A csehszlovák–magyar lakosságcsere korabeli csehszlovák értelmezésében a nemzeti vonatkozások dominálnak. Az új nemzetállam megteremtésének egyik kulcsfontosságú összetevőjeként értelmezik, amely végső fázisában megteremti a magyarkérdés végleges rendezésének a feltételeit. A lakosságcsere ugyanis a csehszlovákiai magyarok kitelepítésének csupán első fázisa, melyet majd követ a második fázis, hiszen a végső cél a „nemzetiségek nélküli Csehszlovák Köztársaság megteremtése”. Végeredményben a lakosságcserében nincs „semmi különös”, ez csak egy „egyszerű csere”, mely a két ország diplomáciai kapcsolatában már az aláírást követően a feszültségek „érezhető oldódását” eredményezte.

Csehszlovákia Kommunista Pártja szerint a lakosságcsere a csehek és a szlovákok megújított közös államának egyik alappillére, amely megalapozza „a szlávok ellen vétő kisebbségek nélküli létet, s felvillantja a magyarkérdés végleges rendezésének lehetőségét”. Így végeredményben a magyarkérdés rendezésének „józan és elfogadható” formája. Ugyanakkor lehetővé teszi a Magyarországon élő haladó szellemű szlovákok hazatérését, illetve a szocializmust elutasító szlovákiai magyarok eltávolítását. A Magyarországról áttelepült szlovákok a helyi szlovák lakossággal és a reszlovakizáltakkal, valamint a számbelileg kicsi, „visszamaradt” magyar kisebbséggel a „politikai kristályosodás” letéteményesei lesznek, s jelentősen hozzájárulnak a Csehszlovák Köztársaság és a Magyar Köztársaság közötti jószomszédi viszonyok megteremtéséhez, és elősegítik a nemzetiségi helyzet konszolidálódását.

A lakosságcsere, a szlovák nemzeti öntudat elmélyítését és megszilárdítását szolgáló akció gyökerei a Csehszlovák Köztársaság megalakulásáig – a szlovákok asszimilációjának befejezéséig – nyúlnak vissza. A szlovákok nemzeti öntudata az új ál-

lamban nem erősödött meg kellő mértékben, kellő intenzitással, mert a déli határ-övezetben magyarok éltek, s ott a szlovákok helyzete kedvezőtlenül alakult, a magyaroké viszont – az előző évtizedek szociális és gazdasági eredményeire alapozva – nem tört meg, sőt a folytonosságát megtartva tovább erősödött.⁹⁹

A Szlovák Nemzeti Tanács Elnöksége szerint az új „demokratikus Magyarország őszintén keresi a szomszédaival való megbékélést, s a csehszlovák kormány kötelessége, hogy ezt az akaratot a csehszlovák nemzetállam megteremtése érdekében használja ki”. A lakosságcsere „az állam és a nemzet jövője szempontjából fényes távlatokat nyit, mert a legjelentősebb kisebbség, az ellenséges németek távozását követően a magyar kisebbség kérdése is rendeződik”. A szlovák politikusok azt remélik, hogy a lakosságcsere követően „konszolidálódik az ország bel-és külpolitikája”, s így „a magyarok kitelepítése után egy addig elképzelhetetlen méretű fejlődés veszi kezdetét, egy általános felvirágzás”, mert az adott helyzetben az ország erőit leköti a magyar-kérdés rendezése.

A lakosságcsere az „etnikai magyarok” egy részének kiemelése a magyar etnikai tömbből, vagyis e tömbök feldarabolása, ezért a lakosságcsere úgy kell megszervezni, hogy a magyar etnikai tömbök a lehető legkisebb részekre szakadjanak szét. A csere keretében a kiszállított magyarok helyét a magyarországi szlovákok foglalják el, de közben folyamatosan telepednek be a szlovákiai szlovákok is. A déli határövezet elszlovákosítása szempontjából a lakosságcsere és a belső telepítés egységes folyamat, a kolonizáció speciális formája, mert hazahozza az ország határain kívül élő szlovákokat is, s betelepíti az etnikai szempontból nem szláv területekre. A lakosságcsere szervezőinek az a kötelességük, hogy Dél-Szlovákiában olyan nemzetiségi helyzetet teremtsenek, amelyben a reszlovakizált magyarok, a betelepült magyarországi szlovákok és a belföldi kolonisták megteremthetik a szlovák nemzeti öntudat dél-szlovákiai alapjait.

A szlovák közvélemény egy része elégedetlen volt, „kevesellte” az elért eredményeket, s az egyezményt „nem egy győztes állam megállapodásaként” értékelte. Ennek bizonyítására a vegyes bizottság létrehozását hozták fel, azét a bizottságét, melyben a két fél egyenrangú partnereként szerepel, s a bizottság döntési joga a két fél egybehangzó véleményéhez van kötve. Többen nyíltan is elítélték az egyezményt, s nevükben a prágai Nemzetgyűlésben J. Žiak képviselő a magyarkérdés „egyoldalú, hatalmai nyomással, kényszerítéssel való” megoldását ajánlotta.¹⁰⁰

A csehszlovákiai magyarok magatartása

A szlovákiai magyarok a félelem, a bizonytalanság és a várakozás légkörében beletörődéssel fogadták a lakosságcsere-egyezmény megkötésének hírért. Úgy gondolták, hogy ezt követően a szlovák hatóságok beszüntetik az atrocitásokat.

Bizonyos lényegtelen engedményekre ugyan sor került, mert például leváltották a ligetfalui internálótábor Večera nevű, eredetileg cipész parancsnokát, feloldották a 17 óra utáni kijárási tilalmat, az egyetlen pozsonyi pontonhídtól visszarendelték a fegyveres őrseget, vagyis szabadon be lehetett jutni Pozsonyba.

Fenntartással tudatosították, hogy a lakosságcserét a főhivatalokban és a járási székhelyeken, a községekben egyaránt azok a hivatalnokok irányítják, akik az egyezmény megkötése előtt a magyargyűlölet szítói, a szláv nacionalizmus képviselői voltak, s nemegyes esetben az egyezményt is újabb megaláztatásokra használták fel. 1946. június 20–27-e között – vagyis a reszlovakizálás meghirdetésének első napjaiban – több járásban a „reszlovakizációs kedv növelésére” az SZTH elnökének és Daniel Okálinak a javaslatára a rendőri szervek a kiválasztott magyar családokkal közölték, hogy készüljenek fel a közeli napokban történő kitelepítésre, ám az erről szóló végzést csak szóban ígérték. Mivel a lakosságcseréről volt szó, az érintettek a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság segítségét kérték. A magyar megbízott 1946. július 3-án Ótátrafüreden a vegyes bizottság ülésén a kérdés tisztázását kérte. A csehszlovák fél azt bizonygatta, hogy „mivel senkit sem telepítettek ki”, végeredményben semmi sem történt. A magyar képviselő szerint e módszer embertelenségét ez a tény sem enyhíti. A vegyes bizottság szlovák tagozata elrendelte az események helyszíni kivizsgálását.¹⁰¹

A Komáromi járásban a magyar lakosság általában nyugodtan fogadta a kitelepítés hírért, és sokan kijelentették, hogy „inkább mennek Magyarországra, mint csehországi kényszerközmunkára”.

Az egyes települések, kiemelten a városok szlovák lakossága helytelenítette, hogy a magyar iparosok, kereskedők, kézművesek a kitelepítésükig minden megkötés nélkül dolgozhatnak. Ezt a jogot számukra a vegyes bizottság 30. számú határozata biztosította, s ez sem a lakosoknak, sem az SZTH-nak nem tetszett. Az SZTH Elnökségének azt jelentették, hogy ezt „a lehetőséget a magyar lakosság tüntetésszerűen használja ki”. Csak a magyaroknál vásárolnak, a vendéglőkben törzsasztaluk van, „provokatívan” magyarul beszélnek, magyar zenét hallgatnak, s „megbotránkoztatják a szlovák lakosságot”.

Általában ellenségesek a magyarokkal foglalkozó rendőri jelentések is. 1947. április 17-én megvádolták a kosúti gazdákat, hogy a kitelepítés előtt szétszedték az ólakat, kivágták a fákat. A helyszínre érkező Magyar Áttelepítési Kormánybizottság tisztviselői beszéltek a gazdákkal, s ezt követően a járási rendőrpáncsnok már más hangnemben jelentett. A házaikból, gazdaságaikból kitelepítésre jelölt emberek vérmérsékletük szerint reagáltak a megváltoztathatatlanra. Felsőszeliben az egyik módos gazda a távozása előtt kiverte a háza összes ablakát, mások kiszedték a mennyezet deszkáit.¹⁰²

Kétszázézer magyar egyoldalú kitoloncolása

A csehszlovák kormány a lakosságcsere-egyezmény aláírását követően 1946. április 3-án – a közben ENSZ-főtitkárhelyettesé elöléptetett – Dalibor Krno által három, a magyarokkal szembeni csehszlovák követeléseket részletesen indokló jegyzéket juttatott el Nagy-Britannia külügyminiszteréhez. Csehszlovák vélemény szerint az 1938-ban Magyarországhoz került s a trianoni határok megújítását követően immár ismét Csehszlovákiában élő „ellenséges és idegen elemek” állandó veszélyt jelentenek a köztársaság számára, mivel „lehetetlen velük békében élni”. Az európai béke s a két szomszédos ország jövőbeni jószomszédi viszonya is azt követeli, hogy ez az ellenséges tömeg hagyja el az országot. Csehszlovákia jogot formál arra, hogy 200 ezer magyar nemzetiségű volt csehszlovák állampolgárt egyoldalúan kiutasíthasson. Azt kéri, hogy a szövetséges nagyhatalmak kötelezzék Magyarországot, hogy a békeszerződés életbe lépését követő három hónapon belül vegye át őket. Csehszlovákia úgy érzi, hogy a magyarok esetében is, joga van az egyoldalú transzferre”.

A csehszlovák jegyzéket az angol külügyminiszter szakemberekkel véleményeztetete. A szakvélemény szerint Csehszlovákia nemzeti politikája „nem annyira rózsaszínű”, mint amilyenek a jegyzék leírja. Csehszlovákia liberális nemzeti politikát folytatott, de e politikának voltak hiányosságai is. Ezért az angolok elutasítják a magyar lakosság állítólagos „illojalitását” és az „ezért járó büntetés” elvét. A szakemberek rámutatnak arra is, hogy Csehszlovákia kérelmének valós alapja az, hogy – elvárásaik ellenére – csak 80 ezer magyarországi szlovák kérte az áttelepítését Csehszlovákiába, s megközelítően 100 ezer magyar „reszlovakizálása” esetén is kb. 350 ezer magyar marad még Csehszlovákia területén. Magyarország háborús veszteségei olyan nagyok, hogy még a németek kitelepítését követően sem lesz képes ilyen nagy tömeget elhelyezni, s csak maximálisan 20-25 ezer családnak tud otthont biztosítani. A szakvélemény elképzelhetetlennek tartja, hogy a zömmel földművesekből álló tömeg az ország kirablását követően legalább a létminimum szintjén élhetne. A véleményezők az „elmagyarítás, elszlovákosítás” egyoldalú, csupán részigazságokat tartalmazó kérdéséről és indokait még véleményezésre méltónak sem tartották.

A csehszlovák jegyzéket egyes angol diplomaták „nagyon gyengének” minősítették, mások viszont megfontolásra méltónak tartották. Az angol kormány a magyar kisebbség egyoldalú kitoloncolását ellenzi, mert nem tartozik a békeszerződés kérdései közé, ezért azt államközi szerződésekkel kell rendezni.

A 200 ezer magyar egyoldalú kitelepítését a Belügyminisztérium 1946. június 17-én „Csehszlovákia erkölcsi és anyagi jogaként” deklarálta, melyet azzal indokolt, hogy a németek és a magyarok kitelepítéséhez való „jogot” egészként értelmezték, a nemzeti indok pedig a sokat ismételt tétel: „a szláv elemnek vissza kell adni a németek és a magyarok által az elmúlt évszázadokban tőlük elvett területeket”, a vagyonuk kiszájtítása pedig egy bizonyos fokig elégtételt jelent „az ország kirablásáért”, de egyúttal konszolidálja csehszlovák koronát is.¹⁰³

A csehszlovák kormány a londoni „részleges kudarc” után a Párizsban ülésző Külügyminiszterek Tanácsához fordult. Mivel a Csehszlovákiával szimpatizáló francia diplomácia közvetlen támogatását nem vehették igénybe, a szovjetekben bízva megkezdtek az amerikai diplomaták megnyerését. Beneš elnök a prágai amerikai nagykövet előtt a csehszlovákiai magyarok náci pártiságát elemezte, akiket „a magyar kormány hídfőállásként hagy meg Csehszlovákiában”. Kifejezte azt a meggyőződését, hogy azokban a kelet-európai államokban, ahol a fasizmust a szovjetek győzték le, növelné az USA népszerűségét, ha jóváhagyná a csehszlovák kormány kérését. Clementis a cseh barát Steinhardt prágai amerikai nagykövet előtt azt bizonygatta, hogy Magyarország elfogadja a csehszlovák javaslatot, és átveszi a 200 ezres tömeget, de „ezt a három nagyhatalomnak kell javasolnia”. A kérdés nemzetközi elterjedését követően megszólalt az USA Magyarországon akkreditált követe, s gyorsan eloszlatta Clementis „tévedését”. Igazságtalannak tartotta, hogy a Hármak a győztes Csehszlovákiát támogassák a legyőzött Magyarországgal szemben a két állam belügyét képező kérdésben. A prágai és a budapesti amerikai követ véleményét követően Clementis – a szovjet támogatásban reménykedve – hivatalosan is kérte a győztes nagyhatalmaktól a 200 ezer szlovákiai magyar egyoldalú kitelepítésének az engedélyezését.

Az egyoldalú kitelepítés kérdését nem befolyásolta, hogy a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság mellé rendelt Dastych tábornok értesülése szerint Magyarország Párizsban nem áll elő területi követelésekkel Csehszlovákiával szemben, de kisebbségi jogokat kér a Csehszlovákiában maradó magyaroknak. Clementis ezt követően a szovjetek támogatását kérte.

Az 1946. májusi, a kommunisták győzelmét hozó csehszlovákiai parlamenti választásokat követően új szakasz kezdődött a csehszlovák–szovjet kapcsolatokban. Ez a győzelem jellemezte az 1946. július 20–25-e között Moszkvában megtartott csehszlovák–szovjet tanácskozást. A tárgyaláson részt vevő Klement Gottwald, Jan Masaryk és Vladimír Clementis azt az ígéretet kapta a szovjet kormánytól, hogy a béketárgyalásokon támogatni fogja a „csehszlovák kormány jogos kívánságait”, köztük a 200 ezer magyar kitelepítését. A csehszlovák diplomácia az ígéretet a szövetséges nagyhatalmak jóváhagyásával akarta véglegesíteni, ezért Jan Masaryk külügyminiszter az amerikai külügyminiszter-helyettes előtt kijelentette, hogy az áttelepítésre Csehszlovákia „területet hajlandó átadni Magyarországnak”. Jan Masaryk „bizalmas” közlése kitudódott, s az amerikai sajtón keresztül eljutott a magyar delegációhoz. A hírt a csehszlovák külügy késedelem nélkül megcáfolta. Ez a tény is mutatja a csehszlovák diplomáciára jellemző cseh és szlovák érdekellentétet, melyben a szlovák, a kommunista Clementis álláspontja győzedelmeskedett, vagyis „a magyar kisebbség teljes és haldék nélküli deportálásának” az elve.

A szövetséges nagyhatalmak a párizsi békekonferencián a 200 ezer csehszlovákiai magyar kérdésének rendezésére a kétoldalú tárgyalásokat javasolták. A szovjet delegátus szerint „mindössze arról van szó, hogy 200 ezer magyart át akarnak toloncolni Magyarországra, s a közvetlen tárgyalásokon meg lehet találni a megoldást”. Közben

Párizsban beindult a meggyőzési kampány. Az amerikai külügyminiszter közvetítőnek ajánlkozott, a prágai Külügyminisztérium pedig Gyöngyösi-Clementis tárgyalást kezdeményezett, melyet Jan Masaryk külügyminiszter a „magyaroknak nyújtandó széles körű engedményekkel” akart vonzóvá tenni, Clementis pedig a transzfert „humánus végrehajtással” ellentételezné, s engedélyezné, hogy a kitelepülők magukkal vigyék az ingóságaikat. Az ingatlanokért Csehszlovákia jóvátételi engedményeket biztosít Magyarországnak. Csehszlovákiának ez az egyoldalú akciója megnehezítette a kétoldalú tárgyalásokat.¹⁰⁴

A nyugati szövetséges nagyhatalmak elutasították a csehszlovák kérést, s azt embertelennek és jogtalanak minősítették. Ezzel ellentétes véleményét fejtette ki Párizsban 1946. szeptember 20-án a szovjet A. J. Visinszkij, aki a lakosságcsereéről és a 200 ezer csehszlovákiai magyar egyoldalú kitelepítéséről szólt. Mindkét kérdést a csehszlovákok szemszögéből közelítette meg. A lakosságcsere szerint „helyes és bölcs lépés, és összhangban áll a csehszlovák kormányt vezérlő demokratikus elvekkel”. A csehszlovákiai magyarkérdés kitoloncolással való rendezése „összhangban van azzal a politikával, melyet a demokratikus csehszlovák kormány minden cselekedetében, különösen a külpolitika terén megvalósítani igyekszik”. A lakosságcsere jogosultságát szovjet példákkal igazolta. Frázisokkal teletűzdelve bizonygatta, hogy a „Lenin és Sztálin tanításaiból merítő szovjet nemzetiségi politika magasztos elveken alapuló igazságos politika”, s így igazságos a csehszlovák lépés is. A Szovjetunió a lakosság áttelepítése terén jelentős eredményeket ért el. Az 1945. július 6-án megkötött szovjet–lengyel egyezmény alapján másfél év alatt több mint egymillió embert mozdítottak ki régi lakóhelyéről, miközben sok százezer ukrán és orosz nemzetiségű indult el ellenkező, vagyis kelet–nyugati irányba. A szovjet kormány elégedett az új határokkal, az új nemzetiségi összetétellel, s így kormánya nevében csak üdvözölni tudja a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény megkötését. De a magyarkérdést ez az egyezmény vélhetően nem oldja meg teljesen, ezért igazságosnak tartja a csehszlovák kormány kérését, hogy a konferencia engedélyezze s vegye be a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe a 200 ezer csehszlovákiai magyar egyoldalú kitelepítését. A kérdést elutasító Magyarország Visinszkij szerint „rossza anya”, mert nem kellene neki saját gyermekei. Visinszkij a csehszlovákiai magyarok kitelepítését összekapcsolta a magyarországi németek kitelepítésével, mert a németek „helyet adnak” csehszlovákiai magyaroknak.

Ezt követően Visinszkij élesen bírálta Szegedy-Maszák Aladár magyar követ felszólalását, mert a csehszlovák javaslat „nem terhes és nem bosszúálló, hanem a méltóság szellemével, a béke gondolatával átitatott”. Igazságosnak tartja „a saját földjét művelő magyarok kitelepítését”, s visszautasítja Szegedy-Maszák megállapítását, mely szerint „kényszerkitelepítésről van szó”, hiszen a csehszlovák hatóságok „tisztetletben tartják az áttelepülők személyi és anyagi jogait”. Clementist idézte, aki szerint a „csehszlovák kormány kötelezi magát a párizsi békekonferencia, valamint az egész világ közvéleménye előtt, hogy az áttelepítést azoknak az emberiességi elveknek megfele-

lően hajtjuk végre, amelyek Csehszlovákiát a rend oázisává teszik Közép-Európában”. Ezek a szavak ösztönzik a „szovjet polgárokat és a szovjet delegációt arra, hogy támogassák a csehszlovák kormány javaslatát”.¹⁰⁵

A lakosságcsere-egyezmény aláírásától a kitelepítésekig

A lakosságcsere-egyezményt elfogadó magyar kormány azt várta, hogy annak aláírását követően enyhül a szlovákiai magyarok elnyomása, s a párizsi konferencián a csehszlovák kormány mérsékli a Magyarországgal szemben előterjesztett követeléseit. Nem így történt. A lakosságcsere-egyezmény aláírását követően Vladimír Clementis levélben közölte a magyar külügyminiszterrel, hogy az egyezmény a csehszlovákiai magyarkérdés rendezésében csak rész megoldást jelent. Clementis „globális” megoldást javasolt, vagyis a reszlovakizálást követően fennmaradó 150-200 ezer magyar helyzetének a „megoldását”. A levél szerint Magyarország az egyoldalúan kitelepített magyarokkal „pótolhatja háborús veszteségeit”, és elhelyezheti őket a kitelepített németek házaiba. Clementis a kitelepítést összekapcsolta Magyarország jóvátételi kötelezettségeivel, s jelezte, hogy „pozitív válasz” esetén „segíti a kiszállításukat”.

A magyar Külügyminisztérium 1946. április 24-i válasza elutasítja Clementis javaslatát, s figyelmeztet arra, hogy a javasolt megoldás ellentétben áll a két fél prágai tárgyalásain elhangzott csehszlovák ígérettel, mely szerint „a lakosságcsere aláírásának fejében rendezik a visszamaradó magyarok helyzetét”. A magyar kormány egyoldalúan nem telepít, sőt a csehszlovák fél ígérete értelmében a magyar lakosság helyzetének a rendezését várja, vagyis az állampolgárság megadását. A visszamaradó magyarok lojálisak a csehszlovák államhoz, s azok is maradnak.

A válasz a csehszlovák kormányt nem lepte meg, de a szlovák politikusok értetlenül szemlélték a várva várt kitelepítés eltolódását, hiszen az SZTH Elnöksége már 1945. december 3-án arra kérte az MT Elnökségét, hogy a „magyarok kitelepítését nyilvánítsa történelmi jelentőségű akciónak”, s az érintett járásokba vezényeljen „idegen, képzett és tapasztalt karhatalmi erőket”. A magyarok kiszállítása, a magyarországi szlovákok „hazatelepítése”, valamint a belső telepítés egyedüli végrehajtójaként az SZTH legyen az ország „legjelentősebb intézménye”. A „magyarkérdés végleges megoldásának alappillére” kapjon nagyobb anyagi támogatást, legalább 200 új munkatársat, s határozatai legyenek kötelezőek minden szlovákiai hivatal számára. Az egyoldalú kitoloncolásban reménykedve „együtműködési szerződést ajánlott fel a Megbízottak Testülete Elnökségének”. Javaslatai megértésre találtak, hiszen az MT Elnökségének 1946. február 15-i határozata szerint „minden központi és más szintű állami hivatal köteles a lakosságcsere lebonyolításában segíteni az SZTH munkatársait”.¹⁰⁶

Az SZNT az 1946. március 18-i ülésén a kitelepítendő magyarok kiválasztásáról tárgyalt. A notifikálás alapja az MT Elnökségének 1946. január 24-i körlevele lett, melyben a kitelepítendő kiválasztásánál még a nemzeti szempont dominál. A körlevél a kitelepítés okaként a Csehszlovák Köztársasággal szembeni ellenséges magatartást és a „magyar megszállás alatt vállalt közhivatalt” jelöli meg mondván, hogy ezek jelentik „az ellenségeskedés melegágyait, a szlovákellenesség csíráit”. A kiválasztás a rendőri jelentés alapján történik. A notifikáltak második csoportjába sorolták „a reszlovakizálást hátráltató magyarokat, az értelmiségieket, a jómódú polgárokat és a vagyonos földműveseket. A kijelölés ebben az esetben „teljesen kötetlen”, mert „a lakosságcsere-egyezmény Csehszlovákiát nem kötelezi a társadalmi szerkezet megtartására”.

A lakosságcsere mielőbbi megkezdése volt a célja az SZTH Elnökségének 1946. május 10-én az SZTH Elnökségéhez intézett 2965/46-eln. számú „eszmei tervvázlatának” is, amely a csehszlovák–magyar lakosságcserét tulajdonképpen két részre osztotta: az első részben a kitelepítendő magyarok kérdését, a másodikban a Magyarországról betelepülő szlovákok nemzeti és anyagi beilleszkedésének a feltételeit taglalta. A távozó magyarok anyagi kérdéseit elemezve kiemeli, hogy a lakosságcsere-egyezmény megkötése után is változatlanul érvényes a 108/1945. számú elnöki dekrétum, a 104/1945. számú elnöki dekrétummal elrendelt konfiskációt azonban fel kell oldani. A kitelepítendő magyarok birtoka állami tulajdonba megy át, de a vagyonnal kapcsolatos rendelkezési jog az SZTH-t illeti meg. A lakosságcsere-egyezmény végrehajtásával kapcsolatos problémák ismertetése azt a célt szolgálta, hogy erőteljesebbé váljon a CSÁB 1946. április 25-ig végzett munkája, melynek legfőbb eredménye mintegy 25 000 család, vagyis megközelítően 100 000 személy megnyerése a Csehszlovákiában történő áttelepülésre. E személyek mintegy 70%-a földműves, 5%-a iparos és 10%-a más foglalkozású, ezért megközelítően ilyen társadalmi összetételben kell kijelölni a Szlovákiából kitelepítendő magyarokat is. Megítélésük szerint a magyarországi szlovákok Magyarországon maradó ingatlan vagyona 61250 kat. hold (a valószínűleg csak ennek a fele lett), vagyis személyenként 3,5 kat. hold. Ha Szlovákiából kitelepíthetnek 100 000 magyart és mintegy 30 000 „háborús bűnöst”, ezek összesen 350 000 kat. holdat hagynak a csehszlovák államra.

A magyarok kijelölése 1946 nyarára szinte teljesen elveszítette „nemzeti” jellegét; az MT Elnökségének 1946. július 3-án kelt 10284/1946. számú bizalmas utasításában a magyarok vagyonának gyors elkobzása szerepel a legfőbb feladatként, különös tekintettel a népbíróságok által elítélt magyarok vagyonának a kisajátítására, valamint az, hogy az FMH, az SZTH és a BMH működjön szorosan együtt az Igazságügyi Megbízotti Hivatallal, hogy megakadályozzák az érintett személyek reszlovakizálását. A járási vezetők ellenetése ellenére azonban a kiválasztás alapja a vagyon maradt. Az SZTH Elnökségének 1946. március 3-i határozata szerint csakis a 3-5 kat. holdnál nagyobb birtokosokat lehet jelölni, mert például a 20 kat. holdas gazdaságot egy magyarországi szlovák és egy szlovákiai kolonista között lehet felosztani.

Az új összeírást a járási hivatalnokok és a társadalmi munkások végezték. Az ellenőrzés sok hibát tárt fel, ezért az SZNT Elnöksége 1946. szeptember 14-én elrendelte, hogy a kitelepítendőek listájáról töröljék a „külföldi” – pl. svájci, osztrák, amerikai – állampolgárságú személyeket, a közérdekű munkát végzőket és az 1938. november 2-át követően beköltözötteket, valamint azokat, akik 1930 után szlovák nemzetiségűnek vallották magukat, a jogerős bírói végzést felmutató magyarokat, a szláv házastárssal vegyes házasságban élőket, a bizonyítottan szláv származású reszlovakizáltakat, valamint a „betelepítési övezetben” élő, de 5 hat.holdnál kisebb vagyonnal bírókat. Engedélyezzék továbbá a vagyontalan iparosok és kézművesek törlését, az értelmiségieknek azonban menniük kell. Pereden például kitelepítésre jelölték a falu 87 iparosát, de a törlésnél a vagyon nagysága szerint határoztak.¹⁰⁷

Feltűnően magas volt a betegek és az öregek aránya, például Kőhidgyarmaton, Libádon és Búcsón, míg másutt a vagyontalan munkásokat is jelölték.

A kitelepítendőek névjegyzékét titkosító SZTH és a járási vezetők gyakran vitatkoztak egymással, mert a járási vezetők nem tudták, kinek a birtokát lehet elkobozni és kiét nem. A Vágsellyei járásban például 600 magyar gazdaság volt a listán, de az elkobzásokat le kellett állítani.¹⁰⁸

A lakosságcsere mielőbbi megkezdése érdekében Daniel Okáli 1946. március 13-án felkereste a magyar külügyminisztert, de „a cseh urak feszélyeztetve érezték magukat”, amikor a magyar fél bírálta a csehszlovák propaganda módszereit. A külügyminiszter jelezte, hogy amíg nem rendezik „a Szlovákiából kitelepítendő magyarok ingóságainak kérdését”, Magyarország nem telepít.

A kommunista Daniel Okáli tervei megvalósításához a Magyar Kommunista Párt segítségét kérte. A két párt képviselői többször is találkoztak egymással, de a tárgyalásokon összemosódott a lakosságcsere és az egyoldalú kitoloncolás kérdése. A magyar kommunista vezetés elutasította azt, hogy a magyarokat ugyanúgy kezeljék, mint a németeket.

A párizsi békekonferencián 1946 júniusában a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezményt megelőző ígéreteit be nem tartó csehszlovák kormány által betervezett követelések alapján kiéleződött a Csehszlovákia és Magyarország közötti viszony, amit még az is fokozott, hogy a magyar fél az ígéretek teljesítése előtt elutasította a lakosságcsereét.

A csehszlovák vádaskodások sorában új szakasz kezdetét jelenti a Dastych tábornok helyettese, J. Vyšňovský által 1946. október 26-án keltezett jegyzék, amely először a magyar pártok vezetőit támadja, mert azok úgymond „ellenpropagandát” folytatnak a lakosságcsere ellen. A jegyzék Rákosi Mátyás és Gyöngyösi János „tevékenységét”, valamint a békécsabai rádió „telepítésellenes” adásait a magyar kormány által jóváhagyott folyamatként értelmezi, ezt követően pedig a kitelepítést kérő magyarországi szlovákok ellen elkövetett „igazságtalanságokat” sérelmezi, például azt, hogy nem taníthat a megyesházi tanító, s ki kell költöznie a szolgálati lakásból, nem veszik vissza a munkába az önkényesen hat hétre fizetetlen szabad-

ságra távozott bányászt, az áttelepítést kérő rendőrtől elvették a szolgálati igazolványát. A propagandára megszabott idő letelte után a magyar hatóságok nem engedélyezik a propagandisták szabad mozgását. A magyarok „vétkesek” abban is, hogy a CSÁB munkatársait nem mindenütt fogadták szívesen, igazoltatták őket, sőt volt olyan község is, ahová be sem mehettek, mert otthonukban akartak több magyar családot felkeresni.

A jegyzék szerint a csehszlovák kormánynak követelnie kell, hogy a magyar kormány büntesse meg az áttelepítésre jelentkezett magyar állampolgárok ellen vétőket, továbbá azt, hogy gyorsított ütemben orvosolják a magyarországi szlovákok panaszait, hosszabbítsák meg a propaganda idejét, és engedélyezzék a CSÁB munkatársainak szabad mozgását Magyarország egész területén. Ha a magyar kormány ezt nem hajlandó teljesíteni, a csehszlovák kormány „jogot formál magának arra, hogy ellenintézkedéseket foganatosítson”.

A jegyzéket Dastych tábornok írta alá, de a fogalmazás, a befejezés fenyegető hangneme, a magyar állam szuverenitásának a semmibevétele Daniel Okálit sejteti.¹⁰⁹

A csehszlovák kormány a magyar fél elutasító magatartására a szlovákiai magyarok csehországi kényszerközmunkájával válaszolt. Az 1946. november 19-én a deportálás módszerével megkezdett kényszerközmunka hírére a Prágában tárgyaló magyar küldöttség a deportálásokat a lakosságcsere-egyezmény megsértéseként értelmezte, s elhagyta a csehszlovák fővárost. A tárgyalások felújításának magyar feltétele a kényszerközmunka leállítására és a deportáltak hazatérése volt. A csehszlovák kormány azonban a kérést elutasította, s olyan „függelék” akart csatolni a már ratifikált egyezményhez, mely szerint „a lakosságcsere magyar részéről történő felfüggesztése esetén a csehszlovák fél haladéktalanul felújítja a magyar munkaerő-toborzást és a kiszállítást Csehországba”.

Dastych tábornok 1947. január 20-án felkereste Gyöngyösi Jánost, s a tárgyalások folytatásának fejében bizonyos engedményekre is hajlandónak mutatkozott. Közölte, hogy a csehszlovák kormány a tanácskozások megkezdése után leállítja a kényszerközmunkára történő deportálásokat, ám további könnyítéseket nem említett. Január 26-án Pozsonyban a Carlton Szállóban „magánbeszélgetést” folytatott egymással a magyar külügyminiszter és a csehszlovák külügyi államtitkár. Gyöngyösi ragaszkodott a deportálások leállításához és a kényszerközmunkás magyarok hazatéréséhez, a vagyonek kobzások feloldásához és a szociális segélyek folyósításához. Clementis szerint a lakosságcsere-egyezmény megkötését nem kell feltételhez kötni, mert a deportálásoknak nincs nemzetiségi jellege, azt a csehországi munkaerőhiány kényszerítette ki, vagyis a kapcsolatok romlásáért egyedül a magyar kormányt terheli a felelősség. Felrótta azt is, hogy a magyar kormánybiztos kitelepítés-ellenes propagandát folytat, s maga a magyar kormány sem akar telepíteni, s csak kényszerből egyezett bele a lakosságcserebe. A magyar külügyminiszter elutasította Clementis vádjait mondván, hogy Magyarország senkit sem kényszerít, és senkit sem tart vissza. A magyar kormány hozzájárult a vagyontalan magyarországi szlo-

vások egyirányú telepítéséhez, de „nem tekinti vagyontalannak azokat a csehszlovákiai magyarokat, akiknek birtokát nemzetiségük miatt elkobozták”. Magyarország befogadott kb. 30 000 kiutasított magyart, s követeli, hogy ezeket is számítsák be a lakosságcserebe.

A megbeszélés nem hozta meg a csehszlovák fél által várt sikert, mert a magyar külügyminiszter nem engedett. Ezért Clementis kijelentette, hogy a magyar kisebbség helyzetének a megoldása és a lakosságcsere két külön kérdés, amely nem kapcsolható össze egymással.¹¹⁰

Clementis az 1947. február 25-i kormányülésen bejelentette, hogy a magyar kormány február 22-én értesítette Dastych tábornokot, hogy bizonyos feltételek mellett megkezdji a lakosságcsereét. A feltételeket két csoportba osztotta. Az első szerint a csehszlovák kormány haladéktalanul leállítja a szlovákiai magyarok csehországi deportálását. A második szerint a két ország külügyi szakemberei megtárgyalják a problémákat. A magyar kormány a tárgyalásokat közös nyilatkozat kiadásával akarja befejezni, hogy elejét vegye a sajtókampánynak. A feltételek teljesítése esetén hajlandó átengedni 3000 magyarországi szlovák családot, valamint fogadni ugyanennyi szlovákiai magyart. Clementis véleménye szerint 3000 magyarországi szlovák földműves „hazatelepítése” nem jelent megoldást, de ha a kormány a tervet elutasítja, akkor a magyar félnek oka lesz a további halogatásra. A magyar kormány ajánlatában nem adott választ arra az Okáli által javasolt ún. kisebb áttelepítési tervre, melyet a szlovák fél február 27-én adott át a magyar félnek.

Felmerült a kérdés, hogy Csehszlovákia számára „kifizetődő-e” a magyar kormány feltételeinek az elfogadása. Ha a magyar javaslat az Okáli-féle „kisebb” telepítési terv elfogadását jelenti, akkor a tervnek „nagyon nagy a tétje”. Ezért le kell állítani a magyarok kényszerközmunkáját, idővel engedélyezni kell a hazatérésüket, ami – sok esetben már a szlovák bizalmiaknak kiutalt – vagyonuk visszaadását is jelenti. Ezzel megnövekszik a csehországi munkaerőhiány, s Szlovákiában legalább mérsékelni kell a magyarok üldözését. Az első magyarországi szlovák transzportok elindításával viszont „megerősödik a szlovákok öntudata”, s csökkennek a magyarországi visszalépések. Ez a lehetőség „megéri”, hogy a magyar kormány által megadott, 2200 elbocsátott magyarnak, köztük 940 pedagógusnak, állami alkalmazottnak biztosítsák a létminimumot.

Clementis már meggyőzte a csehszlovák kormányt, hogy fogadja el a magyar javaslatokat, amikor Dastych tábornoktól megtudták, hogy Magyarország az Okáli-féle javaslatot 3000 vagyontalan szlovák áttelepítéseként értelmezte. Ezért elhatározták, hogy a következő napokban a csehszlovák tervek eredeti céljáról, a földművesek „cseréjének megkezdéséről kell meggyőzni a magyar kormányt”.¹¹¹

A csehszlovák kormány ezért „megfélemlítő” ellenlépésre készült. 1947. március 17-én titkos határozatban elrendelte, hogy a lakosságcsere további „halogatása” esetén a csehszlovák hivatalok „haladéktalanul kezdjék meg a szlovákiai magyarok csehországi átcsoportosítását”. Vladimír Clementis 1947. március 27-én a magyar kényszerközmunkások hazaengedését sürgető magyar kormányt „Csehszlovákia belügyeibe

való beavatkozással vádolta”. A magyar kormány a további deportálások megakadályozása végett tárgyalni kezdett a csehszlovák féllel. Az 1947. március 25-i kétoldalú tárgyalásokat Vladimír Clementis – szokott iróniájával – úgy jellemezte, mint olyan „hét napot, amely során minden kérdést kétszer elemeztek”. A magyar felet „felkészületlennek” tartotta, mert elutasította a csehszlovák ajánlatot, azaz havi 200 család fogadását.¹¹²

A deportálások leállítását követően bizonyos „közeledés” kezdődött a két ország között. A magyar miniszterelnök-helyettes, Szakasits Árpád „több megértést tanúsított” a csehszlovák követelésekkel, a lakosságcsereével szemben, mint a lakosságcserebe csak a csehszlovák kormány ígéreteinek beváltását követően beleegyező magyar külügyminiszter. A „közeledés” intenzívebbé vált, de továbbra is kritikus maradt, amikor Magyarországon kormánypozícióba jutott a kommunista párt. A két ország kommunista pártjai vezetőségének 1948. júniusi tanácskozásán Rákosi Mátyás a kitelepítéseket a kommunistákkal közös „beneši műként” jellemezte. A németek vagyona a cseheké lett, míg a kommunista párt Szlovákiában a magyarok vagyonával akarta növelni népszerűségét. Ám a lakosságcsere – bizonyos feltételekkel – Rákosi is elfogadta.

A transzportok már szállították a szlovákiai magyarokat, amikor 1947 májusában a vagyoni kérdések rendezésének keretében Trencsénteplicen és Pöstyénben találkozott egymással Gyöngyösi János és Vladimír Clementis. A két tárgyalásról készült jegyzőkönyvet nem ratifikálták, ami a tárgyaló felek eltérő álláspontját bizonyítja. A vagyoni problémák következtében a lakosságcsere is több alkalommal megszakították, jöllehet az új magyar miniszterelnök, Dinnyés Lajos 1947. június 20-án a lakosságcsere lebonyolítását „problémamentesnek” nevezte.

A lakosságcsere megkezdésének időbeni eltolódása miatt egyre nyugtalanabbá váló Daniel Okáli 1947. március 7-én levélben kérte Vladimír Clementist, intézkedjen, hogy Csehszlovákia hivatalosan fogadja be a Magyarországról „feketén” áttelepülő szlovákokat. Munkásokról, értelmiségiekről és részben iparosokról van szó, akiknek „reemigrációs igazolványt” kell kapniuk. Ha ikresített földművesek, utalják ki ikerpárjuk gazdaságát, ami a szlovákiai magyar tulajdonos kilakoltatását jelentené. Ezzel a módszerrel el lehetne érni, hogy az így vagyon nélkül maradt földművesek önként áttelepüljenek Magyarországra. Ellenállásuk esetén a munkatábor vagy a kényszermunka lehetne a megoldás. Okáli javaslatát a Belügyminisztérium elutasította, mondván, hogy a „fekete áttelepülés fölöttébb veszélyes akció”, mert olyan elemek is átköltözhetnek, akiket „később nehéz lesz lerázni”.¹¹³

Ugyanezekben a napokban, ugyancsak a lakosságcsere mielőbbi megkezdése érdekében Daniel Okáli Budapesten találkozott Rákosi Mátyással, A Vladimír Clementisnek küldött beszámolójában „nem hivatalos, elvtársnak az elvtárral folytatott tárgyalásról” számolt be, amelynek keretében Rákosi jellemezte a magyar belpolitikai helyzetet is, s jelezte, hogy a lakosságcsere „fő magyarországi pártfogója és mielőbbi megvalósításának híve éppen a Magyar Ellenzék Párt”. A lakosságcsere megkezdésének elhúzódsáért a „magyar ellenzék” a felelős, mert „nem érdeke a magyarkérdés rende-

zése Csehszlovákiában”. Ezért a kialakult helyzet alapján a Négyek Tanácsától kérhetnék a kérdés rendezését. Okáli szerint a kommunista pártok feladata az együttműködés, de nem szabad veszélyeztetni a szociáldemokratákkal való együttműködést sem (Fierlinger, Szakasits). Rákosi „megértő volt – írja Okáli –, de ez a megértés a szovjetek közelépcsésének az eredménye”.

Okáli a lakosságcsere ügyében audienciát kért a katolikus egyház magyarországi fejétől, Mindszenty hercegprímástól is. 1946 április első felében a hercegprímás a Vatikánba látogatott, de Okáli szinte naponta sürgette a találkozást, melyre április 23-án került sor. Daniel Okáli kíséretében megjelent J. Mitošinka lelkész-örnagy, K. Klein nyitraegerszegi plébános és B. Suman volt bányász lelkész. A hercegprímást K. Klein köszöntötte. Válaszában Mindszenty azt az óháját fejezte ki, hogy bárcsak Szlovákiában is úgy viselkednének a magyarokkal, mint Magyarországon a szlovákokkal, mert a szlovákiai magyarüldözés kimeríti „az embertelenség és a kegyetlenség” fogalmát. Okáli hallgatott, ezért K. Klein válaszolt. Szerinte a magyarüldözés a „forradalmi” állapot következménye, s csak a helyi szervekre jellemző. A hercegprímás figyelmeztette a plébánost, hogy „mindent tud, s szavainak fednie kell a tényeket”. A fagyos csendet a hercegprímás törte meg. „Ha a titkára valakivel egyszer-kétszer gorombáskodna – mondta –, azt úgy veszi, hogy az az ő dolga. De ha ez rendszerré fajul, s ha ő, a főnöke nem akadályozza meg, ezzel minden felelősséget magára vállal.” Ami Szlovákiában történik, az a zsidóüldözéseket idézi. Ő az ember nézi, s mindegy neki, hogy hottentotta vagy busmann-e, a jogfosztás ellen van. Ezért emel szót a „szegény, üldözött szlovákiai magyarokért”. „Az audiencián megjelent urak – áll a jelentésben – nem tudtak magukhoz térni, s kijelentették, hogy mindent megtesznek a szlovákiai helyzet konszolidálása érdekében.” Mindszenty József az 1947 nyarán kiadott pásztorlevelében is elítélte a lakosságcsere.¹¹⁴

A csehszlovák kormány és a szlovák főhivatalok a lakosságcsere „elodázásáért” a magyar kormányt és a magyar hivatalokat vádolták, s a vádak két csoportba osztották. Az elsőbe sorolták a CSÁB magyarországi propagandájával kiváltott „ellenpropagandát”, a másodikba a magyar kormánynak a csehszlovákiai magyarokkal szembeni hivatalos bánásmódra vonatkozó véleményét. Az utóbbi kérdéskörbe tartozó magyar figyelmeztetőket a csehszlovák Külügyminisztérium azért ítélte el, mert konkrét eseteket sorolnak fel, s így a külföld is értesült a csehszlovákiai magyarok üldözésének részleteiről. Ezt bizonyítja a magyar kormány 1946. április 15-i memorandumára adott csehszlovák válasz. A Külügyminisztérium szerint nem lehet párhuzamot vonni a lakosságcsere-egyezmény aláírását követően a CSÁB jogi helyzete és a kitelepítésre jelölt szlovákiai magyarok jogállása között. A CSÁB-nak joga van az egyezmény aláírását követően elkezdni a toborzást, az áttelepülés propagálását, de a kitelepítésre jelölt csehszlovákiai magyaroknak az egyezmény biztosította gazdasági és társadalmi előnyei csak a ratifikálást követően, vagyis 1946. május 15-től lépnek hatályba. Elismerete, hogy a kitelepítésre jelölt magyarok elkobzott, illetve nemzeti biztosoknak kiutalt birtokait fel kell oldani, azért utasította az érintett szlovák főhivatalokat, hogy oldassák fel az 1945. október 25–1946. május 15-e közötti konfiskálásokat. A szlovák etnikai

területre áthelyezett magyar nemzetiségű orvosok és pedagógusok 1946. május 15-e utáni átírányítását vissza kell vonni, de a jelzett dátum előtti kihelyezések érvényben maradnak. Jelentést kér arról, hogy tervezik-e további magyar orvosok és pedagógusok ilyen jellegű „átírányítását”. A csehszlovák kormány az egyezményben tett többi ígéréttel kapcsolatban is a május 15-e utáni rendezést ígerte (nyugdíjak, szociális segélyek), de közben a Külügyminisztérium is elrendelte a magyar alkalmazottak elbocsátását.

A magyar kormány megállapította, hogy az egyezmény VI. cikkelye és a szlovákiai magyarok helyzete között nagy az eltérés, mert például továbbra sincs magyar nyelvű oktatás, a tisztviselőket reszlovakizálásra kényszerítik, a zárolt bankbetétekhez csak a szlovák nemzetiségüket igazolni tudó betétesek jutnak hozzá, s még magyarul sem imádkozhatnak. A csehszlovák válasz kitér az egyezményben szereplő kérdések elől, s azzal a megjegyzéssel válaszol például a magyar nyelvű istentiszteletekkel, oktatással kapcsolatban, hogy ezek a kérdések nem szerepelnek az egyezményben, az egyezmény nem szabályozza őket.

A csehszlovák Külügyminisztérium tanácstalan, s azzal vádolja a magyar kormányt, hogy „elhúzza” a jogi procedúrákat. Figyelmeztet, hogy a csehszlovák kormány által megígért könnyítések nem vonatkoznak minden csehszlovákiai magyarra. E választ követően a magyar kormány elutasította a csehszlovák fél kérését, hogy még a ratifikálás előtt engedjen ki az országból néhány szlovák egyirányú transzportot.¹¹⁵

A magyarországi szlovákok

A mai Magyarország területén élő szlovákok ősei a történelmi Magyarországon a törökök kiűzését követően megindult belső migráció keretében önként hagyták el a szlovák etnikai területet, s települtek át az ország délebben fekvő területeire, mindenekelőtt az Alföldre.

A magyar etnikai területre betelepülő szlovákok vagy a hivatalosan szervezett csoportokkal érkeztek, vagy kisebb közösségek gazdasági-vallási indíttatású akcióinak keretében települtek be. Az 1690–1711-es évekkel behatárolt első nagy migrációs hullám részben Bars, Nyitra, Nógrád, Hont, Abaúj vármegyéből és a természeti csapások által sújtott Trencsén, Árva, Zólyom, Liptó és Szepes vármegyéből indult el. A telepések részben Észak-Dunántúlon, az ország hatalmas központi síkságán és a gyéren lakott déli vármegyékben leltek új otthonra. A telepítések 1711–1740-es második szakasza a szervezett migráció ideje, amikor is állami engedéllyel a történelmi Magyarország északi vármegyéiben élő, de a törököktől visszafoglalt területeken földeket kapott földbirtokosok saját északi birtokaidról hoztak le munkaerőt. Velük párhuzamosan anyagi érdekek által vezérelt, állami engedéllyel rendelkező vállalkozók is telepítettek, ám idegen birtokokra. A kolonizációba bekapcsolódott szlovákok s más nemzetiségűek szerződésben rögzített jelentős gazdasági kedvezményeket kaptak. A be-

települők éltek a felkínált kedvezményekkel, de ha másutt jobb feltételek mellett dolgozhattak, átköltöztek a jobb birtokra. A kolonizáció második szakasza a Garam felső folyásától nyugatra és a Nógrádtól északra eső vármegyék lakosságát mozgatta meg. A nyugati vármegyék kolonistáinak többsége a Dunántúlon, a keleti vármegyékből a Duna-Tisza közének középső részén, illetve a Tiszántúl délkeleti rónáin telepedett le.

A kolonizáció harmadik szakasza 1740-től a 19. század közepéig tartott. A belső migráció, esetünkben a szlovákok észak–déli irányú vándorlása a 19. század folyamán tovább tartott. Az északnyugati vármegyék szlovák lakói a Dunántúlon, míg a mai Közép-Szlovákia és az észak zempléni lakosságból kiváló szlovákok a Mátra vidékén telepedtek le. Az 1867 utáni gazdasági indíttatású migráció Magyarország nagyvárosai, mindenekelőtt Pest és Buda felé irányult. A belső telepítés ekkor már nem szervezett, nem csoportos telepítés, hanem többnyire egyéni kezdeményezés. E harmadik migrációs szakasz jellegzetessége az ún. másodlagos település, vagyis a korábbi szakaszokban betelepültek utódainak átköltöztetése a kedvezőbb életfeltételeket biztosító más településekre. Ennek a kirajzásnak a következményeként népesítették be például a békéscsabai és a szarvasi családok Tótkomlóst és Nyíregyházát. Egy részük áttelepült a lakatlan birtokokra – így népesítették be például 1816-ban Pitvarost, 1844-ben Csanádalbertit, Ambrózfalvát, 1841–1842-ben Nagybánhegyest, s a 19. és a 20. század fordulóján Békéscsaba és Szarvas határában alakulnak ki önálló települések, mint például Kondoros, Gerendás, Csabacsüd, Telekgerendás, Kétsoprony, Örménykút, Kardos és Csabaszabadi.

A szlovákok migrációja következtében a csehszlovák–magyar lakosságcsere idejére az alábbi sziget jellegű régiók alakultak ki:

1. Északkelet-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén megye);
2. Nógrád megye és Pest környéke;
3. a Dunántúl (Komárom, Esztergom, Pest, Fejér és Veszprém megye);
4. az Alföld délkeleti része (Békés és Csongrád megye);
5. kisebb egységek Kiskörös és Nyíregyháza környékén.

A Csehszlovákiából kitelepített magyarok beilleszkedését és sorsának alakulását jelentősen meghatározta a magyarországi szlovák többségű települések szerkezete. A dél-szlovákiai magyar községek többsége városi jellegű volt, s a gazdasági, társadalmi és kulturális önszerveződés jegyeit mutatta. Ennek magyarországi megfelelői a délkelet-magyarországi mezővárosok voltak (Békéscsaba, Szarvas, Tótkomlós, Mezőberény, a Nyírségben Nyíregyháza, a Duna–Tisza közén Kiskörös). A kitelepített magyarok számára szokatlan volt a tanyavilág, a magyarországi szlovákok másik települési formája. A 18. században az Alföld délkeleti részén, a 19. század kezdetétől a Nyírségben s a többi mezőváros nagy kiterjedésű határában létesített tanyákon talált megélhetést a mezővárosokban tengődő népesség. A tanyák távol voltak a főutaktól, a várostól, gyakran még a villany- és telefonhálózatától is, vagyis szinte elfogadhatatlanok voltak a Szlovákiából kitelepített családok számára. Lényeges minőségi különbség volt a szlovákiai és a magyarországi tanyasi lakóházak ellátottságában is. A szlovákiai magyarok ugyanis a magyarországi szlovákoktól eltérően nem földes

házakban laktak. A helyzet még kedvezőlenebb volt a hegyvidéki településeken, a Mátrában, a Pilisben, a Cserháton és másutt, mert az ottani lakóházak többsége magán viselte lakóik eredeti foglalkozásának jegyeit: erdei munkások, szénégetők, később más jellegű napszámos munkát végző emberek otthonai voltak.¹¹⁶

A magyarországi szlovákok helyzete 1945 után jelentősen megváltozott. A magyar közéletben többen töltöttek be vezető tisztséget. Szlovák iskolák nyíltak Tótkomlóson, Pitvaroson és másutt. A szlovákok által lakott községekben kétnyelvű volt az közigazgatás, s megalakították saját nemzeti kulturális szövetségüket. 1945 után többek között Szobek András lett Békés megye főispánja, Gyuska János a kommunista párt megyei titkára, s szlovák volt a szlovákok által lakott megyék kommunista tisztségviselőinek a zöme. Hírka János a tótkomlósi földigénylő bizottság elnöke, Boldóczy János pedig Magyarország prágai nagykövete, majd az ország külügyminisztere lett.

Az 1945 előtt öntudatos, illetve langyos nemzeti tudattal bíró s az így két részre osztott szlovákokat az áttelepülés alapján véve négy csoportra osztotta. Voltak, akik menni, voltak, akik maradni akartak, s kettejük között ingadoztak a valamikori „langyosak”. Új elemként jelent meg a generációs megosztottság. Az idősebbek maradni akartak, a fiatalokat izgatta az ismeretlen, a boldogulás új lehetősége. Az ezzel kapcsolatos kezdeti családi, rokoni, baráti viták a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság és a Szlovák Anti-fasiszta Frontjának propagandája következtében politikai síkra terelődtek, s a nemzeti gyűlölködés hirdetésével párhuzamosan a családi, rokoni és baráti ellentétek forrásává váltak.

A magyarországi szlovákok történetét és helyzetét vizsgáló kutatók szerint a lakosságcsere Délkelet-Magyarországon feldarabolta, megsemmisítette az ősök nyelvét, hagyományait őrző, etnikai tömbben élő szlovákságot. Eltávozott a nemzettudatot éltető értelmiség, a lelkészek, a pedagógusok, orvosok és más foglalkozásúak. Elment a módosabb gazdák, az iparosok egy része, s eltűntek a mezőgazdasági munkások, kisparasztok, szegény napszámosok, akik a kultúra hordozói voltak. A lakosságcsere a szlovák nemzeti élet olyan pangása követte, melyből csak a hatvanas évek elején kezdtek felocsúdni, ám ekkora már a tömbökben való szlovák nemzeti lét Magyarországon végképp megszűnt.

A szórványokká lett szlovákság – hiszen az eltávozottak helyét a szlovákiai magyarok foglalták el – sokkal erősebben ki volt téve a magyar asszimilációs törekvéseknek, mint amikor egy tömbben élt. Ezt a tényt a csehszlovák kormány is tudomásul vette. A csehszlovák kormány 1945. december 4-i ülésén Vladimír Clementis külügyi államtitkár kijelentette: „A magyar külügyminiszterrel folytatott tárgyaláson kijelentettem, hogy bennünket nem érdekelnek azok a szlovákok, akik nem akarnak áttelepülni Szlovákiába, viszont számolunk azzal, hogy ezek a szlovákok elmagyarosodnak, s mi ehhez a magyar kormánynak sok szerencsét kívánunk.”¹¹⁷

Minden feltétel adott volt tehát ahhoz, hogy teljesüljön Clementis jóslata. Az 1945 előtt tiszta szlovák környezetben élő, magyarokkal szinte alig érintkező szlovákok helyébe magyarok települtek be, s a magyarországi szlovák a házából kilépve már nem szlovák, hanem magyar beszédet hallott a szomszédban, az utcán, az üzletekben s szinte mindenütt.

A magyarországi szlovákok életét figyelemmel kísérő Szalattnai Rezső figyelmeztetett arra a gyűlöletre, melyet az áttelepülő szlovákokba a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság propagandistái oltottak be. Az egykor etnikai tömbökben élő magyarországi szlovákok az áttelepülést követően a szlovákiai őslakos magyarok közé szórványba kerülve tovább éltették ezt a gyűlöletet. Ondrej Beňo, az áttelepült szlovákok képviselője, aki a Szlovák Nemzeti tagja lett, a Náš národ című lap hasábjain a magyarokat továbbra is „fojtogató bűz”-nek nevezi.

Az áttelepülni kívánó magyarországi szlovákokat három csoportba lehet sorolni: 1. az infláció és a szegénység elől menekülőkre, akiket a „csehszlovák paradicsomba” csalogató plakátokkal kívántak meggyőzni; 2. a politikai igazolóbizottságok esetleges kedvezőtlen határozata, illetve a „sváb kitelepítés” elől menekülőkre; 3. a meggyőződéses szlovákokra.

A csehszlovák kormány a meggyőzés során három mozzanatot emelt ki. Kezdetben a legjelentősebbnek a pszichikai ráhatást jelölte meg, s csak ezt követően a gazdaságiakat. A pszichikai meggyőzés leghatásosabb módszere, ha „egész családok, egész közösségek” áttelepítését szorgalmazzák. 1945 novemberében a kormány még úgy vélte, hogy az önként áttelepülők száma alacsonyabb lesz, ezért Jan Šrámek miniszterelnök-helyettes azt javasolta, hogy azokkal a szlovákokkal szemben, akik „nem akarják önként elhagyni őseik otthonát”, kényszerítő eszközöket kell alkalmazni. Ekkor döntöttek úgy, hogy a „meggyőzés” alapja a kedvezőbb csehszlovákiai gazdasági helyzet legyen.¹¹⁸

A csehszlovák kormány a nemzetállam megteremtése érdekében meghirdette a külföldön élő szlovákok és csehek „repatriálását”. Megítélésük szerint az ország határain kívül 1 270 000 szlovák és cseh nemzetiségű személy él. Elképzeléseiket az alábbi táblázat szemlélteti:

Magyarország	300 000
Jugoszlávia	80 000
Románia	50 000
Franciaország	15 000
Belgium	3000
Bulgária	2000
Összesen	450 000
USA	750 000
Kanada	40 000
Argentína	20 000
Brazília	6000
Uruguay és Paraguay	4000
Összesen	820 000

A csehszlovák kormány, elsősorban a szlovák főhivatalok a legnagyobb figyelmet a magyarországi szlovákoknak szentelték. Számukat – kezdetben – a hivatalos

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

statisztikai kimutatások alapján közölték. Ennek alapján az anyanyelv, illetve a nemzetiség megjelölésével Magyarországon az alábbi adatokat találták:

Év	anyanyelv	nemzetiség
1930	104 819	–
1940	75 920	16689

A magyarországi szlovákság kutatói hasonló adatokat közölnek. Kimutatásaik szerint a magyarországi szlovákok létszáma 1930-ban 104 786, 1941-ben 75 877 fő. Nyelvi „értékvesztésük” a többi magyarországi nemzetiséghez viszonyítva alacsonyabb.¹¹⁹

A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság „sajátos” módszerrel állapította meg a magyarországi szlovákok számát. Daniel Okáli parancsára a bizottság munkatársai házról házra jártak, ám a szlovákok számát mégis a községekben „bizalmiaknak” kinevezett helyi lakosoktól „tudták meg”. A nemzetiség meghatározásának alapja a nyelvtudás volt. Erre az összeírásra (felmérésre) hivatkozva beszélt Okáli 477 000, illetve 450 000 magyarországi szlovákról. A szlovák nyelv ismerete azonban nem jelentette automatikusan a szlovák nemzetiséget. Az első világháborút követően 1919–1924 között például 106 841 magyar nemzetiségű személy menekült át Magyarországra Csehszlovákiából, akik többsége addig az államigazgatásban dolgozott, s aránylag jól beszélte a szlovák nyelvet. Az 1941-es magyarországi felmérés 270 495 szlovákul beszélő magyarországi személyt mutatott ki.

A csehszlovák hivatalokban általában a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság 1946. májusi felmérését használták:

Megye	1930	1941	CSÁB 1946. májusi felmérése
Abauj-Torna	606	402	12 222
Békés	42 706	35 624	89 743
Bihar	312	274	635
Borsod-Gömör	1963	1471	43 223
Csongrád-Arad-Temesvár	12 852	11 162	25 135
Csongrád	541	419	1581
Fejér	2438	448	6783
Heves	1350	929	9007
Komárom-Esztergom	6785	4600	25 896
Nógrád-Hont	5506	4100	38 846
Pest-Pilis-Kiskun	26 613	13 334	183 816
Veszprém	512	163	7730
Zemplén	724	498	8263
A többi megye	1857	1696	471
Összesen	104 819	75 920	452 954

A Szlovák Statisztikai Hivatal viszont 300 000 főre becsülte a magyarországi szlovákok számát, s a repatriálásra felszólított romániai és jugoszláviai szlovákokkal együtt beszél 465 000 személyről.

A BMH a valóságtól messze elrugaszkodó adatok, valamint Daniel Okáli jelentése alapján mintegy 150-200 ezer magyarországi szlovák hazatérésével számolt, s 1945. november 25-én ennek alapján kérte a kiszállítási terv kidolgozását. Ám ez a szám folyamatosan csökkent, s 1946 januárjában már csak 130-150 ezer, március végén pedig mintegy 100 ezer főről beszéltek. A BMH ugyanis ennyi személy számára tárolt ruhaneműt és más jellegű juttatást a Csehszlovákiának küldött UNRRA-segélyből.

A külföldi szlovákok hazatelepítése a nemzetállam megeremítésének eszményén kívül fontos kérdés volt az ország populációjának alakulása szempontjából, mivel a németek deportálását követően az ország lakossága több mint három millióval csökkent, s ezt „rövid időn belül” csak a hazatelepítéssel lehetett pótolni.

A magyarországi szlovákok megközelítően pontos számát az áttelepítésre jelentkezők száma jelzi, amely nem sokkal magasabb a hivatalos magyar adatoknál. A csehszlovák politikusok és történészek viszont – e meglehetősen alacsony számot – nem voltak hajlandók elismerni.¹²⁰

A CSÁB tevékenysége

A lakosságcsere-egyezmény II. cikkelye értelmében Magyarország területén a lakosságcsere megszervezését, a lakosságcsere alapjául szolgáló, a kitelepülni szándékozók jegyzékének elkészítését az ebből a célból létrehozott Különbizottság végzi, melynek tagjait a csehszlovák kormány nevezi ki. Ez a Különbizottság Csehszlovák Áttelepítési Bizottság néven kezdte meg munkáját a Külügyminisztérium 29353/II/46. számú határozata alapján Budapest székhellyel. E határozat alapján a CSÁB munkáját a csehszlovák kormány felügyelte.

A CSÁB elnöke Daniel Okáli, főtítkára J. Nosko vezérkari ezredes lett. Okáli a kinevezését barátjának, Vladimír Clementisnek köszönhette. A kormány felhívta a kormánybiztos figyelmét arra, hogy a lakosságcsere-egyezmény értelmében a magyar kormány „mindenben támogatja a bizottságot, védi, biztosítja és megkönnyíti a munkáját”.

A CSÁB a BMH fennhatósága alá tartozott; a hivatal Okáli kinevezését 1946. június 22-én hagyta jóvá. Figyelmeztette arra, hogy „a lakosságcsere tárgyában jogában áll minden hivatalban intézkedni”, sőt bizonyos esetekben – ha ez elkerülhetetlen – jogában áll a csehszlovák főhatóságok nevében határozni. Egyúttal a kormány meghatalmazta a lakosságcserevel kapcsolatos végrehajtási utasítások kidolgozásával. A CSÁB munkájának eredményeiről, az esetleges problémákról rendszeresen tájékoztatni köteles a kormányt, a minisztereket, a Megbízottak Testületének Elnöksé-

gét, valamint havi jelentés formájában a fölöttes főhivatalát, a BMH-t. Munkájáért közvetlenül a kormánynak és a Megbízottak Testülete Elnökségének felel.

Az MTE 1946. február 15-i ülésén a CSÁB keretében az alábbi hét szakosztály létrehozását rendelte el: szervezési, jogi, nyilvántartási, kulturális, gazdasági-pénzügyi és közlekedési osztály, valamint a főtítkárság. A munka jellegéből kifolyóan március 10-én elrendelte a betelepítési és a szociális-egészségügyi, június 15-én pedig a statisztikai részleg létrehozását.

A CSÁB munkatársait Szlovákiában toborozták. A propagandamunkára pedagógusokat, egyetemi hallgatókat és más értelmiségieket szerződtettek, az adminisztratív munkát a gyakran gárdista múlttal rendelkező (vagyis a második világháború idején kikiáltott szlovák államban a fasiszta Hlinka-gárdában akár parancsnoki tisztet is betöltő) közhivatalnokokra bízta. Az alkalmazottak gyorsan és következetesen dolgoztak, s a lakosságcsere-egyezményen szinte még alig száradt meg a tinta, már együtt is volt a „csapat”.¹²¹

A CSÁB hivatalnokai 1945. március 4-én beköltöztek Budapesten az egykori csehszlovák nagykövetség épületébe, s az alábbi központokkal megkezdték a vidéki kirendeltségeik szervezését: Pilis, Aszód, Kiskőrös, Esztergom, Bánhida, Felsőpetény, Ballassagyarmat, Salgótarján, Miskolc, Forró, Sátoraljaújhely, Nyíregyháza, Szarvas, Békéscsaba, Tótkomlós, Gyöngyös, Pécs. A vidéki kirendeltségek a budapesti központtal a csehszlovák hadsereg által üzemeltetett rádióadók segítségével állandó kapcsolatban voltak, Budapest és Pozsony között pedig folyamatos volt a futárszolgálat. A CSÁB-nak 765 munkatársa volt; ebből a „terepen” 553-an, a központban 212-en dolgoztak. A munkák megkezdésekor az állományba vett 314 munkatárs megoszlása a következő volt: 88 adminisztratív munkaerő, 52 hivatásos katona, 140 brigádtag. A 34 gépkocsivezető 16 személy- és 18 teherautót vezetett. A 140 tagú brigádban 28 népművelő, 28 középiskolai tanár és 84 tanító tevékenykedett.

A propaganda hatalmas jelentőségét tudatosító Daniel Okáli a „megnyerésre” kiemelteteket két csoportba sorolta. Az elsőbe kerültek a lakosságcsere tárgyát képező magyarországi szlovákok, a másodikba – de nem a második helyre – a Budapesten akkreditált diplomaták és nyugati újságírók. A második csoport megnyerése érdekében 1946. március 8-án Okáli levelet intézett Clementishez, melyben arra kérte, érje el, hogy a budapesti Szövetséges Ellenőrző Bizottság csehszlovák tagja, Dastych tábornok rendezzen fogadást a Budapesten akkreditált diplomatáknak és újságíróknak, s ott majd megmagyarázzák nekik a lakosságcsere jelentőségét, megismertetik velük a CSÁB feladatait és munkáját. Kérését indokolva Okáli kifejti, hogy a propagandának ez a formája a csehszlovák államnak „egy fillérjébe sem kerül”, mert a Szövetséges Ellenőrző Bizottság fogadásainak költségét a magyar állam fedezi, de „ez az ügy több fogadást is megérdemel”.

A CSÁB munkatervét Pozsonyban dolgozták ki, de azt Budapesten a helyi követelményeknek megfelelően módosították. Első lépésként felvették a kapcsolatot a helyi szlovákok hivatalos szervezetével, az 1945-ben létrejött Szlávok Antifasiszta Frontjával (a későbbiek során: Magyarországi Szlávok Szövetsége).

A szövetség tagságának többsége baloldali érzelmű, kommunista, illetve szociáldemokrata volt. Ők képezték például Pitvaroson a tagság 92%-át, Keszölcön a 83%-át. A szövetséget anyagilag az SZTH, majd a csehszlovák kormány támogatta. A Megbízottak Testülete Elnökségének 1945. július 3-i határozata az év szeptember 1-jétől azzal a céllal delegálta kormánybiztosi megbízással dr. J. Ambrust a budapesti Szövetséges Ellenőrző Bizottság mellé, hogy támogassa a szövetség tevékenységét és „vonja be őket a csehszlovák kormány repatriációs akciójának” magyarországi megszervezésébe. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy még a lakosságcsere jóváhagyása előtt segítsék a magyarországi szlovákok és csehek repatriálását Csehszlovákiába. A csehszlovák kormány később beismerte, hogy az „elhamarkodott” intézkedéssel sok olyan személyt nyert meg, akiket a lakosságcsere keretében is át lehetett volna telepíteni, s ezzel növelhették volna a kitelepítendő szlovákiai magyarok számát. A repatráció keretében a Magyarországról átköltözött személyek közül a magyar kormány a lakosságcserebe csak 4630 személyt számított be.

A szövetség működése a lakosságcsere aláírását követően elmélyült. „Virágkora” azonban a CSÁB tevékenységének időszakára, vagyis az 1946–1947-es évekre tehető. A szövetség alapszervezetei a CSÁB anyagi és erkölcsi támogatásával behálózták Magyarország egész területét. 1946 őszén 189 községi és 137 fiókszervezetet mutattak ki. Tagjainak létszáma 27 176 volt.¹²²

A szövetség a lakosságcsere-egyezmény aláírását követően a lakosságcsere népszerűsítésére összpontosított. Tagjai önállóan nem toboroztak, de a CSÁB munkatársainak állandó kísérői, tolmácsai és informátorai voltak, hiszen jól ismerték az egyes települések, családok és személyek anyagi és más természetű problémáit. A szövetség tisztségviselői a CSÁB ún. repülőbrigádjaival tervszerűen és rendszeresen járták az országot. „Értékes szolgálataikról és támogatásukról” tudott a csehszlovák kormány is, s az 1947. március 14-i titkos határozatban utasította a külügyi államtitkárt és a külügyminisztert, hogy 1947. július 1-jéig „dolgozza ki a szövetség kulturális, a nemzeti öntudatot erősítő tevékenységének az alapelveit”.

A csehszlovák kormány azért segítette a szövetséget, mert a lakosságcsere idején „gondolkodásra készítette” a magyarországi szlovákokat, akiknek el kellett dönteniük, hová is álljanak. A szövetség vezetői ugyanakkor tudták, hogy a lakosság döntését elsősorban a szociális helyzetük befolyásolta.

A lakosságcsere propagálásának időszakában és a későbbiek során is a szövetség volt a tömeggyűlések fő szervezője. A Békéscsabán 1946. július 27-28-án tartott országos kongresszusukon a résztvevők szinte tudomásul sem vették, hogy a szuverén magyar állam területén élnek. A sajtóban megjelent tudósítások szerint „mindenütt csak cseh és szlovák zászlókat lehetett látni”. A magyar küldött felszólalását kifütyülték, s „a szlovák agitátorok által feltűzelt emberek azt kiabálták, hogy ki a magyarokkal, menjenek vissza Ázsiába”. A csehszlovák küldöttség nevében felszólaló Daniel Okáli közölte, hogy a „közeli napokban átadják a magyar kormánynak a Csehszlovákiából kitelepítésre jelölt 100 000 magyar adatait tartalmazó jegyzéket”. A szö-

vetség csak látszólag volt egységes. Sokan nem értettek egyet a kongresszus hangnemével, célkitűzéseivel. A kongresszuson elfogadott memorandum ugyanis azzal fordult a párizsi békekonferenciához, hogy rendelje el a magyarországi szlovákok „kötelező áttelepülését Csehszlovákiába”. Az alföldi szlovákok 210 küldötte ezért a memorandum megszavazása előtt elhagyta a termet, így azt csupán a Budapest környéki 90 küldött szavazta meg.¹²³

A magyar kormány által ugyancsak Békéscsabán megtartott 1946. augusztus 18-i népgyűlésen a szlovákok jelentős számú csoportja tiltakozott a kötelező kitelepítés ellen, s kijelentette, hogy ők „itt akarnak élni testvéri egységben a magyarokkal”. A szövetség a CSÁB munkatársainak magatartása, a csehszlovák kormány erkölcsi és anyagi támogatása következtében „túlértékelte” saját jelentőségét. Ezért nagy csalódást jelentett számukra, amikor az 1947. március 3-án Prágába érkező hivatalos küldöttségüket a köztársasági elnök nem fogadta, jöllehet éppen vele és a csehszlovák kormánnyal szerették volna megismertetni a magyarországi szlovákok áldatlan helyzetét.

A szövetség léte és munkája 1948-ban újból felértékelődött. Mivel 1947 őszétől, de különösen 1948 tavaszától egyre nőtt a lakosságcsereit visszamondó magyarországi szlovákok száma, a CSÁB „nemzetébresztésre” kérte fel a szövetség tagjait, akiket anyagilag is támogatott. A szövetség elnöke és főtitkára áttelepülését követően fontos főhivatali állást kapott Pozsonyban.

A Magyarországi Szlovákok Szövetségének vezetősége a lakosságcsere befejezése előtt tartott 1948. december 19-i kongresszusán – tudatosítva a megkezdődött politikai változások következményeit – bejelentette a szövetség felosztását, s azt, hogy megszünteti a Sloboda című lap kiadását. A kongresszuson jelenlévő küldöttek ezt követően megalakították a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségét. A CSÁB jelentése szerint a kitelepítés ódiума elérte a szövetséget is. A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének alakuló kongresszusán a küldöttek kijelentették: „El a Magyarországi Szlovákok Szövetségével, el az áttelepítési bizottsággal, a magyar és a szlovák imperialisták találmányával.”¹²⁴

A lakosságcsere-egyezmény szerint az áttelepülésre vonatkozó szándékot magában foglaló nyilatkozatot a lakosságcsere-egyezmény aláírásától számított három hónapon belül veszi át az erre illetékes bizottság. Az akció propagálásának időtartama hat hét, vagyis 1946. április 14-ig tart. A magyar kormánnyal való megegyezést követően az „utólagos toborzás” legfeljebb június 25-ig tarthat. A CSÁB vezetése ezzel elégedetlen volt, mivel szerintük „ilyen rövid idő alatt művészet a szlovákok tízezreiben felébreszteni a nemzeti öntudatot”, ezért felkérték a csehszlovák kormányt és a szlovák főhivatalokat, hogy tisztségviselőinek jelenlétével, fellépésével támogassák a toborzást. Így vett részt a toborzó gyűléseken Viliam Široký miniszterelnök-helyettes, Karol Šmidke, a Megbízottak Testületének elnöke, Gustáv Husák, Iván Štefánik, Ladislav Novomeský, Felix Vašečka, Anton Granatier, J. Berek, dr. Štefan Osuský püspök, Július Dérer és még sokan mások.

Gustáv Husák és Karol Šmidke budapesti tartózkodása idején tanácskozott a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet vezetőjével, Puskin nagykövettel és a magyar kormány alelnökével, Rákosi Mátyással. „A neves szlovák politikai személyiségek” jelenléte, fellépése, tárgyalása biztonságot jelentett a CSÁB munkatársai számára, mivel „az akció rendkívüli jelentőségét bizonyították”.

Az állami és párttisztviselők a tömeggyűléseken nem vettek részt, de például Osuský püspök 1946. április 19-től tíz napon át személyesen agitált a tömeggyűléseken és a lakosság körében. Agitálásai során előre nem egyeztetett kérdéseket is felvetett. Azt javasolta többek között, hogy az áttelepítést kérő lelkészek névjegyzékében fel kell tüntetni az egyházközségük ingatlanjait, s azt „egyenlő arányban szét kell osztani az egyházközségből áttelepülésre jelentkezett szlovákok között”. A javaslat váratlanul és felkészületlenül érte magát Okálit is, s mivel ebben a kérdésben nem akart egyedül dönteni, a prágai Külügyminisztériumtól kért tanácsot. A Külügyminisztérium a javaslatot elutasította, mondván, hogy a lakosságcsere-egyezmény „szövegét nem lehet kibővíteni”. A javaslatot elutasította a Kulturális Minisztérium is azzal indokolva, hogy egyrészt az áttelepültek vallási megoszlása különböző, másrészt pedig Szlovákia déli, legtermékenyebb vidékein kapnak birtokokat, s ezért „kár lenne még ezzel a kérdéssel is megnehezíteni a magyarok eltávolítását Csehszlovákiából”.

A Szlovák Nemzeti Tanács 1946. május 16-án tárgyalta meg Osuský javaslatát, s azzal az indokkal vetette el, hogy az „utólagos igények nem kedveznek az akciónak”, ráadásul a római katolikus egyház vagyona telekkönyvezve van, s tulajdonosa az egyház. A protestáns és más egyházak esetében a vagyon nem a lelkész, hanem az egyházközség tulajdona, s alapját a hívek által befizetett egyházi adó képezi. Mivel az egyházközségek nem települnek át, a vagyon elosztásának nincs jogi alapja. A BMH viszont támogatta a püspök javaslatát, s azt ajánlotta, hogy a kérdést vitassák meg a vegyes bizottság következő ülésén. Erre azonban nem került sor.¹²⁵

A magyarországi szervekkel történt megegyezés szerint a Magyar Rádió naponta 15 perces, vásárnaponként pedig egyórás szlovák nyelvű műsort sugárzott. A műsorokat a CSÁB szakemberei irányították és állították össze. 1946. március 3-tól kezdődően Szlovákiában ún. Áttelepülési Hetet szerveztek. A CSÁB munkáját segítették a központilag kidolgozott előadások: a politikusok hivatalos beszédei, a szakemberek előadásai és az információs és propaganda-előadások. A politikusok közül Vladimír Clementis az áttelepítési politika jelentőségéről, Kysucký a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezményről, Lettrich a magyarországi szlovákok áttelepülésének nemzeti aspektusairól, Šmidke a szociális jelentőségéről, Novomeský pedig a realpolitikáról beszélt. A szakelőadások Csehszlovákia gazdasági eredményeit, a szociális helyzetet, a kulturális életet méltatták. A propaganda-előadások az áttelepülő földművesek termelési kérdéseivel foglalkoztak, s az áttelepülőknél fejlettebb termelési feltételeket ígértek.

A propaganda szerves része volt a Szlovák Tanítók Énekkarának és a nagyszombati Bradlan munkáskórusnak az ún. népkoncerteken való szerepeltetése is. Munkájukat egy szakbizottság irányította, melynek Szlovákiában dr. J. Boor és J. Dolanský, Budapesten pedig dr. Brežný, dr. Vajda, dr. Böhm, M. Chorvát és J. Bálint volt a tagja. A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság összekötő megbízottja dr. Brežný volt, a Szlovák Telepítési Hivatal és a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság között pedig dr. Böhm közvetített.¹²⁶

Az áttelepülés propagálásának megkezdése előtt propaganda-segédanyagok kiadásáról és honorálásáról tárgyaltak. Richter és Ilečko festőművész három „mozgósító” plakátot tervezett, melyekből 5-5 ezer példányt nyomtattak. Rendelkezésükre állt 3 ezer Národná obroda című újság, a csehszlovák béreket ismertető 5150 szórólap, 4 ezer mezőgazdasági naptár és csaknem 12 ezer példány különféle brosúrákból, 7500 énekkari hangverseny-programfüzet, valamint 128 ezer kitöltetlen, csatolható nyilatkozat az áttelepülés kérvényezéséhez, 40 ezer M. Topolský által megfogalmazott „Mat’ volá roztratených synov” (Az anya hívja szétszóródott fiait) című szórólap. A szükséges költségek egy részét magánvállalatoktól kapták (pl. a Baťa, a Nehera cégtől, az Idegenforgalmi Hivataltól és másoktól).

A szórólap az alábbi szöveggel jelent meg:

„Szlovák testvérek!

Eljött a pillanat, amikor visszatérhettek hazátokba, Szlovákiába.

A csehszlovák kormány megállapodott a magyar kormánnyal, hogy ahány szlovák távozik Magyarországról, annyi magyar köteles kitelepülni Szlovákiából.

Szlovák földművesek, ne féljete kicserélni földjeiteket a mi Dél- és Közép-Szlovákiánk szántóira, kertjeire, réjjeire, szőleire, melyek a németek és a magyarok távozását követően a tiétek lesznek!

Mezőgazdasági munkások, földet kérhettek a felparcellázott nagybirtokokból, mert a földreformunk alapelve szerint a föld azé, aki megműveli.

Gyári munkások, bányászok, dolgozatosok inkább odahaza Szlovákiában, a tiétek között, ahol a munkátokat jobban megfizetik!

Szlovák értelmiségiek! Szlovákiában a helyetek. Azt akarjuk, hogy minden szlovák együtt legyen, mert az egységben az erő.

Ne feledjétek, hogy a Csehszlovák Köztársaság olyan szerencsés, hogy a háború győztes államai közé tartozik! Nem fizet nagy jóvátételt, mint a legyőzött államok.

Szlovákia már kiheverte a háború gyötrelmeit. A vasutakat, a hidakat, az utakat már kijavítottuk. A közlekedés már folyamatos. A gyárak termelnek, s újak épülnek.

A szlovák írók és tudósok új könyveket írnak. Mindenütt nagy a nyüzsgés, minden életképes kéz dolgozik.

A munkájáért mindenki tisztességes fizetést kap.

A keresetért minden munkás és földműves azt vásárol, amire szüksége van.

A csehszlovák korona megőrizte vásárlóértékét.

Ilyen a helyzet Szlovákiában, ahová hívunk és várunk és ahol baráti üdvözléssel fogadunk benneteket.

Hívunk titeket, szlovák földművesek, munkások, értelmiségiek!

Halljátok meg a Tátra alatt fekvő szülőföldetek hívó szavát!"

A másik, grafikailag is megtervezett felhívás szövege a következő:

„Szlovák testvérek!

Vissza akartok térni szülőföldetekre, Szlovákiába?

A testvéreitek között akartok letelepedni és élni?

A sajátotokban akartok dolgozni, saját magatokra?

Akarjátok, hogy a gyermekeitek szlovák iskolába járjanak?

A győztes csehszlovák állam állampolgárai akartok lenni?

El akarjátok foglalni a számotokra előkészített földeket és gazdaságokat?

Jól megfizetett gyári munkát akartok?

Ha igen, akkor gyertek, a Csehszlovák Köztársaság vár titeket!

*Jelentkezzetek a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság budapesti vagy vidéki hivatalában, ők majd gondoskodnak áttelepülésetekről a Csehszlovák Köztársaságba!"*¹²⁷

ACsehszlovák Áttelepítési Bizottság – még Szlovákiában kidolgozott – propaganda-módszere az előszóval történő meggyőzésre épített. Az előre kidolgozott beszédek a „nemzettudatot ébresztették”, de gazdasági ígéretekkel kellőképpen megalapozva. Az első heteket azonban „bizonyos érzéketlenség jellemezte”, azaz a magyarországi szlovákok magatartása nem az elvárásoknak megfelelően alakult. A szlovák propagandisták maguk is meglepődtek azon, hogy a több mint kétszáz éve magyar közegben, de szlovák etnikai tömbben élő, a nemzettudatukat megőrzött szlovákok az első felhívásokra alig mozdultak. Bár megőrizték anyanyelvüket, az őseik által Liptóból, Trencsénből, Gömörből hozott kulturális örökségüket, de a nagyobb településeken már érezhető volt a magyarokkal való keveredés hatása. Ennek eredményeként a magyarországi szlovákok jelentős része kettős identitású volt, s az 1946-os egyirányú elmozdulásnak, vagyis a szlovák nemzettudat megerősödésének konkrét történelmi okai voltak. Magyarország a háborús vesztesek közé tartozott, Csehszlovákia (benne a szlovák állammal) viszont a győztesek közé. A Magyarországon óriási méreteket öltő infláció, a nyomor, a munkanélküliség, a földosztás elhúzódnása és problematikus mivolta (például a családonként kiosztott 1-3 kat. hold föld) óriási szociális gondot jelentett. Magyarországon általános volt a földínség, és a csehszlovák propaganda jól kihasználta a magyar földreform szűk kereteit, s azt, hogy sok igénylő nem kapott földet. Ezek előtt vázolták fel a Dél-Szlovákiában kiosztásra kerülő kiváló termőföldek nagyságát, s jól felszerelt gazdaságokat ígértek nekik. Csupán azt hallgatták el, hogy a lakosságcserét megelőzően az egykor csehszlovákiai magyarok tulajdonában levő nagybirtokokat, a magyar gazdák elkobzott birtokait már kiosztották a belső telepítés keretében betelepített kolonisták között.¹²⁸

Az agitáció szerves részét képezte a CSÁB és a kulturális toborzótestületek tagjainak megjelenése: a kifogástalan öltöny, a jó cipő, a mosolygó arc, új személygépkocsik vagy az USA hadseregétől kapott teherautók. Mindez nagy kontrasztban volt a lerongyolódott, kirabolt magyarországi valósággal, ahol a hadsereg foltos egyenruhában járt, „tisztos szegénységben” élt, alig volt motoros közlekedési eszköz, s ha volt, az is elhasznált, kiselejtezésre való volt.

A CSÁB toborzási eredményeit 1946-ban és 1947 első hónapjaiban jelentősen befolyásolta a magyarországi gazdasági helyzet, az infláció, az ország mindegyik társadalmi osztályát érintő nyomor. A szlovák főhivatalok megállapítása szerint egy 5-6 tagú család 683 milliós bevétele még a létfenntartásra sem elegendő, hiszen 1 kg kenyér 150 millió, 1 kg kukorica 500 millió, 3 dl ecet 3 millió, 1 férfinadrág 8000 millió pengőbe kerül. S bár 1946 nyarán a pengőt a forint váltotta fel, az életszínvonal javulását csak hónapokkal később lehetett érezni. Ilyen helyzetben a csehszlovák demagógia eredményes volt. Félrevezető volt az áttelepülésre felszólító felhívás is. A magyarországi szlovákok ugyanis sohasem voltak csehszlovák állampolgárok, s a hazahívó szó nem őseik földjére, vagyis Liptó, Trencsén, Gömör megyébe hívta vissza őket, hanem a dél-szlovákiai síkságon egy évezrede élő, kitelepítésre jelölt magyar őslakosság birtokaiba, házaiba.

1946 őszén felvetődött a kérdés, hogy kit lehet Magyarországon szlováknak tekinteni. Vladimír Clementis a „szubjektív kritérium” híve volt, vagyis szerinte a nemzetiség elhatározás kérdése. Okáli szerint a szubjektív kritériumok támadhatók, ezért azokat a magyar kormány által is elismert objektív kritériumokkal kell kiegészíteni, mert csak így lehet kivédeni a magyar fél esetleges fenntartásait, nehogy „a szubjektív kritériumokat ellenpropagandára használják fel”.

A szervezőmunka során a CSÁB alkalmazottain és kultúr csoportjain kívül számoltak a helyi szlovák önkéntes agitációs csoportok tagjaival is. Az egész országot átfogó propagandamunkát Békéscsabán kezdték meg 1946. március 4-én. Munkájuk során felhasználták a Megbízottak Testülete által készített segédanyagokat és filmeket. A szórakoztató, egész estét betöltő filmek mellett a Megbízottak Testülete Elnökségének rendelete értelmében a Csehszlovákia gazdasági eredményeit bemutató filmet is levetítették (ezt a párizsi békekonferencián is megtették) azzal a céllal, hogy minél több szlovákot megnyerjenek.

A csehszlovák Nemzetvédelmi Minisztérium elégedetlen volt az áttelepülésre jelentkezők kiválasztásával, ezért felrótta a CSÁB-nak, hogy nincsenek alapelvei, hogy mindenkit elfogad, még az olyanokat is, akiket nem a nemzeti öntudat, hanem a vagyonszerzésre vonatkozó ígéretek lelkesítettek fel, s „nemcsak azért kap kártérítést, amit a lerongyolódott Magyarországon hagyott, hanem ezen felül sok minden másért”.¹²⁹

A CSÁB nagy reményeket fűzött az ún. repülőbrigádokhoz. A budapesti központ mellett például az alábbi összetételű brigád jött létre: négy nő, négy római katolikus, négy evangélikus és két görög katolikus lelkész, két bányász, nyolc földmün-

kás, nyolc politikus, két miniszter, két más foglalkozású kiemelkedő személyiség és húsz fiatal, vagyis összesen 56 személy. A brigád műszaki személyzetét három katonatiszt, két őrmester, hat műszerész és hat katona alkotta. A brigád munkáját az adminisztrációt végzőkkel együtt 48-an segítették.

A brigád tagjai 3-5 fős csoportokban dolgoztak; személyesen keresték fel a családokat, kisebb közösségeket, ahol az anyagi helyzetük javítását ígérték. A mezőgazdasági munkásoknak földet, gazdaságot, a földműveseknek a meglévőnél több földet, jobban felszerelt gazdaságokat ígérték. A bizottságok helybeli tagjai szinte kivétel nélkül meggyőződéses magyarországi szlovákok voltak. Ígéreteik teljesítését azzal indokolták, hogy Csehszlovákia a háborúban győztes államok közé tartozik, maga is szláv állam, és élvezi a Szovjetunió bizalmát.

Az áttelepülők gazdasági helyzetének javításán kívül a család, a közösség más problémáinak orvoslására is ígéretet tettek, megígérték például, hogy elintézik a hadifogoly családtag hazatérését. Annyira „nagyvonalúak” voltak, hogy még a politikailag kétes jelentkezőket is áttelepítették. Az egyik legfontosabb ígéretük az volt, hogy az évszázadok alatt kialakult szlovák tömbök az áttelepülés után is együtt maradnak. A tótkomlóiaknak például azt ígérték, hogy az onnan áttelepülő 1800 család Szlovákiában is együtt maradjon. Az ilyen ígéreteknek azonban semmilyen reális alapjuk nem volt, mivel maguk a toborzók is nagyon jól tudták, hogy a „gyors intézkedés” keretében például a Galántai járásból csupán 400 magyarországi család áttelepítését kérték. Azt is jól tudták, hogy az egyirányú transzportok keretében áttelepített vagyontalanoknak jelentős mennyiségű földet utaltak ki, s a járásban még szétszórva sem tudnak elhelyezni 100 tótkomlói családnál többet.¹³⁰

A CSÁB propagandamunkájának egyik alapelve a személyes meggyőzés volt. A jelentkezőt fontolgató, illetve a még várakozó álláspontra helyezkedők közül azokat, akiknek a helyi közösségen belül valamilyen befolyásuk volt, csehszlovákiai látogatásra hívták meg. Általában száz személy részére szerveztek szlovákiai kirándulásokat. Ezeken – a költségeket sem sajnálva – elsősorban a szegény embereket az anyagi jólét bemutatásával, a jómódúakat a szabad nemzeti élet kibontakoztatásával próbálták megnyerni. A magyarországi nyomorúságos életet a gyermekek nyaraltatásával enyhítették, s olyan jólét lehetőségét villantották fel előttük (csokoládé, kakaó, szép ruha, cipő, játékok, könyv stb.), hogy azok hazatérésük után csak erről beszéltek, s meggyőzték a még ingadozó szülőket. A szlovák nemzettudattal rendelkező, ám az áttelepülést ellenérzéssel fogadókat, főként az értelmiségieket, iparosokat, módosabb gazdákat a gyermekeik ingyenes anyanyelvi iskoláztatása lehetőségével csalogatták.

A propagandisták többsége öntudatos szlovák nacionalista volt, s a CSÁB munkatársai személyes befolyásának köszönhetően „hazafias kötelességüknek” tekintették, hogy legalább 150 000 magyarországi szlovákot nyerjenek meg az áttelepülésre. Így a nyilvános gyűlések alaphangja a szláv nacionalizmus és a magyargyűlölet volt; ezekre épült rá az ugyancsak nacionalista kulturális munka. A Jánošik című

film vetítését például a magyar hatóságok betiltották, s csak a magyarelleses szöveg módosítását követően engedélyezték ismét a film vetítését.

A lakosság toborzása általában az alábbiak szerint történt. A hivatalos munkatársak felkeresték a kiválasztott község jegyzőjét, s felkérték, hívja össze a falugyűlést. Ha a jegyző a kérésüket megtagadta, akkor valamelyik községi polgár támogatását kérték. A gyűlések általában két témával foglalkoztak: a gazdasági helyzet drámai bemutatásával („itt éhen is halhattok”) és a nemzetiségi elnyomás bizonygatásával. A szónokok szerint Magyarország a történelem során mindig is „rosszul bánt” a nemzetiségekkel, s ez, szerintük, ezt követően sem változik meg. Gyakran folyamodtak a lakosság megfélemlítéséhez is, különösen akkor, ha ígéreteiket a lakosság tartózkodóan fogadta. Ekkor azzal fenyegették meg a még bizonytalan embereket, hogy ha nem jelentkeznek önként, akkor 10 kg-os csomaggal telepítik ki őket. Sajóapátfalván 1946. május 17-én a csehszlovák teherautóval érkező toborzók kijelentették, hogy ha nem mennek önként, akkor 24 kg-os csomagokkal kitelepítik a falu összes lakosát nemzetiségre való tekintet nélkül. Gyakran előfordult az is, hogy megvendégelték a falu szlovák családfőit, s a bortól mámoros emberekkel aláírták az előre kitöltött jelentkezési nyilatkozatokat. Az ellenvetéseket meg sem hallgatták, s az érveiket elutasítókat „nyilasoknak” bélyegezték, s nemegy esetben fel is jelentették. A vegyes lakosságú településeken a számbeli kisebbségben levő szlovákokat „lángoló” hangú szónoklatokkal biztatták nemzetiségük megvállására. A gyűlésekre, kulturális rendezvényekre sok magyar nemzetiségű is elment, s megtörtént, hogy a megjelentek többsége magyar volt, mint például Sári községben, ahol mindössze 10 szlovák család élt, s a toborzó nacionalista szólaimaira a jelenlévők azt kiabálták, hogy „itt csak magyarok vannak, ezért beszéljen magyarul”.¹³¹

A toborzás a háborúban teljesen tönkrement országban nem volt problémamentes. Sem a személyi, sem a vagyoni biztonság feltételei nem voltak megteremtve, a vasúti közlekedést csak a fővonalak egy részén újíították fel, a közutak jelentős hányada járhatatlan volt, a hidakat még nem építették újjá, sok helyen még a helyi közigazgatás is akadozva működött. Az adott helyzetet Daniel Okáli politikai szempontok szerint értékelve úgy tájékoztatta a Megbízottak Testületét, hogy „a vidéki magyarok nem értik meg az akció jelentőségét, s még a működő szervezetektől sem kap elegendő támogatást”. A magyar központi szervekre nem mert panaszkodni, mert Magyarország a Csehszlovák Áttelepítési Bizottságot diplomáciai testületnek minősítette, s azt kellő erkölcsi támogatásban részesítette. Ennek értelmében vámmentesen vihették be Magyarországra a működésükhöz szükséges eszközöket. A CSÁB nagyra értékelte a „csehszlovák fél számára igen kedvező” ún. kompenzációs egyezményt, amely szerint a CSÁB által a működésükhöz szükséges, Magyarországon vásárolt árukért csehszlovák termékekkel fizethettek. Így például a Magyarországon tankolt 1800 tonna benzin áráért „60%-ban teherautókkal, 40%-ban cellulózzal fizettek”.

Az alábbi táblázat a toborzás első szakaszában végzett kulturális propaganda-munka eredményeit foglalja össze:

Testület	Községek száma	Az akciók száma	A résztvevők száma
A Bradlan és a Szlovák Tanítók Énekkara	64	60	37 000
A Nemzeti Színház Kamaratársulata	62	81	48 500
Filmvetítések (8 vetítőgép)	113	117	53 000

A CSÁB munkatársai a Magyar Rádión keresztül is „szóltak a szlovákokhoz”. A propaganda első szakaszában naponta kétszer jelentkeztek. Összesen 226 adást sugároztak 154 óra műsoridőben. A 133 községben megszervezett 277 politikai-meggyőző jellegű tömeggyűlésen mintegy 124 000 személy vett részt.

A propagandamunka második szakaszát az 1946. június 14–1947. május 27-e közötti időszak jelenti. Ekkor a propagandisták munkáját a magyar Belügyminisztérium rendelete szabályozta, mely szerint a CSÁB minden rendezvényéhez a magyar hivatalos szervek engedélyére volt szükség. Ezért Okáli a Szlovák Telepítési Hivatal területi hivatalvezetőitől azt kérte, hogy keressék fel a Magyarországról már áttelepítetteket és a helyzetükkel elégedetteket, s írassanak velük leveleket a magyarországi rokonaiknak, ismerőseiknek. Ezeket a leveleket, melyeket a CSÁB munkatársainak kell összeszedniük, úgy fogalmazták meg, hogy közölhessék őket a Sloboda című lapban. „Hálásak leszünk – írja Okáli –, ha a levélírókat észrevétlenül instruálják, mert a levelekkel új jelentkezőket akarunk toborozni, illetve meg akarjuk győzni a vonakodókat, le akarjuk beszélni a visszalépőket”.

A toborzók a legeredményesebb propagandának a magyarországi szlovákok csehszlovákiai látogatását tartották. A magyar Belügyminisztérium mintegy 100 útlevelet állított ki számukra, s a látogatók általában elégedetten tértek vissza, s a kitelepülés propagálásának kiemelkedő képviselőivé váltak. Sajátosnak és kivételesnek számít annak a huszonhárom éves nyíregyházi munkanélküli fiatalembernek az esete, aki-nek a toborzók két-három hetes szlovákiai „látogatást” ígértek, hogy „nézzen körül az országban”. A valóságban azonban többedmagával Töketerében a mezőgazdaságban dolgozott napi 33 koronáért, ahonnan teherautóval Vecsére vitték őket. Barakkban laktak. Az öt-hat hetes munkájukért 425 kg termény járt volna neki, de nem kapták meg sem a terményt, sem annak ellenértékét. Hazafelé tartva Kassán kaptak fejkenként két használt öltönyt – feltételezhetően az UNRRA-segélyből. Hazatértek, de ezek után az áttelepülésről már hallani sem akartak.¹³²

Ennek ellenére a CSÁB tovább folytatta az első szakaszban megkezdett munkáját: a gyermekek megnyerését bábszínházi előadásokkal, az értelmiségiek meggyőzését díszünnepélyekkel és ismeretterjesztő előadásokkal kívánták elérni. A meglévő könyvtárak állományát bővítették, s új könyvtárakat létesítettek. A könyvtárakban

4903 kötet volt, melyből 3295 kötetet elajándékoztak. A toborzás második szakaszában végzett kulturális propagandamunkáról az alábbi táblázat ad átfogó képet:

Tevékenység	Települések száma	Akciók száma	Résztevők száma
Díszünnepély	n. m.	31	18 310
Filmvetítés*	81	121	32 271
Színházi előadás	60	76	36 030
Ünnepi est	170	218	45 460

A CSÁB munkájának harmadik szakasza a lakosságcsere megkezdésével vette kezdetét, s végeredményben annak befejezéséig, 1948 december végéig tartott. Ekkor a propagandát és a „nemzetébresztő” munkát megelőzte a lakosságcsere technikai lebonyolítása. Az átfogó propagandamunkát a Szlovák Magyarországi Szövetségének budapesti székhelyű titkársága végezte. Munkájukban új elem volt, hogy a kulturális tevékenység irányításába bevonták az áttelepülésre jelentkező magyarországi szlovákokat is, vagyis más mód-

szerekkel folytatták a „nehezen mozduló” szlovákok beszerzését. Aratási ünnepélyeket, ifjúsági napokat rendeztek. Az induló transzportokat ünnepélyesen búcsúztatták, s a Magyarországon maradt szlovákok egy csoportját 1948. május 20-25-e között elvitték a prágai mezőgazdasági kiállításra. A propaganda alapformája azonban továbbra is a szlovák nyelv oktatása volt. Az eredményeket az alábbi táblázat szemlélteti:

Rendezvények	Települések száma	Résztevők száma
Nyelvtanfolyamok	84	53 045
Színházi előadások	50	16 320
Díszelőadások	29	25 117
Filmvetítések	27	30 581 és 42 rádióadás

A lakosság körében az alábbi propaganda-anyagokat osztották szét: a húszféle plakátból 118 100 db, 18 politikai, kulturális és vallási témájú kiadványból 790 000 db, tizenkétfajta naptárból és elemi iskolai tankönyvből 46 335 db, hatféle szórólappból 540 000 db, nyolcféle témát feldolgozó brosúrából 274 000 db, vagyis összesen 1 764 435 db. A propaganda talán legmeggyőzőbb formája azonban mégis az volt, hogy az éhező és nyomorgó Magyarországról 825 gyereket hoztak át szlovákiai üdülésre.

A CSÁB vezetése az áttelepítés propagálásának első szakaszában megnyerte a magyarországi szovjet hadsereg parancsnokait is. Ennek eredményeként 1946. május 9-

* A községek száma nem teljes, mert a 29 előadás és a 11 691 néző esetében a községek száma nincs megadva.

én a CSÁB propagandistái szovjet katonák kíséretében jelentek meg Vértesszőlön, ahol – a szovjetek támogatásával – le akarták tartóztatni a magyar rendőröket. Tűzpárbajra került sor, mire a község jegyzője elmenekült. A szovjetek és a szlovák „toborzók” távozását követően a magyar rendőrség házkutatást tartott az áttelepülésre jelentkezőknél, amely során sok kincstári holmit talált. Ezt követően a CSÁB arra kérte a szovjet katonai parancsnokokat, hogy vállaljanak megfigyelői feladatokat az egyirányú transzportok mellett, s jelenlétükkel „mérsekéljék” a magyar határőröket. A helyzet azonban 1946 őszére megváltozott, s Zdeněk Fierlinger miniszterelnököt – a CSÁB jelentése szerint – 1946 novemberében nyugtalanította, hogy a „magyarországi szovjet megszálló haderő érdeklődése jelentősen csökkent a szlovákok áttelepítése iránt”.

A CSÁB a változások okát négy pontban foglalta össze. Az elsőben kifejti, hogy a szovjet parancsnokok azzal az indokkal, hogy ilyen feladatot csak különleges parancs alapján láthatnak el, a CSÁB „meghívásait udvariasan elutasították”. A második pont a CSÁB munkáját támogató Magyarországi Szlovák Antifasiszta Frontjának tevékenységét érinti. A szovjet parancsnokság a szövetség vezetőinek leváltását kérte úgy, hogy az új vezetésbe „nagyobb mértékben vonják be a jugoszláv (szerb) nemzetiségűeket”, s ne foglalkozzanak a magyarországi szlovákok kitelepítésével. A harmadik pont is a szövetség tevékenységét érinti. Gundurov tábornok parancsára az addig hetente háromszor megjelenő Sloboda című lapot hetente csak egyszer jelentethetik meg, s abban nem írhatnak az áttelepítésről. „Ennek katasztrófális következménye lehet – írják –, mert a lap tájékoztatta a szlovákokat a CSÁB munkájának eredményeiről”, s politikai tanácsokat adott, közölte a transzportokban részt vevők számát, s felhívta az olvasók figyelmét „magyar hivatalok packázásaira”. A lap szerintük „védekezés a magyar elnyomás ellen”. Hasonló panasz fogalmazódott meg a negyedik pontban is. 1946 október első napjaiban meg akarták ünnepelni elődeik beköltözésének 200. évfordulóját. Az ünnepségre meghívták Gustáv Husákot is, s még „jó, hogy nem jöhetett el”, mert a szovjet parancsnok megtiltotta a nem magyar állampolgárok nyilvános fellépését. Az ünnepségen csak a Magyarországon élő szlovákok szólhattak fel. A szovjet parancsnok megtiltotta az áttelepítés propagálását, a magyarellenesség és a nemzeti elnyomás hangsúlyozását is. A parancs megszegőit börtönnel büntetik.¹³³

A magyar közigazgatás vezetői figyelmeztették a Belügyminisztériumot, hogy a csehszlovák propagandisták – különösen az egyenruhát viselő tagok – agresszíven viselkednek.

Példaként említik, hogy Oroszlányban az egyik csehszlovák ezredes egyenesen letartóztatással fenyegette meg a helyi párttitkárt, mert az ellentmondott neki. Bánhidán „szlovák katonai személyek bántalmazták a helyi magyar rendőrbiztost”. Az agresszivitást kezdetben szinte figyelembe sem vették, s a pilis szentléleki plébános szerint „a magyar kormány mintha elaludt volna”.

Az SZTH és a CSÁB a lakosságcserevel kapcsolatos anyagi igényeinek az indoklására 1946 márciusában kidolgozta a feltételezett jelentkezők jegyzékét, melyet az év június 27-én a ténylegesen jelentkezők számával konfrontált. Az eredményt az alábbi táblázat mutatja be:

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Körzet	Jelentkezettek száma	Elvártak száma
Budapest	9350	4375
Pilis	2980	1901
Aszód	5283	2630
Kiskőrös	2641	1617
Esztergom	7286	3601
Bánhida	6502	3521
Felsőpetény	2212	1340
Balassagyarmat	1460	783
Salgótarján	2181	493
Miskolc	6100	2535
Forró	612	131
Sátoraljaújhely	2470	1844
Nyíregyháza	6065	4508
Szarvas	5691	4229
Békéscsaba	17 266	11 743
Tótkomlós	12 956	10 832
Gyöngyös	3308	2405
Pécs	958	750
Összesen	95 421	59 726

1946. május 27-ig 150, június 27-ig újabb 2509 hadifogoly nevét vették fel a listára. Okáli a Magyarországon tevékenykedő Szövetséges Ellenőrző Bizottság csehszlovák delegációjától kérte, hogy a hadifoglyok a magyarországi szlovák hozzátartozóik áttelepülése előtt augusztusban hazajöhessenek. Ekkor a CSAB a prágai Honvédelmi Minisztérium közbenjárását kérte, mert egyre szaporodott az áttelepülést a hadifogoly családtag hazatéréséhez kötő családok száma.¹³⁴

A jelentkezettek száma több mint 7%-kal haladta meg a tervezettet. Ilyen eredmények ismeretében a CSAB 1948 júniusában belső használatra elkészítette a „határidő lejárta után kitelepítést kérelmezők” körzetek szerinti kimutatását:

Körzet	Jelentkezettek száma	Elvártak száma
Budapest	4383	5500
Pilis	272	3000
Aszód	414	2000
Kiskőrös	346	1500
Esztergom	476	3000
Bánhida	788	800

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Bakonycsernye	175	300
Felsőpetény	134	600
Balassagyarmat	111	1500
Salgótarján	317	800
Miskolc	1337	–
Forró	–	–
Sátoraljaújhely	198	1000
Nyíregyháza	842	2500
Szarvas	709	2000
Békéscsaba	706	5000
Tótkomlós	461	3000
Gyöngyös	449	1000
Pécs	1099	2500
Összesen	13 217	36 000

A körzetek között új a bakonycsernyei, amelyhez a szervezők nagy reményeket fűztek. Ebben a kimutatásban a jelentkezők száma az elvártaknak csupán 37%-a, vagyis az arány az előző kimutatás fordítottja. A kimutatásban szereplők egy része már – más transzportokkal, a visszalépettek helyett – kitelepült, ám a hátramaradottak jelentős része a bevagonizálásnál „nem jelent meg”, vagyis Magyarországon maradt. Tény, hogy a CSÁB munkatársai olyan személyeket is felvettek a jegyzékbe, akik soha nem is jelentkeztek (például több eset Keszölcön).¹³⁵

A kitelepítést kérő szlovákok számának csökkentésével és Magyarország „halogató” taktikájával elégedetlen Vladimír Clementis a párizsi békekonferencián is panaszt emelt Magyarországgal szemben, s véleményét tényekkel bizonygatta. Az elhangzott első számú vád az volt, hogy a magyar fél a lakosságcsere propagálására csak hat hetet engedélyezett, s ez nagyon rövid idő, mivel most „150 esztendő magyarosító politikájával kell megküzdeni”. Erre Gerő Ernő megkérdezte a külügyi államtitkárt, hogy ezek szerint ő 150 évig szeretne-e propagálni. A magyar kormány úgy vélte, hogy „elég időt adott az olyan módon, olyan eszközökkel folytatott propagálásra, amit más állam nem engedélyezett volna”.

A csehszlovák politikusok állandóan „ellenpropagandát” vetettek a magyar fél szemébe, amit a sajtó, a közéleti személyiségek, hivatalnokok és sokan mások folytattak. Ezért a CSÁB propaganda-bizottságának 1946. március 15-i ülésén az iskolaügyi tárca képviselője a Magyar Rádió külföld felé sugárzott magyar nyelvű adásainak a lehallgatását ajánlotta. AZ SZTH elnöke az akciót kezdetben ellenezte, de március 17-én mégis jóváhagyta. A lehallgatásra felkért „László és Peéry urak megbízhatók, jól beszélnek magyarul”, s így március 18-án már meg is kezdték a munkát.¹³⁶

A szlovákok szerint a magyarok „módszere” a lebeszélés. Ez az oka annak, hogy a CSÁB által remélt számú magyarországi szlovákoknak csak a töredéke kérte a „ha-

zatérést”. Nem értették meg, hogy a csehszlovák gazdasági eredmények, a gazdasági jellegű ígéretek ellenére a jelentkezők száma nem növekszik. Felsőpetényben 500–600 szlovákot regisztráltak, s közülük csak 134-en írták alá a jelentkezési ívet. Hasonló volt a helyzet Balassagyarmat környékén, ahol az első hetek nagy propaganda „támadásait” visszajelentkezések követték.¹³⁷

A CSÁB propagandája sajátosan értelmezi az áttelepülésre jelentkezettek állampolgári kötelezettségeit. Kezdetben diszkriminációnak tartja, ha a községi vagy állami szervek behajtják az áttelepülést kérőktől az állami, községi adókat, a beszolgáltatást és a szovjet egységek eltartására kivetett jóvátételt. „Megfelelnek” arról, hogy a vegyes bizottság 1946. július 8-i 7. számú határozata értelmében „konzuli védelem”, illetve az illetékfizetési kötelezettség alóli mentesség csak 1946. augusztus 27-én lép hatályba. Következézetesen felrója a magyar kormánynak, hogy 1947 őszétől elbocsátotta az áttelepülésre jelentkezett állami alkalmazottakat, és a földreform keretében kiosztott földeket visszavette, így az áttelepülő Szlovákiában nem kap ellenértéket; nem engedélyezi a lejárt lakásszerződések megújítását. 29 esetben jelentettek testi sértést. A magyar hatóságok a panaszokat kivizsgálták, de csak jelentéktelen részét rendezték, mert a többi megfelelt a két fél közötti megállapodásnak.

A CSÁB felróta a magyar kormánynak, hogy „a vidéki nagyok nem értették meg a lakosságcsere történelmi jelentőségét”, erre pedig a magyar kormánynak kellett volna őket figyelmeztetni, és azt, hogy a „visszajelentkező magyarországi szlovákokat nem büntetik meg”, nem vonják felelősségre sem erkölcsileg, sem anyagilag. Felróják Magyarországnak, hogy az 1946. április 24-én Békéscsabán megtartott nagygyűlésen Rákosi Mátyás és mások „nevetségessé tették az áttelepítést”. Kiemelik Nagy Ferencnek azt a megállapítását, hogy „a magyar föld ereje visszatartja az embert még akkor is, ha az mostohán válaszol. A föld nemcsak Magyarországon, de a Csallóközben is megköti az embert”.¹³⁸

A CSÁB a köztársaság egyik „legköltségesebb” intézménye volt, melynek gazdálkodása három szakaszra osztható. Az 1946-os évet a pénzügyi improvizáció jellemezte, amikor pénzügyi-gazdasági irányelvek nélkül jelentős összegeket költöttek el „fölsőlegesen”. A következő, 1947 októberéig tartó szakasz a hiányosságok megszüntetésére való törekvés, a „konszolidáció” szakasza. A „nyugodt munkaidőszak” 1947 októberétől a lakosságcsere befejezéséig, illetve a CSÁB 1949-es megszüntetéséig tartott. Az SZTH és Dániel Okáli a hivatal munkaerőigénye és a budapesti CSÁB magas működési költsége indoklására kidolgoztatta a hivatal és a lakosságcsere „eszmei tervét”, amelyben a szlovákiai belső telepítést, a szlovákiai magyarok és a magyarországi szlovákok kicserélését egységes, „össz nemzeti akciónak” tünteti fel. Az 1946. május 2-án leadott tervezet egyik állításával, mely szerint a lakosságcsere és a németek kitoloncolása egységes folyamat, a Pénzügyminisztériumot és a Pénzügyi Megbízotti Hivatalt akarta befolyásolni. A pénzügyi szakemberek az értelmezést és az indoklást elutasították, de megígérték, hogy biztosítják a hivatalok működésének pénzügyi feltételeit.

A CSÁB a Belügyi Megbízotti Hivatal költségvetésének szerves részét képezte, s még nem működött, amikor 1946. február 27-én már felvett 5 millió koronát

a Pénzügyminisztérium által biztosított 20 millió koronából. A főhivatal csak az előre betervezett költségvetés alapján volt hajlandó részletekben kiutalni az összeget, ezért az „átutalások ütemével” elégedetlen Okáli „megfenyegette” a szlovák nemzetiségű pénzügyminisztert, Vavro Šrobárt, s azt szerette volna elérni, hogy a CSÁB költségvetésével a vegyes bizottság is foglalkozzon, vagyis a költségek egy részét Magyarország fedezze. Az 1946. június 25-én Ótátrafüreden aláírt 2. számú határozat értelmében a CSÁB működését a csehszlovák kormány finanszírozza, de hitelt kérhet Magyarországtól akár dollárban, akár magyar fizetőeszközben. A határozat Okáli teljes győzelmét jelenti, mert a hitel felvételéhez elegendő volt a határozat másolata.

Gazdálkodásának első szakaszában a CSÁB a folyamatos gazdasági „nehézségeit” a magyar pengő gyors inflálódásával s a magyarországi gazdasági helyzettel indokolta, mert az „óráról órára romló” pengő áthúzta a CSÁB számításait. Ezért gyakran előfordult, hogy bizonyos szolgáltatásokat (pl. fűtés, világítás, az alkalmazottak lakbére) árucikkekben fizettek ki. A CSÁB a nemzetébresztő tevékenységet a saját kereskedelmi tevékenységéből származó bevételével is támogatta. Megtehetete, hiszen a magyar kormány diplomáciai státust adott a CSÁB-nak, s ez a Csehszlovákiából származó, a működéshez szükséges áruk vámmentességét jelentette. A magyar kormány megengedte, hogy a munkatársak részére behozott iparcikkekből fennmaradó mennyiséget Magyarországon eladhassák. A CSÁB terveinek finanszírozására egyre nagyobb összegekre volt szükség. Okáli az ótátrafüredi egyezményre hivatkozva a magyar államtól akart pénzt felvenni, de nem kölcsön, hanem a fegyverszüneti egyezményben a Magyarországra kirótt háborús jóvátételi kötelezettségéből. A jóvátétel fizetése dollárban történt, ám Okáli a magyar fizetőeszközzel is megelégedett. A jóvátétel kiszámításánál az 1938-as USA-dollár aranyértékét vették alapul. 1938-ban 1 dollár 19,86 forintot ért, ezzel ellentétben a dollár értéke 1946 augusztusában csak 11,62 forint volt, vagyis az 1938-as érték alapján a CSÁB 1 dolláron 8,24 forintot nyert. Ezzel a javaslattal kért Okáli a csehszlovák kormánytól 2 millió forintot, s ehhez Vladimír Clementis közbenjárását kérte. Azdeněk Fierlinger miniszterelnök a kérés teljesítését részletes költségvetéshez kötötte. A kormány elfogadta Okáli javaslatát, s megbízta a Szövetséges Ellenőrző Bizottság csehszlovák tagját, Dastych tábornokot, hogy közvetítsen a magyar kormány felé, s javasolja, hogy a kért összeget „utalják át a Csehszlovák Nemzeti Bank által felajánlott árfolyamon”. A CSÁB ezt követően 8 millióra növelt igényét a magyar Pénzügyminisztérium elutasította, és más forrásokból merített valutát utalt ki a CSÁB-nak.

A csehszlovák kormány a hivatal növekvő igényeivel a belügyminiszter jelentése alapján 1946. december 10-én foglalkozott. Határozatával lehetővé tette, hogy Magyarország – a jóvátétel keretében – áruval segítse a CSÁB-ot, de kötelezze a hivatal elnökét, hogy csökkentse a munkatársak létszámát, és szüntesse meg a bérek iparcikkekben történő kifizetését. A CSÁB munkatársai ugyanis fizetésük egy részét áru formájában vették át (cigaretta, cukrot, gyufát, szappant, textilárut, cipőt kaptak, vagyis magyarországi hiánycikkeket), így a munkatársak jelentős többletbevételre tettek szert.¹³⁹

A CSÁB „gazdaságtörténetének” egyik hírhedt ügye volt az ún. cukorügy. A Megbízottak Testületének Elnöksége 1946 tavaszán meghatározott mennyiségű cukor „illegális” kivitelét engedélyezte Magyarországra, részben a CSÁB finanszírozására, részben könyvek vásárlására. Az ügylet lebonyolítója a CSÁB gazdasági főnöke volt. Az illegális cukorügyletről tudott a kormány, valamint az ügy kirobbanásakor, 1948-ban már belügyi megbízott, Daniel Okáli is. Az iratokat tartalmuk alapján titkosították, s csak egy feljelentést követően 1948-ban kapott nyilvánosságot. A CSÁB munkatársai feljelentették a volt gazdasági főnököt, mert a „cukorból ellátta a barátait és a rokonait is”. A feljelentés alapján jegyzőkönyvben rekonstruálták az egész akciót, amely szerint 1946-ban „államérdekből” csempészték Magyarországra nagyobb mennyiségű cukrot, mert „több dollárt akartak megtakarítani”. A cukor kivitelét a Megbízottak Testülete, a Pénzügyi Megbízotti Hivatal és a Külkereskedelmi Minisztérium legalizálta. Összesen 7,5 vagon cukorról volt szó, melyet „ha vámkezeltek, akkor körülbelül a fele a magyarok kezébe kerül”. Ezért a kormánykörök beleegyezésével a „jövedelmező” illegális utat választották. A jegyzőkönyv megemlíti, hogy „több ilyen államérdekből megvalósított akcióra is sor került”. Daniel Okáli az 1948-as kivizsgáláskor megtagadta a vallomást, mert őt mint belügyi megbízottat „csak a minisztérium vonhatja felelősségre”.

A CSÁB 1948. június 19-i jelentése szerint az illegálisan átcsempészett cukorból 59 211 kg-ot 773 733 koronáért értékesítettek, eladatlan maradt 33 000 kg. Ebből a CSÁB munkatársai 12 750 kg-ot átvettek, s azt ki is fizették. Az 1948. szeptemberi rendőrségi vizsgálat megállapította, hogy a Megbízottak Testületének 1113.931/1946-IV-2. számú július 2-i utasítására a Cukorközpont 400 q cukrot azért szabadított fel, hogy „Budapesten az Iskolaügyi Megbízotti Hivatal részére megvegyék a Schlanch Lőrinc-féle könyvtárat”. A cukrot teherautókkal szállították Budapestre, ahol a Szlovák Gazdasági Bank raktárában tárolták, s így az „ügyletről” tudott a bank igazgatója is. A „megtakarított” vám értékéért megvehették a könyvtárat. A „cukorügy” vizsgálati jegyzőkönyvéből arra következtethetünk, hogy az 1948-as „felfedezésének” politikai háttere volt, mivel a megvádolt gazdasági főnök a Demokrata Párt tagja volt.¹⁴⁰

A CSÁB havi költségvetése 6 millió forint volt, s ezt az állami költségvetési támogatáson kívül részben a már ismertett dollárbeváltással, részben cukoreladással teremtette elő. A kérelmezett összeget a kormány „túlméretezettnek” találta, s az ügyben a Legfelsőbb Ellenőrző Hivatal véleményét kérte. Az ellenőrzést az SZTH vezetése elutasította, s mivel a kormány nem kérte ki a legfelsőbb szlovák szerv, a Szlovák Nemzeti Tanács beleegyezését, azt a „szuverenitásba való beavatkozásnak minősítette”.¹⁴¹

A CSÁB kiadásaiban szerepelnek a magyarországi szlovákok szlovákiai látogatásai is. Az 1946 áprilisában 100 személy számára szervezett „kirándulás” már a második volt, melyre a CSÁB 600 000 koronát tervezett be. A PMH véleménye szerint „ez pazarlás”, mert egyetlen személy 6000 koronás költsége „magasabb a szükségességénél”, ezért elrendelte a költségcsökkentést. Jelentős kiadásokkal jártak a szlovák politikusok látogatásai is. Gustáv Husák és Michal Falt'an pár órás látogatása 26 350 koronával szerepel a kiadások jegyzékében.¹⁴²

A CSÁB 1949-ben, a felszámolás alatt sem változtatott gazdálkodási „szokásain”, s „önkéntesen” intézkedett. Mivel a Pénzügyminisztérium „megelégette” ezt a stílust, elrendelte, hogy a CSÁB gazdálkodását a Legfelsőbb Ellenőrző Hivatal ellenőrizze. Az ellenőrzés után 1949. július 1-jén kiadott jelentés az SZTH (és ennek részeként a CSÁB) és a NÚA 1945–1949. március 1-je közötti gazdálkodása kapcsán megállapította, hogy a szolgálati utaknak és az egyéb mellékjövedelmeknek a számviteli előírásoknak megfelelő elszámolását csak „nagyon nagy jóindulattal lehet elfogadni”. A gazdálkodás valós képét mindaddig nem sikerült rekonstruálni, mert csak az adatok töredékei állnak rendelkezésünkre, s nem maradtak fent a kiadásokat és bevételeket részletesen feltüntető elszámolások.¹⁴³

A CSÁB magyarországi tevékenységét szemlélteti a 263. oldalon lévő harmonogram:¹⁴⁴

A lakosságcsere-egyezmény eredményességét csak a végrehajtást követően lehet megállapítani, ám közös megegyezéssel kell meghatározni a csere alapvető kritériumait, legyen az az anyanyelv, a nyelvismeret, a származás, avagy az érzelmi állásfoglalás. Ezek jelenléte nélkül a jelentkezés csupán gazdasági érdekből történőnek minősül. A lakosságcsere 1947. április 11-től 1948. december 22-ig tartott.

A Magyar Áttelepítési Kormánybizottság

A magyar kormánynak az általa megkövetelt társadalmi szerkezettel párhuzamosan ügyelnie kellett az áttelepülők régi és új környezete közötti hasonlóságokra is. A szlovákiai magyarok érdekvédelme megkövetelte, hogy Szlovákiában működjön a magyarországi Csehszlovák Áttelepítési Bizottság magyar megfelelője, melynek jogában áll betekinteni a telekkönyvekbe, s ahol azok a háború folyamán megsemmisültek, ott egyéb információ alapján kell rögzítenie a magyarok vagyoni helyzetét. A bizottságnak figyelemmel kell kísérnie a vagyoni jogi kérdéseket, valamint véleményeznie kell a pénzügyi és a gazdasági bizottságok jelentéseit. Figyelnie kell a jogfosztó intézkedéseket és annak következményeit, a helyzet alakulását, mert az SZNT a 33/1945. számú elnöki dekrétumnak a szlovák felet hátrányosan érintő részeinek megváltoztatására törekszik.¹⁴⁵

A magyar kormány ezeknek a követelményeknek és a lakosságcsere-egyezménynek az alapján hozta létre 1946 júniusában a Magyar Áttelepítési Kormánybizottságot (MÁK). Ennek vezetője Jócsik Lajos államtitkár lett, aki a két világháború között Csehszlovákiában élt. A MÁK kettős feladatot látott el. Magyarországi részlege ellenőrizte az áttelepülést önként kérő magyarországi szlovákok adatait, s részt vett a kitelepítésük és a szlovákiai magyarok elhelyezésének az adminisztrálásában. Felügyelte például az ikresítést, összevetette a párosított partnerek vagyoni helyzetét, jelen volt a leltározásnál, s valós okok alapján megtagadhatta a leltár felvételét, vagyis megakadályozhatta a kitelepítést.

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptem-ber	Október	November	December																										
1946	Az egyezmény aláírása																																					
	<table border="1"> <tr> <td>90.090</td> <td colspan="2">Toborzás</td> <td colspan="2">7520</td> <td colspan="2">606 bányász</td> <td colspan="2">71 háztartási alkalmazott</td> <td colspan="3">"A nyelvacskok" az egész országból</td> <td>könyvszer-közmunka</td> </tr> <tr> <td>95.421</td> <td colspan="2">Propaganda</td> <td colspan="2"></td> <td colspan="2"></td> <td colspan="2"></td> <td colspan="3"></td> <td></td> </tr> </table>												90.090	Toborzás		7520		606 bányász		71 háztartási alkalmazott		"A nyelvacskok" az egész országból			könyvszer-közmunka	95.421	Propaganda											
90.090	Toborzás		7520		606 bányász		71 háztartási alkalmazott		"A nyelvacskok" az egész országból			könyvszer-közmunka																										
95.421	Propaganda																																					
8612	606																																					
1947	A magyarok csehszlovákiai kényeztető munkája																																					
37.679	<table border="1"> <tr> <td>4101</td> <td>6000</td> <td>6686</td> <td>3091</td> <td>4120</td> <td>3586</td> <td>4335</td> <td>3761</td> <td>1968</td> <td colspan="4"></td> </tr> <tr> <td colspan="2">cseretranszportok</td> <td colspan="2">aratósi színel</td> <td colspan="2">cseretranszportok</td> <td colspan="2">cseretranszportok</td> <td colspan="4">cseretranszportok</td> </tr> </table>												4101	6000	6686	3091	4120	3586	4335	3761	1968					cseretranszportok		aratósi színel		cseretranszportok		cseretranszportok		cseretranszportok				
4101	6000	6686	3091	4120	3586	4335	3761	1968																														
cseretranszportok		aratósi színel		cseretranszportok		cseretranszportok		cseretranszportok																														
1948	„Kedvezőtlen időjárás”																																					
13.483	<table border="1"> <tr> <td>912</td> <td>1923</td> <td>1762</td> <td>963</td> <td>-</td> <td>2882</td> <td>2249</td> <td>1480</td> <td>1312</td> <td colspan="4">Felszámolás</td> </tr> <tr> <td colspan="2">cseretranszportok</td> <td colspan="2">Okáll-Heltay rezsimisták az egész országból</td> <td colspan="8"></td> </tr> </table>												912	1923	1762	963	-	2882	2249	1480	1312	Felszámolás				cseretranszportok		Okáll-Heltay rezsimisták az egész országból										
912	1923	1762	963	-	2882	2249	1480	1312	Felszámolás																													
cseretranszportok		Okáll-Heltay rezsimisták az egész országból																																				
59.774	912																																					

Feladatköre másik részét a Szlovákiában kitelepítésre jelölt magyarok érdekvédelme képezte. Érdekvédelmi szervezet volt, s a léte mérsékelte a magyarok nemzeti kiszolgáltatottságát. A szlovákiai magyarok kitelepítését felügyelte a Pozsonyban 1946. augusztus 1-jével létesített Megbízotti Hivatal, melynek vezetője Wágner Ferenc minisztériumi jogtanácsos lett. Az év szeptemberében Losonc, Kassa, Érsekújvár, Komárom, Léva, Párkány és Somorja központtal létrejöttek a Megbízotti Hivatal területi kirendeltségei, melyek megkönnyítették a kitelepítésre jelöltek jogi és más jellegű problémáinak megoldását. A hivatal vezetője az adott politikai helyzetben az első tényleges magyar főkonzul volt Csehszlovákiában.¹⁴⁶

A Megbízotti Hivatal figyelte a csehszlovákiai eseményeket, és a magyarokat érintő kérdésekről értesítette a magyar kormányt. Ügyelt arra, hogy a szlovák fél betartsa a nemzetközi diplomácia szabályait.

A szlovákiai főhivatalok és az SZTH munkatársai a Megbízotti Hivatal munkáját magyarpolitikájuk bizonyos „ellenőrzésének” tekintették, s attól tartottak, hogy a magyar lakosság visszamaradó része is tőlük kér támogatást, illetve informálja őket a magyarok helyzetéről. Ezért az MT Elnöksége már 1946. augusztus 7-én „meghatározta a magyar kormánybiztos hatáskörét”. A 134050/VI-3/46. számú határozata szerint a magyar kormánybiztosnak és a munkatársainak a joga, hogy a kitelepítésre jelölt magyarok érdekében cselekedjen, fellépjen a felmerülő jogtalanságok esetén, s a vegyes bizottság 1946. július 8-i határozata alapján „konzuli” védelmet nyújtson nekik.

Sem az MT Elnöksége, sem az SZTH nem tudta megakadályozni, hogy a Megbízotti Hivatal munkatársai ne találkozzanak a visszamaradó magyarokkal, akik nem egy esetben védelmet és tanácsot kértek tőlük. Az ellentmondáshoz nem szokott Daniel Okáli kezdetben bizonyos diplomáciai távolságtartással figyelte a magyar megbízott munkáját. Határozott ügyintézését látva 1946. szeptember 21-én arra kérte Vladimír Clementis külügyi államtitkárt, hogy „ennek a szabotörnek a helyére diplomáciai indoklással” kérjen új magyar megbízottat.¹⁴⁷

A lakosságcsere előkészítése és végrehajtása

Az ikresítés

Az ingatlantulajdonosok áttelepítését az ún. ikresítés szabályozta, vagyis a megközelítően egyforma nagyságú és értékű ingatlannal bíró családok párosítása. Az ikresítés szlovákiai irányelvei szerint az ikresítés alapját a vagyon és a foglalkozás képezi, ezért a következő csoportokat állapították meg: önálló földművesek, iparosok, kereskedők, ipari üzemek tulajdonosai, mezőgazdasági bérlők, szabad, illetve más foglalkozású-

ak. Az ikresítést a községek és a járások párosításával kezdték. Az SZTH az alábbi területi ikresítést rendelte el:

Magyarország	Csehszlovákia
Budapest	Somorja, Párkány, Pozsony
Pilis	Somorja, Párkány, Pozsony
Aszód	Somorja, Dunaszerdahely, Párkány
Kiskőrös	Érsekújvár, Verebély, Zselíz
Esztergom	Párkány
Bánhida	Érsekújvár
Felsőpete	Rimaszombat, Tornalja
Balassagyarmat	Losonc
Salgótarján	Losonc
Miskolc	Rimaszombat, Feled
Forró	Kassa-vidék
Sátoraljaújhely	Királyhelme
Nyíregyháza	Léva
Szarvas	Zselíz
Békéscsaba	Komárom, Érsekújvár, Ógyalla
Tótkomlós	Galánta, Vágsellye
Gyöngyös	Losonc, Feled, Rimaszombat
Pécs	Érsekújvár

Az SZTH az ikresítésnél a magyarországi szlovákok érdekeit tartotta szem előtt, ezért a földművesek esetében megkövetelte az ikresítés betartását, mert:

1. ikresíteni csak gazdasági egységeket lehet,
2. az ikresítés alapja a föld minősége,
3. a termelt mezőgazdasági növények hasonlósága,
4. az állattenyésztés színvonala, az állatok fajtái,
5. a gazdaság nagysága, a gazdasági épületek száma; ez „legalább annyi legyen, mint Magyarországon volt”,
6. ha az ikresített szlovákiai magyar birtoka nagyobb a magyarországi párjánál, a kérdést az SZTH később rendezti,
7. az 5 kat. holdnál kisebb birtokkal bíró szlovákok az ikresítéssel az „önálló gazdálkodás” biztosítása címén nagyobb birtokot kapnak.

Az ikresítési terveket a CSÁB hagyta jóvá, s az a magyarországi propagandának egyik alapvető pontját képezte. Az ikresítést megelőzően, illetve az első tervek ismeretében „a magyarországi szlovákok által választott bizalmiak” helyszíni szemlére jöhettek Szlovákiába. A vegyes bizottság 24. számú határozata (1946. augusztus 26.) értelmében egy-egy magyarországi kerület legfeljebb 10 bizalmi személyt küld-

hetett Csehszlovákiába. A kiutazásukhoz szükséges útleveleket a CSÁB kérvénye alapján a magyar Belügyminisztérium állította ki.¹⁴⁸

Az ikresítés magyarországi adminisztrálását a CSÁB irányította és ellenőrizte. Feladatai közé tartozott a magyarországi szlovák „bizalmiak” kijelölése. A CSÁB szerint a bizalmiak „legyenek tisztességes, önzetlen, megbízható és objektív” személyek. A bizalmiak szlovákiai látogatása a lakosságcsere befejezéséig tartott. 1948 májusában például a CSÁB munkatársai Aszód és Gyöngyös környéki bizalmiakkal látogattak el Méhi, Pozba és Baracska községbe. Megelégedéssel állapították meg, hogy az ikresített gazdák közül senki sem kapott reszlovakizálási igazolványt, a kitelepítésre jelölt gazdák névsorát nem módosították, de Pozbán csak 13 családot tudnak elhelyezni, ezért 15 családot Baracsára kell átirányítani. Ennek ellenére a bizalmiak, látván a földek kiváló minőségét, elégedettek voltak. Ugyanebben a hónapban a bizalmiak egy másik csoportja a Somorjai járás ikresített gazdaságait tekintette meg. A Pozsonypüspökin, Éberhardon és Vereknyn tett látogatást követően többen házcserét kértek. Csalódottak voltak a Pozsonyi járásba ikresített szőlősgazdák, mert a fővárosban, illetve közvetlen környékén csak kevés szőlősgazdát tudtak elhelyezni.¹⁴⁹

Az ikresítés másik alapfeltétele a társadalmi struktúra megtartása, biztosítása volt, ám ennek ellenére az SZTH azt kérte, hogy „minél több magyar földművest jelöljenek, a többi foglakozásúak száma legyen elenyésző”. Így az ikresítés realizálását az objektív indokok mellett sok szubjektív tényező befolyásolta. A CSÁB az áttelepítést kérő szlovák iparosokat nem ignorálhatta. Az ő érdekében rendelte el 1946. október 3-án az SZTH Elnöksége, hogy az iparost iparossal kell ikresíteni, s rájuk is vonatkozik a területi ikresítés. Ha lehetséges, vegyék figyelembe az ipar jellegét. A nagyobb ipari üzemek tulajdonosai esetében számoljanak a VIII. cikkely alapján megüresedett ipari létesítményekkel. Az iparosok áttelepülési kedvének növelése érdekében a műhely lehetőleg legyen a lakóház szerves része. Az iparosok betelepítését úgy kell irányítani, hogy „teljes maradjon a község ipari ellátottsága”.

„Az ikresítésnél a magyarországi szlovákok elvárásait kell figyelembe venni, vagyis teljesíteni a nekik tett ígéreteket.” Az ígéreket zömének gazdasági jellege következtében a lakosságcsere elvesztette „nemzeti” jellegét, s gazdasági akcióvá vált, bár előfordult, hogy a nemzeti öntudatot az ikresítéssel honorálták. 1948-ban például egy egytöd házzal és 1,8 kat. holddal bíró öntudatos magyarországi szlovák tisztviselőt 60 kat. hold szántóval és 9,5 kat. hold réttel, a hozzá tartozó lakóházzal és gazdasággal bíró magyar gazdával ikresítettek. A magyar fél az ikresítést elutasította, s az idős magyarot a korára hivatkozva nem vette át. A szlovák „társadalmi munkás” így sem károsodott: házat és 9 kat. hold földet kapott.

Az ikresítés – önmagában véve – a csere egyik elfogadható módszere lett volna, ha például a kitelepülésre kényszerített magyarok is láthatták volna, hová mennek, s az ikerpárjuk legalább részben annyi földet birtokolt volna, mint ők.¹⁵⁰ Az ikresí-

téssel – minden előnye ellenére – sok magyarországi szlovák áttelepült sem volt elégedett, mert az SZTH az egyezményes gazdaságok egy részét a belső kolonistáknak utalta ki. Az ilyen „megkárosított” vagy más miatt elégedetlen áttelepültek csalódásairól értesítették a Magyarországon maradt rokonaikat, ismerőseiket. Az SZTH és a CSÁB jelentése szerint az ikresítés be nem tartása is hozzájárult ahhoz, hogy 1948 februárjától rohamosan emelkedett a visszajelentkezettek száma.

Az ikresítést akadályozta a nemzeti biztosok általános politikai támogatottsága. Az egyezmény értelmében a kitelepítésre jelölt magyarok gazdaságát fel kell oldani, s el kell számoltatni a nemzeti biztost. A szlovák politikai vezetés ezt a kötelezettséget nem akarta teljesíteni, s kibúvókat keresett. Mivel a nemzeti biztosság megszüntetését a magyar fél következetesen kérte, Daniel Okáli a magyar fél „megnyerésére” Vladimír Clementist kérte fel. Okáli nem tudta, hogyan teljesítse az SZNT határozatát, mely szerint a lakosságcsere következtében megszüntetett nemzeti biztosokat „kárpótolni” kell. Az SZTH nem tudott nekik földet, gazdaságokat, illetve lakást biztosítani. Mivel ez a rendelet zömmel „érdemes szlovákokat”, partizánokat érintett, Okáli azt javasolta Clementisnek, hogy az áttelepítésre ítélt magyarok jegyzékéből „töröljék a nemzeti biztosok által kezelt birtokok magyar tulajdonosait”, gazdaságaikat – nemzetiségük alapján – pedig kobozzák el, s így a nemzeti biztosok nem károsodnak, de Clementis ezzel nem értett egyet, mert így „Szlovákiában maradnak a leggazdagabb magyarok”, s mivel a nemzeti biztosság intézménye átmeneti jellegű, a gazdaság még visszakerülhet magyar tulajdonba.¹⁵¹

Az SZTH ekkor folyamodott ahhoz a gyakorlathoz, hogy – földszerzés céljából – minden Magyarországról induló transzportba beosztott visszajelentkezett, de ingatlanlással bíró szlovákokat, mert így beválthatta az ígéretét, hogy birtokot ad a vagyontalannak, nagyobb gazdaságot a kisbirtokosnak. A Szlovákiából kitelepített magyarok szempontjából ez azt jelentette, hogy az „ikerpárja” csak papíron létezett, s míg ők Szlovákiában hagyták az ingatlanjaikat, Magyarországon nem volt kinek a helyére beköltözniük. Az ikresítés ilyen Okáli-féle értelmezése a kitelepítésre jelölt magyarok újabb megalázása volt. A magyarországi szlovákok ikresítését még az is nehezítette, hogy az SZTH – a visszajelentkezések megakadályozására – figyelmen kívül hagyta a reszlovakizálás eredményét, a vegyes házasságokat, s azt, hogy időközben sok kitelepítésre jelölt magyar visszakapta csehszlovák állampolgárságát, vagyis a „fehér levél” érvényét veszítette.¹⁵²

Az ikresítéssel indított cseretranszportoknál mutatkozó vagyoni különbségek részleteiben még nem feltárt, de ismert a Szlovákiában, illetve a Magyarországon hagyott ingatlanok nagysága. Az SZTH rendezetlen irataiban található a Lévai Területi Hivatal fennhatósága alá tartozó területről indított magyar transzportok és ikerpárjaik összegző adatai:

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a rezsllovakizációig

Transzportok

A – Magyarok Szlovákiából	B – Szlovákok Magyarországról
Honnan család/személy szántófield, szőlő kat. hold	Hová család/személy szántófield, szőlő kat. hold
1. Ipolybalog, Pereszlény, Tesmag, Középtúr 32/134 238,400 □ ²	Felsőpetény, Penc, Keszeg, Ósagárd, Rad, Kosd 32/133 191,00 □ ²
2. Ipolyság, Ipolynagyfalu, Hídvég 30/141 286,200 □ ²	Felsőpetény 30/123 145,00 □ ²
3. Hídvég, Hotkóc, Horváti, Ipolyság, Tesmag, Pereszlény, 17/63 141,860 □ ²	Rétság, Bank, Nógrád Diósjenő 20/66 102,100 □ ²
4. Horváti, Szécsénke, Tompa 30/149 67,800 □ ²	Nagyborzsony, Ipolydamásd, Vámosmikola, Kóspallag 31/137 64,568 □ ²
5. Pereszlény, Ipolyújfalú, Hotkóc 34/147 578,00 □ ²	Kisecset, Pusztaberki, Szalók, Terezska, Kódbodony 39/140 334,54 □ ²
6. Tompa, Hotkóc, Horváti 33/138 265,30 □ ²	Márianosztra 39/132 196,347 □ ²
7. Pereszlény 30/104 272,1000 □ ²	Pencz 46/134 143,850 □ ²
8. Tesmag 34/142 408,400 □ ²	Bank 52/135 271,920 □ ²
9. Hídvég 28/112 235,00 □ ²	Ósagárd 28/101 159,00 □ ²
10. Pereszlény, Tesmag, Ipolyság 33/131 187,950 □ ²	Nézsza, Ósagárd, Legend 38/122 198,500 □ ²
11. Ipolyság 26/102	Nézsza, Legend, Alsópetény 30/116

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

	290,400 □ ²	217,1400 □ ²
12. Horváti, Pereszlény, Tesmag, Középtúr	Felsőpetény, Ipolydamásd, Rétság, Nőtincs, Bank, Pusztaszántó	
	32/136	34/144
	413,00 □ ²	313,350 □ ²
13. Középtúr	Felsőpetény	
	32/170	36/120
	483,800 □ ²	295,1234 □ ²

A 13 transzporttal kiköltöztetett 401 magyar család kb. 30%-kal több földet hagyott a szlovák ikerpáijaiknak, mint amit az ikresítés keretében Magyarországon átvehettek.¹⁵³

Az ingóságok kérdése

Az egyezmény nem rendelkezett a Csehszlovákiából kitelepítendő, illetve a Magyarországról áttelepülők ingóságairól. A kérdést a vegyes bizottságnak kellett megoldania. A vegyes bizottság ülése előtt Daniel Okáli javaslatára 1946. június 19-én tanácskozást tartottak a kérdésben érintett szlovákiai hivatalok vezetői. A csehszlovák kitelepítési kormánybiztos, Okáli jelezte, hogy olyan döntést vár, amely a „csehszlovák állam érdekeit szem előtt tartva” határoz az országból kivihető összes ingóságról.

A tanácskozáson külön kérdésként vetődött fel az állatállomány és a gazdasági felszerelések kérdése. Dönteni kellett, hogy a vegyes bizottság ülésén a csehszlovák fél beleegyezzen-e a kitelepülők összes ingóságának a kivitelébe, avagy annak csupán egy részét engedélyezzék. Okáli szerint a tárgyalásokon „engedékenyek lesznek”, ezért azt fogják javasolni, hogy a szlovákiai magyarok hagyják az országban ingóságaik (állatállomány, gazdasági felszerelés, készletek) egy részét, s a reciprocitás alapján ugyanúgy járjanak el a magyarországi szlovákok esetében is.

A magyarországi szlovákok ingóságait számba véve – a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság felmérése alapján – megállapították, hogy a szarvasmarha-állomány Szlovákiában lényegesen nagyobb, mint Magyarországon, az arány megközelítően 1:10-hez, de ezt még tovább rontja a szlovákiai magyar gazdák előnyét jelentő minőségi különbség. A helyzetet csak részben lehet a háborús pusztítással magyarázni (a keletről nyugat felé vonuló hadsereg elpusztította, elhajtotta a szarvasmarha-állomány jelentős részét). A szlovákiai szarvasmarha-állomány megőrzése érdekében figyelmeztetni kell a kitelepülésre jelölt gazdákat, hogy mint magyar állampolgárok kötelesek hozzájárulni a szovjet csapatok élelmezéséhez, ezért a háborús kártérítés keretében állományuk egy részét be kell szolgáltatniuk.

A szlovákiai szarvasmarha-állomány egy részének visszatartása mellett szól az a tény is, hogy a szállítási költségeket a gazdasági nehézségekkel küzdő magyar fél

köteles megtéríteni. Mivel az állomány kiszállításához „rengeteg” vasúti kocsi szükséges, a magyar fél talán „rávehető” arra, hogy maximálja a kivihető szarvasmarha-állományt. A részleges kivitel esetén biztosítani kell az állatok felvásárlását, istállózását. A magyarok „eladási kedvének” növelése érdekében „magas felvásárlási árat kell megállapítani”, s az így szerzett csehszlovák koronát „feketén” is kivihetik az országból. Feltételezhető, hogy ezt a magas felvásárlási árat a betelepülő szlovákok nem tudják megfizetni, ezért állami dotációról kell gondoskodni. A felvásárlás és az eladás közötti időszakban az állatokat az FMH ún. törzsgazdaságaiban gondozzák. Az FMH képviselője a felvásárlásra és a tartásra 400 millió koronát igényelt, de ezt a PMH képviselője a leghatározottabban elutasította.

A kérdés rendezését a magyarországi szlovákok szempontjából is elemezték, s néhányan úgy vélték – mivel köztük is vannak intenzíven gazdálkodó, minőségi állománnyal bíró gazdák –, hogy ezek nem hajlandók lemondani az állataikról, s a tervezett rendezés esetleg olyan „lelki traumát” jelentene, amely néhányukat visszalépésre készítetne. A kiviteli megszorítás nem vonatkozna a lóállományra, mert a visszavonuló hadseregek rengeteg lovat hagytak a cseh országrészekben, s a szlovákiai hiány innen pótolható.

A gazdasági felszerelésekkel kapcsolatban megállapították, hogy a magyarországi szlovákok felszerelése „hiányos és rossz minőségű”, 10-15 gazdára jut például egy vetőgép, cséplőgép alig van, s az is elavult, elhanyagolt. Ezért közös megegyezéssel azt javasolják a magyar félnek, hogy a szlovák gazdák ne hozzák át a mezőgazdasági felszerelésüket, mivel a csehszlovák kormány biztosít számukra új és korszerű gépeket, szerszámokat, elsősorban ekéket és lovakat. A nagyobb gépeket a traktorállomások biztosítják. Mivel a gazdák az új körülmények között új módszerekkel fognak gazdálkodni, előre nem lehet pontosan megállapítani a szükséges felszerelés mértékét. Ehhez bizonyos támpontot jelentene, ha a kitelepítési biztosok összeírnák a kitelepítésre jelölt csehszlovákiai magyar gazdák gépeit, szerszámaikat. Ezek visszatartásáról nem tárgyaltak, vagyis a kivített jóváhagyták. Az áttelepülő magyarországi szlovák iparosok gépeivel kapcsolatban is az volt a vélemény, hogy ne hozzák magukkal, mert a magyar gyártmányú gépekhez Csehszlovákiában nem kapnak pótalkatrészeket. A kb. 1200 iparos összeírása után összeállítják a gépek jegyzékét.

Külön napirendi pontként foglalkoztak a mezőgazdasági termékek kérdésével, mindekenélőtt a vetőmagellátás helyzetével. Mivel Szlovákiában nagy volt a vetőmaghiány, ezért arra törekedtek, hogy minél több vetőmag maradjon az országban. A helyzetet tovább nehezítette, hogy míg a szlovákiai magyar gazdák minőségi vetőmaggal dolgoztak, addig a magyarországi szlovák gazdák többsége negyed- vagy ötödtermésű vetőmagot használt, s így az ország ezzel „semmit sem nyer”. Egyedül a szőlőoltványaik kiválóak. Ezért ajánlatuk a magyar félnek a következő: a Szlovákiából kitelepülő gazdák egész vetőmagkészletüket adják le a szlovákiai megbízottaknak, s csupán az önellátáshoz szükséges mennyiséget vigyék ki. Hasonló elvet kell érvényesíteni a takarmánynövények, a szalma és a széna kivitele esetében is. De ugyanezt az elvet kell alkalmazni a bortermelők esetében is. A szlovákiai magyar bortermelők kötelezően

leadják a termést a kijelölt felvásárlónak, a betelepülő szlovákok viszont áthozhatják borkészletüket, s azt az új lakóhelyükön szabadon értékesíthetik.

Az értekezlet célját dr. Vašečka összegezte. A vegyes bizottság csehszlovák részlegének a tárgyalásokon el kell érnie, hogy mivel a magyarországi szlovák gazdák a felszerelésüket, készleteiket a mostani lakóhelyükön hagyják, a magyar fél – a reciprocitás alapján – egyezzen bele abba, hogy a szlovákiai magyar gazdák a mostani lakóhelyükön hagyják a gazdaság felszerelését és a készleteiket. Az értekezlet határozata szerint a kérdést – a vagyontárgyak jellege szerint – több szakcsoportban elemzik, s az 1946. július 21-re tervezett négy csoportülésem a problémákat tovább vizsgálják.¹⁵⁴

A lakosságcsere során a visszamaradó vagyontárgyak kérdésében a vegyes bizottság 1946. július 22-én Ótátrafüreden aláírt 16. számú véghatározata a csehszlovák fél egyértelmű győzelmeként könyvelhető el. A magyar fél beleegyezésével megfosztották a kitelepítésre jelölteket attól a lehetőségtől, hogy minden ingóságukat magukkal vigyék. A határozat a lakosságcsere-egyezmény VI. cikkelyére hivatkozik („Az áttelepített személyeknek minden lehetőségük meglesz arra, hogy minden ingóságukat magukkal vihessék”), ám a határozat tartalma ennek teljesen ellentmond. Az ingóságok meghatározásakor a határozat három csoportot különböztet meg: 1. a kötött gazdálkodáshoz nem tartozó és nem kompenzálható szabad ingóságokat; 2. a kötött gazdálkodás keretébe tartozó ingóságokat; 3. a kompenzálható ingóságokat.

A magyar földművesek jelentős megkárosítását jelentette a kivihető mezőgazdasági és szemesztermékek mennyiségének a csehszlovákiai normák szerinti megállapítása, valamint a kivihető háziállatok maximális mennyiségének a meghatározása. A megállapodás értelmében háziállatokból, például sertésből egy háromtagú család egyet vihet ki, s minden további három családtagra számítva még egy sertést a csehszlovákiai előírásoknak megfelelő takarmánymennyiséggel együtt. A kitelepülők a kötött gazdálkodás körébe tartozó visszamaradó ingóságaikért „reális értékű” összeget kapnak. A kompenzálható ingóságok közé az élő leltár (lovak, szarvasmarhák, sertések, juhok), valamint a holt leltártárgyak (berendezések) tartoznak.

A kitelepítésre jelölt magyarokat büntetésszerűen érintette az a megállapodás is, hogy a vagyoni összeírás napjától kezdve a kompenzáció keretébe tartozó ingóságaikkal nem rendelkeznek, nem adhatják el, illetve csak az állam által megjelölt felvásárló szervnek. Az ingóságok harmadik személynek történő eladása érvénytelen. A határozat rendelkezései nemcsak a földművesekre, hanem a munkásokra, iparosokra, kereskedőkre, a szabad vagy más foglalkozásúakra is vonatkoztak.

Magyarországon a 16. számú véghatározat általános felháborodást váltott ki, elsősorban az érintett hivatalokban és intézményekben. A Földművelésügyi Minisztérium az adott körülmények között elutasította a lakosságcsereét. A földművelésügyi tárcán kívül a kormány is elutasította az 50 000 magyar földművesnek az állatállomány, takarmány, gazdasági felszerelés nélküli áttelepítését. Szinte órákon belül leváltotta a vegyes bizottság magyar vezetőjét, dr. Péchy Józsefet, ám ennek ellené-

re a határozat 1946. szeptember 5-én mégis megjelent a Magyar Közlönyben. A törvényerőre emelkedett határozat újratárgyalását a csehszlovák fél elutasította, sőt megfenyegette a magyar kormányt, hogy ellenállása esetén megkezdi a szlovákiai magyarok széttelepítését az ország egész területén. A magyar kormány még ekkor sem engedett, s jelezte, hogy a cserét csak az újratárgyalást követően kezdi meg.

A csehszlovák kormány a fenyegetést 1946 novemberében beváltotta, s az általános munkakötelezettséget elrendelő 88/1945. számú elnöki dekrétumra hivatkozva megkezdte a magyar családok kitelepítését a cseh országrészekbe. 1946. november 19-től 1947. február 27-ig 41640 személyt, 9610 „gazdasági egységet”, vagyis családot deportáltak. A munkát önként vállalókkal együtt 11 568 családot, azaz 43 543 személyt vittek ki a cseh országrészekbe még a szokatlanul hideg (mínusz 20-22 °C), hófúvásos időben is.

A „csehszlovák nyomás” eredménytelen maradt, mert a magyar kormány továbbra sem fogadta el a vegyes bizottság 16. számú határozatát, sőt visszahívta a bizottság magyar tagjait, s ezzel félbeszakította a tárgyalásokat. A nemzetközi felháborodás, a lakosságcsere megkezdését megtagadó magyar kormány következetessége meghátrálásra készítette a csehszlovák kormányt. A deportálások leállítását követően újból összeült a vegyes bizottság, s az 1947. március 24-én aláírt 26. számú véghatározattal semmisnek nyilvánította a 16. számú határozatot. Az új határozat a kitelepítendőek vagyonával kapcsolatban a következőket rendelte el: „Ingóság minden, ami az ingatlan állagának sérelme nélkül elválasztható.” Az ingatlan alkatrészei (mint például az ajtók, ablakkeretek, a telekkel tartósan összekapcsolt ólak, fák, kerítések, még ha az ingatlanról leválaszthatók is) viszont nem tekinthetők ingóságnak. Az ingatlant az összeírások alkalmával az összeíró bizottság konkretizálja, s nézeteltérés esetén az ellenőrző szervek döntenek.

A kitelepítésre jelölt személyek minden ingóságukat magukkal vihetik. Az önelátó személyek 1947. augusztus 1-jéig búzából, rozsból, illetve ezek örleményeiből a családtagok számának megfelelő fejadagot, augusztus 1-jét követően ugyanilyen feltételek mellett egy gazdasági évre járó fejadagot vihetnek ki. Vetőmagot a földek nagysága szerint, azaz gabonafélékből 40%-ot, árpából 10%-ot, kukoricából 20%-ot vihetnek ki. A kitelepülő cégek magukkal vihetik a cég iratait is. Műemlékek kivitele azonban továbbra sem engedélyezett. Az iparosok, gyárosok, kereskedők kivihetik szerszámaikat, anyagkészletüket, gépi berendezéseiket. A kitelepülők készpénzéről hivatalosan intézkednek. A hivatalosan kijelölt felvásárlók által megvásárolt, illetve átvett, de ki nem fizetett tételek árát 15 napon belül ki kell fizetni.

A határozat egyik fontos pontja kimondja, hogy minden olyan ingóságot, melyet a kitelepítésre jelölt személy nem akar magával vinni, szabadon értékesíthet. Ha a kitelepítésre jelöltek ingóságai időközben idegenek tulajdonába kerültek, azokat vissza kell szolgáltatni. A kitelepültek vagyonát működtető nemzeti biztosokat el kell számoltatni. A hivatalosan kijelölt két tanú jelenlétében leltárt kell készíteni, s az esetleges károkat meg kell téríteni. Amíg a kárt nem térítik meg, a tulajdonost nem lehet kitelepíteni. Az áttelepítendő – megélhetése biztosítása céljából – az áttelepítése napjáig

dolgozhat, s a munkájához szükséges nyersanyagokat az állam biztosítja. Új nemzeti biztosokat kinevezni nem lehet. Biztosítani kell a magyarok „zavartalan átköltözését”.

A kiszállítható javak új megítélése nem várt nehézségek elé állította a csehszlovák kormányt. A magyar feltételek elfogadásának várható anyagi, illetve erkölcsi következményeire még a tárgyalások folyamán figyelmeztette a csehszlovák kormányt a külügyi államtitkár. Vladimír Clementis 1947. május 20-án arra kérte a kormányt és az érintett minisztériumokat, hogy gondoskodjanak annak az anyagi kárnak a pótlásáról, amit a vegyes bizottság új határozata a betelepülő szlovákok anyagi ellátottsága szempontjából jelent. Javaslatát Clementis drámai példákkal illusztrálta. Szerinte a magyarok szétszedik az ólakat, a pajtákat, a kerítéseket s általában minden fából készült építményt, kivisznek magukkal az országból minden élő és holt ingóságot, s így „a betelepülők üres, többé-kevésbé tönkretett gazdaságokat kapnak”. Különösen azt fájjalja, hogy az új határozat híre nagyon gyorsan eljutott a magyarországi szlovákokhoz, s lehetséges, hogy ez egyeseket visszalépésre készítet. Az új határozat „pótolhatatlan veszteséget jelent”, mert meg-töri a termelés kontinuitását, s a betelepülő gazdák az „abszolút pénztelenség” miatt nem lesznek képesek megfelelő szinten folytatni a gazdálkodást. Ezért a vegyes bizottság 26. számú határozatát úgy kell beilleszteni a csehszlovák jogrendbe, hogy biztosítsa a gazdálkodás folyamatosságát. A magyarok kitelepítése után törvényekkel kell szabályozni az állami tulajdonba kerülő gazdaságok üzemeltetését; ezt az SZTH biztosítsa, a kormánynak pedig 150 millió koronát kell folyósítani a költségekre. Clementis végül azt ajánlotta, hogy a kormány ne ismerje el a „magyar ingatlanok” 1946. február 27-ét követő elidegenítését, eladását, illetve elajándékozását.¹⁵⁵

A társadalmi összetétel

A lakosságcsere-egyezmény nem rendelkezett a kitelepítésre jelölt csehszlovákiai magyarok társadalmi és vagyoni összetételéről. A kérdést a magyar fél vetette fel az első 3000 magyar család kitelepítését követően, mert feltűnően sok volt köztük a módos földműves. Ez a tendencia megfelelt a csehszlovák kormány 1946. június 21-i határozatának, amely szerint „a földműveseket és a földdel bíró személyeket kell notifikálni, a munkások egyelőre maradjanak”. Az indok ismert, a cserével az állam jelentős magyar földtulajdonhoz jutott, s ez növelhette a szlovákok belföldi betelepítését is. A kormányhatározat „pontos betartását” igazolja a magyar félnek 1947. március 25-én átadott jegyzéke, melyben a kitelepítésre jelöltek szociális megoszlása a következő volt: földműves 67%, iparos és kézműves 14,5%, kereskedő és pénzügyi dolgozó 3,4%, szabadfoglalkozású 3,9%, egyéb 10,6%. A földművescsaládoknál a meghatározott fejenkénti földkvóta 2,37 kat. hold volt.¹⁵⁶

A csehszlovák főhivatalok ismerték a szlovákiai magyar társadalom, mindenképp a földművesek vagyoni megoszlását. Az 1947. január 15-i jelentés szerint az

5 kat. holdnál kisebb vagyon tulajdonosainak a száma kb. 65 ezer, s a vagyonuk megközelíti a 40 ezer kat. holdat. A mezőgazdasági munkások és idénymunkások csoportjába 40 933 család tartozott, kb. 142 ezer személy. Az SZTH jelentése szerint az 5 kat. holdnál nagyobb birtokkal bírók közül a lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye 27 ezer családfőt érint.

A fenti szociális szerkezet jellemzi a magyar notifikáltak 1946. augusztus 27-én átadott névjegyzékét is. A módos gazdák fölénye már az első transzportokat követően nyilvánvalóvá vált, s Gyöngyösi János magyar külügyminiszter az 1947. május 22–24-e között megtartott pöstyéni tanácskozáson figyelmeztette Vladimír Clementist, hogy a fejkvóta maximálisan 2,37 kat. hold lehet. Mivel a figyelmeztetés eredménytelen maradt, június 15-én újból felvetődött az a vagyoni különbség, amely a Csehszlovákiából kiszállított magyarok és a helyükre beköltöztetett magyarországi szlovákok földtulajdona között fennállt. Az ún. kvótakérdés ezt követően állandósult: a magyar fél figyelmeztetett, a csehszlovák fél ígéretet, ám végeredményben minden maradt a régiben.

Vladimír Clementis a társadalmi összetétel megállapításának napjaként a szerződés aláírását jelölte meg. Az SZTH Clementis tervét elutasította, és a pöstyéni tanácskozáson elfogadott időpontot tekintette érvényesnek, mivel „a két időpont között a magyarok vagyoni helyzete a konfiskálások következtében jelentősen megváltozott”. Daniel Okáli és Ján Čech úgy vélte, hogy a notifikáltak esetében is el kell ismerni a nemzetiségi alapon elrendelt elkobzásokat. Alapelvük szerint „a társadalmi összetelt nagyvonalúan, csupán körvonalaiiban kell betartani”, s ezt is csak a fő kategóriák esetében.¹⁵⁷

A kérdés 1948 januárjában az SZNT elé került, amely megállapította, hogy a szlovákiai magyar társadalom megőrizte az első világháború előtti társadalmi szerkezetét, s így megfelelt a közép-európai átlagnak. „Történelmi változásra” a magyar etnikai területeken csak a második világháborút követően került sor, amikor megerősödött a szlovák elem, s az értelmiség és az államapparátus teljes elszlovákosodását követően ezek a magyar társadalmi rétegek szétestek. A csehszlovákiai magyar társadalom alapját képező földműveseket a belső telepítések és a földtulajdonuk elkönfiskálása meggyengítette.

Az SZTH az 1948. január 6-i ülésén a szlovákiai magyarok társadalmi szerkezetéről szóló beszámolót, amely elsősorban a vagyon szempontjából vizsgálta a szlovákiai magyarokat, a magyar felet képviselő dr. Zsolt elutasította. A csehszlovák Andrej Buza alezredes a magyar fél kérését, vagyis a vagyoni szerkezet megőrzését a leghatározottabban elvetette, s kétoldalú rendezést ajánlott. A vagyoni szerkezet magyar fél által kezdeményezett betartásának további elutasítását bizonyítja az 1948. január 10-e után kijelölt transzportok szociális összetétele, melyben ismét a módosabb gazdák domináltak, s az egy főre jutó földkvóta átlaga 3,14 kat. hold volt, vagyis az SZTH túllépte még a pöstyéni egyezményben meghatározott 2,37 kat. holdas átlagot is.

A csehszlovák fél 1948 tavaszán a társadalmi szerkezet általános ellenőrzése és a kérdés rendezése előtt a lakosságcsere meggyorsítására törekedett, arra, hogy mi-

nél több magyarországi szlovák földművest telepíthessen át. Működésbe lépett a CSÁB propagandája is. A szállítások felgyorsítását a magyarországi „vetőmaghiánnyal” indokolták, kiemelve, hogy a szlovák gazdák nem kapnak vetőmagot. A magyar fél elismerte, hogy az országban általános a vetőmaghiány, s ez érinti a magyar gazdákat is. A szlovák földművesek az előre megállapított sorrendben a magyarokkal egy időben kapnak vetőmagot. A magyar fél 1948. január 2-án jelezte, hogy január-februárban a telepítéseket szüneteltetik, s ezt követően is csak a vagyoni kvóta betartása, illetve a mutatkozó különbségek kiegyenlítése esetén telepítenek. A csehszlovák fél újból megígérte a rendezést, mire a magyar fél január 30-án jelezte, hogy hajlandó összeállítani a tavaszi transzportok menetrendjét, s február 20-tól naponta 18 gazdasági egységet átvész. A február 4-6-a között Pozsonyban tárgyaló magyar tisztviselők a kvóta kérdésében nem tapasztaltak javulást, ezért a magyar kormány február 5-én „váratlanul” új feltételhez kötötte a lakosságcsere folytatását. Rámutatott ugyanis arra, hogy a kiszállított magyarok és a betelepített magyarországi szlovákok vagyona között mutatkozik. A különbséget kiegyenlítésére a Csehszlovák Köztársaság utaljon át a magyar államnak előlegként 3 millió dollárt. Sebestyén prágai magyar követ 1948. február 7-én közölte a csehszlovák kormánnyal, hogy az első részletek kiegyenlítését követően a lakosságcsere napi 16 gazdasági egységgel február 20-án elkezdik. A magyar kormány feltételét a csehszlovák kormány megvitatta, de elutasította, s egyben jelezte, hogy „a napi telepítési kvóta” februárban 24, márciusban 32, április 1-jétől 48 gazdasági egység legyen.

Közben a magyar kormány az előleg átutalását április 1-jéig elhalasztotta, az SZTH és a CSÁB megkapta a prágai Külügyminisztérium leiratát, melyben a „minden mindegy, csak telepítsenek” elve alapján beleegyezett a napi 16 gazdasági egységbe. Közben a magyar fél újból bírálta a tavaszi transzportok kvótáját, s ragaszkodott az előző transzportok „feleslegének” kiegyenlítéséhez. Az SZTH és a CSÁB a márciusi hónapot nagy remények közepette kezdte el, mert 1948. február 29-én Okáli belügyi megbízott lett, miközben megtartotta kormánybiztosi posztját is. Ennek ellenére a magyar fél 1948 márciusától egyre következetesebben követelte a kvóta rendezését és betartását.

A magyar fél következetes magatartása a kvóta rendezésére készítette a csehszlovák felet. 1948. március 16–18-a között Pozsonyban elfogadta ugyan a csehszlovák ütemtervet, de a telepítés folytatását az anyagi követeléseinek kiegyenlítéséhez és a kvóta betartásához kötötte. A kiszállított magyar földművesek földtulajdona fejenként 0,75 kat. hold lehet, s április 16-ig csak napi 16 gazdasági egységet vesznek át. A szlovák hivatalok nehéz helyzetbe kerültek, mert egyre több magyarországi szlovák vonta vissza a jelentkezését. „Katasztrófa fenyeget – írták a CSÁB tisztviselői –, s mi várjuk a csodát.” A kvóta rendezése érdekében a listák átdolgozása, a gazdák „átikresztése” volt a központi téma. A transzportokkénti 3,17 kat. holdas fejkvótát 2,37 kat. holdra kellett csökkenteni.

A tanácskozás nem hozott érdemi eredményt, s a helyzet csak azt követően módosult, hogy április elején nem tudták Ipolyság környékéről áttelepíteni a transzportlistára felvett 102 családot, mert közben „ikerpárjaik” Magyarországon lemondták az áttelepülést. Ebben az időben – a magyar gazdasági élet megszilárdulását követően – emelkedett a visszalépések száma, s ezt a magyarországi szlovákok szlovákiai, az elképzelésekkel ellentétes elhelyezése is motiválta. Elégedetlenséget váltott ki Magyarországon, hogy a magyarországi szlovákok között ismeretlen földkvóta kiegyenlítése érdekében „a gazdag magyarok helyett a szegényeket” hozzák át, s így az áttelepülés után Szlovákiában kevesebb földet kapnak.

A magyar fél látva, hogy a csehszlovák fél az ígéreteit nem tartja be, cselekedett. 1948. április 1-jével leállította a kiszállítást és a befogadást. Április 26-tól hajlandó megújítani a cserét, de naponta maximálisan 32 gazdasági egységet fogad, s a földművescsaládoknál a fejkvóta legfeljebb 1,55 kat. hold lehet. Ilyen volt a helyzet 1948 áprilisában, ám nem mozdult sem Okáli, a belügyi megbízott, sem az SZTH Elnöksége. Arra vártak, hogy a „csehszlovák Külügyminisztérium jobb belátásra bírja a magyar elvtársakat”, mivel Okáli szó szerint értelmezte Clementis szavait, hogy tudniillik „az új körülmények között a magyar kormány közelebb kerül az új csehszlovák vezetéshez”.

A szlovák tisztviselők az 1948. május 3-i értekezleten is megígérték, hogy a „következő transzportoknál már betartják a fejenkénti 2,37 kat. holdas átlagot”, ám változás mégsem történt. A magyar fél jelezte, hogy az adott helyzetben beszünteti a szállítást. Okáli – saját elképzelése megvalósítása érdekében – a Külügyminisztérium segítségét kérte, de Clementis azt tanácsolta barátjának, hogy „lehetőleg kormánydelegáció nélkül rendezzék a kvótát”, s számoljon azzal, hogy a Külügyminisztérium is új lehetőségeket keres. Figyelmezteti Okálit, nehéz lesz a csehszlovák elvárásokat keresztülvinni, mert a magyar kormány egyre határozottabban utasítja el a csehszlovák elképzeléseket, elutasította például a szlovákiai magyar iparosok ellenőrizhetetlen áttelepítésére és a magyar háborús bűnösök kiszállítására tett csehszlovák javaslatot is.

A magyar megbízott „hajthatatlansága” tárgyalásra kényszerítette Okálit, aki 1948. május 7-én találkozott az SZTH elnökével, Ján Čechhel. „A paritás az áttelepítés katasztrofája” – állapította meg, s arra kérte az elnököt, hogy a pöstyéni jegyzőkönyv alapján dolgozza át a transzportlistákat, mert „az adott körülmények között a magyarországi szlovákokat nem lehet elhelyezni”. A tárgyalás előtt azonban kérte a Külügyminisztérium és Clementis támogatását. Levelében a nagyobb hatás érdekében dramatizálja a helyzetet, és a saját elképzelése szerinti „rendezés” támogatását kéri, „mert ha ez nem így történik, akkor hatalmas lesz a nemzeti, az állampolitikai és gazdasági kárunk”.¹⁵⁸

A magyar fél 1948. május 26-án leállította a kitelepítést, de a csehszlovákok még ekkor sem mutattak hajlandóságot a kvóta rendezésére, bár elismerték, hogy a két fél megegyezése értelmében február végéig el kellett volna készíteni az átértékelt transzportlistákat, illetve a kitelepítendő magyarok birtokának a jegyzékét. Dr. Ján Čech úgy képzelte el a vagyoni kvóta „rendezését”, hogy az eredeti transzportlisták-

ban szereplő gazdák földbirtokának egy részét „az állam érdekében elkobzottak nyilvánítja”. Okáli azonban figyelmeztette Clementist, hogy az SZTH elnökének ez az „ignoráló magatartása” veszélyezteti a magyarországi módosabb gazdák elhelyezését Szlovákiában. „Csinálj rendet az SZTH-ban” – kérte Clementist, mert a békéscebsabai módosabb gazdákat a kvóta miatt nem lehetett elhelyezni Udvardon és Érsekújvárott. 18 család 11 napja él vagonokban és kirakodásra vár.¹⁵⁹

A helyzetet felmérve a CSÁB elkészítette az új listákat, amelyeken a leggazdagabb földtulajdonosok helyére kisebb vagyonnal rendelkezőket jelöltek. Csökkentették a fejkvótát, de növekedett a kitelepítendőök száma. A jelölésnél ügyeltek arra, hogy a magyaroknak ne legyen nagyobb birtokuk a magyarországi ikerpárjaiknál. Az egyes transzportok eredeti és módosított földkvótája az alábbi kimutatás szerint nem sokban különbözött, hiszen 2,26 kat. holdról csak 2,01 kat. holdra csökkent:

május 18.	3,91 kat. hold	javítva	2,48	kat. hold
május 19.	– kat. hold	javítva	1,69	kat. hold
május 20.	3,63 kat. hold	javítva	2,24	kat. hold
május 21.	– kat. hold	javítva	2,33	kat. hold
május 22.	2,95 kat. hold	javítva	2,01	kat. hold
május 23.	3,01 kat. hold	javítva	2,35	kat. hold
május 24.	3,12 kat. hold	javítva	1,48	kat. hold
május 25.	1,48 kat. hold	javítva	1,48	kat. hold

A vagyoni kvóta az SZLKP KB Elnöksége számára sem volt elfogadható. A vagyonos magyaroktól akartak ugyanis megszabadulni, s ezeket az elveket rögzítik az 1948. május 31-én és június 2-án keltezett jegyzőkönyvek is: „A gazdag magyaroktól, nem pedig a szegényektől akarunk megszabadulni” – olvashatjuk a jegyzőkönyvben. A CSÁB tisztviselői az SZLKP KB főtítkárnak, Štefan Baš'ovanskýnak küldött levelük szerint „csak abban bizakodnak, hogy a vagyoni összeírást végző magyar megbízottak nem lesznek képesek megállapítani a kijelöltek pontos vagyoni helyzetét”. „Lehetetlen, hogy a szegényeket (1-5 kat. hold) szállítsuk ki” – olvasható a levélben, s ezt azzal lehetne megakadályozni, ha a csehszlovák állam megtérítené a magyar államnak a vagonok közötti különbözetet.¹⁶⁰

A diszparitás körüli viták, illetve a csehszlovák fél részéről való halogatás jellemezték 1948 nyarát. A kérdést az 1948. augusztus 7-én megkötött Okáli-Heltay paktumot követően kezdték rendezni. A paktummal új fejezet kezdődött a csehszlovák–magyar lakosságcsere történetében. Az egységet a két állam kommunista pártjainak a nevében kötötték meg, de a csehszlovák Külügyminisztérium 1948. november 6-i véleménye szerint a paktum a két kormányt semmire nem kötelezi.

A két kommunista főhivatalnok találkozását megelőzően Okáli kidolgozta „a minimálisan 30 ezer magyar kitelepítési tervét”, s ha a magyar kormány továbbra is

ragaszkodik a vagyoni kvóta betartásához, akkor „megelégszik” 18 ezer fővel is. A terv keretében elhagyja az országot 1000 kis és 500 nagy háborús bűnös és azok családtagjai. Az első hullámban az 1946. június 30-ig, a másodikban – bár ezzel a magyar kormány nem értett egyet – az 1948. szeptember 1-jéig elítélteket viszik ki. A csehszlovákiai magyar háborús bűnösök pontos névjegyzékét Gustáv Husáknak, a Megbízottak Testülete elnökének a rendelete alapján 1948. július 31-ig elkészítik. Ha a magyar fél hajlandó átvenni a szlovákiai magyar „háborús bűnösöket”, akkor a lakosságcsere 1948. december 31-ével befejeződik.

Az Okáli-Hetay paktum szerint Magyarország a csere keretében átvesz 10 ezer szlovákiai magyart, ha Magyarországon találnak ugyanennyi áttelepülőt. 6700 kat. holdban jelölték meg a kitelepítésre jelölt magyarok maximális földvagyonát, vagyis a földművesekre és családtagjaikra fejenként legfeljebb 1 kat. hold jut, s így meghatározták a földművescsaládok arányát is. Továbbá Magyarország a lakosságcsere-egyezmény V. cikkelye alapján hajlandó átvenni a Csehszlovákiából önként áttelepülő magyarokat. Az áttelepítés új szakasza 1948. szeptember 17-től december 31-ig tart. A paktum nem rendezte a csehszlovák fél paritásadosságát, s ez azt sugallta, hogy beleegyezett a nullszaldóba.¹⁶¹

A részleteket az 1948. augusztus 25–30-a között megtartott balatonkenesei tárgyalásokon pontosították. A közeli hónapokban kitelepíthető 8-9 ezer magyar földművescsalád vagyona nem haladhatja meg a 15 ezer kat. holdat, vagyis a fejenkénti 1,87–1,66 kat. holdat. A paritást a két fél folyamatosan ellenőrzi, s az első eredményeket szeptember végén értékeli ki. A két fél beleegyezett a paritásos eltérések „rendezési határidejébe”, vagyis a csehszlovák fél továbbra is számolt bizonyos túllépésekkel, s a magyar fél a határidő megadásával ebbe mintegy beleegyezett. A határidőn belül az egyik hónapban mutatkozó paritáskülönbséget a következő hónap végéig kell kiegyenlíteni, a szeptemberit október 15-ig. A rendezés elmaradását követően a magyar fél a kitelepítést leállítja. Okáli megtagadta az ellenőrzés, illetve a felelősségrevonás ilyen módját, „mert az ellenkezik a két fél közötti politikai meg egyezéssel”. Ennek ellenére a magyar fél követelte a szeptemberi transzportok két héten belüli kiegyenlítését, s ezt követően a többi kitelepítés esetében mutatkozó diszparitást is.

A szlovák fél látta a magyar fél következetes magatartását, ám ismét „próbálkozott”. Felajánlotta, hogy a diszparitást „rezsimiták” kitelepítésével egyenlítik ki, ám javaslatát a magyar fél elutasította. A diszparitás szeptember 13-ig Csehszlovákia „hátrányára” 521 személy, vagyis annnyival több magyar hagyta el szülőföldjét, mint szlovák Magyarországot. Ez megközelítően három transzportot jelentett.¹⁶²

Mivel az Okáli-Hetay paktum 1948. december 31-ben jelölte meg a lakosságcsere befejezésének napját, Okáli mindent elkövetett, hogy engedékenységre bírja a magyar partnereit. Szeptember végén újból kérte a diszparitás rezsimitákkal való kiegyenlítését. A szlovák fél szerint 260 személyről, a magyar kormánybiztos sze-

rint 351 személyről van szó. Magyarország a diszparitás október 15-ig való kiegyenlítését kérte, ellenkező esetben a kitelepítést napi 16 gazdasági egységre csökkenti. A csehszlovák fél megígérte, hogy a javaslatát legkésőbb október 18-ig eljuttatja a magyar partnerhez, de ez nem történt meg, mert a tervezett értekezleten egyszerűen nem jelentek meg. Erre dr. Hajdú a telepítések leállítását javasolta, mire Csehszlovákia budapesti nagykövete 1948. október 21-én Rajk László magyar külügyminisztertől kérte a telepítés meggyorsítását.

Az elmaradt értekezletet követően éles hangú levélváltásra került sor dr. Hajdú és Okáli között. A magyar képviselő kijelentette, hogy Magyarország megkezdi a diszparitás kiegyenlítést, s naponta csak 16 gazdasági egységet enged ki. A határozott hang, a magyar külügyminiszter elutasító magatartása újabb lépésre készítette Okált. Személyes találkozót kért Rajk Lászlótól, s a napi kvóta 34 gazdasági egységre történő növelését. A magyar külügyminiszter napi 24 gazdasági egységet engedélyezett, de a transzportok indításáról csak a diszparitás kiegyenlítését követően hajlandók tárgyalni. Rajk László elutasította a diszparitás rezsímistákkal való kiegyenlítést. A megállapodás szerint eltérő nagyságú transzportokat indítanak. Szlovákiából 24 család egy transzport, Magyarországról 22 család, s így kiegyenlítik a szeptemberi különbséget.

A kérdés azonban mégsem rendeződött, mivel a szlovák fél újból növelte a különbséget. A szlovákok szerint a különbség 702, a magyarok szerint 900 személy volt. A szlovák fél az utolsó hónapokban is a vállalt kötelezettségének csupán a felét teljesítette. Talán a kérdés rendezésének szlovák halogatása volt az oka, hogy a magyar kormány 1948. október 6-án Heltayt felmentette. Az új magyar megbízott, dr. Beck a leghatározottabban elutasította Okáli újabb javaslatát, azt, hogy – Rajk László elutasítását követően – a diszparitást a rezsímistákkal egyenlítsék ki úgy, hogy rájuk is vonatkozzon a lakosságcsere-egyezmény V. cikkelyének minden gazdasági előnye, vagyis ikresítenék őket. Okáli a kérdés sürgős elintézését kérte, s azt, hogy Magyarország vegye át a VIII. cikkely alapján az 1947. december 31-ig elítélt magyarokat. Elképzelése szerint a rezsímistákat a tervezett transzportokkal telepítenék át, s a lakosságcsere befejezését követően még egy transzportot indítanak, mert időközben dr. Hajdú az engedélyezett 672 rezsímista mellett újabb 200 személynek adott kitelepítési engedélyt.

A diszparitások kötéltűzése még decemberben is tartott, de a Pozsonyban 1948. december 14-én megtartott tanácskozáson csak 164 személy volt a különbség. Magyarország beleegyezett, hogy a december 21-én Magyarországról induló s a volt Magyarországi Szlovák Antifasiszta Szövetségének tisztviselőit szállító transzporttal ezt a különbséget is kiegyenlítik. Az 1948. december 31-i utolsó ülésen a magyar fél megállapította, hogy a szlovák fél újból megsértette a megállapodást, s a diszparitás továbbra is 125 személy. Ezzel az értekezlettel lezárult a lakosságcsere s az a csehszlovák törekvés, hogy „minél több magyart vigyenek ki az országból”, s a diszparitás kérdését a tények helyett a vitával elodázzák.¹⁶³

Az egyirányú áttelepítés Magyarországról

Az SZTH már 1946-ban szeretne volna megkezdeni a lakosságcsereét. A kétoldalú tárgyalások során felmerülő, elsősorban anyagi vonatkozású problémák megoldásának az elhúzódása, illetve a magyar félnek a kikényszerített lakosságcsereével kapcsolatos ellenérzésével magyarázható „visszafogott aktivitása” kiváltotta a CSÁB, de főként az SZTH vezetésének a türelmetlenségét. Az SZTH és a BMH azt ugyan nem feltételezte, hogy a magyar lakosságot egyszerre, egyszeri, folyamatos akció keretében telepíti ki, de több, már a ratifikációt követő hetekben megkezdődő kitelepítési szakasszal számolt.

A csehszlovák fél a magyar földművesek kiszállításával akarta megkezdeni a lakosságcsereét, míg a magyar fél a csere alapos előkészítését tervezte, s a más jellegű tulajdonnal rendelkezőket szeretne volna előnyben részesíteni. A csehszlovák fél – az országban uralkodó nagymérvű munkaerőhiányra hivatkozva – arra kérte a magyar kormányt, hogy engedje ki az áttelepítést kérő vagyontalan, vagyis ingatlannal nem rendelkező szlovákokat. A magyar fél ebbe beleegyezett, de az országban uralkodó vagyon- és mozdonyhiányra hivatkozva csak a teherautókkal történő kiszállításukat engedélyezte.

Az egyirányú telepítést alapozta meg az 1946 tavaszán az SZTH által elrendelt összeírás, melynek keretében a csehországi hatóságok jelezték, hány családot tudnak fogadni a németek által lakott határövezetben, ahol a pásztorkodással, állattenyésztéssel foglalkozó vagyontalan magyarországi szlovákokat elhelyezhetik. Csehországban 79 településen 2670, Morvaország 7 községében kb. 170 családot fogadhatnak.¹⁶⁴

A vagyontalan kitelepülőeknek nem voltak cserepartnereik, így a lakosságcsere ún. előfázisát egyoldalú kitelepítésként jegyzik. A magyar kormány a lakosságcsere-egyezmény magyarországi ratifikálása előtt kiengedte az áttelepülést kérő bányászok és munkások több csoportját. Így hagyta el 1946 márciusában Bánhidát és környékét 202 bányász és családja, összesen 518 személy. 1946. június 11-én Keszthely, Sárísáp, Dág és Dorog környékéről 606 személy telepedett át Csehszlovákiába.

Az „előtelepítés” egyoldalú folyamatában meghatározó az 1946. július 23-án Ótátrafüreden jóváhagyott vegyes bizottsági határozat, melynek értelmében a CSÁB 15 000, ingatlannal nem rendelkező magyarországi szlovákokat telepíthet át Csehszlovákiába. A tárgyalások során a szlovákok azzal érveltek, hogy a kérés megtagadása esetén növekszik a Magyarországot illegálisan elhagyók száma, mivel már a nyár folyamán 2-3 ezren hagyták el Magyarországot, s kértek repatriáns igazolványt a csehszlovák hatóságoktól. Az „illegális” áttelepülést Daniel Okáli kezdeményezte, és 1946. augusztus 8-án azt kérte a BMH-től, hogy írják össze az ilyen módon érkezetteket, mert „félő, hogy ezeket a magyarok nem veszik be a cserébe”. Az „illegálisan” betelepültek, repatriáns igazolványokkal rendelkezők kivétel nélkül mind Szlovákiában maradtak.

A vegyes bizottság határozatát követő első transzporttal 1946 augusztusában 71 háztartási alkalmazott lépte át Magyarországot határát, s helyezkedett el az előre kije-

lött munkaadóknál. A szeptemberben induló rendszeres transzportokkal 8559 személy települt át. A telepítés 1946 októberében is folytatódott, s az október 2–29-e között indított transzportokkal 2289, a novemberi transzportokkal 3829 személy, vagyis összesen 15 565 személy jött át Csehszlovákiába.¹⁶⁵

A CSÁB 1946 októberében újabb transzportokat szervezett, de közben a csehszlovák kormány elrendelte a szlovákiai magyarok csehországi kényszerközmunkáját, s megkezdte deportálásukat. Válaszul a magyar kormány 1946. november 28-án az egyirányú kiszállítást betiltotta, köztük a Nyíregyházán már indulásra váró transzportét is. Dastych tábornok – Okáli kérésére – személyesen kért engedélyt Gyöngyösi külügyminisztertől, aki a transzport kiengedését még engedélyezte, de megtiltotta az üres csehszlovák teherautók beengedését az országba. Így a CSÁB által tervezett 410 személy helyett csak 205-en hagyhatták el Magyarországot. Közben a komlói szlovákok, miután értesültek az egyoldalú kiszállítás leállításáról, a Magyarországi Szlovák Antifasiszta Szövetségének kezdeményezésére magyarelles tüntetést kezdtek szervezni, melyet – a tüntetés célját látva – a szovjet parancsnokság nem engedélyezett.¹⁶⁶

Az egyirányú transzportokkal Csehszlovákiába érkezők elhelyezése nem volt zökkenőmentes. Az SZTH úgy tervezte, hogy jelentős számú családot a cseh országrészekbe irányít, amit az áttelepültek egy része – az ígéretekre hivatkozva – elutasított. Ők Szlovákiában akartak maradni. Az egyirányú transzportokkal áttelepülő bányászcsaládok elhelyezése érdekében az SZTH 1946. szeptember 3-án elrendelte, hogy a helyi hatóságok „ürítsék ki” a handlovi lakásokat, vagyis kényszerkitelepítéssel más lakóhelyre vigyék az ott lakó német bányászokat. A lakások „csak lassan szabadultak fel”, s az eredetileg Handlovába irányított 43 pécsi bányászcsaládot a csehországi Falkonovba vitték. A november 23-án érkezettek közül 110 iparoscsaládot szétosztottak az országban, a 135 földműves és más mezőgazdasági munkával foglalkozó családot a Lévai, Érsekújvári és Párkányi járásba telepítették, ahol zömmel a magyaroktól elkobzott gazdaságokat vettek át.

A többi családot az SZTH a kitelepítésre kijelölt, de még odahaza tartózkodó magyarok házaiban akarta elhelyezni. A hivatal egyik osztályvezetője például 1947 nyarán elrendelte, hogy az ikresítés mellőzésével 34 magyarországi vagyontalan családot költöztessenek be Diószegen a magyarok házaiba. Az érintett magyar gazdák a MÁK védelmét kérték. A magyar ügyvivő a magyar gazdák konzuli védelmére hivatkozva a határozat megváltoztatását kérte. Az SZTH kénytelen volt betartani az egyezményben vállalt kötelezettséget, de ezt követően a helyi komisszár a magyar gazdák önkéntes összeköltöztetését „kérte”, amit a gazdák elutasítottak. Erre a helyi komisszár a lakosságcserében kitelepítésre jelölt magyarok összeköltöztetését törvényellenesen, karhatalommal akarta végrehajtani. Közben újabb egyirányú transzportot irányítottak Diószegre, s a helyzet rendezésére az SZTH Elnöksége bizottságot küldött ki a helyszínre, hogy „megnyugtatóan rendezzék a magyarországi szlovákok problémáit”. A fejleményeket nem ismerjük, de a kitelepítésre jelölt magyar gazdákat a birtokukban nem háborgatták.¹⁶⁷

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

A csehszlovák kormány a munkaerőhiányra hivatkozva 1948 márciusában újból egyirányú transzportok kiengedését kérte a magyar kormánytól. Terveik szerint a kitelepítésre még nem jelentkezett szlovákokat vitték volna ki az országból, vagyis újból toboroztak volna. A magyar kormány azonban a kérést elutasította.¹⁶⁸ A magyar és a csehszlovák fél megegyezése értelmében 1947. április 11-én megkezdődött a lakosságcsere. A csere keretében 1948. december 20-ig a Csehszlovák Köztársaságból kiszállított transzportok adatai a következők:¹⁶⁹

Terület (honnan)	Transzp.	Szerel- vények	Gazdasági. egység száma	Személyek	Leadott készpénz	lő
Galánta	61	119	1790	7926	23 447 130	1134
Léva	61	137	1883	6813	25 172 475	1631
Ipolyság	13	19	262	1048	8 122 595	195
Érsekújvár	72	125	2017	8542	52 244 600	1137
Komárom	57	90	1539	6074	59 701 790	858
Rimaszombat	28	50	607	2190	8 958 830	259
Kassa	16	32	403	1507	16 041 945	256
Dunaszerdahely	19	47	565	2793	41 981 940	458
Pozsony	14	11	348	1137	10 386 430	38
Vágsellye	49	87	1221	4690	13 717 790	960
Somorja	18	36	383	1771	4 940 055	394
Királyhelmece	-	-	2	4	1 210 000	-
Párkány	11	25	281	1059	11 608 160	157
Összesen	419	778	11 301	45 554	277 533 740	7477

Terület (honnan)	Szarvasmarha	Sertés	Kecske	Juh	Szárnyas	Nyúl	Méheslád	Cséplőgarnit.	Traktor	Vetőgép
Galánta	4962	3269	6	5	29 445	3	36	40	13	563
Léva	3151	3458	26	864	32 159	165	353	171	28	870
Ipolyság	518	414	7	414	3947	147	60	2	2	99
Érsekújvár	3536	3155	78	286	38 932	22	91	41	36	754
Komárom	2137	1972	72	214	38 780	167	281	29	24	398
Rimaszombat	1444	1073	8	183	13 993	310	72	13	5	87
Kassa	876	596	6	216	5759	86	71	10	9	89
Dunaszerdahely	1166	1070	29	8	19 900	118	-	15	5	263
Pozsony	86	177	38	122	3511	95	-	3	1	7

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Vágsellye	1673	1719	41	7	46 583	-	181	25	30	366
Somorja	1201	1324	11	70	20 044	-	-	17	3	260
Királyhelmec	2	12	-	-	10	-	-	-	-	-
Párkány	326	498	22	17	8220	127	183	5	1	91
Összesen	21 078	18 737	346	2406	261 283	1220	1328	371	157	3853

Terület
(honnan)

	Kaszálógép	Lógereblye	Eke	Borona	Henger	Motor	Daráló	Szecs kavágó	Szekér	Kocsi	Rosta	Autó
Galánta	25	13	1288	1253	346	55	110	676	1321	8	53	8
Léva	114	253	830	692	165	151	213	478	1513	46	152	21
Ipolyság	5	19	255	268	50	4	25	212	257	3	16	1
Érsekújvár	10	35	1660	294	145	90	161	1190	1630	29	29	7
Komárom	4	5	906	499	136	156	84	511	872	11	55	8
Rimaszombat	38	72	465	600	40	73	87	335	568	8	14	5
Kassa	7	41	275	435	113	29	47	176	282	5	22	6
Dunaszerdahely	3	8	657	523	312	64	43	319	632	20	108	4
Pozsony	2	-	37	10	3	16	7	20	61	11	1	57
Vágsellye	10	14	1002	629	38	71	56	589	929	5	6	6
Somorja	15	39	654	524	321	2	4	367	482	90	127	-
Királyhelmec												
Párkány	20	30	203	146	61	37	84	161	225	6	63	1
Összesen	253	529	8232	5873	1730	728	921	5034	8772	242	646	72

	Motorbicikli	Szán	Elevátor	Szelektor	Kőfűrész	Járgány	Mozigép	Malom
Galánta	3	49	-	-	-	-	-	-
Léva	6	23	25	-	-	-	-	-
Ipolyság	1	1	11	-	-	-	-	-
Érsekújvár	2	-	16	-	-	-	-	-
Komárom	38	57	12	2	6	1	1	2
Rimaszombat	8	7	5	-	12	-	-	-
Kassa	14	106	9	-	1	-	-	-

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Dunaszerdahely	12	113	3	-	-	-	-	-
Pozsony	12	2	-	-	-	-	-	-
Vágsellye	1	2	1	-	-	-	-	-
Somorja	-	242	-	-	-	-	-	-
Királyhelme	-	-	-	-	-	-	-	-
Párkány	15	60	-	-	7	-	-	-
Összesen	112	662	82	2	26	1	1	2

A „rezsimisták” áttelepítése

Az áttelepítések, kitoloncolások gyakran szétszakították a nagycsaládokat, a legközelebbi rokonokat. Megtörtént, hogy a Magyarországra áttelepített idős szülők megbetegedtek vagy az egyik házastárs meghalt, a másik ellátásra, ápolásra szorult. A magyar fél kérésére – családegyesítés céljából – a vegyes bizottság 57. számú határozata lehetővé tette a lakosságcsere-egyezmény V. cikkelye alá tartozó személyek indokolt esetben való áttelepülését. A szlovák adminisztrációban „rezsimistáknak” nevezett kérelmezők 1948. december 31-ig szervezett transzportokkal léphettek át a cseh-szlovák–magyar határt.

A vegyes bizottság 57. számú határozata lehetővé tette a Szlovákiából – a reciprocitáson felül – hivatalosan kitelepíthető személyek számának növelését, s ezzel együtt az újabb vagyonszerzést. A jelentkezők közül a CSÁB kiválasztotta a legmódosabbakat, de csak bizonyos „feltételekkel” volt hajlandó őket kiengedni, viszont a kisebb vagyonok birtokosai minden nehézség nélkül elhagyhatták az országot. Az anyagi szempont érvényesítését bizonyítják a névjegyzékekben piros színnel megjelölt vagyoni adatok. A vagyonosabb gazdák csak a személyes holmijukat vihették magukkal, ingatlanjaik, egész gazdaságuk a felszereléssel együtt az állam tulajdonába ment át.

A CSÁB a felsőpatonyi Lelkes L. esetében, mivel házában szlovák kolonisták laktak, csak a „szobájában levő használati tárgyak” kiszállítását engedélyezte, s ugyanaz vonatkozott sorstársaira is (Egri J., Csicsai K., Kálmán T.). Kivételt csak özvegy Keresztes Miklósné (szül. 1873-ban) kapott. A Patonyból jelentkezett 17 gazda is csak ehhez hasonló feltételekkel települhetett át. Ha a kérelmező „rezsimisták” ingatlanját, illetve üzletét, műhelyét nemzeti biztos üzemeltette, de nem volt hajlandó vele elszámolni, a vagyon megközelítőleges értékét az összeírásban nem mint tulajdont, hanem mint „követelést” kellett feltüntetni. Üрге L. pozsonyi vagyonos polgár (egy hatemeletes ház és egy üzlet) esetében azonban még ezt is elutasították, mert már kiutalták egy áttelepültnek, s az annak a tulajdonát képezte.¹⁷⁰A transzportlisták szerint a 21 transzporttal 329 család, 984 személy hagyta el 1948. november 27– december 22-e között a Csehszlovák Köztársaságot az alábbi elosztásban:

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Terület (honnan)	Tanszp.	Szerelvények	Gazdasági egység	Személyek	Leadott készpénz (Kčs)	Szarvasmarha	
						Ló	Szarvasmarha
						száma	
Galánta	3	3	42	154	2 121 935	12	25
Léva	2	2	25	73	1 204 615	5	17
Komárom	4	5	70	197	1 984 970	2	24
Érsekújvár	4	3	57	173	2 400 080	17	18
Kassa	1	1	21	38	1 006 000	3	9
Pozsony	3	3	53	155	1 401 400	11	17
Dunaszerdahely	2	2	19	70	746 315	5	19
Vágsellye	2	2	42	124	1 360 440	5	10
Összesen	21	21	329	984	12 225 755	60	139

Terület (honnan)	Sertés	Kecske	Juh	Szárnycs	Nyúl	Cséplőgarnit.	Traktor	Vetőgép	Kaszálógép	Lógereblye	Eke	Borona	Henger	Motor	Daráló	Szecskavágó
Léva	15	2	-	309	14	-	-	2	1	1	10	10	15	-	6	5
Komárom	28	3	-	332	44	-	-	2	-	-	12	7	-	3	-	7
Érsekújvár	43	8	2	173	-	1	1	6	6	6	19	19	10	3	20	19
Kassa	14	-	-	92	12	-	-	1	1	1	4	5	3	1	2	3
Pozsony	13	5	-	293	-	-	-	2	-	1	7	8	4	1	4	4
Dunaszerdahely	23	-	1	221	-	-	-	4	-	1	7	7	2	-	-	3
Vágsellye	8	4	-	378	18	-	1	4	2	2	9	9	2	-	11	8
Összesen	163	22	3	3011	104	1	2	27	12	14	83	77	44	10	58	60

Terület (honnan)	Szekér	Kocsi	Rosta	Szán	Motorbicikli	Autó
Galánta	16	-	5	5	1	-
Léva	8	-	4	2	-	-
Komárom	12	-	-	-	1	3
Érsekújvár	16	1	13	11	-	-
Kassa	3	-	3	3	2	-
Pozsony	7	-	1	-	2	3

Dunaszerdahely	4	-	-	-	-	-
Vágsellye	6	-	3	5	-	1
Összesen	72	1	29	26	6	7

1949 őszétől a Magyarországra áttelepítettek közül sokan kérték családi okokra hivatkozva a visszatelepülés engedélyezését, de megindult a magyarországi szlovákok visszatelepülése is. Az egyik családegyesítést kérő Szlovákiába betelepült fiatal család például kiskorú gyermekei nélkül telepedett át, a gyermekeket Magyarországon az anyós gondozásában hagyták. Mások az időközben megváltozott családi kapcsolatok rendezésének az okán kérték a visszatelepítést. Az egyik kérvény szerint a Szlovákiába áttelepült fiú nem hajlandó a megbetegedett, munkaképtelen, vele együtt áttelepült szüleiről gondoskodni, ám a gondoskodást magára vállalná a szülők Magyarországon maradt lánya.¹⁷¹

A „háborús bűnösök” kitelepítése

Az egyoldalúan, vagyon nélkül kitelepíthető háborús bűnösök kérdését a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye tartalmazza. A Szlovák Nemzeti Tanács 33/1945. számú, 1945. május 15-én kihirdetett rendeletének 1. paragrafusa szerint fasiszta megszállónak tekinthető és halálra ítéendő az az „idegen állampolgár, aki a) hozzájárult a Csehszlovák Köztársaság szétbomlásához és demokratikus államrendjének megsemmisítéséhez; b) részt vett a szlovák nép politikai, gazdasági és egyéb elnyomatásában, nevezetesen terrorizálta és fosztogatta a szlovák népet, a Csehszlovák Köztársaság területén a német hadsereggel együtt harcolt a Vörös Hadsereg és a többi szövetséges, valamint a szlovák felkelők és partizánok ellen, emellett gyilkosságot, rablást, gyújtogatást, zsarolást, denúciálást és egyéb embertelenséget és erőszakosságot követett el, aki a náci Németország és a Horthy-féle Magyarország szolgálatában állott, szlovák honosok idegenbe való hurcolását elrendelte, elősegítette és másképp vétett a szlovák nemzeti érdek ellen”.

A 2. paragrafus szerint belföldi árulónak minősül és ezért halállal büntetendő „az a csehszlovák állampolgár, aki tevékenykedésével, nevezetesen mint a szlovák kormány vagy a parlament tagja, mint exponált politikai vagy gazdasági tényező, mint a német, magyar és szlovák fasiszta szervezetek képviselője és exponált tagja a) hozzájárult a Csehszlovák Köztársaság felbomlásához, demokratikus államrendjének megszüntetéséhez vagy a fasiszta rendszer bevezetéséhez, s e célból kezdeményezőleg és exponáltan közreműködött az 1938. október 6-i és az 1939. március 14-i események bekövetkezéséhez, és közvetlen tárgyalással vagy más módon hozzájárult a német védelem alá helyezett állam létrejöttéhez; b) aki hathatósan támogatta a náci Németor-

szág vagy a Horthy-féle Magyarország katonai, politikai vagy gazdasági érdekeit, aki gátolta a Szovjetunió és a szövetségesek háborús törekvéseit, vagy kárt okozott a szlovák nemzetnek, a szabadságért küzdő hazai demokratikus szervezeteknek és csoportoknak; c) aki bármiféle módon közreműködött a Szovjetunió és a szövetségesek elleni hadüzenetben és a folytatásában, ebben a háborúban számottevően részt vett, és cselekedeteivel, nevezetesen erőszakoskodással és fosztogatással beszennyezte a szlovák nemzet becsületét; d) aki a fasiszta megszállók és belföldi árulók tevékenységét és eszméit nyíltan propagálta, védelembe vette és helyeselte, a Szovjetuniót, a szövetségeseket, állami berendezkedésüket és hadseregüket nyilvánosan becsmérelte”.

A 3. paragrafus szerint együttműködőnek minősül az, „a) aki bármiképpen elősegítette a fasiszta megszállók és a belföldi árulók tevékenységét, és velük együttműködött azzal a szándékkal, hogy a német háborús vezetést elősegítette, hogy a Szovjetunió és a szövetségesek háborús törekvéseinek, valamint a szlovák nemzeti szabadságharcának kárt okozzon; b) aki a demokratikus és fasisztaellenes szervezetek és egyének üldözését politikai ténykedésük miatt elrendelte, megszervezte vagy buzgón végrehajtotta, aki másnak faji, nemzeti, felekezeti vagy politikai hovatartozása és fasisztaellenes meggyőződése miatt jogtalan kárt okozott, vagy aki szlovák embereket idegenbe, gyűjtőtáborokba vagy a német hadvezetés érdekét szolgáló munkaszolgálatra való elhurcolását elrendelte vagy buzgón végrehajtotta; c) aki mint fasiszta szervezeteknek tagjaként vagy politikai befolyásának igénybevételével más polgárok rovására meggazdagodott, vagy aki együttműködve a német és a magyar megszállókkal és a belföldi árulókkal, a háborús viszonyok kihasználásával aránytalanul meggazdagodott; d) aki mint a közélet, a politika, gazdasági és kulturális élet számottevő tényezője a megszállók s a fasisztarendszer szolgálatában állt, hogy ennek kiépítését, fenntartását és a szlovák nemzet szenvedésének meghosszabbítását elősegítse; e) aki az együttműködőknek az a)–d) pont alatti ténykedését nyíltan propagálta és helyeselte, 30 évig tartó szabadságvesztéssel, súlyosbító körülmények fennforgása esetén halállal büntetendő.”

A 4. paragrafus szerint a felkelés ellen elkövetett árulásnak minősül annak a tette, „aki bármilyen módon akadályozta a szlovák nemzetnek az árulók vagy a megszállók ellen a szabadságért és a Csehszlovák Köztársaság visszaállításáért folytatott harcát, aki akadályozta a nemzeti felkelés előkészületeit, vagy katonai egységeknek a felkelésben való részvételét; b) aki bármiképpen részt vett a fasiszta megszállók vagy a belföldi árulók azon törekvéseiben, hogy a szlovák nemzeti felkelést elnyomják, vagy a partizánharcot lehetetlenné tegyék, vagy aki közreműködött a felkelés vagy a partizánharc résztvevőinek üldözésében, besúgással vagy másképpen segített a megszálló katonaságnak és szerveknek; c) aki az ilyen áruló tevékenységet propagálta, nyilvánosan védelmezte vagy helyeselte, halállal büntetendő.”

Az 5. paragrafus a fasiszta uralom bűnösei közé sorolja azt, „aki helyi viszonylatban a Hlinka-féle néppárt, a Hlinka-gárda és más fasiszta szervezetek megalapítója, szervezője, szószólója volt, és a fasiszta rendszer érdekében működött, aki a fasiszta

eszméknek, a náci Németországgal való együttműködésnek, a Szovjetunió és a szövetségesek elleni háborúnak szószólója volt, aki politikailag mint a Csehszlovák Köztársaság demokratikus rendszerének ellensége dolgozott, aki demokrata-, kommunista- és fajellenes és hasonló akciókban és uszításokban részt vett, aki kihasználva politikai helyzetét, más polgárok rovására meggazdagodott, aki bármiképpen vétett a nemzeti szabadságharc ellen, vagy a Szovjetunió és a szövetségesek elleni harcban, aki más polgárokat elnyomott, illetőleg kényszerítette őket a német háborús érdekeket szolgáló munka elvégzésére, vagy másképpen vétett életük vagy vagyonuk ellen, vagy akit felelősség terhel azokért a megaláztatásokért, melyeket más polgárok a községben a megszállók és a belföldi árulók részéről elszenvedtek, amennyiben ezen működésük nem vonható az 1–4. paragrafus alá, legfeljebb kétévi munkatáborral, politikai jogaik 2–15 évi felfüggesztésével vagy nyilvános dorgálással büntetendők.”

A rendelet tehát lehetővé tette a tömeges vádemelést, s így megalapozta a szlovák főhivatalok törekvését, több tízezer szlovákiai magyar elítélését.

A lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye szerint „az V. cikkely első bekezdésében meghatározott számon felül Csehszlovákiából Magyarországra áttelepíthetők olyan Csehszlovákiában állandó lakhellyel bíró magyar nemzetiségű személyek is, akik a Szlovák Nemzeti Tanácsnak 1945. évi május hó 15-én 33. szám alatt kihirdetett rendelete 1–4. paragrafusában megjelölt bűncselekményeket követték el. Ugyanez vonatkozik azokra a személyekre is, akik ugyanennek a rendeletnek 5. paragrafusában megjelölt bűncselekményeket követték el, azzal, hogy ez utóbbiaknak a száma nem haladhatja meg az ezret.”

A BMH és az SZTH ezt a számot kezdettől fogva kevesellte, s a növelés érdekében 1946. április 5-re összehívta az érintett főhivatalok képviselőit. A „kérdés külföld felé történő adminisztrálását” a BMH vállalta magára, s egyben megbízta az Igazságügyi Megbízotti Hivatalt (IMH), hogy a fennhatósága alá tartozó népbíróságok még folyó év augusztus 27-ig „hozzanak minél több ítéletet”. Az értekezlet ugyan tudomásul vette az ezer fős határt, ám a BMH és az SZTH mégis azt kérte, hogy „az igazságügy felejtse el ezt a számot”. A családtagok kitelepítésével kapcsolatban egyöntetű volt az a vélemény, hogy „ők úgyis követik a családfőt”.

Az igazságügy képviselői tanácstalanok voltak, s a két főhivatal javaslataival kapcsolatban feletteseiktől kértek utasításokat. Az SZTH és a BMH figyelmeztette az igazságügy képviselőit, hogy a magyar elítélteket, illetve vádlottakat nem lehet munkatáborba utalni, s azokat, akiket ilyen táborokba utaltak, minél előbb szabadlábba kell helyezni.

A csehszlovák és a magyar tárgyalóküldöttség megegyezése szerint a háborús bűnösök névjegyzékét Csehszlovákia 1946. augusztus 24-ig átadja a magyar kormányoknak. A jegyzék véglegesítése előtt Ján Čech az SZTH Elnöksége nevében a BMH „segítségét” kérte, hogy a jelzett napig a népbíróságok minél több magyar esetben mondják ki a háborús bűnösséget, mert Ján Čech a várt 39 ezres vádemeléssel szemben csupán 150–200 ítéletről tud.

Gyorsított bírósági eljárás elrendelését kérte 1946. július 10-én a belügyi megbízott, dr. Július Viktory is az igazságügyi megbízottól. Levelében 34 ezer „bizonyított” vádemelésről ír, s ezért arra kéri, hogy augusztus 10-ig készítsék el az elítéltek névjegyzékét, mert „1000 személyt azonnali hatállyal kitoloncolnak az országból”.

Az igazságügyi megbízott, dr. Ivan Štefánik 1946. július 25-én jelezte, hogy a leadott 2723 vádemelés 8108 személyt érint, s a hónap végéig újabb 1500-1800 vádemeléssel számol. Az igazságügy a népbíróságok „lassú” munkatempóját, a „kevés” ítéletet a bizonyítékok hiányával indokolta. A belügyi megbízott szerint ezeket a hiányosságokat a járási nemzeti bizottságok ügyészeinek és a helyi nemzeti bizottságok tisztségviselőinek az együttműködésével lehet helyettesíteni. Az SZTH utasítása értelmében a háborús bűnösök jegyzékét a helyi nemzeti bizottságok és a rendőrség jelentései alapján kell összeállítani. A helybéli „tanúk”, egyben feljelentők vádjait három pontban lehet összegezni: 1. a Magyar Élet Pártjában való tagság, a „nyilasság”; 2. nem a Csehszlovák Köztársaság, hanem Magyarország barátja; 3. magyarosította a nevét, illetve más módon fejezte ki „magyarszeretetét”. Mivel a rendőrség állítása szerint „ezeket a jegyzékeket nem lehet szó szerint értelmezni”, vagyis lehetnek benne „ferdítések”, a jegyzéket az SZTH delegált képviselője, az SZTH tisztviselője, a járási nemzeti bizottság képviselője és az érintett község komisszára vagy más megbízott ellenőrzi. Zsigárdon például a helyi besúgók adatai alapján a helyi nemzeti bizottság a község majdnem minden férfi lakosát bevádolta, így a vádak nem lehetett kivizsgálni, de bizonyítani sem. Az SZTH önállóan is „nyomozott”, Medvéről például 25 családfőt akartak kivinni, ezért az iránt érdeklődött, hogy a jelzetteket „nem büntették-e meg a vámelőírások megszegése miatt”.¹⁷²

AZ SZTH értelmezésében a bírósági tárgyalásokon ne a „bűnösség valós ténye képezze a vád alapját”, hanem az egész eljárást értelmezzék úgy, mint egy „egyedülálló történelmi lehetőséget”. A lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye az SZTH szerint lehetővé teszi, hogy Csehszlovákiát „megtisztítsák a köztársaság állambiztonsága szempontjából nem kívánatos magyar nemzetiségű személyektől”. Az igazságügy a kérés teljesítéséhez új munkaerőt kér, míg a BMH a tárgyalások ütemének az ellenőrzésére három tagból álló „repülőbrigád” szervezett.¹⁷³

1946. augusztus 5-én az SZNT és az IMH közös nyilatkozatukban a háborús bűnösök számának növelését határozták el, s legkevesebb 15 ezer személy kiszállításával számoltak. Megfenyegették a magyar kormányt, hogy ha megtagadja a javaslat elfogadását, s nem fogadja el az SZNT 33/1945. számú rendeletét mint ítélezési alapot, akkor a csehszlovák kormány „semféle névjegyzéket sem készít”, s a vád alá helyezett személyeket késedelem nélkül áttoloncolják Magyarországra. Úgy vélték, hogy a lakosságcsere-egyezménnyel nem igazolható a magyar kormánynak a hatályos bírói ítélethez kötött feltétele, s nem hajlandók a családtagokat az V. cikkely alapján kiszállítani. A magyar kormány „megnyerésére” a csehszlovák kormány jóváhagyta a igazságügy-miniszter javaslatát, hogy az elítélt magyarok nem kötelesek a köztársaságban letölteni büntetésüket.

A népbíróságok meggyorsították az ítélezést, s Dastych tábornok 1946. augusztus 27-én 23 ezer nevet tartalmazó jegyzéket adott át a magyar kormánynak. E tényről értesült a Párizsban tárgyaló magyar delegáció, melynek tagjai figyelmeztették Clementist és Slavíkot, hogy a névjegyzék a megállapodás huszonháromszorososa. Párizsból hazatérve Clementis ugyan intézkedett, de „kibúvót keresett” a megemelt létszám igazolására, s a budapesti CSÁB-ot kérte meg, hogy figyelmeztessék a magyar felet, ha „a jelölést hatályos bírósági ítélethez kötik, akkor az elítéltek kötelezően Csehszlovákiában töltsék le börtönbüntetésüket”. Figyelmeztetésében arról sem feledkezett meg, hogy a VIII. cikkely alapján kitelepítésre jelöltekre nem vonatkozik a „többi kitelepített esetében érvényes kedvezmény”, vagyis az anyagi „amnesztia”. Clementis azt remélte, hogy ez az „amnesztia” jelentős családok lesz, s ennek következtében sokan önként hagyják el a Csehszlovák Köztársaságot. Szerinte a lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye „értelmezésre” szorul, ezért újabb tárgyalást ajánlott fel a magyar félnek, melyen a bűnösség bizonyítékainak meghatározását és a családtagok kiszállításának kérdését szerette volna olyan eredménnyel megvitatni, amely lehetővé teszi a kitelepítendő háborús bűnösök számának a növelését és azok családtagjainak vagyon nélküli, egyoldalú kitelepítését. A magyar kormány a tárgyalást elutasította, és jegyzékben figyelmeztette a csehszlovák kormányt, hogy megsérti a lakosságcsere-egyezményt, feltételezhetően anyagi okok miatt. „A csehszlovák hatóságok tízezerrel ítélik el az ártatlan magyarokat, s ugyanakkor a szlovák fasiszták és a háborús bűnösök semmiféle, vagy csak igen gyenge büntetésben részesülnek” – olvasható a jegyzékben.¹⁷⁴

A vitatott kérdések a vegyes bizottság elé kerültek. A magyar fél szerint a bűnösség egyetlen bizonyítéka a jogerős bírói ítélet, ezzel szemben a szlovák fél már a vádemelést is annak minősítette. A családtagokat a magyar fél a lakosságcsere-egyezmény V. cikkelye alapján akarta kiszállítani, amit a szlovák fél a leghatározottabban elutasított. A kérdést végül is a vegyes bizottság 20. számú határozata rendezte. Ebben a két szerződő fél elismerte, hogy az egyezmény VIII. cikkelye alapján kiszállításra ítéltre vonatkozó jogi következmények a családtagokat nem érintik, s őket a lakosságcsere-egyezmény V. cikkelye szerint telepítik ki Csehszlovákiából.¹⁷⁵

A háborús bűnösök listáját a „mennyiségi követelmény” teljesítésének jegyében állították össze. A vádlottakat – területileg – az egész Szlovákia területéről jelölték, vagyis a szlovák államban élőket is érintette, ám a vádlottak zömét a „betelepítési övezetből” választották ki. A csehszlovák kormány által Magyarországnak átadott első jegyzékben 5400 olyan magyar neve szerepelt, aki 1938 után a Szlovák Köztársaságban élt. Elítélésük ellen emelt szót az 1945 előtt a szlovák államban élt magyarok egy csoportja. Bebonyosították, hogy a névjegyzék összeállítását nem előzte meg népbírósági tárgyalás, sok esetben még vádemelés sem, s így nem az egyéni vétkek, hanem a kollektív bűnösség alapján akarják őket vagyon nélkül kitelepíteni. A háborús bűnösség vádja elsősorban a járási ügyész személyétől, magatartásától függött. A Nyitra vidéki magyar falvak két ügyész hatáskörébe tartoz-

tak. Míg Gerencséréről, Vicsápapátiból, Egerszegről, Méhiből senkit nem nyilvánítottak „háborús bűnösnek”, addig Kolon, Zsére, Ghymes és Lédec 3254 lakosa közül 1064 férfit – vagyis közel az egész férfi lakosságot – ezzel vádolták meg. A magyar „háborús bűnösök” kijelölése a városokat is érintette, itt a városi polgárság legmódosabb magyar családfeleit jelentették háborús bűnösnek. Olyan eset is előfordult, hogy a megvádolt személy bírósági felmentő ítélettel rendelkezett, sőt olyan is, hogy a Szepességből és Sárosból a szlovák állam idején antifasiszta magatartásuk miatt üldözötteket is megvádoltak, fasisztának jelöltek.

Más volt a helyzet a pozsonyi magyarok esetében. Őket 1945. május 2-tól – mert „kétséget kizáróan megállapították” a magyar nemzetiségüket, ezért tartózkodásuk Pozsony területén nem volt kívánatos – lakásaikból kitoloncolták. Az ok a nemzetiség, nem pedig a „háborús bűnösség” volt. Többnyire Ligetfaluba irányították őket, és sokan közülük – mivel önként nem szöktek át Magyarországra – rákerültek a háborús bűnösök listájára.¹⁷⁶

Az 1946. október 10-ig elítéltek számát mutatja be az alábbi táblázat:¹⁷⁷

Járás	1–4. § alapján	5. § alapján
Somorjai	13	11
Dunaszerdahelyi	30	30
Komáromi	98	5
Galántai	190	61
Vágsellyei	106	74
Érsekújvári	29	18
Ógyallai	5	100
Verebélyi	-	15
Lévai	26	31
Zselízi	106	4
Ipolysági	29	133
Kékkői	13	13
Losonci	12	-
Feledi	87	49
Rimaszombati	40	46
Tornaljai	73	58
Rozsnyói	22	254
Szepsi	2	40
Kassai	-	51
Kassa városi	92	147
Királyhelmecci	24	43
Nagykaposi	11	34
Pozsonyi	5	-

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Bazini	11	-
Nyitrai	2	7
Girálti	-	1
Lőcsei	-	91
Poprádi	-	85
Bártfai	-	5
Töketerebes	2	1
Nagy Mihályi	8	17
Selmezbányai	1	-
Újbányai	1	-
Nagyrócei	1	11
Késmárki	-	2
Eperjesi	11	25
Összesen	1083	1505

A magyar nemzetiségű, „polgári vagy katonai bűncselekmények miatt üldözött vagy elítélt személyek áttelepítéséről” a vegyes bizottság 1947. június 16-i 42. számú véghatározata rendelkezik. A vizsgálati fogságban lévő, illetve a börtönbüntetésüket töltő magyarokat az áttelepülésük előtti 14. napon szabadlábra kell helyezni, ha a büntetésük nem haladja meg az 5 évet, illetve a katonai büntettek esetében a 7 évet. Az ennél hosszabb szabadságvesztésre ítélteteket hivatalosan átadják a magyar hatóságoknak. Polgári büntettek esetében átadják a vádiratot és az ítélet szövegét is, de a katonai bűncselekmények esetében ezt állambiztonsági okok miatt mellőzhetik.

Az SZNT még 1948 nyarán is mindent elkövetett, hogy az 1947. augusztus 26-án leadott jegyzéken felül a későbbiek során elítéltek közül legalább azokat áttelepíthesse, akiket 1947. december 31-ig ítélték el. Az 1948 november elején átadott 370 nevet tartalmazó jegyzéket a magyar fél elutasította.¹⁷⁸

Ugyanekkor 70 magyar nemzetiségű, különböző felekezethez tartozó lelkész névjegyzékét akarták átadni a MÁK elnökének. Okáli tudta, hogy a magyar fél elutasítja a jegyzék átvételét, ezért azzal a megjegyzéssel kérte az ügy támogatására az Akcióbizottság elnökét, Ladislav Holdošt, hogy a lelkészek kitelepítéséhez akkor is ragaszkodik, ha Magyarországról „partnereik” nem jönnek át, ugyanis többen lemondták az áttelepülést. A magyar fél a jegyzéket nem vette át, ám ennek ellenére az SZTH öt lelkészt mégis áttelepített, három református, egy evangélikus és egy katolikus papot. A római katolikus lelkész Hamvas István volt, aki 1914-től szolgált Komáromszentpéteren, majd Ógyallán. A lelkészt a népbíróság csupán megdorgálta, mégis bekerült Okáli névjegyzékébe. Hamvas hívei – köztük a helyi közigazgatási bizottság, a helyi akcióbizottság és a kommunista párt titkára – aláírt petícióban kérték a mentesítését, de ezt az SZTH elutasította, s a lelkészt még a 70 nevet tartalmazó jegyzék összeállítását megelőzően beosztotta az 1948. október 30-i transzportba.¹⁷⁹

1948 januárjában az SZNT Elnöksége a Külügyminisztérium támogatását kérte, hogy hivatalosan is növelhessék a lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye alapján kiutasíthatók számát. Ugyanekkor az SZTH elrendelte, hogy írják össze a VIII. cikkely alapján kijelöltek vagyonát, különös tekintettel a földtulajdonra. Az alábbi kimutatás öt járás adatait tartalmazza:¹⁸⁰

Járás	Földdel nem rendelkező községek	Gazdasági egység	Személyek száma	Lakóházak száma	Szőlő/más kat. hold
Párkányi	32	1096	4150	1006	274
	29	645	2375	463	10 002
Komáromi*	23	3990	14 519	-	20 675
Galántai*	-	288	1152	-	2292
Kékkői*	-	28	112	-	323
Ipolysági*	-	375	1500	-	3327

Amikor a földtulajdon elkobzása 1948 júniusában újból a figyelem középpontjába került, az SZNT arra kérte az SZLKP KB főtítkárát, tegye lehetővé, hogy a VIII. cikkely alapján jelöltekre ne vonatkozzon a magyar konzuli védelem, mert amíg ez jogerősen őket is érinti, nem kobozhatják el a vagyonukat. A vagyonekobbzással Szlovákia sokat nyerne, s a magyar kormányt az átvételük meggyorsítására kényszerítené. Anomáliának tartja, hogy a magyar kormány a lakosságcsere-egyezményben védi a vagyonukat.

A lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye alapján való kitelepítést az érintettek gazdasági helyzete motiválta, amit a Dunaszerdahelyi járás demokrata párti titkárának Daniel Okálihoz intézett levele is igazol, melyben arra kéri, hogy az egyezmény V. cikkelye alapján kitelepítésre jelöltek egy részét, akikre a 104/1945. számú elnöki dekrétum vonatkoztatható, a VIII. cikkely alapján, azaz vagyon nélkül tegyék át a határon. Mivel birtokaik értéke meghaladja a 200 millió koronát, ezért „minden lehetőséget fel kell használni arra, hogy ez a vagyon a köztársaságban maradjon”. Hasonlóan vélekedett a kommunista párt pozsonyi titkára is, s várta az elkobzások engedélyezését.

A gazdasági indítékot igazolja az SZTH 1948. augusztus 25-i utasítása is, mely szerint községenként kell összeírni „a politikai okokból büntetett személyeket”, feltüntetve minden ingatlan vagyonukat (szántó, kert, szőlő, legelő, lakóház – az állagát is a gazdasági épületeket). Jelezni kell, hogy kimondták-e a birtok konfiskálását, végrehajtották-e, illetve átadták-e szlovákiai kolonistának. Elrendelte,

* nem jelzik sem a földtulajdonosokat, sem a föld nélkülieket, sem a szőlőt.

hogy a még el nem konfiskált, a tulajdonos által üzemeltetett gazdaságokat tartalékolják a „magyarországi szlovákok” számára.

A rendőrség a magyar nemzetiségűek „háborús bűnösségét” sajátosan értelmezte, s a népbíróságok ítélete, sőt gyakran még vádemelés nélkül is „büntetett”. Az ismert esetek alapján feltételezhető, hogy a kitoloncolással járó „büntetéseknek” anyagi indokai voltak. A magyar fél elutasította az olyan jellegű kitelepítéseket is, mint amilyen a kassai rendőrség 1947. augusztus 2-i akciója volt, amikor is minden irat nélkül áttettek a magyar határon öt kassai „háborús bűnöst”, akik személyazonosságát a magyar hatóságok nem tudták megállapítani. A magyar Belügyminisztérium jegyzékére Daniel Okáli az SZTH kassai területi hivatalától kért felvilágosítást. Megtudta, hogy a kitoloncolottnak a csere keretében a lakosságcsere-egyezmény V. cikkelye alapján kellett volna elhagyniuk Csehszlovákiát. Kitoloncolásuk „a városi rendőrség elhamarkodott akciója” volt, melynek háttérében itt is feltételezhetően anyagi okok voltak.¹⁸¹

A háborús bűnösök kitelepítése az Okáli–Heltay paktum megkötését követően vált központi kérdéssé. A megegyezés szerint 1948. szeptember 15-től napi 16 családot, összesen 1500 háborús bűnöst és családtagjaikat szállítják ki, de legfeljebb 5000 személyt. A jelzett napig már áttelepítettek 541 elítéltet, családtagjaikkal együtt 2414 személyt.

A paktum megkötését követően az SZTH elkészítette a kis- és nagy háborús bűnösök új névjegyzékét, amely 1520 családfőt, családtagjaikkal együtt összesen 5164 személyt tartalmazott. A jegyzékbe főként olyan személyeket vettek be, akiket 1946. június 30 – 1947. december 31-e között ítélték el, de – feltételezhetően a vagyonuk miatt – több olyan személy is bekerült a jegyzékbe, akiket még meg sem vádoltak, illetve akiket a bíróság a vád alól felmentett. Mivel az SZTH a felmentésekről nem értesítette a járási és a helyi közigazgatási bizottságokat, számos esetben a felmentettek vagyonát elkobozták, illetve kisajátították. Így kobozott el például J. B. tőkési lakostól a helyi komisszár 11 tehenet, 1 pár lovat, 1 sertést, 8 tyúkot, 1 kakast, 1 szekeret, ráadásul elkobozta gazdasága egész felszerelését.

A egyes bizottság 52. számú határozatában megállapított időpont (1948. szeptember 2.) helyett a csehszlovák fél csak szeptember 20-án adta át a névjegyzéket. Magyarország sok személy fogadását elutasította, például a koros, 60-65 éven felülieket, akik azért kerültek be a jegyzékbe, mert mint kollaboránsoktól minden vagyonukat elkobozták. A csehszlovák állampolgárságot azért nem akarták nekik visszaadni, mert – mivel nem voltak elítélve – ez a vagyonuk visszaadását is jelentette volna. A magyar fél több esetben a vád újratárgyalását kérte, s nem vette át a vegyes házasságban élőket, a reszlovakizáltakat, a kórházi kezelésre, illetve ápolásra szoruló betegeket. Az ő vagyonuk ugyanis már „arra érdemes szlovákok tulajdonában, illetve kezelésében” volt, s az ellátásukról a csehszlovák államnak kellett volna gondoskodnia. Elutasították a bizonyítottnan vesztegetéssel vádolt dr. Markovič és dr. Straka bírák által elítéltek átvételét. Ítéleteiket a ma-

gyar fél „érvénytelennek” minősítette. A 22 elítélt esetében a magyar biztosok megtagadták a kötelező leltár felvételét, e nélkül pedig nem lehetett senkit sem kitelepíteni.

A kitelepítés „zökkenőmentessége” érdekében az SZTH 1948. szeptember 11-én irányelveket adott ki. Ebben a vegyes bizottság 51. számú határozatára hivatkozva kiemeli, hogy az 1–4. paragrafus alapján elítéltek vagyona „egyezményes jellegű” lett, s így a jelölést vagyonösszeírás követi. Az SZTH az 5. paragrafus alapján elítéltek közül a vagyonosabbakat választotta ki. Vagyonukkal az SZTH rendelkezett, s azt részben a külföldi reemigránsoknak, részben „az anyagiakban még kielégítetlen, de már áttelepült magyarországi szlovákoknak szánta úgy, hogy ezeket utólag ikresítik a háborús bűnösökkel”¹⁸²

Az első tíz, ún. D. transzportot 1948. szeptember 15–25-e között indították; a Dunaszerdahelyi járással kezdték, majd a Vágsellyei, Galántai, Párkányi és Rimaszombati járás következett. Az Érsekújvári járásból szeptember 25-október 2-a között telepítettek, s a következő hetekben a kiszállítás elérte az egész magyar etnikai területet. A Kassai járásban a kitelepítés november 20-án kezdődött.

A D transzportok 1948. szeptember 15-december 11-e közötti menetrendjét az alábbi táblázat mutatja:

Terület (honnan)	Transzp. Szerelvények	Gazdasági egység	Személyek	Leadott készpénz	Ló		Szarvasmarha
					száma	(Kcs)	
Galánta	6	3	36	184	2 607 640	20	60
Érsekújvár	11	13	118	602	6 436 250	84	202
Komárom	4	5	52	206	2 032 005	29	77
Dunaszerdahely	7	6	70	359	3 780 570	28	164
Léva	14	10	103	434	5 723 985	79	179
Vágsellye	3	2	27	99	634 880	15	29
Párkány	5	4	50	206	1 964 210	19	31
Rimaszombat	12	12	85	361	2 363 660	57	274
Kassa	19	11	89	364	3 483 315	46	100
Összesen	81	66	630	2815	29 026 515	377	1116

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Terület (honnan)												
	Sertés	Kecske	Juh	Számvas	Nyúl	Méhesalád	Cséplőgarnit.	Traktor	Vetőgép	Kaszálógép	Lőgereblye	Eke
Galánta	49	5	-	1128	-	-	-	-	12	3	3	29
Érsekújvár	235	1	67	3445	19	23	3	5	45	-	1	121
Komárom	53	1	-	1283	15	-	1	1	21	-	-	45
Dunaszerdahely	149	9	28	2798	63	-	-	-	23	1	2	66
Léva	148	1	64	3948	19	51	7	3	43	25	24	117
Vágsellye	38	1	-	837	-	-	-	-	9	-	-	23
Párkány	66	14	4	1108	15	-	2	-	11	-	-	37
Rimaszombat	190	2	80	1945	130	56	2	1	17	-	3	107
Kassa	84	-	-	909	86	56	1	1	6	-	1	40
Összesen	1012	34	243	17 401	347	186	16	11	187	29	34	585

Terület (honnan)												
	Borona	Henger	Motor	Daráló	Szecskaavágó	Szekér	Híntó	Autó	Szita	Motorbicikli	Szánkó	Elevátor
Galánta	35	19	11	9	20	31	4	-	13	-	4	-
Érsekújvár	48	17	21	33	76	124	3	1	7	-	6	2
Komárom	56	27	5	3	18	48	3	-	2	4	2	-
Dunaszerdahely	63	20	1	7	26	58	4	-	10	2	13	-
Léva	120	46	6	36	65	93	8	1	24	5	26	1
Vágsellye	17	14	10	4	15	15	-	1	2	-	7	-
Párkány	26	17	6	15	27	41	1	-	2	-	12	1
Rimaszombat	82	27	40	31	59	150	6	2	10	2	31	2
Kassa	45	5	17	28	25	56	-	-	5	2	15	-
Összesen	492	192	117	166	331	616	29	5	75	15	116	6

1948. szeptember 15-től kezdve a kiszállítás befejezéséig, 1948. december 22-ig 87 transzportban 691 családot (gazdasági egységet), összesen 3007 személyt szállítottak ki.¹⁸³

Az SZTH és a BMH elégedetlen volt az Okáli-Heltay paktum eredményével, s továbbra is a kitelepítendő magyarok számának a növelésére törekedett. 1948 őszén újból megkísérelték, hogy a VIII. cikkely alapján kitelepíthessék azokat, akik a csehszlovák kormány 1948. november 12-i határozata értelmében – politikai-nemzeti megbízhatatlanság okán – nem kapják vissza a csehszlovák állampolgárságukat. A magyar

kormány elutasította a „hontalanok átvételét”. A kiszállítások végeredményével elégedetlen Okáli – ekkor már belügyi megbízott – 1948. december 31-én keltezett levelében arra kérte Vladimír Clementist, Gustáv Husákot és Viliam Širokýt, hogy kényszerítsék rá a magyar kormányt újabb transzportok fogadására. A magyar kormány azonban a javaslatot elutasította, csakúgy, mint az 1949 tavaszán felajánlott „utólagos” áttelepítési tervet is, mivel a „lakosságcsere befejezését követően kizárt bármiféle áttelepítést.”¹⁸⁴

A Magyarországról áttelepültek állami védelme és panasza

A lakosságcsere keretében és az ún. Rs transzportokkal 1947. április 11–1948. december 11-e között az alábbi transzportok érkeztek Magyarországról Szlovákiába:¹⁸⁵

Cseretranszportok 1947. április 11–1948. december 11.

Terület (honnan)	Transzp.	Szerel- vények	Gazdasági egység	Szemé- lyek	száma		
					Ló	Szarvasmarha	Sertés
Galánta	58	60	1624	6284	484	1602	7784
Léva	59	57	1579	6741	515	1410	7030
Ipolysági TH	14	-	192	710	62	211	225
Érsekújvár	53	53	1432	5748	359	1177	4657
Komárom	62	53	1667	5911	335	1164	5713
Rimaszombat	33	19	730	3099	110	579	821
Kassa	11	1	245	894	12	346	156
Dunaszerdahely	17	17	438	1582	65	376	490
Pozsony	11	8	290	938	17	37	332
Vágsellye	38	47	1103	3987	337	11 365	9781
Somorja	7	7	246	905	43	93	407
Állattenyésztő munkások	-	-	-	-	102	281	1630
Párkány	12	11	365	1086	53	169	279
Összesen	375	333	9911	37 885	2494	8810	39 205

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Terület (honnan)											
	Kecske	Juh	Szárnyas	Nyúl	Méhcsalád	Cséplőgarnit.	Traktor	Vetőgép	Kaszálógépj	Lógereblye	Eke
Galánta	406	370	44 034	558	189	7	3	87		20	485
Léva	201	660	34 602	272	88	3	2	106	8	88	397
Ipolysági TH	66	-	1527	28	-	4	2	20	-	-	77
Érsekújvár	182	1362	36 342	543	206	10	6	63	2	5	471
Komárom	166	191	58 158	508	239	9	6	64	13	6	429
Rimaszombat	177	151	7745	420	105	-	-	7	-	-	129
Kassa	15	15	1869	103	4	1	-	4	-	-	76
Dunaszerdahely	112	11	6675	-	64	-	-	77	19	25	142
Pozsony	27	1	2249	41	25	-	-	1	-	-	24
Vágsellye	311	534	66 533	267	275	6	6	128	-	-	438
Somorja	18	4	3880	1	-	-	-	10	-	-	43
Állattenyésztő munkások	90	64	7984	194	35	1	-	5	-	-	45
Párkány	100	8	3097	-	41	2	-	14	20	31	79
Összesen	1871	3371	274 695	2935	1271	43	25	586	62	175	2835

Terület (honnan)													
	Borona	Henger	Motor	Daráló	Szecekskavágó	Szekér	Hintó	Autó	Szövőszék	Rosta	Cirokkötőgép	Trieur	Szán
Galánta	385	9	3	18	174	450	-	-	90	45	56	14	-
Léva	132	3	2	-	23	396	-	1	68	7	-	-	-
Ipolysági TH	67	-	-	-	51	122	-	-	25	3	-	-	-
Érsekújvár	263	9	1	27	106	418	2	-	67	8	-	4	-
Komárom	219	4	5	49	48	303	5	3	102	-	21	8	-
Rimaszombat	92	3	-	40	52	203	-	1	33	4	-	3	6
Kassa	48	-	1	-	19	97	-	-	14	-	-	-	-
Dunaszerdahely	97	14	-	41	131	171	-	-	16	-	-	-	1
Pozsony	12	-	-	-	2	36	-	-	-	-	-	-	-
Vágsellye	325	1	3	8	110	394	-	-	135	72	68	4	-
Somorja	18	-	-	4	9	49	-	-	16	-	-	-	-
Állattenyésztő munkások	58	-	-	-	7	83	-	-	4	-	-	-	-
Párkány	87	15	2	22	53	128	-	-	-	1	-	1	-
Összesen	1803	58	17	209	785	2850	7	5	570	140	145	34	7

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Az ún. Rs transzportok
1948. december 6–december 22.

Terület (honnan)	Transzp.	Szerel- vények	Gazd. egység	Szemé- lyek	Ló	Szarvasmarha	Sertés	Kecske	Juh
	száma								
Párkány	6	7	264	664	13	37	164	4	6

Terület (hová)	Szárnycs	Traktor	Eke	Borona	Daráló	Szeccskavágó	Szekér	Szövőőszék
	Párkány	948	1	11	9	1	3	11

A csehszlovák kormány törvényekkel védte az áttelepültek érdekeit. Az első, a beilleszkedésüket biztosító törvényt nem sokkal a lakosságcsere-egyezmény megkötése után hagyta jóvá a prágai Nemzetgyűlés. A 75/1946. számú törvény a beilleszkedésüket, a 79/1946. számú alkotmánytörvény az állampolgárság megszerzését biztosította számukra. A lakosságcsere cseretranszportjainak megindulása alapján kiadott 71/1947. számú kormányrendelet a szabad foglalkoztatásról, az iskolai végzettség és az iparigazolványok elismeréséről rendelkezett. A 181/1947. számú törvény a beilleszkedéssel járó jogi-adminisztrációs munkálatok illetékmentességét rendelte el. Anyagi biztonságukat szolgálta a 182/1950. számú rendelet is. Az áttelepültek beilleszkedését a BMH-n belül külön osztály segítette és irányította.

Ehhez hasonló feladatokat látott el az SZTH IV. osztálya és három alosztálya. Az első alosztály a földműveléssel, a gazdálkodás folyamatosságával kapcsolatos kérdéseket rendezte a traktorállomások létesítésétől a műtrágya beszerzéséig. A második az áttelepültek élelmezésével, ruházkodásával, egészségügyi problémáival foglalkozott. A harmadik a betelepültek kulturális tevékenységét, nemzeti nevelését, a szaktanfolyamokat és a mezőgazdasági tanácsadást irányította. Hasonló feladatok elvégzése céljából szervezték meg a járási nemzeti bizottságok mellett az ún. Területi Áttelepítési Bizottságokat. Ezek elnöke a járási nemzeti bizottság elnöke volt, mint például Galántán, további tagja volt még két pedagógus, egy agronómus és a TTH egyik munkatársa.¹⁸⁶

A szlovák főhivatalok kiemelt feladataik közé sorolták az áttelepültek szociális támogatását, amit a rosszabb szociális helyzetükkel és a támogatás nemzeti jelen-

tőségével indokoltak. „A nehézségek nélküli beilleszkedés a nemzeti szempontú meggyőződéses állampolgári tudat kialakulását biztosítja”, vagyis az anyagi támogatással azt akarták elérni, hogy a „szláv eszme képviselői legyenek, s megbízható támaszt jelentsenek a déli határövezetben”. Az anyagi támogatás jogossága nem volt időponthoz kötve, s a Népjóléti Minisztérium és a Népjóléti Megbízotti Hivatal 1947. június 30-i határozata értelmében általában a határ átlépése percétől megillette az áttelepülőt.

A szociális gondoskodás két részre oszlott. Külön kezelték az ún. gyorssegélyt, amit a határ átlépését követően osztottak szét (üditők, étkezés, zsebpénz, különféle ruházati és háztartási cikkek). A másikat a gazdasági beilleszkedést és a letelepedést célzó támogatások jelentették. A lakberendezési tárgyak mellett itt kiemelt szerepet kapott a mezőgazdasági egységek üzemeltetési, illetve az iparosok és kézművesek működési feltételeinek a biztosítása. A rendeletek ezeket a támogatásokat is két csoportba osztották: a működést biztosító gépekre, a felszerelésekre és azok használatára, illetve a működtetésükhöz szükséges tőke hitelszerű biztosítására. A rendeletek – a gazdálkodás beindításának megkönnyítése érdekében – a két csoportot bizonyos feltételek mellett összevonták. A gazdasági felszerelések vásárlása esetén a 40–50%-os állami dotációt hosszú lejáratú és alacsony kamatú kölcsönrel kötötte össze. A dotált eladásokat foglalja össze az alábbi kimutatás:

A vásárlás tárgya (db)	Összérték (Kčs)	Dotáció (Kčs)
1554 ló	20 343 760,70	8 897 404,28
902 tehén	11 208 341	5 604 175,50
3174 szekér	36 564 000	18 282 000
Kisebb gazdasági szerszámok és gépek	3 172 294	1 268 919,20
500 bőr lószerszám	1 136 500	227 300
1000 bőr lószerszám (UNRRA)	600 000	együtt
2000 „gurtnis” lószerszám (UNRRA)	400 000	530 000
54 „Trusty” kézi trakt.	1 404 000	702 000
430 komb. ól	–	5 805 000
6000 vegyes facsemete	244 000	122 000
25 000 q takarmány	6 250 000	3 125 000

A kisebb gazdasági szerszámok között 1641 eke, 844 borona, 82 vetőgép, 10 répaszeletelő, 5 pár henger, 22 lóhereaprító szerepel. Az adatokból kitűnik, hogy csak ebben az esetben az állami támogatás összege megközelítette az 50 millió koronát.

A nagy mezőgazdasági gépeket külön az áttelepültek kiszolgálására létesített 83 traktorállomás biztosította. Ezek üzemeltetési költségeit teljes egészében az állam

fedezte, az áttelepültek által felvett hitelekért az SZTH vállalt kezességet. A gazdák a hiteleket a megadott határidőn belül visszafizették.

A költségvetésben külön tételként szerepel a „kulturális gondoskodás”, vagyis az áttelepültek „nemzeti átnevelése”. Az ezen a téren megfogalmazott feladatok végrehajtója az Iskolaügyi Megbízotti Hivatal, a Szlovák Liga és a Matica slovenská volt.

A szlovák főhivatalok által létrehozott osztályok és alosztályok első konkrét feladata a szülei nélkül áttelepített középiskolások és egyetemisták helyzetének megoldása volt. Ösztöndíjakat szereztek nekik, irányították a továbbképzésüket, nyelvtanfolyamokat és honismereti tanfolyamokat szerveztek. A traktorállomásokon és a mezőgazdaságban dolgozók részére speciális gépészeti és mezőgazdasági-termelési képzéseket, a kulturális tevékenység keretében szakkiállítások látogatását, különféle falusi ünnepeket, ingyenes gyereknyaraltatásokat szerveztek, nyelvkönyveket, könnyen érthető honismereti és irodalomtörténeti munkákat adtak ki és osztottak szét a különböző tanfolyamok résztvevői között. A magyarországi szlovákok beilleszkedésére személyenként elköltött 13 121 koronát az SZTH „elfogadhatónak” ítélte.

Am a körütekintő gondoskodás ellenére is megtörtént, hogy a hivatalnokok nem figyelték következetesen egy-egy áttelepült csoport helyzetének további alakulását. Anton Granatier például az SZNT Elnökségi ülésén 1947. január 25-én drámai hangon ecsetelte a Magyarországról a szülei nélkül áttelepített középiskolások, egyetemisták és főiskolások helyzetét. Az ő eltartásukról 1946. december 31-ig a SZÜMH gondoskodott, de a hivatal ezt követően nem gondoskodott róluk. Granatier ezért gyorssegélyt kért, mert a fiataloknak meleg ruhára, cipőre és más alapvető dologra van szükségük. Sürgette a gyerekek szüleinek az áttelepítését, mert ha megtudják, hogy a gyermekeik szükségét szenvednek, lemondják az áttelepülést. Granatier ebben a kérdésben a szlovákiai nemzeti beállítottságú egyesületek megszólítását ajánlotta, úgy vélvén, hogy a Živena, a Matica slovenská és a Szlovák Liga tagjai adakozni fognak e fiatalok javára.¹⁸⁷

Az áttelepültek panaszait két csoportba lehet osztani. Az egyikbe a valós, illetve a vélt anyagi jellegű kérdések, a másikba a helybeli magyar lakosság elleni támadások tartoznak, de nem számított kivételnek a kettő összefonódása sem. Az elégedetlenek zöme az egyirányú transzportokkal érkezettek közül került ki. Megoldatlan volt az elhelyezésük, nem volt sem gazdaság, sem állás a számukra. Az FMH az ő megsegítésük érdekében rendelte el 1946 őszén az új lakóházak építését, illetve a háború idején megromlódott épületek tatarozását, s ígéretet tett arra, hogy az egyirányú transzportok megérkezését követően a hivatal pótolja a hiányzó gazdasági felszereléseiket is.

Ennek ellenére többen visszatértek Magyarországra, legtöbben a Mátra vidékéről a Rimaszombati járásba áttelepültek közül. A Peredre, Deákiba és Alsószelibe betelepítettek gyakran panaszkodtak arra, hogy elhelyezésüket, megélhetésüket „veszélyeztették” az illegálisan betelepült magyarországi szlovákok.

A panaszok hivatalos vizsgálatát követően a Szociálisügyi Minisztérium figyelmeztette az SZTH-t, hogy „ha lehetséges, teljesítsék a Magyarországon tett ígéreteket”, mert szinte mottóként hangzik az áttelepülteknek az a megjegyzése, hogy „nekünk nem ezt ígérték”.¹⁸⁸

A felvett panaszok zöme anyagi jellegű volt, melyeket a járási hivatalok a kivizsgálást követően alaptalannak minősítettek. Az Érsekújvári járás hivatalnokai indokolatlannak tartották az áttelepültek elégedetlenségét, mert a kitelepülő magyarok hatalmas vagyonát a Magyarországon csak szerény tulajdonnal bíró áttelepültek között osztották szét, s az átvett birtokaik nagyobbak a magyarországi birtokaiknál. A Lévai járásban az áttelepültek az SZTH munkatársait azért vádolták, mert állítólag „az egyezményes földekből a magyaroknak is juttatnak”, s J. Markuš lévai evangélikus lelkész szerint „magyarbarátok”. Vádaskodását azonban az alsószececi repatriáns gazdák nyilvánosan visszautasították, bár éppen ebben a községben történt meg, hogy az egyik módos, egyedül élő áttelepült gazdának a neki járó ikresített 26 kat. hold helyett csak 7 kat. holdat utaltak ki azzal a megjegyzéssel, hogy „vannak, akik jobban rászorulnak a földre”. A gazda panaszát a CSÁB közbelépésére orvosolták. A panaszok másik csoportja a szárazság következtében általános takarmányhiányt érintette. Sok községben eluralkodott az a nézet, hogy a határban „minden az áttelepülteké”. Így például 1947 őszén Hidaskürtön a saját földjeiken kívül a másokérol – köztük a magyarokérol – is betakarították a termést.¹⁸⁹

Az áttelepültek egy része azt is kifogásolta, hogy a kitelepítésre jelölt magyar gazdák a BMH 1947. július 28-i rendelete értelmében minden ingóságukkal szabadon rendelkezhetnek. E rendeletet ismerve a magyarok minden fölöslegesnek vélt tulajdonukat eladták, illetve elajándékozták, amit az áttelepültek „megengedhetetlen gazdasági aktivitásnak” minősítettek, és kérték, hogy ezt „hivatali erővel akadályozzák meg”. A legtöbb ilyen bejelentés és vádaskodás a Vágsellyei és a Galántai járásból érkezett. Azt jelentették többek között, hogy „a magyar gazdák a gabonát takarmányozzák, learatják az éretlen gabonát”. A rendőri vizsgálat szerint a saját lóheréjüket kaszálták le. A magyar gazdák sem hallgattak, s bejelentették, hogy a betelepültek például Nagyfödemesen a kitelepítésre nem jelölt magyar gazdák lóheréjét is lekaszálták, s a hivatalosan is átvett földjeikről a tulajdont jelző táblákat átviszik a gyakran a kitelepítésre nem jelölt gazda földjére, mint például a szenci, nagyfödemesi és felsőszececi határban.

A gútai áttelepültek 1948-ban kevesellték a kapott földeket és a legelőket. Bár megkapták az ikresítéssel kijelölt gazdaságokat, ám az SZTH-től újabb földeket kértek, konkrétan a Gazdasági Iskola és a Kísérleti Intézet elkobzott földjeiből. Az SZTH „higgadtságra” intette a gazdákat, kijelentve, hogy nem csupán az ő igényeiket kell kielégíteni.

A szlovák áttelepültek panaszai – a kolonistákéhoz hasonlóan – a csehországi kényszerközmunkára deportált magyarok hazatérését követően megsaporodtak. Az egyik ágói áttelepült egyenesen szégyennek minősítette, hogy a magyar kényszer-

közmunkások visszakapják a tulajdonukat. „A hivatalnokok is leszegett fejvel járnak... féltik az életüket.” Reméli, hogy a „történelem még megbosszulja ezt a lehetőséget”.¹⁹⁰

A panaszosok között voltak olyanok is, akiket 1945-ben a rendőrség kitoloncolt. A lakosságcsereát kihasználva mint áttelepülők visszatértek, s például Királyhelmeceen és Kassán közülük többen még eredeti vagyionukat is visszaigényelték. Egyesek nevet változtattak, de ez csak elvétve fordult elő. A kassai katonai parancsnok szerint „a határövezetben újból Kiss, Szabó, Juhász, Andrásy és más magyar nevek lesznek többségben”, ezért ő a „visszaigénylések” betiltását javasolja.¹⁹¹

A hivatalok szerint az elégedetlenségek indokolatlanok, mert nem egy esetben az elhelyezést maga Daniel Okáli ellenőrizte, illetve ehhez kérte az SZLKP vezető tiszttségviselőinek a támogatását.

Az áttelepültek államilag támogatott „önszerveződéssel” is védték az érdekeiket, s szövetségre léptek a kolonistákkal. Támogatták a kolonistáknak azt a memorandumát, melyet az 1948. május 8–9-én Léván megtartott konferenciájukon fogadtak el, de maguknak is „sokoldalú támogatást” és új földeket kértek. A memorandum el-lenséges, követelőző hangneme felkeltette a szlovák sajtó érdeklődését is. Az újsá-gok felrötták a CSÁB-nak, hogy „helytelenül választotta ki az áttelepülteket”, mi-vel a követelőzők megközelítően egyharmada nem beszél szlovákul, s éppen ezért „egyre több a magyar szó Dél-Szlovákiában”.

Az áttelepülteket 275 magyar többségű, illetve csak magyarok lakta településre irányították, s így valós és vélt problémáik nagy általánosságban befolyásolták az egész déli határvidék életét.¹⁹²

A lakosságcsere számbeli összegzése

A lakosságcsere befejezését követően az SZTH zárójelentésben ismertette a lakosság-csere végeredményét. A kitelepítések 1948. december 22-én az alábbi „eredménnyel” zárultak.

A Magyarországról önként áttelepült szlovákok:

Áttelepülésre jelentkezett 95 432 személy	közül áttelepedett:
1. cseretranszportokkal	37 961 személy,
2. egyirányú transzportokkal	21 149 személy,
3. rezsimista transzportokkal	664 személy,
4. az egyezmény érvényessége előtt	9449 személy,
5. az egyezmény után	4000 személy,
Összesen	73 273 személy

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

A lakosságcsere keretében a Csehszlovák Köztársaságban kijelölt magyarok száma 105 047 volt, a lakosságcsere-egyezmény VIII. cikkelye alapján 65 200 személyt akartak kiszállítani.

A lakosságcsere-egyezmény alapján ténylegesen kitelepített szlovákiai magyarok száma a következő:

---

1. Az egyezmény V. cikkelye alapján	45 475 személy,
2. háborús bűnösök (az egyezmény VIII. cikkelye)	2905 személy,
3. rezsimista transzportokkal	1034 személy,
4. a csehszlovák közigazgatás bevezetése után, de az egyezmény aláírása előtt	11 057 személy,
5. az egyezmény életbelépése után	1038 személy,
6. a pozsonyi hídfő községeiből	73 személy,
7. önként távozott kb.	6000 személy,
Összesen	89 660 személy

A magyarországi szlovákokat 613 transzportban 20 288 vasúti kocsi és 8926 teherautó hozta Csehszlovákiába, míg a szlovákiai magyarokat szállító 527 transzportban 49 571 vasúti kocsi volt. A magyar fél teherautókkal nem telepített. A magyarokat szállító szerelvények 80%-a Párkány-Szob, a többi Sátoros–Somoskőújfalu, Lénártfalva–Bánréve, Kenyhec–Hidasnémeti, Szlovákújhely–Sátoraljaújhely között lépte át a határt.

A Csehszlovákiából kivitt és behozott élő és holt leltárt foglalja össze az alábbi táblázat:

Csehszlovákiából Magyarországra	Magyarországról Csehszlovákiába	
Állatállomány:		
Ló	7938	2585
Szarvasmarha	22 382	8981
Sertés	19 962	40 354
Kecske	404	1992
Juh	2665	3469
Szárnyas	282 141	277 290
Nyúl	1772	3076
Méhcsalád	1527	1271
Gazdasági felszerelés:		
Cséplőgép	389	43
Traktor	170	26
Vetőgép	404	586

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a reszlovakizációig

Lókasza	294	62
Lókapa	578	275
Eke	8916	2882
Borona	6458	1841
Henger	1967	61
Motor	861	17
Daráló	1152	211
Szecs kavágó	5439	806
Szekér	9495	2112
Hintó	272	7
Szánkó	808	7
Rosta	750	140
Elevátor	89	-
Szelektor	2	-
Autó	85	5
Motorbicikli	154	-
Villanyfűrészes	26	-
Gátor	1	-
Mozi	1	-
Malom	1	-
Szövőszék	-	606
Cirokkötőgép	-	145
Trieur	-	34

Jelentős volt az eltérés a földvagyonban is. A Csehszlovákiából kitelepített magyarok 109 294 kat. hold földet hagytak Szlovákiában, ezen felül a közös erdőket, legelőket, réteket, úrbéri, komposzesszori földeket. A Szlovákiába betelepített magyarországi szlovákok földvagyonra 38 372 kat. hold és a magyar földreform keretében kapott 376 kat. holddal 38 748 kat. hold, vagyis a közöttük Szlovákiában kiosztható földeknek a 35,5%-a.

A Magyar Nemzeti Bank kamatmentes számláján helyezték el a kitelepülőkötől beszolgáltatott készpénzt. A lakosságcsere keretében 277 533 740 koronát, a „rezsimisták” 12 225 755 koronát, míg a háborús bűnösök 31 447 430 koronát adtak le, vagyis összesen 321 206 925 koronát.¹⁹³

Az intenzív gazdálkodást folytató magyar gazdák kivitt ingóságai mennyiségüket illetően megfelelnek a birtokok nagyságának és a termelés színvonalának. A kitelepített gazdák jó anyagi helyzetét tanúsítja a beszolgáltatott csehszlovák korona összege is. Az 1947. április 11–1948. december 20-a között indított transzportok minden egyes tagjára kb. 61 ezer korona jut, az 1948. november 27–december 22-e között kiszállított „rezsimistákra” fejenként 12 424 korona, míg a háborús bűnösöket szállító D transzportokban 10 458 korona volt az egy személyre jutó átlag.

A kiszállított magyar gazdasági egységek területi nagyságrendje a cseretranszportok esetében az alábbi képet mutatja:

Terület	Gazdasági egység
1. Érsekújvári	2017
2. Lévai	1883
3. Galántai	1790
4. Komáromi	1539
5. Vágsellyei	1221

– vagyis összesen 8450 gazdasági egység, azaz a kitelepítettek 78%-a. A többi körzet sorrendje a következő: Rimaszombat 607, Dunaszerdahely 565, Kassa 403, Somorja 383, Pozsony 348, Párkány 281, Ipolyság 262, Királyhelmece 2.

A cseretranszportokkal kitelepítettek számát tekintve – kis módosítással – az első öt helyen feltüntetett terület vezet. Az első helyen az Érsekújvári körzet áll, ezt követi a Galántai 7926, a Lévai 6813, a Komáromi 6074, a Vágsellyei 4690 személlyel. Az ezekből a körzetekből kiszállítottak az egész népesség 72%-át képezik. A további sorrend a következő: Dunaszerdahelyi 2793, Rimaszombati 2190, Somorjai 1771, Kassai 1507, Pozsonyi 1137, Párkányi 1059, Ipolysági 1048, Királyhelmecei 4.

Az adatok szerint a lakosságcsere zömmel a nyugati nagy magyar etnikai tömböket érintette. Az SZTH megvalósította az 1945-ös tervét, sikeresen feldarabolta a magyar etnikai tömböket, vegyes lakosságú területeket alakított ki úgy, hogy közben délebbre tolt a szlovák–magyar nyelvhatárt.

A betelepített magyarországi szlovákok a következő területi elosztásban telepedtek le a magyarlakta övezetben:

Körzet	Gazdasági egység
1. Komárom	1697
2. Galánta	1624
3. Léva	1579
4. Érsekújvár	1432
5. Vágsellye	1103
6. Dunaszerdahely	438
7. Párkány	365
8. Pozsony	290
9. Somorja	246
10. Kassa	245
11. Ipolyság	192

[Erdélyi Magyar Adatbank]
Vadkerty Katalin: A kitelepítéstől a rezlovakizációig

A betelepített személyek száma szerint a sorrend a következő:

---

1. Lévai	6741
2. Galántai	6284
3. Komáromi	5911
4. Érsekújvári	5748
5. Vágsellyei	3987
6. Rimaszombati	3099
7. Dunaszerdahelyi	1582
8. Párkányi	1086
9. Pozsonyi	938
10. Somorjai	905
